

**T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI**

**FİNANSAL PİYASALARDA DÜZENLEME:
ULUSLARARASI BANKACILIK FAALİYETLERİNİN
DÜZENLENMESİ VE TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Tuğba TELLİOĞLU

Danışman:

Prof. Dr. Emin ERTÜRK

BURSA 2011

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İktisat Anabilim Dalı, İktisat Bilim Dalı'nda 700811001 numaralı Tuğba TELLİOĞLU'nun hazırladığı "Finansal Piyasalarda Düzenleme: Uluslararası Bankacılık Faaliyetlerinin Düzenlenmesi ve Türk Bankacılık Sistemi" konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 01/11/ 2011 günü 12.30 -13.30 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin başarılı olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir.

Prof.Dr.Emin ERTÜRK
Uludağ Üniversitesi

Prof.Dr.Hüseyin ŞAHİN
Uludağ Üniversitesi

Prof.Dr.İbrahim LAZOL
Uludağ Üniversitesi

Prof.Dr.Feridun YILMAZ
Uludağ Üniversitesi

Doç.Dr.Hülya AKAY
Uludağ Üniversitesi

01/11/ 2011

ÖZET

Küreselleşme hareketleri, ülkeleri finansal anlamda bir bütün haline getirerek finans sektörünün sınır tanımaz bir şekilde büyümesine yol açmıştır. Böylece gelişen finans sektörünün ve bu sektörün önemli bir parçası olan bankacılık sisteminin düzenlenmesi önemli bir olgu haline gelmiştir. Uluslararası alanda faaliyet gösteren bankalar için ortak bir standart oluşturma ihtiyacı, 1988 yılında Basel Komitesi tarafından Basel-I'in yayınlanmasıyla giderilmiştir. Basel-I, geniş bir uygulama alanı bulmuş ancak 1990'lı yıllarda çıkan önemli finansal krizleri önlemede ve gelişen finansal sektör ihtiyaçlarına cevap vermede yetersiz kaldığından yerini 2004'te yayınlanan Basel-II'ye bırakmıştır. Daha duyarlı risk ölçüm yöntemlerine sahip olan Basel-II, bankaların kredi verme şartlarını ağırlaştırmakta ve teminat konusunda işletmelere ağır şartlar getirmektedir. Ancak 2007 yılında ABD'de başlayan ve 2008 yılında tüm ülke ekonomilerini etkileyerek derin bir bunalıma sürükleyen Dünya Finans Krizini engellemede yetersiz kalan Basel-II, eleştirilerin hedef noktası haline gelmiştir. Kriz sonrası değiştirilip geliştirilen Basel-II kriterleri, 2010 yılında Basel-III adı altında toplanarak kamuoyuna sunulmuştur. Öncelikle Basel-I, daha sonra Basel-II, son olarak da Basel-III hakkında olumlu ve olumsuz görüşlere yer vermek ve bu standartların Türk Bankacılık Sistemi'ni nasıl etkilediğini incelemek bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Türk Bankacılık Sistemi'nin Basel-II ve Basel-III'e uyum süreci çalışmada ele alınacak konular arasındadır.

***Anahtar Kelimeler:** Finansal Düzenlemeler, Basel-I, Basel-II, Basel-III, Türk Bankacılık Sistemi.*

ABSTRACT

Globalization actions cause the growth of financial sector that unify the countries in the meaning of finance formidably. Thus the regulation of rising financial sector and the banking system which is the important part of the financial sector becomes the important fact. The necessity formation the banks which operate in the international area for common standart was removed in 1988 by Basel Committe. Basel-I found a wide field of application, yet it is fall behind preventing from the important financial crisis by 1990 and satisfying the rising financial sectors needs that's why Basel-I gave the place Basel-II which was published in 2004. More sensitive methods of measurement of risk, the Basel-II, banks' lending to enterprises in the heavy conditions and collateral requirements makes exacerbated. However, the U.S. began in 2007 and in 2008 drove a deep depression by affecting the economies of all countries that are insufficient in preventing the global financial crisis, the Basel-II, criticism has become a destination point. Basel-II criteria changed after the crisis developed, collected and presented to the public in 2010 under the name of the Basel-III. First, Basel-I, Basel-II and then, finally, the positive and negative opinions about Basel-III of these standards allow and how it affects the Turkish Banking System, the purpose of this study is to examine. Turkish Banking System, Basel-II and Basel-III study, the adaptation process are among the topics to be addressed.

Key Words: *Financial Regulations, Basel-I, Basel-II, Basel-III, Turkish Banking System*

ÖNSÖZ

Uluslararası rekabetin artmasıyla neticelenen küreselleşme hareketleri, iletişim, ulaşım, üretim gibi birçok sektörü etkisi altına aldığı gibi finans sektöründe de önemli gelişmelere sebep olarak uluslararası finansal hareketleri yoğunlaştırmıştır. Finansal piyasalar giderek gelişmiş ve derinleşmiş, uluslararası kredi piyasalarında yoğunluk artmıştır. Ortaya çıkan bu rekabet sebebiyle, bankaların uyguladıkları kredi politikaları çeşitlilik göstermiş ve bu politikalar farklı sonuçlar doğurmaya başlamıştır. Böylece, uluslararası alanda faaliyet gösteren bankalara ortak bir standart uygulama gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS) adıyla faaliyete geçen kurum bünyesinde Basel Komitesi oluşturulmuştur. Basel Komitesi, finansal hareketleri düzenlemek ve ortak bir standart saptamak amacıyla 1988 yılında Basel Sermaye Uzlaşısı'nı yayınlamıştır.

Başlangıçta G-10 ülkeleri için tasarlanan bu uzlaş, hukuki bir bağlayıcılığı olmamasına rağmen geniş çapta uygulama alanı bulmuştur. Basel-I, “sermaye yeterlilik oranı” üzerinde durarak, bankalara bu çerçevede bulundurabilecekleri minimum sermaye oranı konusunda bir standart getirmiştir. Ancak finansal piyasaların giderek gelişmesi ve risklere açık bankacılık sisteminin yeni krizlerle sarsılması ile Basel-I, uygulamada yetersiz kalmaya başlamıştır. 1996 yılında piyasa riskini de kapsayacak biçimde genişletilen Basel-I, 2004 yılında Basel-II adıyla tekrar yayınlanmıştır.

Kredi ve piyasa riskine, operasyonel riski de ekleyerek riske daha duyarlı bir yapı oluşturan Basel-II ile bankaların izledikleri risk yönetimleri değişikliğe uğramıştır. Ayrıca uluslararası derecelendirme kuruluşlarının ve bankaların özgün konumlarını yansıtan içsel derecelendirme yaklaşımlarını da vurgulayan Basel-II, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından farklı etkilerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. ABD’de başlayan ve kısa sürede geniş bir etki alanına yayılan küresel finansal kriz, Basel-II’nin eksikliklerini gözler önüne sermiştir. Likidite bolluğu, özensiz krediler, konut fiyatlarındaki balon artışlar gibi nedenleri olan küresel finansal kriz sırasında beklenen performansı gösteremeyen Basel-II’ye yönelik eleştiriler yoğunlaşmış, finansal sistemin bozulan istikrarının yeniden sağlanması için yeni bir düzenlemenin yapılması kaçınılmaz hale gelmiştir. Nitekim Basel Komitesi, kriz sonrası yaptığı çalışmalar neticesinde Eylül 2010’da Basel-III’ü kamuoyu ile paylaşmıştır. Yüksek sermaye rasyoları içeren Basel-III başlangıçta olumlu bir hava

estirmiş, ancak geçiş sürecinin uzun olması, kredi hacmini daraltma potansiyeli olması gibi çeşitli nedenlerle eleştirilere konu olmuştur.

Dünya ekonomisi ile paralel olarak gelişme süreci yaşayan Türk Bankacılık Sistemi de, çalışmada bahsedilen Basel standartlarına uyum çalışmalarında bulunmaktadır. Avrupa Birliği ile olan ilişkiler dolayısıyla, Basel-II ve Basel-III standartları Türk Bankacılık Sistemi için de önemli hale gelmektedir. O nedenle bu çalışmada; uluslararası bankacılık düzenlemelerinin nasıl geliştiği ve neleri kapsadığı anlatılarak, Türk Bankacılık Sistemi'nin düzenlemelere uyum sürecinde yaşayabileceği muhtemel gelişmelerin ortaya konulması hedeflenmektedir.

Belirtilen amaçlar çerçevesinde şekillenen bu çalışmanın ortaya çıkış sürecinin tümünde yönlendirmelerini ve desteğini gördüğüm danışmanım Sayın Prof. Dr. Emin Ertürk'e teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca İktisat Bölüm Başkanımız Sayın Prof. Dr. Hüseyin Şahin ile yüksek lisans eğitimimin başlangıcından itibaren yapıcı eleştirileri ile bana yol gösteren Sayın Prof. Dr. Feridun Yılmaz'a da teşekkür etmek borcum sayılmalıdır. Son olarak, yüksek lisans eğitimim süresince verdiği destekten ötürü Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK)'na, tezin hazırlanış süresi boyunca bana büyük bir sabır ve hoşgörü gösteren aileme ve her zaman yanımda olan arkadaşlarıma özellikle teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar.....	x
GRAFİKLER.....	xiii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM: FİNANSAL PİYASALARI DÜZENLEME DÜŞÜNCESİ VE DÜZENLEME TEORİLERİ

1.1 DÜZENLEME KAVRAMI.....	5
1.2 DÜZENLEMELERİN EKONOMİK GEREKÇESİNİ AÇIKLAYAN TEORİLER....	7
1.2.1 Kamu Yararı Teorisi.....	8
1.2.2 Ele Geçirme Teorisi (Chicago Düzenleme Teorisi).....	11
1.2.3 Kamu Tercih Teorisi.....	12
1.3 DÜZENLEMELERİN YARATABİLECEĞİ SORUNLAR.....	13
1.3.1 Düzenleme Maliyetleri.....	14
1.3.2 Rekabetin Bozulma Riski.....	15
1.3.3 Yatırımların Başka Ülkelere Kayma Riski.....	15

İKİNCİ BÖLÜM: ULUSLARARASI BANKACILIK SEKTÖRÜNDEKİ DÜZENLEMELER

2.1 FİNANSAL PİYASALARIN DÜZENLENMESİ.....	16
2.2 BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN DÜZENLENMESİ.....	19

2.2.1	Banka Düzenlemelerinin Amaçları.....	19
2.2.2	Banka Düzenlemelerinin Tarihçesi.....	22
2.3	ULUSLARARASI BANKACILIK FAALİYETLERİNİN DÜZENLENMESİ ÇERÇEVESİNDE BASEL-I VE BASEL-II STANDARTLARI.....	23
2.3.1	1988 Basel Sermaye Uzlaşısı.....	25
2.3.2	1988 Basel Sermaye Uzlaşısı'na Yönelik Eleştiriler.....	31
2.3.3	Basel-II Sermaye Uzlaşısı.....	33
2.3.3.1	Birinci Yapısal Blok (Asgari Sermaye Yeterliliği).....	37
2.3.3.2	Basel-II Kapsamında Risk Ölçüm Yaklaşımları.....	39
2.3.3.2.1	Kredi Riskinin Ölçülmesi.....	39
2.3.3.2.2	Operasyonel Riskin Ölçülmesi.....	47
2.3.3.3	İkinci Yapısal Blok (Denetim Otoritesinin Gözden Geçirmesi).....	50
2.3.3.4	Üçüncü Yapısal Blok (Piyasa Disiplini).....	51
2.3.4	Basel-II'nin Bankacılık Sistemine Etkileri.....	53
2.4	DÜNYA FİNANS KRİZİ VE BOZULAN FİNANSAL İSTİKRARI YENİDEN OLUŞTURMA ÇABALARI: BASEL-III STANDARTLARI.....	57
2.4.1	Dünya Finans Krizinin Ortaya Çıkış Nedenleri ve Krizin Gelişimi	59
2.4.2	Dünya Finans Krizinin Etkileri.....	63
2.4.3	Finansal İstikrarı Sağlamaya Yönelik Düzenlemeler: Basel-II'ye Yönelik Eleştiriler ve Basel-III Sermaye Uzlaşısı.....	67

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ VE ULUSLARARASI BANKACILIK DÜZENLEMELERİNE UYUM SÜRECİ

3.1	TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	75
3.1.1	Cumhuriyet Öncesi Bankacılık.....	76
3.1.2	Cumhuriyet Döneminde Bankacılık.....	78

3.1.3	1980 Sonrası Türk Bankacılığında Gelişmeler.....	81
3.2	TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN BASEL-I SONRASI ANALİZİ.....	85
3.2.1	Basel-I Kriterleri Öncesi Yürürlükte Olan Düzenlemeler.....	86
3.2.2	Basel-I Kriterleri Çerçevesinde Türk Bankacılık Sisteminde Yapılan Düzenlemeler ve Sermaye Yeterlilik Oranları Analizi.....	88
3.2.3	BDDK'nın Kurulmasından Sonra Sermaye Yeterliliği Konusunda Yapılan Düzenlemeler.....	98
3.2.4	1990 – 2000 Dönemi Türk Bankacılık Sisteminde Yaşanan Gelişmeler ve Temel Göstergelerin Analizi.....	101
3.2.5	Kasım 2000 - Şubat 2001 Krizleri ve Türk Bankacılık Sisteminin Genel Görünümü.....	113
3.3	TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN BASEL-II STANDARTLARINA UYUM SÜRECİ.....	129
3.3.1	Basel-II Uyum Süreci ile İlgili BDDK Uygulamaları.....	130
3.3.2	Basel-II'nin Türk Bankacılık Sistemine Etkileri.....	133
3.3.3	Basel-II'ye Uyum Sürecinde Son Durum.....	135
3.4	BASEL-III VE TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ.....	137
3.4.1	Dünya Finans Krizi Sürecinde Türk Bankacılık Sistemi.....	139
3.4.2	Basel-III Uzlaşısı'nın Türk Bankacılık Sistemine Olası Etkileri.....	150
4.	SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER.....	152
5.	KAYNAKLAR.....	157
6.	ÖZGEÇMİŞ.....	165

TABLÖLAR

Tablo 1 Varlıkların Risk Ağırlıkları ve Risk Grupları.....	29
Tablo 2 Basel-I Standardının Geçiş Dönemi Takvimi.....	30
Tablo 3 Basel-II Sermaye Uzlaşısı'nın Yapısal Blokları.....	37
Tablo 4 Risk Ölçüm Yöntemleri.....	38
Tablo 5 Standart Yaklaşımına Göre Kamudan Alacakların Risk Ağırlıkları-1.....	41
Tablo 6 Standart Yaklaşımına Göre Kamudan Alacakların Risk Ağırlıkları-2.....	41
Tablo 7 Banka Ratingine Göre Belirlenmiş Risk Ağırlığı Tablosu.....	42
Tablo 8 Kurumsal Firmalar İçin Belirlenmiş Risk Ağırlıkları.....	43
Tablo 9 Temel ve Gelişmiş İçsel Derecelendirme Yöntemlerinin Verileri.....	46
Tablo 10 İşkolları İçin Belirlenen Beta Katsayıları.....	49
Tablo 11 Ülkelere Verilen Kredilerde Ayrılması Gereken Karşılıklar.....	56
Tablo 12 Basel-II ve Basel-III Sermaye Oranları.....	71
Tablo 13 1976-1985 Yılları Arası Türk Bankacılık Sistemi Göstergeleri.....	88
Tablo 14 Sermaye Yeterlilik Oranları.....	88

Tablo 15 6 ve 12 Sayılı Tebliğlerin Karşılaştırılması.....	91
Tablo 16 11 Bankaya Ait Sermaye Yeterlilik Oranları.....	93
Tablo 17 Sektör ve Banka Grupları Bazında Sermaye Yeterlilik Oranları.....	94
Tablo 18 1992-2000 Yılları Arasına Ait Rasyolar.....	95
Tablo 19 1980-2000 Arası Bankacılık Sektöründeki Gelişmelere İlişkin Bazı Göstergeler	107
Tablo 20 Banka Gruplarının Aldıkları Paylar.....	108
Tablo 21 Bankacılık Sisteminde Yoğunlaşma.....	109
Tablo 22 Bankacılık Sisteminin Finansal Büyüklüklerindeki Değişmeler.....	110
Tablo 23 Gruplara Göre Sektör Payları.....	111
Tablo 24 Grupların 2000 Yılı TL ve YP Sektör Payları.....	112
Tablo 25 Toplam Dış Borç Stokunun Vadeye ve Sektöre Göre Dağılımı.....	117
Tablo 26 Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri Öncesinde ve Kriz Döneminde Sıcak Para Hareketleri.....	118
Tablo 27 Bankaların DİBS/Toplam Aktif Oranları.....	120
Tablo 28 Varlıkların Bankalar Arası Dağılımı.....	123
Tablo 29 Bankacılık Sektörü Bilanço Göstergeleri.....	126
Tablo 30 Türk Bankalarının Basel-II'ye Uyum Süreci.....	132
Tablo 31 Türk Bankalarının Uyguladığı Risk Ölçüm Teknikleri.....	132

Tablo 32 GSYH Oranlarının Yıllara Olan Dağılımı.....	140
Tablo 33 2005-2010 Yılları Arasında Şube Sayısının Gelişimi.....	142
Tablo 34 Mevduat Ve Kredi Stoku.....	143
Tablo 35 Grupların Sektör Payları.....	144
Tablo 36 Bankacılık Sisteminde Yoğunlaşma 2008-2010.....	145
Tablo 37 Bankacılık Sektörü Sağlık Göstergeleri.....	147
Tablo 38 2010 İtibariyle Aktif Büyüklüklerine Göre Sıralanan İlk 10 Bankaya Ait Göstergeler.....	148
Tablo 39 Seçilmiş On Bankaya Ait Sermaye Yeterlilik Rasyoları.....	149

GRAFİKLER

Grafik 1 2000-2009 Yılları Arası Büyüme Oranlarındaki Değişim.....	66
Grafik 2 (Özkaynak+Toplam Kar) / Toplam Aktifler Oranının Yıllara Göre Seyri.....	96
Grafik 3 (Özkaynak + Toplam Kar) / (Toplam Aktifler + Gayri Nakdi Krediler) Oranının Yıllara Göre Seyri.....	97
Grafik 4 Net Çalışma Sermayesi / Toplam Aktifler Oranının Yıllara Göre Seyri.....	97

GİRİŞ

Küreselleşme olgusu, özellikle 1980'li yıllardan itibaren ülke ekonomileri için gündemden düşmeyen bir konu haline gelmiştir. Bu durumun sebebi, küreselleşme hareketlerinin birçok sektörde etkisini göstermesinin yanı sıra, finansal piyasaları önemli ölçüde etkileyerek ekonomide hızlı değişimler yaratmasıdır. Günümüzde ticari hayatın işleyişi doğrudan finansal piyasaların yapısı ve işleyişi ile bağlantılı olduğundan, finans sektöründeki değişimler, düzenlemeler ve denetlemeler oldukça önem arz etmektedir. Finansal piyasaların en önemli aracı ise bankalardır.

Küreselleşme sürecinin bankacılık sistemini de etkilemesiyle birlikte, ulusal ve uluslararası alanda bankalar arasında giderek artan bir rekabet göze çarpmaktadır. Bankalar arasındaki bu rekabet ve liberalizasyon hareketleri dolayısıyla, bankacılık sisteminde farklı uygulamalar ve olumsuzluklar meydana gelmiştir. Risklerin artması ve krizlerin finansal piyasalar aracılığıyla ülkeden ülkeye yayılması neticesinde finansal piyasaların, özellikle de uluslararası bankacılık sistemini düzenleme çalışmalarının yapılması kaçınılmaz olmuştur. Bu çerçevede Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS) adıyla, küresel ölçekte bir kurum oluşturulmuş, 1975 yılında ise Banka bünyesinde Basel Komitesi kurulmuştur.

Bankacılık sisteminde ortak standart ve yaklaşımlar saptayarak aynı vizyonu tüm dünyaya yaymayı hedefleyen Basel Komitesi, 1988 yılında Basel-I Uzlaşısı'nı yayınlamıştır. Başlangıçta sadece kredi riski ile ilgili hükümler içeren Basel-I, 1996 yılında piyasa riskini de kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Ancak Basel-I, 1990'lı yıllarda meydana gelen küresel krizlerin oluşmasını engelleyememiştir. Basel-I standartlarının uygulamada yetersiz kalması ile Basel Komitesi 2004 yılında Basel-II Uzlaşısı'nın son taslağını yayınlamıştır. Basel-II Uzlaşısı; minimum sermaye yeterliliği, denetim otoritesinin gözden geçirmesi ve piyasa disiplini olmak üzere üç yapısal blok çerçevesinde yapılanmıştır. Basel-II Uzlaşısı, sermaye yeterliliğinin hesaplanmasında kredi ve piyasa risklerine operasyonel risk kavramını da eklemiştir.

Basel-II'nin doğurduğu sonuçlar, hem ulusal hem de uluslararası bankalar açısından önem arz etmektedir. Basel-II standartlarının uygulamaya başlanması ile bankaların mevcut sistemde izledikleri risk yönetimleri değişmiştir. Dolayısıyla bankaların ilişkide bulunduğu tüm aktörler bu durumdan etkilenmekte, özellikle ülke ekonomilerinde büyük

paya sahip olan KOBİ'ler, Basel-II'ye geçiş sürecinde bazı uyum zorlukları yaşamaktadırlar.

Ülke ekonomileri henüz Basel-II'ye geçiş sürecini sonlandıramamış iken, ABD konut piyasasında başlayan kredi krizi finansal piyasaların küreselleşmesi sonucu kısa sürede küresel sistem içerisindeki tüm piyasalara yansımıştır. Likidite krizine dönüşen ve dünya ekonomisinin son 50 yılda karşılaştığı en büyük kriz niteliğinde olan Dünya Finans Krizi'ni engellemede yetersiz kalan Basel-II standartları eleştirilerin hedefi haline gelmiştir. Yapılan bu eleştirilere karşılık Basel Komitesi Basel-II'yi savunmakla birlikte, çalışmalarını eleştirileri dikkate alarak sürdürmüştür. Krizden çıkarılan derslerle birlikte Basel Komitesi 17 Aralık 2009 tarihinde Basel-III kriterlerinin habercisi olarak görülen bir öneri paketini görüşe açmış, Eylül 2010'da gerçekleştirilen toplantıyla getirilen yeni düzenlemeler Basel-III adı altında toplanmıştır.

Finansal piyasalar kapsamında bankacılık sisteminin düzenlenmesini inceleyen bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde ilk olarak, düzenleme kavramı tanımlanmaktadır. Daha sonra, düzenlemelerin ekonomik gerekçesini açıklayan üç teori ele alınarak incelenmektedir. İlk olarak piyasa başarısızlıklarının düzenlemelerin temel nedeni olduğunu savunan kamu yararı teorisi; daha sonra ise çıkar grupları ile ilişkilendirilen ele geçirme ve kamu tercihi teorilerinin temel ilkeleri ele alınmaktadır. Birinci bölümün üçüncü kısmında, düzenlemelerin yaratabileceği bir takım sorunlar anlatılmaktadır. Düzenlemeler finansal istikrarı sağlamada bir araç olarak kullanılırken, aşırı düzenleme yapılması bazı maliyetlere ve sorunlara yol açabilmektedir.

Genel olarak düzenleme kavramının anlatılmaya çalışıldığı birinci bölümden sonra, ikinci bölümde finansal piyasaların ve finansal sistemin en önemli aracı olan bankaların düzenlenmesi incelenmektedir. İkinci bölümün ilk kısmında, finansal piyasaları düzenleme düşüncesinin hangi unsurlara dayandığı ve finansal piyasaların düzenlenmesinde rol alan uluslararası yapılanmalar anlatılmaktadır. Daha sonra, para ve sermaye piyasaları olmak üzere ikiye ayrılan finansal piyasaların para piyasası aracını oluşturan bankacılık sistemine geçiş yapılmaktadır. Kriz çıkarma olasılığının yüksekliği ve ulusal ve uluslararası düzenlemelerin merkezinde yer almaları sebebiyle bankacılık sistemine bu çalışmada önemli bir yer verilmektedir.

İkinci bölümün ikinci kısmında, bankacılık düzenlemelerinin amaçları ve düzenlemelerin tarihçesi kısaca anlatılarak, üçüncü kısımda Basel-I ve Basel-II

standartlarına genişçe yer verilmektedir. Yayınlandığı dönemde sermaye yeterliliği kriterini bir standarda bağlayan Basel-I, ileriki dönemlerde bankacılık sisteminin yeni risklerle karşı karşıya kalması sonucu çeşitli eleştirilere uğramıştır. Bu doğrultuda Basel Komitesi, 1999 yılında ilk taslağını yayınladığı Basel-II'yi 2004'te son haliyle uygulamaya koymuştur. İkinci bölümün alt kısımlarında Basel-II Uzlaşısı'nın yapısal blokları ve ekonomi üzerindeki etkileri incelenmektedir. İkinci bölümün dördüncü kısmında ise son yılların en önemli gündemi olan küresel finansal kriz üzerinde durulmaktadır. Bu konuya değinilmesinin sebebi ise, kriz neticesinde Basel-II standartlarının geliştirilerek uzunca bir geçiş dönemine yayılan Basel-III standartlarının ortaya çıkmasıdır. Bu kısımda Basel-III standartlarının hangi yenilikler getirdiği ele alınarak incelenmektedir.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünün konusunu ise, Türk Bankacılık Sistemi'nin uluslararası bankacılık düzenlemelerine uyum süreci oluşturmaktadır. Bu çerçevede ilk olarak Türk Bankacılık Sistemi'nin tarihsel gelişimi ve bu süreçte yaşadığı son dönem krizleri anlatılmaktadır. Liberalizasyon sürecinden geçen Türk Bankacılık Sistemi giderek risklere açık bir yapıya bürünerek ekonomik krizlerle karşı karşıya kalmıştır. Sağlam ve etkin bir bankacılık sistemi oluşturma hedefi doğrultusunda Türk Bankacılık Sistemi, 1992 yılında Basel-I Uzlaşısı'nı uygulamaya koymuştur. Ancak 1994 yılında finansal aktörlerin ön planda olduğu bir kriz yaşanmıştır. Basel-I standartlarının değişen finansal yapı koşullarında yetersiz kalması, risklerin artması, uluslararası etkilerin artması gibi sebeplerle bankacılık sisteminin kırılganlığı artmıştır. Bağımsız bir denetim otoritesi ancak 1999 yılında oluşturulmuş, 2000 yılında faaliyete geçirilmiştir. Bu olumsuzlukları içeren Türk Bankacılık Sistemi 2000 ve 2001 yıllarında önemli sonuçları olan iki kriz yaşamıştır.

Üçüncü bölümün ikinci kısmı Türk Bankacılık Sistemi'nin Basel-I öncesi durumuna, yürürlükte olan düzenlemelere, BDDK'nın kurulmasından sonraki değişikliklere ve Türk Bankacılık Sistemi'nin yaşadığı krizlerden sonra yaptığı düzenlemelere ayrılmıştır. Üçüncü kısım ise, Basel-II standartlarına uyum sürecini ele almaktadır. Basel-II'ye geçiş sürecini kademeli olarak yürüten Türk Bankacılık Sistemi'ndeki son durum, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK) araştırma raporlarına göre ele alınıp incelenmektedir.

Üçüncü bölümün son kısmında, 2007-2009 yıllarında ülke ekonomisini etkileyen küresel finansal krizin Türk Bankacılık Sistemi'nin yapısında değişikliklere sebep olup olmadığı yönünde bir araştırma yapılmaktadır. Kriz sonrası Basel-II'nin değiştirilmesi ile

oluşturulan Basel-III'ün Türk Bankacılık Sistemi'ne olası etkileri incelenmektedir. Basel-III'e uyum sürecinde Türk Bankacılık Sistemi'nin diğer bankacılık sistemlerine göre nasıl daha avantajlı bir durumda olduğu konusuna vurgu yapılmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

FINANSAL PİYASALARI DÜZENLEME DÜŞÜNCESİ VE DÜZENLEME TEORİLERİ

1.1 DÜZENLEME KAVRAMI

Genel olarak “düzenleme” kavramını, belirli sosyal ve ekonomik politika hedeflerine ulaşmak için devlet veya devletin yetkilendirdiği otoriteler tarafından çıkarılan hukuki metinler seti olarak tanımlamak mümkündür.¹ Bu hukuki metinler; bireyler, işletmeler ve diğer kuruluşlar tarafından yapılabilecek veyahut yapılamayacak davranışları belirleyen kural, ilke ve standartları içermektedir.²

Devletlerin düzenleyici faaliyetleri finansal piyasalar, iletişim-telekominikasyon, tarım ve enerji-elektrik alanlarında görülmektedir. Düzenleme ile elde edilmek istenen; verimliliği arttırarak fiyat etkinliğine ulaşmak, hakim durumun kötüye kullanılmasını ve tekelci, aşırı karları engellemek, hizmeti yaygınlaştırmak, teknolojik yeniliklerin transfer ve/veya geliştirilmesini sağlamak, sistemin ve kuralların istikrarını sağlamak, bilginin doğru ve zamanında akışını sağlamaktır.³

Düzenlemeler sosyal, idari ve iktisadi olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Sosyal düzenlemeler geniş anlamıyla toplumun haklarını korumaya ve refahı arttırmaya yönelik olarak gerçekleşmektedir. 1960’lı yılların sonunda yaşanan toplumsal muhalefet ile sağlık, güvenlik, işçi hakları, çalışma şartları, çevre ve tüketici haklarına yönelik devlet müdahalesi gerçekleşmiş ve düzenlemeler bu konular üzerinde yoğunlaşmıştır. İdari düzenlemeler, günden güne karmaşık ve bilgiye dayalı hale gelen devlet işlerinin düzgün işlemesi için oluşturulan kurallar bütünü olarak ortaya çıkmıştır. İktisadi düzenlemenin konularını ise rekabetin korunması, piyasaya giriş ve çıkışın denetlenmesi, standartlar

¹ Johan Den Hertog, “General Theories of Regulation”, **Encyclopedia of Law and Economics**, The Regulation of Contracts, Cheltenham, 2000, s. 223.

² Susan E. Dudley, **Primer on Regulation**, Washington DC, Mercatus Center: George Mason University, 2005, s. 1.

³ Selami Er, **Devletin Bankacılık Sektöründe Düzenleyici Denetleyici Rolü ve Türkiye Uygulaması**, Sektörel Yayınlar, İstanbul, 2009, s. 46.

belirlenmesi ve bunlara uyulmasının denetlenmesi, bilginin finansal aktörlere zamanında ve doğru ulaşmasını sağlayacak mekanizmaların geliştirilmesi oluşturmaktadır.⁴

Dünya geneline bakıldığında düzenleme politikalarının büyük çoğunluğunun finansal piyasalarda özellikle de bankacılık kesiminde yoğunlaştığını görmekteyiz. Düzenlemelerin finansal piyasalarda yoğunlaşmasının sebebi, bu piyasaların ekonominin geneli üzerinde diğer piyasalara oranla daha fazla etkili olmasıdır. Finans piyasalarının ekonomi için hayati öneme sahip olduğu ve ekonomik büyüme amacıyla önemli rolü genel olarak kabul edilmektedir. Finansal düzenlemeler “düzenleyici otoritenin finansal ajanların kararlarına ve hareketlerine kendi sosyal amaç fonksiyonunu maksimize etmek için getirdiği kurallar ve kısıtlamalar”⁵ olarak tanımlanmaktadır.

Finansal piyasalara müdahale, piyasa başarısızlıklarının⁶ iktisadi faaliyeti, piyasa mekanizması içinde gerçekten aksattığı ve iktisadi faaliyete taraf olan gruplara zarar verdiği durumlarda mutlaka gerekmektedir. Buna bağlı olarak düzenleme politikalarının temel amacı, piyasa başarısızlıklarını ortadan kaldırmak, etkinlik ve istikrarı dengeleyen sosyal refahı maksimum kılan bir denge oluşturmaktır.⁷

Finansal sistemden optimum şekilde yararlanmak için finansal yapıya uygun bir düzenleyici çerçeveyi, sağlam temellere oturtulmuş gözetim ve denetim mekanizmaları ile desteklemek gerekmektedir.⁸ Bu gözetim ve denetim mekanizmalarının; siyasiler, tüketiciler ve diğer çıkar gruplarından bağımsız olmaları, aynı zamanda uzmanlaşmış bir kurumsal yapıya sahip olmaları birer zorunluluktur. Düzenlemelerin yürütülmesine halk desteği sağlayabilmek için ise; uygulamada şeffaf olma ve güvenilir olma kriterleri birinci dereceden önemli hale gelmektedir.⁹ Sonuç olarak finansal düzenleme politikaları, yapıldığı alanı kamu yararı adına düzenleyen ve etkileri ekonominin bütününe yayılan düzenleme çalışmalarıdır.

⁴ Er, a.g.e., s.60.

⁵ Turan Yay - Gülsün Gürkan Yay - Ensar Yılmaz, **Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Finansal Düzenlemeler**, İstanbul Ticaret Odası Yayını, İstanbul, 2001, s. 63.

⁶ Piyasa başarısızlığı, piyasa mekanizmasının kendi başına etkinliği sağlayamaması, yani sosyal faydanın maksimize olmaması durumunda oluşmaktadır. Piyasa başarısızlığının nedenlerine çalışmanın “Kamu Yararı Teorisi” alt başlığında yer verilmektedir.

⁷ Yay, Yay ve Yılmaz, a.g.e., s. 62.

⁸ Güven Delice –Adem Doğan - Meral Uzun, “Finansal Regülasyon ve Piyasa Disiplini”, **C.Ü İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 5, Sayı 1, s. 102.

⁹ Ali Petek, “Regülasyon Politikaları Açısından Türkiye’de Bankacılık Sisteminin Analizi” s. 2.

1.2 DÜZENLEMELERİN EKONOMİK GEREKÇESİNİ AÇIKLAYAN TEORİLER

Finansal düzenlemeler, kapsadığı konular nedeniyle işletmeleri, toplumu, dolayısıyla bütün ekonomik faaliyetleri bire bir ilgilendirmektedir. Bu durum düzenlemelerin kamu otoriteleri ve piyasa aktörleri tarafından sıkça tartışılmasına yol açmıştır. Tartışmaların temelini pozitif ve normatif yaklaşımlar oluşturmaktadır. Pozitif yaklaşımlar, düzenlemelerin ekonomik gerekçesini ve düzenlemelerin sonuçlarını açıklamaya çalışırken; normatif yaklaşımlar ise, hangi düzenleme biçiminin daha etkin olduğunu araştırmakta ve bu kapsamda değişik düzenleme araç ve politikalarının fayda maliyet analizini yapmaktadır.¹⁰

Finansal düzenleme teorilerinin temelini piyasa başarısızlıklarının önlenmesi ve kamu yararının gözetilmesi oluşturmaktadır. Genel olarak finansal düzenlemelerin gerekçelerini yedi maddeyle özetleyebiliriz:

- Dışsallıkların doğurabileceği potansiyel sistemik problemler,
- Piyasa aksaklıklarının ve başarısızlıklarının düzeltilmesi,
- Finansal kurumları gözetleme gerekliliği,
- Ters seçim¹¹ ve ahlaki risk problemlerinin¹² ortaya çıkarılması olası çözümsüzlükler,
- Finansal sisteme güvenin gerekliliği,
- Finansal güvenlik ağı düzenlemelerinin ortaya çıkarabileceği ahlaki risk,
- Kamuoyunun düzenleme talebi.¹³

Bu olgularla ilişkili olarak, düzenlemelerin ekonomik gerekçesini açıklayan teoriler geliştirilmiştir. Çalışmada ele alınacak olan teoriler kamu yararı teorisi, ele geçirme teorisi ve kamu tercihi teorisi olarak üç başlık altında toplanmaktadır.

Düzenleme teorilerinin çıkış noktaları ortak olmasına rağmen, farklı kuramsal gerekçelere dayanarak açıklamalar getirmelerinin nedeni, düzenlemelerin niteliksel

¹⁰ Hertog, a.g.e., s. 224.

¹¹ Ters Seçim: Tam bilgi sahibi olunmaması durumunda piyasada alıcı veya satıcının eksik bilgi ile aldığı yanlış iktisadi karar.

¹² Ahlaki Risk: Bir işlem sonucunda belirli bir ilişki içerisine giren ekonomik birimlerden bir tarafın diğer tarafa, hiçbir biçimde belirlenemeyecek ve tazmin edilemeyecek şekilde zarar verme tehlikesi.

¹³ Delice, Doğan ve Uzun, a.g.e., s. 108.

özelliklerine atfedilen anlamlardan kaynaklanan yorumlama biçimleridir.¹⁴ Finansal düzenlemenin gerekliliğini farklı eğilimlere dayanarak açıklayan teorilere aşağıda ayrıntılı olarak değinilmektedir.

1.2.1 Kamu Yararı Teorisi

Kamu yararı teorisine göre düzenlemelerin varlık sebebi, kıt kaynakların etkin dağılımını sağlamak ve kamu yararını korumaktır.¹⁵ Temeli refah ekonomilerine dayanan bu teorinin amacı piyasa başarısızlıklarını önleyerek piyasanın kaynakları etkin dağıtma işlevini tam olarak yerine getirmesini sağlamaktır.

Kamu yararı teorisinin üç varsayımı bulunmaktadır.¹⁶ İlki, piyasalara müdahalede bulunulmazsa bu piyasalarda piyasa başarısızlıklarının meydana geleceği ve etkin sonuca ulaşamayacağıdır. İkinci varsayım ise, kamusal müdahalelerin herhangi bir maliyete yol açmadığıdır. Üçüncü ve ilk iki varsayım sonucu oluşan varsayım da, piyasa başarısızlıklarının giderilmesinde maliyetin en düşük ve etkinliğin en fazla olduğu biçimin kamusal düzenlemeler olduğudur.

Kamu yararı teorisi ilk olarak endüstriyel organizasyonun bir parçası kabul edilmeyen finansal sektörün dışındaki endüstrilerdeki piyasa başarısızlıkları üzerinde odaklanmıştır. Finansal sistemde ortaya çıkabilecek olası piyasa başarısızlıkları üç sebepten kaynaklanmaktadır. Bunlar dışsallıklar, asimetrik bilgi ve piyasa gücüdür.¹⁷

Dışsallıklar: Herhangi bir fiyatlandırma olmaksızın bir karar biriminin başka karar birim ya da birimlerine sağladığı yarar ya da verdiği zarara dışsallık denilmektedir.¹⁸ Dışsallıklar finansal piyasalarda kaynak dağılımında yanlış yönlendirmelere, böylelikle piyasa başarısızlıklarına sebep olmaktadır.

Finansal sistem nitelikleri itibariyle endüstriyel sistemden daha farklıdır. Bu farklılığın temelinde, finansal sistemde özellikle de bankacılık sektöründe ortaya çıkacak

¹⁴ Meryem Filiz, “Türkiye’ de Bankacılık Sisteminin Regülasyonu- Basel Standartları Açısından Bir Değerlendirme”, Uludağ Üniversitesi, (Yüksek Lisans Tezi), Bursa,2006, s. 9.

¹⁵ Saim Kılıç, **Sermaye Piyasası Düzenlemelerinde Fayda Maliyet Analizleri:Teoriler, Araçlar ve Türkiye Üzerine Ampirik Bir Çalışma**, İktisadi Araştırmalar Vakfı, İstanbul, 2008, s.30

¹⁶ İbrahim Tokatlıoğlu –Şahin Ardıyok - Ali Ilıcak, “Doğal Tekeller ve Regülasyon”, **Ekonomik Yaklaşım**, Sayı:47, Cilt:14, 2003, s. 145.

¹⁷ Yay, Yay ve Yılmaz, a.g.e., s. 63.

¹⁸ Zeynel Dinler, **Mikro Ekonomi**, Ekin Kitabevi, Bursa, 2008, s. 559.

olumsuzlukların ülkedeki bütün ekonomik faaliyetleri hatta küresel ekonomik faaliyetleri dahi etkileyecek güce sahip olması yatmaktadır. Kuşkusuz finansal sistem dışındaki bir firmanın iflası da ekonomiye önemli ölçüde bir zarar getirecektir, ancak bu bir banka iflasıyla eşdeğer nitelikte olmayacaktır. Banka iflaslarının ekonomiyi daha büyük boyutlarda etkilemesi domino etkisi ya da sirayet etkisi denilen bir sürece dayanmaktadır. Bu süreci şöyle özetleyebiliriz: Bankalar mevduat sahiplerinden topladıkları kısa vadeli mevduatları daha karlı olduğu için uzun vadeli projelere yatırmayı daha uygun bulmaktadırlar. Piyasada kötü bir haber yayılması halinde paniğe kapılan mevduat sahipleri bankalarına paralarını çekmek için hücum edecekler ve bankalar bu durumda likidite sıkıntısına düşeceklerdir. Herhangi bir banka hakkında ortaya çıkan spekülasyon bir haber, iyi banka-kötü banka ayrımını ortadan kaldırarak tüm sektöre olan güveni temelinden sarsacaktır. Bu durum ekonomide bir domino etkisi yaratmaktadır.¹⁹

Kriz dönemlerinde çok daha şiddetlenen domino etkisi nedeniyle, düzenleme politikalarını oluşturan otoritelerin dışsallık probleminin sonuçlarını dikkate almaları gerekmektedir. Bu nedenle önleyici ve koruyucu düzenleme araçları kullanılmaktadır. Söz konusu önleyici düzenleme araçları arasında, sermaye yeterlilik oranları, şeffaf ve doğru zamanda bilgi yayımlama yer alırken; koruyucu düzenleme araçları arasında son başvuru mercii ve mevduat sigortası²⁰ gibi kavramlar yer almaktadır.²¹

Asimetrik Bilgi: Bir malın satıcısı ile alıcısının aynı yani simetrik bilgiye sahip olmamaları, bir başka deyişle birbirlerinden farklı yani asimetrik bilgiye sahip olmalarına “simetrik olmayan bilgi” anlamında “asimetrik bilgi” denilmektedir. Eğer bir piyasada asimetrik bilgi söz konusuysa, o piyasada kaynak tahsisinde etkinlik gerçekleşmeyebilir.²²

Mali piyasalar açısından asimetrik bilgiyi değerlendirecek olursak, iktisadi aktörlerin örneğin kredi alanlar ile kredi verenlerin eksik ve farklı bilgiye sahip olmalarıdır diyebiliriz. Asimetrik bilginin varlığı sebebiyle iki tür problem ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birincisi sözleşme öncesi ortaya çıkabilecek olan “ters seçim” problemidir. Ters seçim, karşı taraftan gizlenen bilgi olup, sözleşme yapılması muhtemel kişinin yanlış bilgi

¹⁹ Filiz, a.g.e., s. 12.

²⁰ Mevduat sigortası, tasarruf sahipleri tarafından bankalara yatırılan mevduatın geri ödenmesini güvence altına almak amacıyla oluşturulan bir sigorta sistemidir.

²¹ Turan Yay –Gülşün Gürkan Yay - Ensar Yılmaz, “Finansal Krizler, Finansal Regülasyon ve Türkiye”, **İstanbul Üniversitesi Sıyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Mart 2004, s. 5.

²² Dinler, a.g.e., s. 569.

vermesi veya vermesi gereken bilgiyi saklaması sonucu karşı tarafı zarara sokması durumunda ortaya çıkmaktadır.²³ Ters seçim sorununun temelinde gizli bilgi kavramı yatmaktadır.

İkinci problem, sözleşme sonrası ortaya çıkabilecek olan “ahlaki zafiyet (ahlaki risk)” sorunudur. Ahlaki risk, taraflardan birinin anlaşma yapıldıktan sonra, hizmetin sağlanması sırasında, diğer tarafı zarara uğratacak şekilde davranışlarda ya da eylemlerde bulunmasına denilmektedir.²⁴ Bu sorunun temelinde gizli eylem kavramı yer almaktadır. Ahlaki risk, ekonomik ilişkilerde bir tarafın faaliyetinin diğeri tarafından tam olarak gözlenememesi durumudur. Finansal piyasalarda ahlaki risk problemi, aşırı risk alımını ya da kredinin proje dışı kişisel amaçlar için kullanımını teşvik ederek finansal piyasalarda sistemik riskin artmasına yol açmaktadır.

Piyasa Gücü: Piyasa gücü, tekelleşme ve doğal tekellerin kontrolsüz güce sahip olmaları (fiyatı tek başına belirleme gücü) ile ilgili bir kavramdır. Ancak finansal piyasalarda piyasa gücü farklı bir boyut kazanmaktadır. Finansal düzenleme otoriteleri etkinlik-istikrar ikileminde istikrara daha fazla önem verdiklerinden bankalar oligopol yapılarını getirdikleri düzenlemelerle korumaya çalışmaktadırlar.²⁵ Böylelikle sektöre hakim olan bankalar, tüm sektörü ilgilendiren kararlarda önemli rollere sahip olurken, maliyetlerinin azalması neticesinde önemli avantajlar sağlayarak ölçek ekonomileri yaratmaktadırlar.

Finansal sistemin yapısı itibariyle ortaya çıkabilecek asimetric bilgi, dışsallıklar ve piyasa gücü durumları karşısında sektör uzun yıllar boyunca kamu yararı teorisinin çıkarımları doğrultusunda düzenlenmiştir. Ancak kamu yararı teorisine zaman içerisinde çeşitli eleştirilerde bulunulmuştur. Bunlardan ilki; düzenlemelerin piyasaların eksik rekabet durumlarında ürettiklerinden daha fazla etkinsizliğe neden olmasıdır.²⁶ Teorinin tamamlanmamış olması ise ikinci bir eleştirel nokta olmuştur. Kamu yararı teorisi, piyasa başarısızlıklarının ortaya çıkaracağı etkin olmayan durumların ne tür işlemlerle bertaraf edileceği yönünde tatmin edici önermeler geliştirememiştir. Üçüncü nokta ise, kamusal düzenlemelerin birtakım maliyetlere sebep olmasıdır.

²³ Filiz, a.g.e., s. 13.

²⁴ Dinler, a.g.e., s. 572.

²⁵ Yay, Yay ve Yılmaz, a.g.e., s. 71.

²⁶ Filiz, a.g.e., s. 14.

1.2.2 Ele Geçirme Teorisi (Chicago Düzenleme Teorisi)

Düzenleme konusu, önem kazanmaya başladığı 1970'li yıllardan bu yana akademik çevreyi, kamu otoritelerini, düzenleyici kurumları ve uluslararası kuruluşları içeren geniş bir kitle tarafından tartışılmaktadır. Ele Geçirme Teorisi bir diğer adıyla Chicago Okulu Teorisi düzenlemelerin gerekçelerini açıklamaya çalışan Kamu Yararı Teorisi'ne karşı bir düzenleme teorisi olarak geliştirilmiştir.

Chicago Okulu Teorisi'ne göre, düzenlemeler çıkar gruplarının taleplerini yansıtmaktadır. Bu yaklaşım, çıkar gruplarının düzenleme otoritelerini ve siyasi karar alma mekanizmalarını ne şekilde etkileyeceklerini irdelemektedir.²⁷ Teorinin temellerini atan iktisatçılar arasında George Stigler, Sam Peltzman, Richard Posner ve Gary Becker bulunmaktadır.

Chicago yaklaşımının en belirleyici ismi olan Stigler'a göre, "düzenleme kural olarak sektör tarafından çıkartılır; sektörün çıkarı için tasarlanır ve işletilir"²⁸ Sektörler, çıkarları doğrultusunda düzenlemelerin avantajlarından yararlanırken, düzenleme politikaları artık sosyal refahı sağlamaktan çok, çıkar gruplarının lehine işleyen bir mekanizmaya dönüşmektedir.

Bu teoriye göre, politikacılar da çıkarlarını maksimize etme amacıyla hareket etmektedirler. Çıkar grupları, politikacılara veya düzenlemeyi gerçekleştirecek otoritelere finansal destek sağlayarak, düzenleme sürecini etkilemektedirler. Faydasını arttırmak isteyen politikacı seçim süresince çıkar gruplarından aldığı destek karşılığında, seçim sonunda onların istediği politikayı uygulamaya koyacaktır.²⁹

Bu teorinin ileri sürdüğü üç temel argüman vardır: İlk olarak, düzenlemeler sonucunda organizasyon maliyetleri düşük olan gruplar, diğerlerine göre daha yüksek oranlarda rant elde edeceklerdir. İkinci olarak, düzenleme sonucu büyük olasılıkla çapraz sübvansiyon olacaktır. Çapraz sübvansiyon, daha etkin bir tüketici grubun bir başka grubun daha az güçlü olmasından istifade ederek, düzenlemeyi yapan otoriteleri kendi lehine davranmaya

²⁷ Fuat Oğuz, "Bilgi,Regülasyon ve Rekabet: Bir Piyasa Süreci Yaklaşımı", **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, 6(2) 2005, s. 254.

²⁸ George J. Stigler, "Theory of Economic Regulation", **Bell Journal of Economics and Management Sciences**, Vol.2, No:1, 1971, s. 3.

²⁹ Sam Peltzman, "Toward a More General Theory of Regulation", **The Foundations of Regulatory Economics**, Vol:2, s. 109.

yönlendirmesini ifade etmektedir. Son olarak, rantlar belirli bir güce sahip taraflar arasında bölüşülecektir.³⁰

Teorinin bir başka temsilcisi olan Peltzman, Stigler'in teorisini tek bir çıkar grubunun düzenleyici otoriteyi etki altına alamadığının nedenini açıklayarak geliştirmiştir.³¹ Kendi çıkarlarını maksimize etme yoluna giden politikacılar, yapacakları düzenlemeleri sadece ilgili sektörün çıkarları doğrultusunda geliştiremezler. Çünkü ekonominin diğer aktörlerini örneğin tüketicileri de göz önünde bulundurmamak zorundadırlar. Tüketiciler de diğer çıkar grupları gibi etkin bir şekilde örgütlendiklerinde, artık piyasada politikacıları etkileyen tek bir grup yer almayacaktır. Böylelikle düzenlemeler, tarafların karşılıklı verdikleri ödünlerin bir sonucu olmaktadır.

Teorinin farklı bir boyutunu ele alan Becker ise, baskı gruplarının rekabeti konusu üzerinde yoğunlaşmıştır. Becker'in ana tezi, rekabetin etkin olmayan düzenlemeleri sınırlandırdığı yönündedir. Bu rekabet, zayıf rekabet gücü olan gruplarla güçlü grupları karşı karşıya getirmekte ve aralarında bir ekonomik refah kaybına neden olmaktadır.

Kamu yararı teorisine yapıldığı gibi, bu teoriye de çeşitli eleştirilerde bulunulmuştur. Bu eleştirilerden bir tanesi, düzenlemeyi gerçekleştirecek kurumunun sahip olduğu bilginin eksiksiz olamayacağına yöneliktir. Böylece, kurum çıkar gruplarının yararlarını tam olarak gözetememektedir. Bir başka eleştiri, yargının düzenlemeler üzerindeki etkisi ile ilgilidir. Yargı kararları, bazı durumlarda çıkar gruplarının yararını gözetmeyecek şekilde oluşabilmektedir. Son eleştiri ise, çıkar gruplarının her zaman aynı hedeflere yönelmeyeceği gerçeğinin göz ardı edilmiş olmasına yöneliktir.

1.2.3. Kamu Tercih Teorisi

Kamu Tercih Teorisi, Virginia Okulu tarafından geliştirilen bir düzenleme teorisidir. Teorinin temelini rant arama kavramı oluşturmaktadır. Rant arama, bir düzenlemenin kendilerine çıkar sağlayacak şekilde çıkarılması için kişi veya gruplar tarafından yapılan lobicilik faaliyetlerini ifade etmektedir.³² Bu ifadeye dayanarak bu teoride piyasa sürecinin

³⁰ Oğuz, a.g.e., s. 255

³¹ Kılıç, a.g.e., s. 31.

³² Kılıç, a.g.e., s. 32.

yerini politik karar alma süreci, piyasa aktörlerinin yerini ise politik sürecin aktörleri olan seçmenler, bürokratlar, politikacılar ve baskı grupları almaktadır.³³

Teorinin odak noktasındaki rant arama kavramı düzenlemelerin ortaya çıkardığı etkin olmayan sonuçları ifade etmek için kullanılmaktadır. Çıkar grupları tekel gücü elde ettikten sonra dahi tekel rantını korumak (tekel gücünü potansiyel rakiplerinden ve dezavantajlı duruma düşmüş tüketicilerden korumak)³⁴ için çaba göstermek zorunda kalmaktadırlar. Çıkar gruplarının düzenlemeler sonucunda tekel hakkı elde etme çabaları kıt kaynakları gereksiz yere harcamakta böylece etkin olmayan sonuçlar ve sosyal kayıplar ortaya çıkmaktadır.

Çıkar gruplarının yanı sıra politikacılar ve bürokratlar da özel çıkarlarını ön planda tutarak rant arama faaliyetlerinde bulunabilirler. Seçmenler fayda maksimizasyonu, siyasi partiler oy maksimizasyonu, bürokrasi bütçe maksimizasyonu peşinde koşmaktadır.³⁵ Bu çerçevede politikacılar ve bürokratlar da çıkar gruplarından etkilenmekte ve kamu yararından ziyade bireysel çıkarlarını maksimize etme yoluna gitmektedirler.

Diğer iki teori eleştirildiği gibi, kamu tercihi teorisinin de bazı noktaları eleştirilmiştir. İlk eleştiri, teorinin siyasi parti ve bürokratların sadece kendi çıkarlarını gözeten gruplar oldukları varsayımına yöneliktir. Diğer bir eleştiri, teorinin düzenleme sürecini çok az değişkenle açıklamaya çalışmasıdır. Oysa analize, evrensel politik ve idari eğilimlerin de katılması gerekmektedir.³⁶

1.3 DÜZENLEMELERİN YARATABİLECEĞİ SORUNLAR

Finansal düzenlemelerin temelinde piyasa başarısızlıklarını giderme, kamu yararını gözetme ve kaynakların etkin dağılımını sağlama amaçları yer almaktadır. Tüm bu amaçları gerçekleştirerek istenilen sonuçlara ulaşmak için optimal bir düzenleme politikası uygulanması gerekmektedir. Böylece finansal piyasalara devlet müdahalesi büyük bir maliyete sebep olmadan istenilen düzenlemeleri yapmış olacaktır. Ancak uygulamada her zaman aşırı düzenleme yapma potansiyeli bulunmakta ve amaçları açısından optimal bir düzenleme politikası sonuçları açısından aynı etkinliği sağlayamamaktadır. Bu sebeple

³³ Filiz, a.g.e., s. 19.

³⁴ Hertog, a.g.e., s. 243-244.

³⁵ Tokatlıoğlu, a.g.e., s. 148.

³⁶ Filiz, a.g.e., s. 21.

düzenleme süreci piyasada işlem yapanların, finansal hizmetleri arz edenlerin ve ekonominin tamamının üzerine kaçınılmaz maliyetler yüklemektedir.³⁷ Düzenlemelerin yaratabileceği maliyet ve diğer kayıpları şu şekilde sıralayabiliriz:

- Düzenleme maliyetleri
- Rekabetin bozulma riski
- Yatırımların başka ülkelere kayma riski

1.3.1 Düzenleme Maliyetleri

Düzenleme maliyetleri genel olarak üç grupta incelenmektedir. Bunlardan birincisi düzenlenen kesimlerin katlandığı maliyetlerdir. Bu maliyet türü kendi içinde politika maliyetleri ve uyum maliyetleri olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Politika maliyetleri, düzenlemenin amacına ulaşmaya doğrudan katkıda bulunan maliyetlerdir. Uyum maliyetleri ise düzenlenen kesimlerin düzenlemeleri anlama, onların öngördüğü bilgileri üretme, saklama ve ilgili otoritelere raporlama maliyetlerini kapsamaktadır.³⁸ Bu çerçevede uyum maliyetleri “işlem maliyetleri” ve “bilgi edinme maliyetleri”nden oluşmaktadır. Düzenleyici otoritelerin düzenlemeleri hazırlamak, düzenlemelere uyulup uyulmadığını denetlemek gibi bizzat katlandığı maliyetler ise düzenleme maliyetlerinin ikinci grubunu oluşturmaktadır.

Bir diğer maliyet türünün konusunu ise rant arama faaliyetleri oluşturmaktadır. Düzenlemeler neticesinde meydana gelebilecek bu tür maliyet ve kayıpların etkisi sadece içinde bulunulan dönemde değil, aynı zamanda gelecek dönemlere de yansıtacağından ekonomi üzerinde önemli etkiler yapmaktadır. Rant arama ve tekel gücüne sahip firmaların rant kollama faaliyetleri zaten kıt olan kaynakların etkin olarak kullanılmasına engel olmakta, böylece tüketiciler ve düzenlenen sektörler arasında bir refah transferine neden olmaktadır. Rant arama faaliyetleri kapsamında harcanan kaynaklar, kazanan taraftaki refah artışının kaybeden taraftaki refah kaybından daha düşük olmasına yol açmakta, aradaki fark ise değer yaratmayan bir kayıp olmaktadır.³⁹

³⁷ Delice, Doğan ve Uzun, a.g.e., s. 110.

³⁸ Kılıç, a.g.e., s. 34.

³⁹ Dudley, a.g.e., s. 31.

1.3.2. Rekabetin Bozulma Riski

Devletin piyasalara müdahale ederek kamu yararı amacıyla çeşitli düzenlemeler yapması ile meydana çıkabilecek sorunlardan bir tanesi de rekabetin bozulma riskidir. Rekabetçi bir piyasaya yapılacak olan kamu müdahalesi, her ne kadar rekabetçi fiyata eşit bir fiyat oluşturmaya yönelik olsa da bazı durumlarda bu fiyatın üstünde veya altında fiyatların oluşmasına neden olmaktadır.

Müdahale sonucu rekabetçi fiyatların üzerinde bir fiyat oluştuğunda hem firmalar hem de tüketiciler zorlanacaktır. Devlet tarafından piyasaya giriş kısıtlaması yapıldığı takdirde hem fiyatlar yükselmekte hem de üretim azalmaktadır. Bunun sonucunda tüketicilerde bir refah kaybı söz konusu olmaktadır.⁴⁰

Devletin fiyatları rekabetçi fiyatların altında belirlediği durumda ise, piyasada arz kıtlığı meydana gelebilmektedir. Başlangıç yatırımları yüksek olan sermaye yoğun endüstrilerde yatırım sonrası düşük belirlenen fiyatlar kısa dönemde arz kıtlığına neden olmazken, uzun dönemde fiyatların düşük devam edeceğini düşünen yatırımcı yatırımlarını azaltarak hem arz kıtlığına, hem de kalitenin düşmesine ve tüketicilerde refah azalmasına sebep olmaktadır.⁴¹

1.3.3. Yatırımların Başka Ülkelere Kayma Riski

Bir ülkede var olan aşırı düzenlemeler, yatırımların düzenlemelerin daha az olduğu ülkelere kaymasına yol açabilmektedir. Düzenlemelerin uyum maliyetleri gibi çeşitli maliyet ve harcamalara sebep olması dolayısıyla yatırımcılar rahat ve daha düşük harcama gerektiren düzenlemelerin olduğu ülkelerde faaliyette bulunmayı tercih etmektedirler.

⁴⁰ Dudley, a.g.e., s. 29.

⁴¹ Dudley, a.g.e., s. 29.

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI BANKACILIK SEKTÖRÜNDEKİ DÜZENLEMELER

2.1 FİNANSAL PİYASALARIN DÜZENLENMESİ

1970' li yıllardan itibaren ülkeler arasında karşılıklı bağımlılıklar önemli ölçüde artarak dünya genelinde hızlı bir küreselleşme hareketine sebep olmuştur. Diğer birçok sektör gibi finansal sektör de bu küreselleşme hareketinden oldukça etkilenmiştir. Hatta 1990'lı yıllarla birlikte en hızlı ve en fazla küreselleşmenin finansal piyasalarda görüldüğünü söylemek mümkündür. Ancak finansal piyasaların uluslararasılaşması çeşitli avantajları beraberinde getirdiği gibi sorunları da küreselleştirerek dünya çapında önemli krizlerin temelini oluşturmuştur.

Günümüzde ülke sınırları içerisinde yaşanan bir finansal kriz sadece o ülkeyi etkilemekle kalmayıp, küreselleşmiş finansal sistem kanalıyla dünya ekonomisini etkisi altına alabilmektedir. Önceki dönemlere baktığımızda 1974 yılında Almanya'da Herstatt bankasının iflasını, 1994'te Meksika'da başlayan Arjantin ve Brezilya'ya yayılan finansal krizi, 1997'de Uzak Doğu'da başlayan finansal krizin diğer ülkelere hızlı bir şekilde yayılmasını bu duruma örnek olarak gösterebiliriz. Finansal piyasaların uluslararası boyut kazanması ile bütün bu finansal krizler dünya ekonomisini etkilemiş, nihayetinde global finansal krizleri önleyici ve koruyucu mekanizmalar içeren güvenlik ağları düzenlemelerinin yapılması gerektiği düşüncesinin yaygınlaşmasına neden olmuştur.¹

Finansal krizlerle sarsılan hükümetler, bankacılık kanun ve düzenlemelerinde değişiklikler yapma ve yenilikler arama sürecine girmişlerdir. Yapılan düzenlemeler uluslararası boyutta ele alınarak çeşitli standartlar saptanmış, bu süreçte finansal piyasaların gözetim ve denetimini üstlenecek kurumlar oluşturulmuştur. Düzenleyici birimlerin rolü ele alındığında, düzenleme, gözetim ve denetim arasında bir ayırım

¹ Turan Yay - Gülsün Gürkan Yay - Ensar Yılmaz, **Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Finansal Düzenlemeler**, İstanbul Ticaret Odası Yayını, İstanbul, 2001, s. 85.

yapılması gerekmektedir. Şöyle ki düzenleme spesifik davranış kurallarının oluşturulması olarak ele alınırken, gözetim kavramı kurallara uyulup uyulmadığının izlenmesi, denetim ise finansal kurumların davranışlarının daha genel bir biçimde gözlemlenmesi olarak tanımlanmaktadır.²

Finansal düzenleme, nedenlerine göre iki ayrı kategoride ele alınmaktadır:³

1. Ekonomik düzenleme: Kaynakların dağıtımındaki piyasa başarısızlıklarını azaltma amacına yöneliktir.
2. İhtiyatlı düzenleme: Finansal sistemin istikrarının ve küçük mevduat sahiplerinin korunması amaçlanmaktadır. Finansal krizlere tepki olarak güçlendirilmektedir.

Finansal sistem; piyasaların, aracılardan ve katılımcıların oluşturduğu kompleks bir yapıyı temsil etmektedir.⁴ Fon fazlası olan kesimden fon açığı olan kesime kaynak aktarımı ya da tasarrufların yatırıma dönüştürülmesi işlevi finansal piyasalar ve bu piyasadaki finansal araçlar yoluyla yerine getirilmektedir.⁵

Finansal piyasalar genel itibariyle para piyasası ve sermaye piyasası olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Kısa vadeli fonların el değiştirdiği piyasalar para piyasası olarak nitelendirilirken, orta ve uzun vadeli fonların el değiştirdiği piyasalar sermaye piyasaları olarak adlandırılmaktadır. Para piyasasında geçerli olan dolaylı finansman yönteminde, para piyasası kurumları yani bankalar, mevduat ve benzeri şekillerde fon fazlası olan kesimlerden topladıkları fonları kendi portföy ve yatırımcı tercihleri çerçevesinde fon talep eden kesimlere aktarmaktadır. Dolaysız finansman yönteminin hakim olduğu sermaye piyasalarında ise, fon açığı olan kesimler ihraç ettikleri hisse senedi, tahvil vb. araçlarla fon ihtiyaçlarını fon fazlası olan kesimlerden doğrudan karşılamaktadırlar.⁶

Finansal piyasaları oluşturan para ve sermaye piyasaları arasındaki farklar dolayısıyla finansal sistemi düzenleme süreci içerisinde bankalar ve diğer finansal araçlar arasında

² Güven Delice –Adem Doğan - Meral Uzun,, “Finansal Regülasyon ve Piyasa Disiplini”, **C.Ü İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 5, Sayı 1, s.104

³ Martin Brownbridge - Colin Kirkpatrick , “Financial Sector Regulation: The Lessons of The Asian Crisis”, **Institute for Development Policy and Management Working Paper Series**, Paper No:2”, , University of Manchester, 1999, s. 2-3.

⁴ Delice, Doğan ve Uzun, a.g.e., s. 103.

⁵ Saim Kılıç, **Sermaye Piyasası Düzenlemelerinde Fayda Maliyet Analizleri:Teoriler, Araçlar ve Türkiye Üzerine Ampirik Bir Çalışma**, İktisadi Araştırmalar Vakfı, İstanbul, 2008, s. 53.

⁶ Kılıç, a.g.e., s. 54.

ayrım yapılmaktadır. Çünkü risk profilleri ve sistemik etki açısından aralarında önemli farklılıklar bulunmaktadır.⁷

Finansal düzenlemeler çerçevesinde oluşturulacak kurallar genellikle şu konuları kapsamaktadır:

- Bankaların ve diğer finans kurumlarının ihtiyatlı yöntemine ilişkin kurallar: Sermaye yeterlilik oranlarının belirlenmesi, aşırı risk alma üzerine getirilen sınırlamalar gibi.
- İşlemlerin yapılmasına ilişkin kurallar: Finans kurumlarının müşterileriyle işlemleri nasıl yürütecekleri, bilgilerin kamuoyuna açıklanma gereklilikleri gibi.
- İzin verilebilir işlemlerle ilgili kurallar: Hangi bankalara menkul kıymet ve sigortacılık işlemleri yapma izni verileceği gibi.
- Mülkiyet kuralları: Kime banka sahibi olma izni verileceğine yönelik kurallar gibi.

Uluslararası finansal düzenleme alanının genişletilmesi ile dünya çapında üç önemli grubun oluşturduğu standartlar dizisi finansal düzenlemelere yön verir hale gelmiştir. Bu kurumları şöyle sıralayabiliriz:

1. Bankacılık sisteminin düzenlenmesini konu edinen, Uluslararası Ödemeler Bankası (Bank for International Settlements – BIS) nin desteği ile oluşturulmuş *Basel Bankacılık Gözetim ve Denetim Komitesi*.
2. Menkul kıymet firmaları ve piyasalarının düzenlenmesini konu edinen *Uluslararası Menkul Kıymetler Komisyonları Örgütü (IOSCO)*.
3. Sigorta şirketlerinin düzenlenmesini konu edinen *Uluslararası Sigorta Denetim Otoriteleri Birliği (IAIS)*.

Bu kurumların yanı sıra IMF ve Dünya Bankası'nın da finansal kriz yaşayan ülkeleri iyileştirmek veya krizlerden kaçınmada ülkelere yardım etmek için oluşturulmuş kredi programları bulunmaktadır.⁸ Bu kurumlar siyasete karşı bürokrasinin gücünü arttırmayı bir politika olarak benimsemekte, kredi verdikleri ülkelerde bağımsız düzenleyici kurum kurulmasını bazen teşvik etmekte bazen de zorunlu tutmaktadırlar. Bunun nedenlerinden birini uluslararası kurumların siyasete olan güvensizliği oluştururken, diğerini bu kurumların yönlendiren gelişmiş ülkelerin yatırımcılarının belli sektörlere yatırım

⁷ Maria J. Nieto, "Reflections on Regulatory Approach to E-Finance", **Electronic Finance: A New Perspective and Challenges**, BIS Papers No:7, 2001, s. 93.

⁸ Delice, Doğan ve Uzun, a.g.e., s. 123.

yapabilmesi için siyasilerin değişmesi ile değişmeyen ve piyasalarda istikrarı sağlayacak kurumsal bir çatı kurma istekleri oluşturmaktadır.

2.2 BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN DÜZENLENMESİ

Finansal piyasaların düzenlenmesi döviz piyasaları, bankalar, aracı kurumlar ve fon yöneticilerinin faaliyetlerinin düzenlenmesi konularına odaklanmıştır. Bankacılık sisteminin düzenlenmesi hem finansal sistemin hem de ekonominin işleyişinin düzgün olması açısından oldukça önemlidir. Bankalar ekonomik büyümenin finansmanında tasarrufların toplanması açısından önemli rol oynamaktadırlar. Bir sektörün etkinliğinde ve gelişmesinde rekabet önemli iken, bankacılık sektöründe düzenleme rekabet ile yer değiştirmiştir.⁹ Bankalar; ulusal ve uluslararası düzenlemelerin merkezinde yer almaları, özellikle gelişmekte olan ülkelerin sistemlerindeki ağırlıkları, kriz çıkarma olasılıklarının yüksekliği gibi yapısal özellikleri nedeniyle düzenlemelere daha çok konu olmaktadır.

2.2.1 Banka Düzenlemelerinin Amaçları

Uluslararası bankacılık faaliyetlerinin düzenlenmesinde güdülen amaçları şu şekilde sıralayabiliriz:

- Mevduat sahiplerini koruma
- Parasal istikrar
- Etkili ve rekabetçi bir finansal sistem
- Sistematik risklere karşı korunma

Mevduat Sahiplerini Koruma: Bankaların mevduat sahipleri ve kredi alanlar için çeşitli problemler barındırması sebebiyle mevduat sahiplerini koruma amacı banka düzenlemelerinde önemli bir yer tutmaktadır. Mevduat sahipleri ile bankalar arasındaki asimetrik bilgi sorununa karşı bankacılık faaliyetlerinin düzenlenmesi söz konusu olmaktadır.

⁹ S.Kroszner Randall, “Restructuring Bank Regulation: Conflicts of Interest, Stability and Universal Banking”, **Restructuring Regulation and Financial Institutions**, Springer, 2001, s.16.

Mevduat sahipleri ya da kredi alanlar bankaların piyasadaki konumu, bilanço değerleri ve sermaye yapısı hakkında eksik bilgiye sahip olabilmektedirler.¹⁰ Çünkü mevduat sahiplerinin bu bilgilere ulaşması zor ve masraflıdır. Dolayısıyla mevduat sahipleri bu durumda sınırlı bir bilgi ile seçim yapma durumunda kalmaktadırlar. Uluslararası düzenleyici otoriteler bu durum karşısında aşağıdaki yöntemlere başvurmuşlardır:¹¹

- Kriz uygunluk testleri,
- Yönetim uygulamaları konusunda sıkı kurallar,
- Sigortalamanın sağlanması,
- Düzenleyici otoritenin izleme işlevi,
- Rezerv kolaylıkları, sermaye yeterliliği ve likidite transferi.

Parasal İstikrar: Banka düzenlemeleri çerçevesinde parasal istikrar sağlama amacı mevduat sahiplerini koruma amacı ile ilişkilendirilmektedir. Finansal krizler ve para arzında beklenmedik dalgalanmalar, öncelikle bankalara güven sağlanarak ve mevduat güvenliği garanti edilerek önlenmektedir. Bundan dolayı düzenlemeler mevduat sahibini korumayı ve istikrarlı bir parasal işlemler mekanizması oluşturmayı amaçlamaktadır.¹²

Ticari bankalar sahip oldukları para yaratma işlevleri nedeniyle para politikasının götüğü fiyat istikrarına ulaşma hedefinde önem sahibidirler. Dolayısıyla para politikaları üzerinde mevduat ve rezerv hareketleri ile etkili olabilen ticari bankaların denetlenmesi ve faaliyetlerinin düzenlenmesi gerekmektedir.¹³

Etkili ve Rekabetçi Bir Finansal Sistem: Etkinlik ve rekabet gibi iki önemli unsur bir arada bulunduran bir finansal yapı oluşturmak amacıyla da banka düzenlemeleri yapılmaktadır. Rekabetin olmadığı durumda bankalar çıktıyı sınırlandırarak veya diğer bankalarla gizlice anlaşma yaparak kendi hizmetleri için yüksek ücret isteme girişiminde

¹⁰ Meryem Filiz, "Türkiye' de Bankacılık Sisteminin Regülasyonu- Basel Standartları Açısından Bir Değerlendirme", Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 2006, s. 32.

¹¹ F. Allen - R. Harring, "Banking Regulation versus Securities Market Regulation", **Wharton School University of Pennsylvania**, 2001, s.5-10

¹² Kenneth Spong, **Banking Regulation: Its Purposes, Implementation and Effects**, Missouri, Division of Supervision and Risk Management Federal Reserve Bank of Kansas City Press, 1983

¹³ Filiz, a.g.e., s. 33.

bulunabilirler.¹⁴ Ancak rekabetçi bankacılık sisteminde, bankalar ayakta kalmak ve müşteri memnuniyetini sağlamak için etkin çalışmak zorunda kalmaktadırlar.

Sistemik Risklere Karşı Korunma: Sistemik risk, bir bütün olarak finansal sisteme zarar veren ani ve beklenmedik olay olarak tanımlanmaktadır.¹⁵ Sistemik risk, ekonomik, politik ve sosyal yaşamın değişkenliğinden kaynaklanmakta, tüm finansal piyasaları ve piyasalarda işlem gören menkul değerleri etkilemektedir. Böyle gelişen bir şok sonucu iktisadi birimler tarafından finansal sisteme duyulan güven azalmaktadır. Sadece bir bankanın bile bu tür bir şokla karşı karşıya kalması diğer bankaların da bu sorunu yaşamasına sebep olabilmekte, yayılma etkisi nedeniyle hem iyi hem de kötü bankalarda paniğe yol açarak finansal sistemin bütününe olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

Yayılma etkisinin olası sonuçlarını hafifletmek ve iktisadi birimlerin bankalara duyduğu güveni eski haline getirmek için bir takım düzenlemeler yapılmaktadır. Bu düzenlemelerin en etkili olarak bilineni ise mevduat sigortası kavramıdır. Mevduat sigortası, tasarruf sahipleri tarafından bankalara yatırılan mevduatın geri ödenmesini güvence altına almak amacıyla oluşturulan bir sigorta sistemidir. Sistemde, bankaların iflasları durumunda mevduat sahiplerine mevduatlarının bir kısmı veya tamamı ödenmekte, böylelikle sistemin temel amacı olan toplu mevduat önlenmekte ve güven ortamı oluşturulmaktadır.¹⁶

Ancak mevduat sigortası sistemi ahlaki risk olarak bilinen bir problemi yapısı içerisinde barındırmaktadır. Sistem mevduat sahiplerini banka iflasları karşısında koruyarak mevduatlarını geri ödemeyi taahhüt ettiği için mevduat sahipleri bu garanti ile artık bankaları denetlemekten vazgeçmektedirler. İyi banka kötü banka ayrımı gözetmeyen mevduat sahipleri, mevduatlarını yüksek faiz veren bankalara yatırarak sistemde riskli bankaların varlığını sürdürmelerine imkan tanımaktadırlar.

Mevduat sigortası sistemi güven ortamı sağlamayı amaç edinirken bir taraftan aşırı risk alımını teşvik ederek sektördeki kırılganlığı artırabilmektedir. Risk düzeyinin artması sorunu mevduat sahipleri gibi büyük bankalar için de geçerli olmaktadır. Büyük bankaların batmasının sektörde panik yaratacağı ve bunun peşi sıra sistemik kriz oluşacağı

¹⁴ Filiz, a.g.e., s. 34.

¹⁵ Allen and Herring, a.g.e., s. 20.

¹⁶ Filiz, a.g.e., s. 35.

düşüncesi ile büyük bankaların batmasına izin verilmemesi, onların yaptıkları yatırımlarda riskli davranmalarına yol açmaktadır.

Ahlaki riskten doğan bütün bu problemleri ortadan kaldırmak için mevduat sigorta kapsamını azaltmak ya da riske dayalı mevduat sigortası gibi çeşitli tedbirler alınmıştır. Böylelikle finansal piyasaları sistematik risklerden korumaya yönelik çeşitli düzenlemeler yapılmış olmaktadır. Ancak araştırmalar gösteriyor ki, bazı önlemler piyasayı riskten koruma amaçlı alınmışken gerçekte sistematik riske yakalanma olasılığını şiddetlendirmektedir.

2.2.2 Banka Düzenlemelerinin Tarihçesi

1980 öncesi dönemde finansal sistemin hemen hemen bütün ülkelerde yoğun düzenlemelere konu olduğu görülmektedir. Bankacılık sistemindeki düzenleme çalışmaları, yirminci yüzyılın başında Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde uygulanan merkezileştirme politikalarına kadar uzanmaktadır.¹⁷ ABD finansal sektöründe kamu mülkiyetine fazla rastlanmadığından, bağımsız kurumlarca denetimi Avrupa'ya göre çok daha önce yaygınlaşmıştır. ABD'nin aksine Avrupa Finansal Sisteminde piyasaya müdahale daha çok kamulaştırma yoluyla olmuştur. Avrupa'da düzenleyici kurumların yeterince gelişmemesinin belli başlı iki nedeni bulunmaktadır. Bunlarda ilki, kamusal insiyatifin ötesinde kendi özerk düzenleme alanlarına sahip olan uzmanlaşmış düzenleyici kurumların yokluğudur. İkincisi ise, hukuki olarak işletmelerin düzenlenmesi ile genel olarak piyasaların düzenlenmesi arasındaki sınırlar birbirine karışmış durumdadır.¹⁸

1839-1914 yılları arasında finansal sistemin gelişmesiyle ABD' de serbest bankacılık dönemi yaşanmış, ülkenin merkez bankasına sahip olmaması ve birçok kriz yaşaması önemli resesyon süreçlerine tanıklık etmesine neden olmuştur. 1907 yılında ABD kaynaklı başlayan kriz diğer birçok ülkeye de sıçrayarak derin bir durgunluğa sebep olmuştur. 1913 yılında Amerikan Merkez Bankası (FED) kurulmuştur. FED faaliyete geçtikten sonra dahi finansal krizleri önleyememiş, dünya genelinde büyük bir çöküntüye sebep olan 1929 Krizinden sonra birçok bankanın kapanması neticesinde 1933 yılında Glass Segal Yasası

¹⁷ Filiz, a.g.e., s. 21.

¹⁸ M.Tamer Müftüoğlu - H.Baha Karabudak, " İktisadi Politikalar Bağlamında Hukuki Düzenleme Üzerine Düşünceler", **Rekabet Dergisi**, Sayı:4, 2005, s. 5.

çıkartılmıştır. Bu yasanın getirdiği iki önemli yenilik, mevduat sigortası sistemi ve ticari banka-yatırım bankası faaliyetlerinin ayrıştırılması olmuştur.

Ağır sonuçlar doğuran ekonomik krizlerin ardından dünya genelinde birçok ülke finansal sistemlerini düzenleme yoluna gitmiştir. Politika yapıcılar geleneksel olarak finansal istikrarı kamu politikasının bir amacı olarak ele alma eğiliminde olduklarından bankacılık sisteminin güvenliğini temin için düzenleme politikalarına dayanmışlardır.¹⁹

Ancak 1980’li yıllarda değişen ve gelişen endüstriler karşısında düzenleme ve denetimlerin modernize edilmesi olgusu ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede ülkelerde deregülasyon²⁰ ve finansal liberalizasyon politikalarına önem verilmiştir. Dünyayı etkisi altına alan küreselleşme hareketi finansal entegrasyon sürecini de hızlandırarak, finansal kontrollere geri dönüşü oldukça zorlaştırmıştır.²¹

1980 sonrası döneme bakıldığında çok sayıda ülkenin finansal krizlerle karşı karşıya kaldığı görülmektedir. Bu krizlerin çoğunun toplam maliyeti hem bankacılık sistemini yeniden sağlığına kavuşturmanın finansal maliyeti açısından, hem de etkilenen ülkelerdeki hasıla kaybı ve yüksek işsizlik açısından önemli boyutlara ulaşmıştır.²² Meydana gelen bu küresel finansal krizler neticesinde finansal piyasaları düzenleme tartışmaları yeniden yoğunluk kazanmış ve günümüz finansal sistemini etkileyecek çeşitli denetim ve gözetim kurumları faaliyete geçirilmiştir.

2.3 ULUSLARARASI BANKACILIK FAALİYETLERİNİN DÜZENLENMESİ ÇERÇEVESİNDE BASEL-I VE BASEL-II STANDARTLARI

17 Mayıs 1930 tarihinde İsviçre’nin Basel kentinde kurulan BIS (Bank for International Settlements) yani Uluslararası Ödemeler Bankası, uluslararası ödemeler sistemini düzenlemek amacıyla faaliyete başlamıştır. 1960’lı yıllarda Bretton Woods sisteminin işlerliğini sağlamak için çalışan BIS, 1970 ve 1980’li yıllarda ise petrol krizi ve uluslararası borç krizlerinin aşılmasına odaklanmıştır.

¹⁹ Delice, Doğan ve Uzun, a.g.e., s. 113.

²⁰ Deregülasyon: Serbest piyasa ekonomisine geçiş çerçevesinde, iktisadi faaliyetleri kamunun koyduğu kuralların sınırlayıcı etkisinden kurtarmak amacıyla yasal düzenlemelerin azaltılması veya ortadan kaldırılması.

²¹ Nieto, a.g.e., s. 91.

²² Delice, Doğan ve Uzun, a.g.e., s. 114.

BIS yönetim kurulunun 17 üyesi bulunmaktadır. 6 temel üye (Belçika, Fransa, Almanya, İtalya, İngiltere Merkez Bankaları Başkanları ve ABD Merkez Bankası Kurulu Başkanı) ve bu üyelerin kendi ülkelerinden seçecekleri 6 ek üyenin yanı sıra, 5 tane de seçimle iş başına gelen üyesi (Kanada, Japonya, Hollanda, İsveç, İsviçre) bulunmaktadır.²³

BIS günümüzde de bankacılık sisteminin düzenlenmesinde en önemli uluslararası kuruluş olarak faaliyet göstermektedir. Üye ülkeler tarafından kabul edilen bankalara yönelik düzenleme ve denetim stratejileri ve uluslararası finansal politikaları koordine ederek, bünyesinde aktifler tutmakta ve üye ülkelerle yeni gelişen ülkelere sıkıntıya girdiklerinde kredi kolaylıkları sağlamaktadır.

1970’li yılların başında patlak veren petrol krizi ile petrol fiyatlarında aşırı artışlar yaşanması, uluslararası para ve sermaye piyasalarında büyük dalgalanmalar yaratmış, bankalar bu durumdan oldukça olumsuz bir şekilde etkilenmişlerdir. Yaşanan bu kriz BIS’in önderliğinde G-10²⁴ ülkelerinin merkez bankası başkanları tarafından 1974 yılında Basel Komitesi’nin oluşturulmasına yol açmıştır.²⁵

Bankacılık denetim anlayışını ve denetim kalitesini geliştirmek amacıyla kurulan Basel Komitesi, ulusal denetim sistemlerine ilişkin bilgi alışverişinin yaygınlaştırılmasına, uluslararası bankacılık denetim tekniklerinin etkinliğinin artırılmasına, gerekli görülen alanlarda minimum denetleme standartlarının oluşturulmasına yönelik çalışmalar yapmaktadır.²⁶

Basel Bankacılık Denetim Komitesi’nin üyelerini Belçika, Kanada, İsveç, İsviçre, İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Lüksemburg, Hollanda, İspanya ve ABD’nin de dahil olduğu 13 ülkenin merkez bankaları ve bankacılık denetim otoritelerinin yetkilileri olarak sayabiliriz.

Basel Komitesi, hiçbir uluslar üstü denetim yetkisine sahip olmamakla birlikte düzenlemeleri tavsiye niteliği taşımaktadır. Ancak uluslararası finansal düzenlemeler belirli standartlar oluşturarak adil bir rekabet ortamı yaratmayı amaçladığından²⁷ birçok

²³ İbrahim Arslan, “Basel Kriterleri ve Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri”, s.51.

²⁴ G-10: IMF'nin yetersiz kalması durumunda birbirlerine ve özel durumlarda üçüncü devletlere kredi verilmesi için anlaşma yapmış 11 sanayileşmiş ülkeler topluluğuna denir. (ABD, Belçika, Birleşik Krallık, Fransa, Hollanda, İsviçre, İtalya, Japonya, Kanada, Almanya, İsveç, İsviçre)

²⁵ Filiz, a.g.e., s. 38.

²⁶ Basel Committee on Banking Supervision, “History of Basel Committee and It’s Membership”, **Bank of International Settlements**, October 2004.

²⁷ Thomas Oatley, “The Dilemmas of International Financial Regulation”, **Regulation**, Volume 23, No:4, 2000, s. 36.

ülke tarafından kabul görmekte, yapılan düzenlemelere uymayan ülkelerin bankacılık sistemleri ikinci sınıf olarak değerlendirilmektedir.

2.3.1 1988 Basel Sermaye Uzlaşısı (Basel-I)

BIS bünyesinde faaliyet gösteren bir kuruluş olarak yapılanan Basel Komitesi, 1988 yılında Basel Sermaye Uzlaşısı'nı (Basel Capital Accord) yayınlamıştır. Uzlaşısı G-10 ülkeleri merkez bankaları başkanlarınca kabul edilerek yürürlüğe konmuştur.

Basel-I'in yayınlanmasına sebep olarak 1980'li yılların başlarında finansal piyasalarda uluslararası risklerin artmış olması gösterilmektedir. Dönemin uluslararası bankalarının taşıdıkları riskler neticesinde bankaların sermaye oranlarının gerilemesi gibi sorunlar uluslararası bankacılık sisteminin istikrarını güçlendirmeyi bir ihtiyaç haline getirmiştir. Bu fikir çerçevesinde şekillenen Basel Sermaye Uzlaşısı, G-10 ülkeleri bankaları için tasarlanmış ancak uzlaşısı sadece uluslararası bankalarca değil diğer ülkelerdeki yerel bankalar tarafından da kabul edilmiştir.²⁸

Basel-I, birinci olarak bankacılık sisteminin sağlamlığının ve istikrarının güçlendirilmesi ikinci olarak da uluslararası aktif bankaların arasındaki rekabetin geliştirilmesi amaçları doğrultusunda uluslararası bankacılık sistemini düzenleyen bir uzlaşısı olarak kabul görmüştür. Basel Komitesi' nin 1980'li yıllarda yaşanan sorunlarla doğru orantılı olarak Basel-I'de yoğunlaştığı konular “sermaye yeterliliği”, buna bağlı olarak da “kredi riski” olmuştur.

Ulusal sermaye yeterlilik oranları farklılığından doğan haksız rekabeti ortadan kaldırmak²⁹ 1988 Basel Sermaye Uzlaşısı'nın odak noktası olmuştur. Bu çerçevede Basel-I bankaların bulundurmaları zorunda oldukları minimum sermaye seviyelerinin oluşturulmasını sağlamıştır. Böylece bankaların uluslararası sermaye yeterlilikleri tespit edilerek, bankacılık sisteminin çökme riskinin azaltılması ve bankaların risk profilini yansıtacak sermaye yeterlilik standartları getirilmesi amaçlanmıştır.³⁰ Bu anlaşma çerçevesinde Basel Komite, bankacılıkta etkili bir denetim için bazı önkoşullar tanımlamıştır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:³¹

²⁸ Basel Committee on Banking Supervision, “A New Capital Adequacy Framework”, **Consultative Paper**, June 1999, s. 19.

²⁹ Yay,Yay ve Yılmaz, a.g.e., s. 96.

³⁰ Yay,Yay ve Yılmaz,a.g.e., s. 86.

³¹ Delice,Doğan ve Uzun, a.g.e., s. 123.

- İstikrarlı bir makroekonomik ortam,
- Finansal piyasalar için, özellikle iyi tanımlanmış muhasebe kuralları ve uygulamalarını ihtiva eden gelişmiş bir kamu alt yapısı,
- Belirsizliği veya üstü kapalı hükümet garantileri olasılığını engelleme ve şeffaflık üzerine dayalı etkili piyasa disiplini,
- Finansal kurumların problemlerinin etkin çözüm prosedürleri,
- Uygun ve sınırlı güvenlik ağları.

1988 Basel Sermaye Uzlaşısı dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde sermayenin bileşenleri tanımlanmaktadır. Bu bileşenler, ana sermaye ve katkı sermayesi olarak iki grupta incelenmektedir. Ana sermayeyi oluşturan kalemler; ödenmemiş sermaye, yedek akçeler ve kamuya açıklanmış rezervler iken, katkı sermayesini oluşturan kalemler; ihtiyari rezervler, varlıkların yeniden değerlemesi ile elde edilen fonlar, genel karşılıklar ve sermaye benzeri kredilerdir.³² Ayrıca şerefiye ve mali iştirak kalemleri sermayeden indirilecek kalemler olarak tanımlanmaktadır.

Uzlaşımın ikinci bölümü risk ağırlıklarını kapsamaktadır. Bankaların sermaye yeterliliğinin tespiti için, bankaların varlıkları risk derecesine göre (%0,%20,%50,%100) ağırlandırılmaktadır. Risk ağırlıklarının saptanmasının nedeni, bazı kalemlerin daha riskli oldukları için daha fazla sermaye ayrılmasını gerektirmesidir. Bilanço içi ve dışı varlıklara uygulanmak üzere belirli risk ağırlıkları saptayan komitenin, bilanço içi kalemler için uyguladığı risk katsayıları aşağıdaki gibidir:³³

% 0 Risk Ağırlığı ile Hesaplanan Kalemler:

- Banka bilançosunda bulunan nakit değerler,
- Ulusal para cinsinden merkezi hükümetlere ve merkez bankalarına verilen ve ulusal para ile tahsil edilecek borçlar,
- Organisation For Economic Co-Operation and Development (OECD)³⁴ üyesi ülkelerin merkezi hükümetleri ile merkez bankalarına verilen borçlar ile OECD üyesi ülkelerin hükümetlerince garanti altına alınan aktif kalemleri.

³² Filiz, a.g.e., s. 40.

³³ Basel Committee on Banking Supervision, "International Convergence of Capital Measurement and Capital Standarts", July 1988, s. 21.

³⁴ OECD: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü ya da İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı olarak tanımlanmaktadır. OECD'ye üye 33 ülke bulunmaktadır.

% 20 Risk Ağırlığı ile Hesaplanan Kalemler:

- Uluslararası kalkınma bankalarından olan veya bu bankalarca garanti altına alınan aktif kalemleri,
- OECD içinde yerleşik bankalardan olan ya da bu bankalarca garanti altına alınan aktif kalemleri,
- OECD dışındaki ülkelerdeki bankalara kullandırılan ve vadesi bir yıl ya da kısa vadeli aktif kalemleri,
- OECD içinde yer alan yerel yönetimlere verilen borçlar,
- Tahsil sürecindeki nakit değerler.

% 50 Risk Ağırlığı ile Hesaplanan Kalemler:

- Teminat altına alınmış krediler,
- Tahakkuk etmiş gelirler ve peşin ödemeler.

% 100 Risk Ağırlığı ile Hesaplanan Kalemler:

- Özel sektöre kullandırılan krediler,
- OECD dışındaki bankalara kullandırılan vadesi bir yıldan uzun krediler,
- OECD dışındaki ülkelerin merkezi hükümetlerine yabancı para cinsinden kullandırılan krediler,
- Mülkiyeti kamu kuruluşlarına ait ticari firmalara kullandırılan krediler,
- Bankaların kullandığı binalar, araziler, araç gereçler ve diğer sabit varlıklar,
- Gayrimenkul yatırımları ve diğer yatırımlar,
- Diğer bankalardan sağlanan sermaye araçları,
- Tüm diğer varlıklar.

Düzenleme kapsamında yer alan bilanço dışı aktifler ve bu aktiflerin kredi dönüşüm katsayıları ise aşağıdaki gibidir:³⁵

- Belli bir teminat karşılığı verilen garanti ve teminat mektupları için %100,
- Satın alınan menkul kıymetlerin ödenmeyen kısmı için %100,
- Geri dönülebilir aktif satışları için %100,
- Senet ihracı için %50,

³⁵ S. Koç, "Basel II Uzlaşısı Kapsamında Banka Finansal Tablolarının Analizi", Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2005, s. 11.

- Teminatı olmayan garanti ve teminat mektupları için bir yıldan uzun vadeli ise %50, aksi halde %0,
- Kısa vadeli, kendi kendine likit hale gelebilen ticari bağlantılı nazım hesaplar için %20,
- Gerçek vadesi bir yıldan az olan veya şarta bağlı olmaksızın iptal edilebilen taahhütler için %0.

Risk ağırlıklarının incelediğimiz uzlaşımın ikinci bölümünde kredi riski üzerine de yoğunlaşmaktadır. Basel-I kriterlerinin en temel esası, kredi verilecek olan müşterinin kredi riski açısından sermaye yükümlülüğünün OECD ülkesi olup olmama kriterine göre belirlenmesidir. Kredilendirmede OECD ülkesi olanlar lehine kredi kolaylıkları sağlanması esası geçerli olmuştur.³⁶

1988 Basel Sermaye Uzlaşısı'nın üçüncü bölümünde hedef standart sermaye oranı üzerinde durulmaktadır. Basel Komitesi, % 4'ü ana sermaye olmak üzere risk ağırlıklı sermaye yeterlilik oranını % 8 olarak belirlemiştir. Basel-I'de Cooke Rasyosu olarak da bilinen Sermaye Yeterlilik Rasyosu (SYR) aşağıdaki formülle belirtilmektedir:

$$\text{SYR} = \text{Özkaynak} / \text{Risk Ağırlıklı Varlıklar ve Gayri Nakdi Krediler} = \% 8$$

Sermaye yeterlilik rasyosunun payında yer alan özkaynak kavramı şu şekilde hesaplanmaktadır:³⁷

1. Ana Sermaye (ödenmiş sermaye + dağıtılmamış karlar)
2. Katkı Sermayesi (karşılıklar + rezervler + fonlar)
3. Üçüncü Kuşak Sermaye (sadece piyasa riski için kullanılabilen sermaye benzeri krediler)
4. Sermayeden İndirilen Değerler (aktifleştirilmiş giderler + mali iştirakler)

Özkaynaklar kalemi ilk üç kalemin toplamından dördüncü kalem düşülerek bulunmaktadır.

Risk ağırlıklı varlıklar ve gayri nakdi krediler tutarı ise, tüm bilanço içi ve bilanço dışı varlıkların dört ana gruba ayrılmasından sonra risk ağırlıklarıyla çarpılıp toplanması

³⁶ Arslan, a.g.e., s. 51.

³⁷ Mustafa Atiker, "Basel I ve Basel II Bilgi Raporu", **Konya Ticaret Odası Etüd Araştırma Servisi**, Sayı 41, 2005, s.3

sonucu elde edilmektedir. Varlıkların risk ağırlıkları ve risk grupları aşağıdaki tablodaki gibidir:

Tablo 1: Varlıkların Risk Ağırlıkları ve Risk Grupları

VARLIKLAR	RİSK AĞIRLIKLARI
Ana Sermaye	% 0
Katkı Sermayesi	% 20
Üçüncü Kuşak Sermaye	% 50
Sermayeden İndirilen Değerler	% 100

Kaynak: Mustafa Atiker, “Basel I ve Basel II Bilgi Raporu”, **Konya Ticaret Odası Etüd Araştırma Servisi**, Sayı 41, 2005, s.3.

Uzlaşının son bölümünde geçiş dönemine ait düzenlemeler yer almaktadır. Geçiş dönemi aşağıdaki tablodan izlenebilmektedir:

Tablo 2: Basel-I Standardının Geçiş Donemi Takvimi

	Başlangıçta	1990 Sonunda	1992 Sonunda
Minimum Sermaye Yeterlilik Oranı	1987 yılında geçerli olan duzey	% 7.25	%8
Hesaplama Yontemi	Ana Sermaye + %100 Katkı Sermayesi	Ana Sermaye + Katkı Sermayesi (%3.6 + %3.6)	Ana Sermaye + Katkı Sermayesi (%4 + %4)
Ana Sermaye İçinde Yer Alabilecek Katkı Sermayesi Oranı	Toplam ana sermayenin maksimum %25'i	Toplam ana sermayenin maksimum %10'u	Hiç
Katkı Sermayesi İçinde Yer Alabilecek Karşılıkların Oranı	Üst limit yok	% 1.5 (istisnai olarak %2 oranına kadar)	%1.25 (istisnai ve geçici olarak %2 oranına kadar)
Katkı Sermayesi İçinde Yer Alabilecek İkincil Sermaye Oranı	Üst limit yok (ülke otoritesinin inisiyatifine açık)	Üst limit yok (ülke otoritesinin inisiyatifine açık)	Ana sermayenin % 50'si oranında
şerefiyenin Sermaye Tabanından Düşürülmesi	Ana sermayeden düşürülecek(ülke otoritesinin inisiyatifine açık)	Ana sermayeden düşürülecek(ülke otoritesinin inisiyatifine açık)	Ana sermayeden düşürülecek

Kaynak: Basel Committee on Banking Supervision, "International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards", 1988, s.30.

Basel-I'deki ilk değişiklik Kasım 1991'de geerleştirilerek sermaye yeterliliği hesaplanmasında kullanılan genel karşılıklar konusuna bir ek yapılmıştır. 1995'te ise türev

ürünlerde banka kredilerinin likit bağlantılarının ve çoklu bağlantılarının etkilerini dikkate alan ikinci bir ek yapılmıştır.³⁸

1996 yılında Basel Sermaye Uzlaşısı, kredi riski dışındaki piyasa risklerini de kapsayacak biçimde genişletilmiştir. Böylece ana sermaye ve katkı sermayesi olarak iki grupta toplanan sermayenin bileşenlerine üçüncü kuşak sermaye olarak adlandırılan sermaye benzeri krediler de eklenmiştir.

1997 yılında “Etkin Bankacılık Denetimi için Basel Temel İlkeleri” yayınlanmıştır. Bu ilkeler, bir ülkenin bankacılık sisteminin sağlam ve istikrarlı olması için taşıması gereken temel özelliklerini içermektedir.³⁹ 25 maddeden oluşan bu ilkeler 7 gruba ayrılmakta ve aşağıdaki gibi sıralanmaktadır:

1. Etkin gözetim ve denetimin önkoşulları,
2. Faaliyet izni ve banka yapısı,
3. Bankaların ihtiyatlı yönetimine ilişkin yükümlülükler,
4. 6-15. maddeler,
5. Sürekli banka gözetim ve denetimine ilişkin yöntemler,
6. Bilgi verme yükümlülükleri,
7. Gözetim ve denetim otoritelerinin yasal yükümlülükleri,
8. Sınır ötesi bankacılık.

2.3.2 1988 Basel Sermaye Uzlaşısı’na Yönelik Eleştiriler

1988 Basel Sermaye Uzlaşısı ile uluslararası bankacılık sisteminin düzenlenmesine yönelik önemli standartlar meydana getirilmiş ve bu standartlar basit ve kolay uygulanabilir olduğundan gelişmekte olan ülkeler tarafından da benimsenerek geniş bir uygulama alanı bulmuştur. Bu duruma rağmen Basel-I bazı sorunları beraberinde getirerek gelişmiş ülkelerdeki belirli kesimlerin ve akademik çevrelerin eleştirilerine maruz kalmıştır.

Bu eleştirilerin başında uluslararası finansal düzenlemelerin aslında piyasa başarısızlıklarını düzeltmede yapabileceği fazla bir şey olmadığı düşüncesi yer almaktadır.⁴⁰ Basel Anlaşmasıyla birlikte hükümetler, kendi bankaları ile sorun

³⁸ Yay, Yay ve Yılmaz, a.g.e., s. 97.

³⁹ Filiz, a.g.e., s. 47.

⁴⁰ Oatley, a.g.e., s. 37.

yaşamaktan çekindiklerinden düzenlemeleri uluslararası arenaya taşımışlardır. Yapısı gereği ulusal sorunlara karşı duyarsız ve değiştirilmesi güç olan uluslararası düzenlemeler, birçok avantajı beraberinde getirirken ulusal regülasyon rejimleri arasındaki rekabeti azaltarak bir tür kartel anlaşmasına dönüşme gibi bazı sorunları ortaya çıkarmıştır.⁴¹

Görünüşte bankaların güvenliğine zarar vermeyen ve bir dengeli oyun alanı (level playing field) yaratan uluslararası bankacılık düzenlemeleri bazı planlanmamış sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Basel-I standartları, %8 'lik asgari sermaye yeterliliği kriterini kapsamaktadır. Ancak daha riskli olduğu düşünülen krediler için ilave sermaye yeterliliği kriteri, bankaların kredi verme tutumlarını değiştirmelerine sebep olarak tutabileceklerinden daha riskli kredi portföyleri tutma yönünde bir teşvik oluşturmuştur. Düzenlemeler belirli bir kategorideki bütün kredilere aynı risk ağırlığını ve sermaye maliyetlerini verdikleri için, bankalar her bir kategori içerisinde daha yüksek riskli ve daha yüksek faizli aktiflere yönelmişlerdir.⁴²

Ayrıca bankalar, aktifleri menkulleştirerek bilanço aktiflerini düşük risk ağırlıklı kategorilere giren bilanço dışı aktiflere dönüştürmek için riskleri yeniden biçimlendirmişlerdir.⁴³ Bu durum neticesinde, bankalar daha az güvenilir kurumlar haline gelirken Basel-I standartlarının geliştirilmesi ihtiyacı doğmuş olmaktadır. 1988 Basel Sermaye Uzlaşısı'nın içerdiği standartlar dolayısıyla ortaya çıkardığı sorunları genel olarak aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:⁴⁴

- Basel I'de bankanın maruz kaldığı kredi riski, bankanın aktiflerinin ve bilanço dışı kalemlerinin farklı risk sınıflarına ayrılması ve her sınıfa karşılık gelen risk ağırlıkları olan %0, %20, %50 ve % 100 katsayılarıyla çarpılması suretiyle hesaplanmaktadır.
- Sadece dört farklı risk ağırlığı kullanılması nedeniyle risk duyarlılığı düşük olan Basel-I, farklı faaliyet alanları olan bütün bankalara aynı şekilde uygulandığından “herkese tek beden elbise” yönünde eleştirilmektedir.
- Basel-I'de “OECD Klüp Kuralı” şeklinde tanımlanmış olan uygulamadan dolayı OECD'ye üye ülkelerin hükümetlerine %0, aynı üye ülkelerin bankalarına ise

⁴¹ Delice, Doğan ve Uzun, a.g.e.,s. 124.

⁴² Oatley, a.g.e., s. 38.

⁴³ Delice, Doğan ve Uzun, a.g.e., s. 124.

⁴⁴ Atiker, a.g.e., s. 4.

borçlanmaları haline % 20 risk ağırlığı verilmektedir. Buna karşın OECD üyesi olmayan ülkeler için % 100 risk öngörülmüştür.

Basel-I standartlarının odak noktasını oluşturan kredi riski konusunda da mevcut yöntemlerin yetersiz kalması söz konusu olmuştur. Bu yöntemlerin ,⁴⁵

- Bankacılık risklerini gerçekçi bir şekilde ölçmede yetersiz kalması,
- Finansal piyasalardaki fiyat dalgalanmalarını yeterince dikkate almaması,
- Bankaların portföy oluşturma davranışlarındaki farklılıkları gözetememesinden dolayı Basel-I standartlarının tekrar yapılması bir zorunluluk haline almıştır.

2.3.3 Basel-II Sermaye Uzlaşısı

1988 Basel Sermaye Uzlaşısı yayınlandığı dönemde uluslararası bankalar için bir takım standartlar dizisi meydana getirmiş, uzlaşının temelinde yer alan sermaye yeterliliği konusu uluslararası bankacılık sisteminin hızlıca uyum sağladığı bir kriter olmuştur. Ancak bankaların Basel-I'yi uygulama sürecinde bazı sorunlar ortaya çıkmış, bu yüzden Basel-I çeşitli eleştirilere maruz kalmıştır. Eleştirilerin yanı sıra finansal piyasaların liberalizasyonundan sonra yaşanan finansal krizler, piyasalardaki yapısal değişimler ve risk yönetimi uygulamalarında kaydedilen gelişmeler⁴⁶, 1988 Basel Sermaye Uzlaşısı standartlarının yeniden yapılandırılması gerektiğini göstermektedir.

1980 – 1990 dönemi içerisinde bir hayli yoğunlaşan finansal liberalizasyon, finansal sektörlerin yapısal değişimler geçirmesine neden olmuştur. Bu dönemde finansal sektörler hızla büyümüş ve gelişmiştir. Buna bağlı olarak bankalar ulusallıktan uzaklaşıp birden fazla ülkede faaliyet göstermeye başlamış, finansal entegrasyon hız kazanmıştır. Bu gelişmeler bankaların karşı karşıya olduğu risklerin boyutları ve türleri ile bankaların bu risklerden etkilenme derecelerini değiştirmiştir.⁴⁷ Finansal liberalizasyon süreci bu değişimlerle birlikte finansal kriz oluşumunu tetiklemiştir.

Bu dönemde birçok ülke bankacılık krizleriyle karşı karşıya kalırken, 1997 – 1998 yılları arasında yaşanan Güneydoğu Asya Krizi dönemin en önemli krizi haline gelmiştir. Bu krizle birlikte uluslararası bankacılık sisteminde yeni bir düzenleme yapma gerekliliği

⁴⁵ Atiker, a.g.e., s. 4.

⁴⁶ Hakan Ulusu, “Basel II Uygulamaları ve KOBİ’ler Üzerine Etkileri:Türkiye Örneği”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Edirne, 2008, s. 20.

⁴⁷ E. Tuncer, “Basel II Gelişmekte Olan Ülkeler için Bir Lüks mü?”, **Active Dergisi**, Sayı:48, s.2

ön plana çıkmıştır. Risk yönetimi uygulamalarında ve sermaye yeterliliği hesaplama yönteminde bazı değişiklikler yapılması bir ihtiyaç haline gelmiştir. Bu değişikliklerden bazılarını şöyle sıralayabiliriz:⁴⁸

- Yaşanan bu krizle piyasa ve kredi riskleri arasında önemli bir korelasyon olduğu netlik kazandığından, bankaların risk yönetimi uygulamalarında stres testi⁴⁹ ve senaryo analizlerine ağırlık verilmesi,
- Güneydoğu Asya Krizi ve daha öncesinde yaşanan krizler, sermaye yeterliliği hesaplamasında kullanılan OECD tabanlı risk ağırlıklandırma yönteminin ülkelerin görece risklerini ayırtırmakta yetersiz kaldığını gösterdiğinden, sermaye yeterliliği hesaplamasında farklı bir metodolojinin belirlenmesi,
- G-10 ülkeleri bankalarının bölgeye olan kredi kullandırmalarının portföylerinin ciddi bir bölümünü oluşturmuş olması sonucunda sorun yaşamaları sebebiyle, konsantrasyona yönelik güçlü kontrol mekanizmaları geliştirilmesinin gerekliliğinin vurgulanması,
- Bankalarda uygun kurumsal yönetim standartlarının eksikliğinin Asya Krizi'nde önemli rol oynadığı tespit edildiğinden, yönetim kurulu ve üst yönetimin etkinliğinin artırılması.

Finansal piyasalarda yaşanan bütün bu gelişmelerden sonra, Basel-I'in eksikliklerini gidermek ve risk ölçümlerinin daha sağlıklı olmasını sağlamak amacıyla Basel Komitesi 1999 yılında yeni Basel Sermaye Uzlaşısı'nın ilk taslak metnini (Consultative Paper 1) yayınlamıştır. Ocak 2001'de ikinci metin (Consultative Paper 2), Nisan 2003'te ise üçüncü metin (Consultative Paper 3) yayınlanmıştır. Söz konusu metinler, gerek ülke denetim otoritelerinden gerekse bankalar ve diğer ilgili taraflardan alınan yorumlar çerçevesinde revize edilerek yenilenmiş ve Basel-II'ye ilişkin nihai metin Haziran 2004'te yayınlanmıştır.⁵⁰ 2005 yılında alım satım faaliyetleri ve çifte temerrüt etkilerine ilişkin konular çerçevesinde güncellenmiştir. Kapsamlı versiyonu ise Haziran 2006'da yayınlanmıştır. Basel-II, Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Konseyi tarafından da 14 Haziran 2006 tarihinde onaylanmıştır.⁵¹ Basel-II, 2006 yılı sonundan itibaren G-10

⁴⁸ Tuncer, a.g.e., s. 1-2.

⁴⁹ Stres Testi: Herhangi bir portföyün, finansal kuruluşun ya da finansal sistemin şoklar ve olağan dışı piyasa koşulları altında kırılabilirliğinin değerlendirilmesi amacıyla kullanılan teknikler bütünüdür.

⁵⁰ BDDK, "10 Soruda Yeni Basel Sermaye Uzlaşısı", Ankara, Ocak 2005, s. 2.

⁵¹ Arslan, a.g.e., s. 53.

ülkelerinde, 2007 yılından itibaren ise G-10 ülkesi olmayan ülkelerde uygulanmaya başlanmıştır.

1988 Basel Sermaye Uzlaşısı bankanın sahip olduğu sermaye miktarı üzerine odaklanırken, Basel-II değişen finansal süreçle uyumlu olarak bankacılık risklerinin ölçümüne ve yönetimine vurgu yapmaktadır.⁵² Basel-II daha hassas risk ölçümüne ulaşmayı hedefleyerek, finansal sistemde güven ve sağlamlığı geliştirmeyi amaçlamıştır. Basel-II'nin kapsadığı diğer amaçları şu şekilde sıralayabiliriz:⁵³

- Rekabet eşitliğini artırmak,
- Riskin ele alımında daha kapsamlı ve risk odaklı yaklaşımları ortaya koymak,
- Bankaların maruz kaldıkları riskleri daha iyi ölçmek ve bunu en az sermaye düzeyi ile ilişkilendirmek,
- Ulusal ve uluslararası denetim uygulamalarını güçlendirmek,
- Bankaları risk yönetim yeterliliklerini geliştirmeleri için teşvik etmek.

Belirtilen bu amaçlar doğrultusunda Basel-II'de bankanın iç kontrol ve yönetimine, denetleme fonksiyonlarına ve piyasa disiplinine daha fazla önem verilmektedir. Bu sayede daha rekabetçi, sağlam ve istikrarlı bir finans sektörüne erişilmesi hedeflenmektedir.⁵⁴ Basel-I'in ardından Basel-II'nin getirdiği yenilikleri ve aralarındaki farklılıkları maddeler halinde şu şekilde sıralayabiliriz:⁵⁵

- Basel-I'de yer alan OECD ülkesi olup olmama durumuna göre sermaye yükümlülüğünün belirlenmesi kriteri Basel-II'de kaldırılmaktadır.
- Basel-II'de kredi riski, krediyi alan tarafların derecelendirme notlarına göre belirlenmektedir.
- Basel-I'de sadece kredi ve piyasa riskleri için sermaye zorunluluğu bulunmaktayken, Basel-II'de operasyonel risk bir ek olarak getirilmektedir.
- Basel-II içerisinde bankaların sermaye yeterliliklerini kendilerinin değerlendirmesi istenmekte ve hem sermaye yeterliliği hem de bankanın kendisini değerlendirme sürecinin bankacılık denetim otoritesi tarafından denetlenmesi ve değerlendirilmesi istenmektedir.

⁵² Ryozo Himino, "Basel II Towards a New Common Language", *BIS Quarterly Review*, 2004, s.41

⁵³ Ankara Ticaret Odası, **Basel II, KOBİ'lerin Kredi Riski ve Derecelendirilmesi**, Ankara, 2007, s.10

⁵⁴ Münür Kaya - Y.T. Yayla, "Basel II Ekonomik Yansımaları ve Geçiş Süreci", *BDDK ARD Çalışma Raporları*, 2005/3, s. 4

⁵⁵ BDDK, a.g.e., s. 2.

- Basel-II'ye özgü detaylı bilgilerin kamuya açıklanması zorunluluğu getirilmektedir. Bu kriter Basel-I'de yer almamaktadır.

Basel-II'nin içerdiği temel esasları ise şöyle sıralayabiliriz:

- Basel-II, bankalarda etkin risk yönetimini ve piyasa disiplini geliştirmek, sermaye yeterliliği ölçümlerinin etkinliğini artırmak ve bu sayede sağlam ve etkin bir bankacılık sistemi oluşturmak ve finansal istikrara katkıda bulunmak için sunulmuş önemli bir fırsattır.
- Basel-II içerisinde sermaye yükümlülüğünün nasıl hesaplanacağı, maruz kalınan risklerin nasıl yönetileceği, sermaye yeterliliğinin nasıl değerlendirileceği ve nasıl kamuya açıklanacağı konusunda hükümler bulunmaktadır.
- Basel-II içerisinde risk ölçümüne ilişkin olarak basit aritmetiğe dayalı standart yöntemlerin yanı sıra kredi, piyasa ve operasyonel riske ilişkin istatistiksel / matematiksel risk ölçüm metodlarını içeren yöntemler bulunmaktadır.
- Risk yönetimi tek odaklı değil çok odaklı bir şekilde düzenlenmektedir. Banka veya kredi kuruluşları bir müşteriye kredi vermek durumunda kaldığında müşterisini KOBİ, Perakende KOBİ veya Kurumsal KOBİ kategorilerinden birine dahil edebilecektir. Bunu yaparken de derecelendirme kuruluşlarının vereceği notlar dikkate alınmaktadır. Basel-II'de temel esas, müşterinin kendi özel durumuna göre kredilendirmenin de farklı şekilde uygulanabilmesidir.

Basel -II düzenlemesinin temel dayanakları üç noktada toplanmaktadır. Bunlar:

1. Birinci Yapısal Blok: Asgari Sermaye Yeterliliği (Düzenlemenin bu bölümünde bankaların risk türlerine göre sermaye gereksinimlerini hesaplama sistemleri anlatılmaktadır.)
2. İkinci Yapısal Blok: Denetim Otoritesinin Gözden Geçirmesi (Bu bölüm güçlendirilmiş denetim otoritesinin inceleme sürecini kapsamaktadır.)
3. Üçüncü Yapısal Blok: Piyasa Disiplini (Bu bölümde piyasa disiplini sağlamak amacıyla bankaların kamuya artan oranda açıklama yapma hususları belirtilmektedir.)

Aşağıdaki tabloda Basel-II düzenlemesinin yapısal blokları incelenmektedir:

Tablo 3: Basel-II Sermaye Uzlaşısı'nın Yapısal Blokları

I.Yapısal Blok <i>Asgari Sermaye</i> <i>Yeterliliği</i>	II.Yapısal Blok <i>Denetim Otoritesinin</i> <i>İncelemesi</i>	III.Yapısal Blok <i>Piyasa Disiplini</i>
- Kredi riski - Operasyonel risk - Riski azaltma - Teminat	- Sermaye ve risk yönetim süreçleri - Sermaye yeterliliği - Sermaye karşılığı düzeyi - Sermaye seviyesinin proaktif izlenmesi ve gerekli önlemlerin alınması	- Risk yönetimi yaklaşımı - Sermaye seviyesi - Risk ve işkollarına göre sermaye analizi

Kaynak: A. Powell, "Basel II and Developing Countries: Sailing through the Sea of Standards", **Universidad Turcuato Di Tela and The World Bank**, 2004.

2.3.3.1 Birinci Yapısal Blok (Asgari Sermaye Yeterliliği)

Birinci yapısal blok kapsamında kredi riskinin tespiti ve minimum sermaye yeterliliğinin hesaplanması esas alınmaktadır. Basel-I kriterleri bankaların sermaye yeterliliğini hesaplarırken üç kavramı dikkate almaktadır. Bu kavramlar; özkaynak, kredi riski ve piyasa riski olarak tanımlanmaktadır. Ancak Basel-II düzenlemesi sermaye yeterliliği hesaplamasına kredi ve piyasa riskine ilave olarak operasyonel risk kavramını eklemektedir.

Operasyonel riskin ilave edilmesiyle birlikte kredi tahsisi sırasında banka veya kredi kuruluşları daha seçici olmak durumunda kaldıkları gibi kendi sermaye yapılarını da güçlendirmek zorundadırlar.⁵⁶ Buna göre Basel-II'deki sermaye yeterliliği rasyosu (SYR) aşağıdaki gibi formüle edilmektedir:

$$\text{SYR} = \text{Özkaynak} / \text{Kredi riski} + \text{Piyasa riski} + \text{Operasyonel risk} \geq \%8$$

⁵⁶ Arslan, a.g.e., s. 54.

Formüldeki risk kavramlarını tanımlayacak olursak;

Kredi Riski: Bankaların kısa ve orta vadede verdikleri kredilerin ya hiç ödenmemesi ya da zamanında ödenmemesi sonucunda bankanın uğrayacağı zararı ifade etmektedir.

Piyasa Riski: Finansal piyasaların faiz oranları ve döviz kurlarında değişimler sonucunda bankalarda meydana gelen değişimler sonucunda bankanın zarar etme veya sermaye kaybetme riski olarak tanımlanmaktadır.

Operasyonel Risk: Bir bankanın işlemeyen ya da uygun olmayan iç süreçler, insanlar ve sistemler ya da dış etkenler nedeniyle ortaya çıkabilecek zarara uğrama riskine denmektedir.

Basel-II düzenlemesinde belirtilen bu üç riskin ölçülmesinde çeşitli yenilikler göze çarpmaktadır. Piyasa riskinin ölçülmesinde herhangi bir değişiklik yapılmazken, kredi riskinin ölçülmesinde iki yeni yöntem geliştirilmiştir. Bunlar standart yaklaşım ve içsel derecelendirmeye dayalı yaklaşım modelleridir. Sermaye yeterliliği hesaplamasına yeni dahil edilen operasyonel riskin ölçümü ise temelde basit ve gelişmiş ölçüm olarak ikiye ayrılmaktadır. Bunlar; temel gösterge yaklaşımı, standart yaklaşım, alternatif standart yaklaşım ve ileri ölçüm yaklaşımı olarak dörde ayrılmaktadır. Basel-II düzenlemesinde farklı risk kategorilerine göre sunulan ölçüm yöntemleri aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 4: Risk Ölçüm Yöntemleri

	Temel	Orta	Gelişmiş
Kredi Riski	Standart Yaklaşım	Temel İçsel Derecelendirmeye Dayalı Yaklaşım	Gelişmiş İçsel Derecelendirmeye Dayalı Yaklaşım
Piyasa Riski		Standart Metot	İçsel Model (RMD)
Operasyonel Risk	Temel Gösterge Yaklaşımı	Standart ve Alternatif Standart Metot	Gelişmiş İçsel Ölçüm Yöntemi

Kaynak: İbrahim Arslan, "Basel Kriterleri ve Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri", s.54.

2.3.3.2 Basel-II Kapsamında Risk Ölçüm Yaklaşımları

Basel-II, sermaye yeterliliği hesaplamasında yer alan kredi riski, piyasa riski ve operasyonel risk kavramlarının ölçülmesinde çeşitli yaklaşımlar geliştirilerek uygulamada bu yaklaşımlar çerçevesinde hareket edilmesi gerekliliği oluşturmaktadır. Birinci yapısal bloğun kapsamında yer alan bu risk ölçüm metotları aşağıdaki gibidir.

2.3.3.2.1 Kredi Riskinin Ölçülmesi

Basel-II süreci ile birlikte bankaların kredi risk ölçüm ve modelleme anlayışlarında radikal değişimler gerçekleşmektedir.⁵⁷ Kredi limitlerinin, yeni ürün fiyatlamalarının, müşteri seçimlerinin risk bazlı oluşturulması ile birlikte kredi risk yönetimi daha şeffaf ve daha iyi bilgi yönetiminin sağlanabildiği, raporlamadan ölçüme doğru gelişen bir alan haline gelmektedir.⁵⁸ Bu çerçevede Basel-II’de kredi riskinin ölçümü için geliştirilen iki yöntem bulunmaktadır. Bunlardan ilki standart yaklaşım, ikincisi ise içsel derecelendirmeye dayalı yaklaşımdır.

Standart Yaklaşım : Standart yaklaşım metodu hususunda Basel-I’den farklı olarak Basel-II’nin getirdiği en önemli yenilik risk hassasiyetinin daha yüksek olmasıdır. Bu yaklaşımda firmalar, bankalar ve ülke riskleri için bağımsız dışsal derecelendirme kurumlarının (Standart & Poors, Moody’s, Fitch gibi) derecelendirmeleri kullanılmaktadır. Böylelikle risk ağırlıklarının belirlenmesinde uluslararası derecelendirme kurumlarının notları belirleyici olurken, hangi derecelendirme kurumunun notlarının kullanılacağını ulusal otorite belirlemektedir.

Kurumlar tarafından verilen bu notlar bankaların kredi faizlerini arttırıp azaltması konusunda önem kazanmaktadır. Basel-II kriterlerine göre kredi faizini azaltmak için, iyi bir kredi risk derecesine sahip olmak gerekmektedir. Böylelikle firmalar daha düşük maliyetli krediler kullanabilecektir. Bunun nedeni, böyle bir durumda ilgili bankanın daha az risk alacak olması, karşılık olarak daha az sermaye tutacak olması ve giderek daha az

⁵⁷ Ulusu, a.g.e., s. 25.

⁵⁸ K.E. Bolgün –M.Barış Akçay, **Risk Yönetimi**, İkinci Baskı, Scala Yayıncılık, İstanbul, 2005, s. 531.

kaynağını atıl bırakacak olmasıdır.⁵⁹ Standart yaklaşımın genel esaslarını aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür:⁶⁰

- Bankalar ve yasal aracı kuruluşlar genellikle hazinenin aldığından bir risk ağırlığı daha yüksek / kötü alırlar.
- Tüm kurumsal alacak ve ticari emlak alacakları için risk ağırlığı % 100 dür.
- İkamet amaçlı gayrimenkul ipoteği için risk ağırlığı % 35'tir.
- Perakendeci için risk ağırlığı %75'tir.
- 90 günden uzun süreli, tahsili gecikmiş teminatsız alacakların %150 risk ağırlığı, inisiyatifte bağlı olarak ayrılan karşılık miktarı kadar azaltılabilir.
- Kredi riski azaltma teknikleri kabul edilir.

Basel-II düzenlemesinde bankaların bütün alacakları için sınıflandırma ve notlarına göre risk ağırlıklarının ne olacağı belirlenmektedir. Bu çerçevede banka alacakları aşağıdaki gibi gruplandırılmaktadır.⁶¹

- Kamudan alacaklar,
- Bankalardan alacaklar,
- Kamu kuruluşlarından alacaklar,
- Çokuluslu kalkınma bankalarındaki riskler,
- Sermaye piyasası şirketleri,
- Kurumsal riskler,
- Perakende riskler,
- İkamet amaçlı gayrimenkul ipotekli alacaklar,
- Ticari gayrimenkul ipotekli alacaklar,
- Takipteki krediler,
- Yüksek risk kategorileri,
- Diğer aktifler,
- Bilanço dışı işlemler.

⁵⁹ Nevin Yörük, "Basel II Standartlarının KOBİ'ler Üzerindeki Etkisinin Belirlenmesine Yönelik Anket Uygulaması", **Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:22, Sayı:2, 2007, s. 372.

⁶⁰ Ankara Ticaret Odası, a.g.e., s. 25.

⁶¹ Kaşif Dağ, "Türk Bankacılığında Basel II Kriterleri Çerçevesinde Risk Yönetimi", Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Projesi, Kahramanmaraş, 2008, s. 22.

Bankaların, ülkelerin hazinelerinden ve merkez bankalarından olan alacakları kamu alacakları başlığı altında toplanmaktadır. Bu alacaklar uluslararası derecelendirme kuruluşları tarafından derecelendirilerek, verilen not ülkenin kamu borçlarının finanse edilmesinde önemli bir etken olmaktadır. Kamudan alacakların risk ağırlıkları aşağıdaki tabloda belirtilmektedir:

Tablo 5: Standart Yaklaşımına Göre Kamudan Alacakların Risk Ağırlıkları-1

Rating	AAA	A+	BBB+	BB+	B- altı	Rating
Notu	A-	A-	BBB-	BB-		yok
Risk Ağırlığı	%0	%20	%50	%100	%150	%100

Kaynak: İbrahim Arslan, “Basel Kriterleri ve Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri”, s.55.

Bankalardan olan alacaklar için Basel Komitesi tarafından iki seçenek öngörülmektedir. Seçeneklerden hangisinin uygulanacağına Ulusal Denetim Otoritesi (ülkemiz için BDDK) karar vermektedir. Öngörülen birinci seçeneğe göre, bankalar için aşağıdaki tabloda yer alan ve ülke risk ağırlığının bir derece yükseğine karşılık gelen risk ağırlığı kullanılmaktadır.

Tablo 6: Standart Yaklaşımına Göre Kamudan Alacakların Risk Ağırlıkları-2

Ülke	AAA	A+	BBB+	BB+	B- altı	Rating
Rating Notu	AA-	A-	BBB-	BB-		yok
Risk Ağırlığı	%20	%50	%100	%100	%150	%100

Kaynak: İbrahim Arslan, “Basel Kriterleri ve Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri”, s. 57.

İkinci seçenekte karşı taraf bankanın ratingine göre belirlenmiş aşağıdaki tablo kullanılmaktadır.

Tablo 7: Banka Ratingine Göre Belirlenmiş Risk Ağırlığı Tablosu

Banka Rating Notu	AAA AA-	A+ A-	BBB+ BBB-	BB+ BB-	B- altı	Rating yok
Risk Ağırlığı	%20	%50	%50	%100	%150	%100
Kısa Vadeli Alacaklar İçin Risk Ağırlığı	%20	%20	%20	%50	%150	%20

Kaynak: İbrahim Arslan, “Basel Kriterleri ve Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri”, s. 57.

Diğer bir alacak çeşidi olan kamu kuruluşlarından alacaklar için de, bankalardan alacaklar için geçerli olan yöntemler söz konusu olmaktadır. Bankalar için uygulanacak olan çizelgedeki kısa vadeli alacaklar kısmı burada uygulanmamaktadır. Ülke denetim otoriteleri, bazı kurum ve kuruluşların kredi değerliliğini ülke hazinesi veya merkez bankasına eşdeğer görerek, bu kurumlardan olan alacakların kredi risk ağırlıklarını ülke hazinesi veya merkez bankasından alacaklarla bir tutabilmektedir.⁶²

Çokuluslu kalkınma bankalarından olan alacaklarda bankalar için geçerli olan 2.seçenek kısa vadeli bölümü uygulanmaksızın kullanılmaktadır. Komite, bazı özel koşulları sağlayan çokuluslu kalkınma bankaları için %0 risk ağırlığı uygulanmasını kabul etmektedir. Dünya Bankası, Asya Kalkınma Bankası, Avrupa Kalkınma Bankası vb. bankalar bu kategoriye girmektedir.⁶³

Kurumsal riskler kapsamına kurumsal firmalar ve sigorta şirketlerinden olan alacaklar dahil edilmektedir. Kurumsal firma, “yıllık cirosu 50 milyon EURO ve üzerinde olan firmalar” olarak tanımlanmaktadır. Belirlenen risk ağırlıkları aşağıda yer alan tablodaki gibidir.

⁶² Uluşu, a.g.e., s. 25.

⁶³ Dağ, a.g.e., s. 33.

Tablo 8: Kurumsal Firmalar İçin Belirlenmiş Risk Ağırlıkları

Rating	AAA	A+	BBB+	BB- altı	Rating yok
Notu	AA-	A-	BB-		
Risk Ağırlığı	%20	%50	%100	%150	%100

Kaynak: İbrahim Arslan, “Basel Kriterleri ve Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri”, s. 58.

Perakende riskler kapsamına belli şartları taşıyan şahıs ve küçük işletme kredileri dahil edilmektedir. Bu portföy içinde yer alan risklerin ağırlığı takibe düşen krediler hariç %75 olmaktadır.

Konut ipotekli alacaklar grubunun tamamı, borçlu tarafından kullanılacak ya da kiraya verilecek olan konut üzerinde tesis edilen ipotekle teminat altına alınmış alacaklar %35 risk ağırlığına tabi tutulmaktadır. Ticari gayrimenkul teminatlı alacaklar ise sıkıntılı bir aktif türü olduğundan %100 risk ağırlığı ile derecelendirilmektedir. Ancak gelişmiş emlak piyasaları olan ülkelerde bu oran % 50’ye inebilmektedir.

Basel-II düzenlemesine göre takipteki krediler ise, kredilerin teminatla güvence altına alınmamış olan tutarlarından geri ödemesi 90 günden fazla gecikmiş olanlar, ayrılan özel karşılıklar düşüldükten sonra aşağıdaki risk ağırlıklarına tabi tutulmaktadır.⁶⁴

- Özel karşılığın, takipteki kredi tutarının %20’sinden az olduğu durumda %150 risk ağırlığı,
- Özel karşılığın, takipteki kredi tutarının %20’sinden az olmadığı durumda %100 risk ağırlığı,
- Özel karşılığın, takipteki kredi tutarının %50’sinden az olmadığı durumda, düzenleyici otoritenin onayıyla, %100 risk ağırlığı yerine % 50 risk ağırlığı uygulanmaktadır.

Yüksek risk kategorileri %150 risk ağırlığına sahip alacakları ifade etmektedir. Bunlar:⁶⁵

⁶⁴ Aslan, a.g.e., s. 58.

⁶⁵ Dağ, a.g.e., s. 25.

- Kamu ve kamu kuruluşlarından, bankalardan ve menkul kıymet şirketlerinden B- altından risk derecesi olan alacaklar,
- BB- altında risk derecesine sahip kurumsal alacaklar,
- Menkul kıymetleştirilen kısmın BB+ ve BB- arasında risk derecesi olanlardan uzun vadeli risk ağırlığı %350 olarak hesaplanır. Özel sermaye yatırımları ya da risk sermayesi gibi daha yüksek risk ağırlığını yansıtan diğer aktiflere, düzenleyici otorite %150 ya da daha yüksek risk ağırlığı uygulamaya karar verilebilir.

Diğer tüm aktifler %100 risk ağırlığına tabi tutulmaktadır. Bilanço dışı işlemlerin, Kredi Dönüşüm Faktörü (KDF) kullanılarak, kredi eşdeğeri tutarları bulunacak ve karşı taraflarına göre risk ağırlığına tabi tutulmaktadır.

İçsel Derecelendirmeye Dayalı Yaklaşım: Kredi riskini ölçmeye yönelik olarak geliştirilen içsel derecelendirme yaklaşımı (Internal Ratings Based Approach – IRB), sermaye gereklerini bankaların gerçek kredi riskleri ile daha bağlantılı hale getirmeyi tasarlamaktadır.⁶⁶ Bu yaklaşımda düşük kaliteli krediler yüksek sermaye yükü ile, yüksek kaliteli krediler ise düşük sermaye yükü ile ilişkilendirildiğinden bankalar kredi risk ölçüm yöntemlerini geliştirme konusunda teşvik edilmektedir.⁶⁷

Bu yaklaşımla birlikte bankalar, kendi derecelendirme modellerini kullanma imkanı elde etmektedirler. Bankaların içsel derecelendirme yöntemlerini gözden geçirmek ve uygulanabilirliğine onay vermek ise resmi otoritenin sorumluluğunu oluşturmaktadır. Kendi içsel risk tahmin modellerini kullanacak olan bankalar, böylelikle kendi sermaye yeterlilik oranlarını belirleme imkanına da kavuşmaktadır. Bu durumda aynı sermaye yeterlilik oranının uygulanmasının yarattığı sakıncalar ortadan kalkmakta, bankalar kendi risklerini daha iyi yansıtacak oranları belirlemektedir.

İçsel derecelendirme yaklaşımı çerçevesinde bankalar varlıklarının risk ağırlıklarını içsel olarak kendileri hesaplamaktadırlar. Kredi veren bankalar varlıklarını aşağıdaki şekilde sınıflandırarak portföylerini oluşturmaktadır:

- Şirket (Kurumsal)
 - Proje finansmanı
 - Yatırım finansmanı

⁶⁶ Filiz, a.g.e., s. 59.

⁶⁷ Marc Saldenberg, - T. Schuermann, "The New Basel Capital Accord and Questions for Research", **Financial Institutions Center**, Vol:5, 2003, s. 11.

- Emtia finansmanı
- Gelir getiren gayrimenkul finansmanı
- Ticari gayrimenkul finansmanı
- Ülke / Hazine
 - Hükümetler
 - Merkez bankaları
 - Bazı kamu kurumları
 - Çok taraflı kalkınma bankaları
 - IMF
 - BIS
 - Avrupa Merkez bankası
 - Avrupa Topluluğu
- Banka
 - Bankalarla beraber aracı kurumlar
- Perakende
 - Bireysel müşteriler
 - İpotekli konut finansman kredileri
 - Küçük işletmeler
- Hisse senedi

Belirlenmiş olan bu kategoriler, standart yaklaşımda ülkeler, bankalar ve şirketler olarak ayrılan kategoriden daha farklıdır. Bu farklılığın sebebi, yapılan bu sınıflandırmanın içsel derecelendirme yaklaşımına daha uygun olmasıdır.⁶⁸

İçsel derecelendirmeye dayalı yaklaşımlar, kendi içinde ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan ilki “Temel İçsel Derecelendirmeye Dayalı Yaklaşım”, ikincisi ise “ Gelişmiş İçsel Derecelendirmeye Dayalı Yaklaşım”dır. Bankalar varlıklarını sınıflandırdıktan sonra, portföylerinin risk ağırlığını saptamaktadır. Burada kullanılacak olan formül aşağıdaki gibidir:

Varlıkların Risk Ağırlığı = Temerrüt halinde risk tutarı × f (Temerrüde düşme olasılığı, Temerrüt halinde kayıp oranı, Temerrüt anındaki risk tutarı, Vade)

⁶⁸ Stefan Trueck, “Basel II and the Consequences of the IRB Approach for Capital Requirements”, **4th METU International Conference in Economics**, Ankara, 2001, s. 2.

Formülde yer alan kavramları açıklayacak olursak,⁶⁹

- I. Temerrüde Düşme Olasılığı (PD): Borçlunun sözleşme gereklerine uymayarak yükümlülüğünü kısmen veya tamamen zamanında yerine getirememesi durumudur.
- II. Temerrüt Halinde Kayıp (LGD): Borçlunun temerrüde düşmesi halinde, maruz kalınabilecek en yüksek zarar oranıdır.
- III. Temerrüt Olasılığına Maruz Değer (EAD): Borçlunun temerrüde düşmesi halinde risk altında olan tutardır.
- IV. Vade (M): Kupon ödemeleri gibi ödemeleri de dikkate alarak hesaplanan borçlunun borcunu ödemesi beklenen ortalama vadedir.

Tablo 9: Temel ve Gelişmiş İçsel Derecelendirme Yöntemlerinin Verileri

Veriler	Temel İçsel Derecelendirme Yöntemi	Gelişmiş İçsel Derecelendirme Yöntemi
PD	Banka tarafından saptanır.	Banka tarafından saptanır.
LGD	Komitenin saptadığı değerler uygulanır.	Banka tarafından saptanır.
EAD	Komitenin saptadığı değerler uygulanır.	Banka tarafından saptanır.
M	Komitenin saptadığı değerler uygulanır.	Banka tarafından saptanır.

Kaynak: M. Beşinci, “Basel Sermaye Yeterliliği ve Türk Bankacılık Sektörünün Basel-II’ye Uyum Süreci”, **Finans,Politik&Ekonomik Yorumlar**, Sayı:48, 2005, s.21.

İçsel derecelendirme yaklaşımında sermaye yeterliliği, tahmin edilen PD, LGD, M ve EAD’nin bir fonksiyonu olduğundan bu parametrelerdeki değişimlerden doğrudan etkilenmektedir.⁷⁰ Burada önemli olan husus, yüksek PD’ye, uzun vadeye ve yüksek LGD’ye sahip olan kredilerin daha fazla sermaye ihtiyacı doğuracak olmasıdır.

⁶⁹ Ulusu, a.g.e., s. 38.

⁷⁰ Filiz, a.g.e., s. 61.

İçsel derecelendirme yaklaşımında düzenleyici otorite, oldukça önemli bir yapı haline gelmektedir. Düzenleyici otoritenin bankaların tahmin ettiği parametreleri çok iyi tahmin etmesi gerekmektedir. Aksi halde bankalar arasında sermaye yeterliliğinin belirlenmesinde oluşacak olan farklı parametreler sektörde rekabet bozucu etkileri gündeme getirebilecektir.

2.3.3.2.2 Operasyonel Riskin Ölçülmesi

Basel-II kriterlerinin Basel-I sermaye yeterliliği hesaplamasına bir ek olarak getirdiği operasyonel risk kavramı değişen piyasa koşullarının bir neticesidir. 1990'lı yıllarda yaşanan finansal krizler ve gelişmeler bir finansal kurumun tüm risklerinin aynı bazda ifade edilmesi gerektiğini ortaya çıkarmıştır. Bu göstergelerle hareket eden Basel Komitesi, sermaye yeterliliği kapsamına kredi ve piyasa riskinin yanı sıra operasyonel riski de dahil etmiştir.

Operasyonel risk, yetersiz veya başarısız dahili süreçler, insanlar ve sistemlerden veya harici olaylardan kaynaklanan kayıp risk olarak tanımlanmaktadır.⁷¹ 1970'li yıllarda operasyonel risk daha çok “takas ve ödemelerin gerçekleşmeme riski” olarak tanımlanırken, 1980'lere gelindiğinde değişen ve gelişen piyasa koşulları ile birlikte operasyonel risk tanımı da genişlemiş ve önem kazanmıştır.

Basel Komitesi'nin operasyonel riskler için sermaye yeterliliğinin hesaplanması yöntemlerine genel yaklaşımı, kredi ve piyasa riskinde olduğu gibi bir “menü” yaklaşımıdır. Basit ve duyarsız yöntemlerden, gelişmiş ve riske duyarlı yöntemlere kadar farklı gelişmişlik düzeyine sahip bir dizi yöntemin kullanılması önerilmektedir.⁷² Bu mekanizmaya göre; basit,riske duyarsız ve kullanımı kolay ancak sermaye yükü fazla olabilen yöntemlerden, karmaşık riski sayısallaştırarak ölçebilen ve kullanımı maliyetli, ancak sermaye yükünü azaltan yöntemlere aşamalı geçişi sağlamaya yönelik teşvikler getirilmektedir.⁷³

Operasyonel risk ölçüm yöntemleri üç başlık altında toplanmaktadır. Bunları sıralayacak olursak;

⁷¹ Basel Committee on Banking Supervision, “International Convergence of Capital Measurement and Capital Standarts: A Revised Framework”, **BIS**, 2004, s. 137.

⁷² Murat Mazıbaş, “Operasyonel Riske Basel Yaklaşımı:Üç Yapısal Blok Çerçevesinde Bir Değerlendirme”, **BDDK ARD Araştırma Raporları**, Temmuz 2005, s. 11.

⁷³ Mazıbaş, a.g.e., s. 11.

- Temel Gösterge Yaklaşımı (Basic Indicator Approach)
- Standart Yaklaşım (Standardized Approach)
- İleri / Gelişmiş Ölçüm Yaklaşımı (Advanced Measurement Approach)

Bu yaklaşımlardan her biri öncekinden daha fazla riske duyarlı ve kapsamlı yöntemlerdir. Basel Komitesi, bankaları kullandıkları yöntemleri geliştirme konusunda teşvik etmektedir. Böylelikle kapsamlı risk yönetimi uygulayan bankalar daha az sermaye bulundurabileceklerdir.⁷⁴

Temel Gösterge Yaklaşımı: Temel Gösterge Yaklaşımı, bankanın bütün faaliyetleri için tek bir gösterge kullandığından sermaye yeterliliği hesaplamasında en basit yöntem olarak değerlendirilmektedir. Yaklaşımındaki sabit gösterge brüt gelir olarak belirlenmiştir. Brüt gelir ile kastedilen, net faiz geliri ile faiz dışı gelirin toplanmasıdır.⁷⁵ Ancak brüt gelir hesaplanırken faiz gider reeskontları, dışarıdan hizmet alımlarına ödenenler de dahil olmak üzere her türlü operasyonel giderler, vergi ve provizyon giderleri, olağanüstü gelir ve giderler, sigorta poliçelerinden elde edilen zarar tazminleri ve yatırım portföyünden sağlanan kar/zararlar dikkate alınmamaktadır.⁷⁶

Temel gösterge yaklaşımda sermaye yeterliliği hesaplaması için, brüt gelir belirli bir katsayı ile çarpılmaktadır. Bu katsayı (α) Basel Komitesi tarafından % 15 olarak belirlenmiştir. Formülle gösterecek olursak;

$$\text{Operasyonel Risk Sermaye Yükümlülüğü} = [\sum(\text{GI} \cdot n \times \alpha)] / n$$

GI: Son üç yılın yıllık brüt geliri

n: Son üç yıl içinde brüt gelirin pozitif olduğu yılların sayısı

α : % 15

Standart Yaklaşım: Standart yaklaşım, temel gösterge yaklaşımının daha gelişmiş bir şekli olarak yapılanmaktadır. Bu yaklaşımda bankaların faaliyetleri, faaliyet birimlerine ve

⁷⁴ Dağ, a.g.e., s. 31.

⁷⁵ Ulusu, a.g.e., s. 54.

⁷⁶ M.A. Altıntaş, **Bankacılıkta Risk Yönetimi ve Sermaye Yeterliliği**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2006, s. 470.

faaliyet kollarına ayrılmaktadır. Bu faaliyet kolları 8 tane olmakla birlikte, Komite tarafından şu şekilde tanımlanmaktadır:⁷⁷

- Kurumsal finansman,
- Alım satım faaliyetleri,
- Bireysel bankacılık,
- Ticari bankacılık,
- Ödeme ve takas,
- Aracılık ve saklama hizmetleri,
- Varlık yönetimi,
- Bireysel aracılık hizmetleri.

Her grup için “nominal gelir” veya “yıllık ortalama varlık tutarı” gibi gösterge bir birim saptanarak, bu gösterge belirlenen katsayılar ile çarpılmaktadır. Böylelikle sermaye gereksinimi hesaplanmaktadır. Formülle gösterecek olursak;

$$\text{Operasyonel Risk Sermaye Yükümlülüğü} = \{ \sum_{y1-3} \max [\sum (BG1-8 \times \beta_{1-8}), 0] \} / 3$$

BG1-8: Sekiz faaliyet kolunun her biri için, belirli bir yılda brüt gelir

B 1-8: Komite tarafından belirlenen sabit oran

Komite tarafından kullanılacak katsayı (β), işkollarının faaliyet içindeki ağırlıklarına göre % 18, % 15 ve % 12 olarak belirlenmektedir. Bu katsayılar aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 10: İş Kolları İçin Belirlenen Beta Katsayıları

İşkolu	Genel gösterge	β
Kurumsal Finansman	Brüt gelir	%18
Alım satım faaliyetleri	Brüt gelir	%18
Bireysel bankacılık	Yıllık ortalama aktifler	%12
Ticari bankacılık	Yıllık ortalama aktifler	%15
Ödeme ve takas	Yıllık takas sonuçları	%18

⁷⁷ Dağ, a.g.e., s. 32.

Aracılık ve saklama hizmetleri	Brüt gelir	%15
Varlık yönetimi	Yönetim altındaki toplam fonlar	%12
Bireysel aracılık hizmetleri	Brüt gelir	%12

Kaynak: Basel Committee on Banking Supervision, “International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: A Revised Framework”, 2004, s.140.

İleri Ölçüm Yaklaşımları: İleri Ölçüm Yaklaşımları riske en duyarlı yöntemleri içermektedir. Bu yaklaşımda yasal sermaye gereksinimi, bankanın belirli kantitatif ve kalitatif kriterleri kullanan kendi içsel operasyonel risk ölçüm sisteminin ürettiği risk ölçümü sonucu elde edilen rakamdır.⁷⁸

Bankaların bu yöntemi kullanmaları denetim otoritesinin iznine tabidir.⁷⁹ İzin alma gerekliliği dolayısıyla denetim otoritesinin yükü artmakta, bu durum yaklaşımın olumsuz tarafını oluşturmaktadır.

2.3.3.3 İkinci Yapısal Blok (Denetim Otoritesinin Gözden Geçirmesi)

İkinci Yapısal Blok’un temel konusu denetim otoritesinin inceleme sürecidir. Bankaların yeterince sermayelerinin bulunması, onlara her riskle baş etme gücünü vermemektedir. Yeterli sermaye miktarı ile beraber, bankaların risk ölçüm, izleme ve yönetim tekniklerini uygulamaya sokarak bunları güncel durumda tutmaları gerekmektedir. Bu noktada denetim otoriteleri önem kazanmaktadır. Çünkü, bankaların sermaye yeterliliklerinin belirledikleri risk profilleri ile uyumlu olup olmadıklarını değerlendirmek, bu gerçekleşmediği takdirde gerekli tedbirleri almak denetim otoritesinin sorumluluğu kapsamında yer almaktadır.

İkinci Yapısal Blok’ta bir yanda banka toplam risklere karşı sermaye yeterliliğini değerlendirmekte, diğer yanda ise düzenleyici otorite, bankanın risk değerlendirmesini gözden geçirerek, birinci yapısal blokta hesaplanan sermayenin ötesinde daha fazla sermayeye gerek olup olmadığını belirlemektedir.⁸⁰

⁷⁸ Dağ, a.g.e., s. 33.

⁷⁹ Fikret Utku Özdemir, “Possible Impacts of the Application of Basel II Accord on the Turkish Banking System”, **Edhec Business School**, 2004, s. 33.

⁸⁰ Ulusu, a.g.e., s. 45.

Basel Komitesi I.Yapısal Blok ile II.Yapısal Blok'un uyum içinde olması için dört ana ilke belirlemiştir. Bu ilkeleri sıralayacak olursak;⁸¹

- Bankalar risk profillerine ve stratejilerine uygun sermaye yeterliliklerini değerlendirebilecekleri bir sürece sahip olmalıdırlar. Bu süreç dahilinde banka yönetim kurulu ve yöneticileri tarafından yapılan bir gözden geçirme süreci olmalıdır.
- Denetleyici otoritenin, bankaların içsel sermaye yeterlilik değerlendirmeleri ve stratejilerinin yanında sermaye rasyolarına olan uyumlarının gözden geçirilmesi suretiyle bir değerlendirme yapmasıdır.
- Resmi otoritenin, asgari sermaye yeterliliği rasyosunun tutturulmasının yanı sıra gerekli olduğunu düşündüğü durumlarda bankalarda asgari oranın da üzerinde sermaye tutulmasını talep edebileceği hususu üçüncü ilke olarak belirlenmiştir.
- Son ilke ise, banka sermayesinin belirlenen asgari yükümlülüğün altına düşmemesi için bankanın kendi risk karakteristiğine uygun tedbirlerin resmi otorite tarafından önceden alınmasının sağlanmasına ilişkindir.

2.3.3.4 Üçüncü Yapısal Blok (Piyasa Disiplini)

Basel-II ile geliştirilen sermaye yeterlilik standardının son bileşeni Üçüncü Yapısal Blok'u oluşturan piyasa disiplini. Piyasa disiplini Birinci ve İkinci Yapısal Blokları tamamlayarak, bankaların güvenli ve etkili bir şekilde çalışmalarına zemin hazırlamaktadır.

Komite piyasa katılımcılarının uygulamanın kapsamı, sermaye, maruz kalınan riskler, risk değerlendirme süreci ve bu şekilde bankanın sermaye yeterliliği hakkında önemli bilgilere sahip olmalarına olanak sağlayacak bir dizi kamuyu bilgilendirme yükümlülüğü oluşturarak piyasa disiplinini teşvik etmeyi amaçlamaktadır.⁸²

Piyasa disiplini, bankalar arasında karşılaştırma yapmaya imkan sunarken, bir taraftan da şeffaflığı sağlamayı hedeflemektedir. Şeffaf ve güvenilir bir bankacılık sisteminde denetim otoriteleri bankaların bilgi açıklamasında bulunmalarını isteyebilmektedir. Bu

⁸¹ Atiker, a.g.e., s.10.

⁸² Dağ, a.g.e., s. 40.

açıklamalar genel olarak altı aylık periyotlarla yapılmaktadır. Bu durumun istisnaları ise aşağıda sıralandığı gibidir:⁸³

- Bankanın risk yönetiminin amaç ve politikaları, muhasebe sistemi ve tanımlamalar hakkında genel bir özet sunan nitel bilgiler yıllık bazda yayımlanabilecektir.
- Uluslararası düzeyde faaliyet gösteren büyük bankaların ve diğer önemli bankalar ile bunların önemli bankacılık işbirliklerinin ana sermayeleri ile toplam sermaye yeterlilik oranları ve bileşenleri üçer aylık dönemler bazında açıklanacaktır.
- Maruz kalınan riskler veya diğer hususlarla ilgili bilgiler hızlı değişim gösterme eğiliminde ise banka bu bilgileri de üçer aylık dönemler bazında açıklayacaktır.

Kamuoyuna açıklanması gereken bilgiler temel ve tamamlayıcı bilgiler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Temel bilgiler, tüm kamuoyuna mutlaka açıklanması gereken bilgilerden oluşmaktadır. Tamamlayıcı bilgiler ise, sadece bazı kuruluşlar için önemli bilgileri içermektedir. Kamuoyuna sunulan bilgiler niteliksel ve niceliksel olarak da bir ayrıma tabi tutulmaktadır. Niteliksel bilgiler, daha çok bankanın kullandığı muhasebe yöntemleri ya da risk ölçüm modelleri gibi uygulamaya ilişkin bilgiler vermeyi hedeflerken; niceliksel bilgiler ana sermaye, katkı sermayesi, üçüncü kuşak sermayelerinin düzeyleri, sermayeden düşülen kalemleri ve toplam kullanılabilir sermaye tutarları konularında kamuoyunu bilgilendirmeyi hedeflemektedir.

Üçüncü yapısal blok kapsamında açıklama yapılacak konular aşağıdaki gibi sıralanmaktadır:

- Sermaye yapısı,
- Riske maruz olma,
- Sermaye yeterliliği.

Sermaye Yapısı: Bir bankanın sermaye yapısı, sermayenin kapsamı ve sermaye araçlarının özellikleri ve vadesi hakkında özet bilgilendirme yapacak durumda olmalıdır.⁸⁴ Banka, kredi kayıpları ve diğer potansiyel kayıplar konusunda ayırdığı karşılıkları da açıklamalı, bu bilgilendirme şeffaf bir şekilde yapılmalıdır. Bir bankanın sermaye seviyesi ve bileşenleriyle ilgili bilgiler, o bankanın riske maruz olma durumuna ilişkin bilgilerle

⁸³ Atiker, a.g.e., s. 11

⁸⁴ Filiz, a.g.e., s. 69.

birlikte değerlendirileceğinden⁸⁵ kamuoyunun bu konuda yeterince bilgilendirilmesi oldukça önem arz etmektedir.

Riske Maruz Olma: Teknolojik yenilikler, küresel rekabet gibi faktörler nedeniyle sürekli değişim içerisinde olan dinamik finansal piyasalar, bankaların risk profillerini değiştirmektedir. Bu durumda, değişen piyasa koşulları karşısında anlamını yitirmeyecek ve risk duyarlılığını doğru biçimde yansıtacak olan ölçümler oldukça önemli hale gelmektedir. Piyasa disiplini çerçevesinde bankalar şeffaflık olgusuna dikkat etmekle yükümlüdür. Risk profilini şeffaf olarak belirleyen bankalar, kurumlarının mali durumlarının istikrarlarını ve gelirlerinin değişen piyasa koşullarına karşı duyarlılığını gösterme konusunda mali bilgileri kullananları bilgilendirmek durumundadırlar.

Sermaye Yeterliliği: Bir banka, Basel-II Düzenlemesi'nde önerilen yöntemlere göre, hazırlanmış risk temelli sermaye oranlarını ve yerine getirmek zorunda olduğu herhangi bir denetimsel (veya yasal) sermaye standardını açıklamak zorundadır.⁸⁶ Bu açıklama, bankanın mevcut sermaye durumunun kredi, piyasa ve diğer risklerini karşılayıp karşılayamadığını gösterecek düzeyde bir bilgilendirme içermelidir.

2.3.4 Basel-II'nin Bankacılık Sistemine Etkileri

1988 Basel Sermaye Uzlaşısı ile başlayan uluslararası bankacılık sistemini düzenleme süreci, piyasa koşulları çerçevesinde gelişerek Basel-II düzenlemeleri ile devam etmiştir. Başlangıçta G-10 ülkeleri için tasarlanan bu düzenlemeler, başka birçok ülke tarafından kabul görerek uygulanmaktadır. Bankacılık sistemi gibi oldukça önemli bir hizmet sektörü unsurunu yapılandıran bu uluslararası düzenlemeler, bankalar kanalıyla dünya ekonomisini etkilemektedir. Sermaye yeterliliği, riske duyarlılık, yeni risk ölçüm yaklaşımları, kredi notları gibi birçok hususta standartlar oluşturan Basel-I ve Basel-II kriterleri, doğrudan veya dolaylı olarak iktisadi aktörler üzerinde etkiler oluşturmaktadır. Başta bankalar olmak üzere düzenleyici otoriteler, derecelendirme kuruluşları, sermaye piyasaları, yatırımcılar,

⁸⁵ Pelin Ataman Erdönmez, "Yeni Sermaye Yeterliliği Çerçevesi:Piyasa Disiplini", **Bankacılar Dergisi**, Sayı 34, 2000, s. 117.

⁸⁶ Filiz, a.g.e., s. 70.

mevduat sahipleri ve finans sektörünün kredi ve diğer müşterileri Basel-II'nin etki alanını oluşturmaktadırlar.

Basel-II risklerin daha duyarlı ölçülmesi, her bankanın risk profilinin ayrı ayrı belirlenmesi, banka üst yönetimine düşen sorumlulukların artırılması ve finansal tabloların bankanın gerçek durumunu en iyi biçimde yansıtacak şekilde açıklanması suretiyle finans sektörünün oyuncuları arasındaki asimetrik bilginin minimize edilmesi ve bu sayede daha rekabetçi, sağlam ve istikrarlı bir finans sektörüne erişilmesini hedeflemiştir. Bu çerçevede Basel-II, en fazla etkiyi öncelikle bankalar ve kredi müşterileri üzerinde yaratmıştır. Basel-II ile birlikte borçlu ve kredi kalitesine verilen önem artmış, buna paralel olarak zaman içinde kurallara uygun bir kredi kültürünün yerleşmesine zemin hazırlamıştır. Basel-II'de standart yaklaşım kullanılarak kredi riskinin hesaplanmasında gerekli olan risk ağırlıklarının tayininde borçlunun notu dikkate alınmaktadır. Bu yüzden Basel-II'yi uygulayan bankalar daha kaliteli müşterilerle çalışmak istemektedir. Müşteri firma, aldığı iyi kredi notu sayesinde daha düşük oranda kredi kullanabilmekte, aksi halde daha fazla maliyetle karşı karşıya kalmaktadır. İçsel derecelendirme yaklaşımında düşük temerrüt olasılığına sahip müşterilerin (ülke, banka, şirket) fonlanması yasal sermaye gereğini ciddi ölçüde azaltmakta, aksi durumdaki müşterilerin fonlanmasında ise yasal sermaye gereği artmaktadır. Bu nedenle içsel derecelendirme yaklaşımlarını kullanan bankaların daha kaliteli müşterilere kredi açmak istemeleri söz konusu olmaktadır. Bunun sonucunda notu düşük olan müşteriler standart metot kullanan yerli/yabancı bankalar tarafından fonlanmakta ve müşteri piyasası belirgin bir şekilde bölünmektedir.

Basel-II düzenlemeleri çerçevesinde, bağımsız derecelendirme kuruluşlarınca verilen ya da bankanın içsel değerlendirmelerine göre verilen notların, ekonominin konjonktürel hareketleri ile aynı yönde hareket etmesi beklenmektedir. Bu yeni yaklaşımla bir ülkenin sermaye piyasasında aktif olarak yer alan kuruluşlarının risk ağırlıklarını belirleyecek bir nota sahip olmaları sağlanmaktadır. Aynı paralelde bu kuruluşları içinde barındıran ülkelerin ve ülke hazinelerinin risk ağırlık notunun verilmesinde, verilmiş olan notlar derecelendirme kuruluşları tarafından bir anlamda veri olarak kabul edilecek ve buna göre ülke kredi notları belirlenecektir. Bu derinlemesine yapılan derecelendirme ile olası krizlerin daha çabuk öngörülebilmesi sağlanmış olacak ve gerekli tedbirler alınabilecektir.⁸⁷

⁸⁷ Atiker, a.g.e., s. 11.

Basel-II kredi riskinin hesaplanmasında getirdiği yeni yaklaşımlarla Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ)'in işleyişini önemli ölçüde etkilemektedir. Satış cirosu 50 milyon Euro'nun altında olan şirketleri kapsayan KOBİ'ler, satış cirolarına ve kullandıkları kredilerin büyüklüklerine göre bir sınıflandırmaya tabi tutulmaktadır. Basel-II'nin KOBİ'lerle ilgili olan unsurlarını sıralayacak olursak;

- Bir bankadan kullandığı nakdi ve gayri nakdi kredi toplamı 1 milyon Euro'nun üzerinde olan KOBİ'ler kurumsal kredi kategorisinde yer almaktadır.
- Kullandığı kredi miktarı 1 milyon Euro'nun altında olmasına rağmen satış cirosu 50 milyon Euro'nun üzerinde olan şirketler ise yine kurumsal krediler altında sınıflandırılmaktadır.
- Satış cirosunun 50 milyon ve kullanılan kredinin 1 milyon Euro'nun altında olması halinde ise ilgili kredi perakende sınıfına girmektedir.
- Standart yaklaşımda perakende kredilere %75 risk ağırlığı verilmektedir.
- Kurumsal krediler sınıflamasına giren KOBİ'lerin kullandıkları krediler için ise dış derecelendirme şirketlerince verilecek not, banka tarafından dikkate alınacak ve risk ağırlığı buna göre belirlenecektir.
- Derecelendirilmemiş KOBİ'ler ise %100 risk ağırlığına tabi tutulmaktadır.

Basel-II kapsamında bulunan bu maddeler doğrultusunda KOBİ'lere açılacak kredilerin ne şekilde etkileneceği banka tarafından kullanılacak yaklaşıma, KOBİ'lerin satış büyüklüğüne, kullanılacak kredinin tutarına ve teminatların kalitesine göre değişmektedir.

Basel-II düzenlemesi, hem uluslararası faaliyet gösteren bankalar ile bu kapsamda yer almayan bankalar üzerinde farklı etkiler yaratmakta hem de gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkelerin bankaları üzerinde farklı etkiler yaratmaktadır. Bu konunun en belirgin göstergesi OECD Klüp Kuralı'nın kaldırılması ile ilgilidir. Basel-II kriterleri, OECD Klüp Kuralı'nı kaldırdığından Türkiye gibi OECD üyesi olan gelişmekte olan ülkelerin aleyhine bir etki yaratmıştır. Böylece OECD üyesi olarak sahip olunan avantajlar, Basel-II uygulaması ile ortadan kalkmaktadır. Ancak OECD üyesi olmayan yüksek notlu ülkeler Basel-II'den olumlu yönde etkilenmektedir. Buna bağlı olarak, yasal sermayenin bağlayıcı kısıt olduğu varsayımı altında, ülke notları hükümetlerin uluslararası piyasalardan borçlanma imkanlarının belirleyicisi olmaktadır.

Basel-II her ne kadar G-10 ülkeleri için tasarlanmış bir düzenleme olursa olsun, gelişmekte olan ülkelerin borçları üzerinde büyük bir etki doğurmuştur. İlgili ülke için borç veren banka daha fazla sermaye ayırdığından, düşük derecelendirme notuna sahip bir borçlu ülke daha yüksek faiz oranlarıyla karşılaşmaktadır.

Son dönemde Basel-II düzenlemesinin gelişmekte olan ülkeler üzerinde olumsuz etki yaratacağını söyleyen bazı çalışmalar yayınlanmıştır. Reisen, Jones ve Spratt tarafından yapılan çalışmaların sonuçlarına göre, spreadler yüksek dereceli ülkeler için azalırken, düşük dereceli ülkeler için artmaktadır. Reisen, Deutsche Bank tarafından geliştirilen metodolojiyi kullanarak yaptığı çalışmada, içsel derecelendirme yaklaşımlarının kullanılmaya başlanması durumunda BBB- ve daha düşük derecelere sahip ülkelerin uluslararası ödünç piyasalarından dışlanacaklarını belirtmektedir.⁸⁸ Aşağıdaki tablo bu durumu özetlemektedir. Tablonun oluşturulması esnasında bazı varsayımlar belirlenmiştir. Bu varsayımlar aşağıdaki gibidir:

- Sermayenin getirisi sabittir.
- Çeşitlendirme etkisi yoktur.
- Yasal sermaye yeterliliği bağlayıcı kısıttır, ekonomik sermaye yasal sermayeye eşittir. Bankaların kendi risk yönetme sistemlerine göre bankalar tarafından ayrılan sermayeye ekonomik sermaye denmektedir.
- Ekonomide tek finans kaynağı bankalardır.

Tablo11: Ülkelere Verilen Kredilerde Ayrılması Gereken Karşılıklar

<i>Yaklaşım</i>	<i>Risk Ağırlığı</i>	<i>100 Dolar Başına Sermaye İhtiyacı</i>	<i>Spread Değişimi</i>	<i>Ülke Örnekleri</i>
AA ve OECD üyesi				
<i>Basel I</i>	0	0	-	Belçika
<i>Standart</i>	0	0	-	Kanada
<i>IRB</i>	7	0,6	+3	İtalya
BBB ve OECD üyesi olmayan				
<i>Basel I</i>	100	8	-	Çin
<i>Standart</i>	50	4	-50	Kore
<i>IRB</i>	40	3,2	-60	Mısır

⁸⁸ Helmut Reisen, "Will Basel II Contribute to Convergence in International Capital Flows?", **OECD Development Centre**, 2001, s. 11.

BB ve OECD üyesi olmayan				
<i>Basel I</i>	100	8	-	Brezilya
<i>Standart</i>	100	8	-	Hindistan
<i>IRB</i>	379	30,3	+1,115	Kolombiya
B ve OECD üyesi olmayan				
<i>Basel I</i>	100	8	-	Arjantin
<i>Standart</i>	100	8	-	Pakistan
<i>IRB</i>	630	50,4	+3,709	Jamaika

Kaynak: W.Reisen, "Basel-II Contribute to Convergence in International Capital Flows", **OECD Development Center**, 2001, s.9.

Tabloda 100 dolar kredi için ayrılması gereken sermaye miktarları gösterilmektedir. Basel-II, BBB ve daha üst nota sahip olan ülkeler için pozitif etki yaratırken, BBB'nin altında nota sahip ülkeler için aynı etkiyi yaratmamaktadır. İçsel derecelendirme yaklaşımı (IRB) ele alındığında, BBB ve üstü nota sahip ülkelerin yarar sağladığını görmekteyiz. Bu yaklaşım uluslararası bankalar tarafından kullanıldığında, düşük kredi notuna sahip ülkeler için ayrılması gereken sermaye tutarı artmaktadır. Bu da gelişmekte olan ülkelerin daha maliyetli kredi kullanmasına neden olmaktadır.

Basel-II'nin gelişmekte olan ülkeler açısından yarattığı bir diğer etki, ulusal bankaların rekabet avantajlarını kaybetmiş olmalarıdır. Bu ülkelerin bankaları bir süre standart yaklaşımları kullanacakları için daha fazla sermaye ayırmak zorunda kalmışlardır.⁸⁹ Ayrıca standart yaklaşımda, dereceler dış derecelendirme kurumları tarafından belirlenmektedir. Bu derecelendirme kuruluşları tarafından verilen notların krizler sırasında doğru bir değerlendirmeye dayanmadıkları ve yüksek derecede döngüsellik içerdikleri iddia edilmektedir.⁹⁰

Basel-II hakkında olumsuz düşünceler olduğu gibi, bu kadar karamsar olmayan tahminler de bulunmaktadır. Basel-II uygulama sürecinin, sermaye akımları üzerinde daha az etki yaratacağını bekleyen uzmanlara göre bankalar; uygulamada ekonomik sermayeyi kullanmaktadır. Böylece minimum sermaye gereklilikleri uluslararası ödünçler üzerinde bağlayıcı kısıt olmayacaktır.⁹¹

⁸⁹ Filiz, a.g.e., s. 77.

⁹⁰ Özdemir, a.g.e., s. 44.

⁹¹ Weder – Beatrice - Wedow, "Will Basel II Affects International Capital Flows to Emerging Markets?", **OECD Development Centre Technical Papers**, 2002, s.10

2.4 DÜNYA FİNANS KRİZİ VE BOZULAN FİNANSAL İSTİKRARI YENİDEN OLUŞTURMA ÇABALARI: BASEL-III STANDARTLARI

Temmuz 2007’de Amerika Birleşik Devletleri’nde başlayan, daha sonra Avrupa Birliği ülkelerine sıçrayan ve birçok bölgeye yayılarak küresel bir hal alan finansal krizin temelini ABD ipotekli konut kredisi piyasası (mortgage piyasası) oluşturmaktadır. Kira öder gibi ev sahibi olmayı amaçlayan ipotekli konut kredisi sistemi, gelişmiş ülkelerin en önemli gayrimenkul finansman sistemi olarak yıllardır uygulanmaktadır.⁹² İpotekli konut kredisi, uzun vadeli ve düşük faiz oranları ile konut sahibi olmayı kolaylaştırmakta diğer taraftan söz konusu gayrimenkule ipotek konularak borcun ödenmeme durumunda kredi veren kuruluşa gayrimenkulü satma hakkını tanımaktadır.

ABD’de düşük gelir grubuna açılan konut kredilerinin toplam konut kredileri içindeki payı giderek artmış, bu durum ipotekli konut kredilerinin yapısının bozulmasına neden olmuştur. Zincirin başlangıç halkasını oluşturan bu kredilerin yanı sıra krize neden olan diğer faktörler arasında faiz yapısının uyumsuzlaşması, konut fiyatlarındaki balon artışlar, menkul kıymetlerin fonlanmasında yaşanan sıkışıklık, kredi türev piyasalarının genişlemesi ve kredi derecelendirme sürecindeki sorunlar yer almaktadır.⁹³

Son 50 yılın en büyük finansal krizi olarak nitelendirilen 2007-2009 krizini geçmiş krizlerden ayıran en önemli özellik, geçmiş krizlerin büyük oranda gelişmekte olan ekonomileri etkilemiş olmasına rağmen son yaşanan krizin daha çok gelişmiş ülkeler tarafından hissedilmiş olmasıdır. Kredi krizi olarak başlayan daha sonra likidite krizine dönüşerek finansal piyasaları etkisi altına alan 2007-2009 krizi, finansal piyasaların en önemli aracı kurumları olan bankaların iflas etmesi, banka kurtarma operasyonları nedeniyle bazı bankaların devletleştirilmesi gibi gelişmeler sonucunda reel sektörü de etkilemiştir.⁹⁴ Kriz neticesinde dünya ekonomisi daralma sürecine girmiş, büyüme, işsizlik, enflasyon, cari açık gibi makro değişkenlerde olumsuz gelişmeler yaşanmıştır. Finansal piyasaların en önemli aktörü olan bankacılık sisteminin de önemli ölçüde etkilenmesi, uluslararası alanda çözüm arayışına gidilmesine neden olmuştur. Bankacılık sistemine

⁹² Yaprak Sevin Coşkun - Zeynep Balatan, “Küresel Mali Krizin Bankacılık Sektörüne Etkileri ve Türk Bankacılık Sektörünün Veri Zarflama Analizi ile Bilançoya Dayalı Mali Etkinlik Analizi”, **12.İktisat Öğrencileri Kongresi**, İzmir, 2009, s.15

⁹³ Faruk Akın – Nalan Ece, “Küresel Finansal Kriz ve Bankacılık Sektörü İstihdamı Üzerindeki Etkileri”, **Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F.Dergisi**, 2009, Cilt XXVII, Sayı II, s. 154.

⁹⁴ Tahsin Karabulut, “Küresel Finansal Kriz ve Türk Dünyası’nın Makroekonomik Göstergelerine Etkisi: Türkiye ve Azerbaycan Örneği”, **Journal of Azerbaijani Studies**, s. 45.

standartlar getirerek finansal istikrarı sağlama amacı güden Basel Uzlaşmaları'ndan Basel-II'nin vizyonu değiştirilip genişletilerek yeni bir Uzlaşma'nın yayınlanmasında karar kılınmıştır.

Kriz öncesi finansal sistemin temeli, Basel-II düzenlemesi çerçevesinde getirilen kurallar üzerine inşa edilmiştir. Ancak finansal sistemin sağlamlığını sağlayacak ve reel sektörü belli bir düzene oturtacak şekilde düzenlenen söz konusu kuralların krize yol açan bazı unsurlar açısından yetersiz kaldığı görülmüş ve Basel-II ciddi eleştirilere maruz kalmıştır. Bu gelişmeler üzerine Basel Komitesi tarafından Basel-III çerçevesinde iyileştirme çalışmaları başlatılmış ve geçtiğimiz Eylül ayında bu çalışmanın temel değişiklikleri yayınlanmıştır.⁹⁵

2.4.1 Dünya Finans Krizinin Ortaya Çıkış Nedenleri ve Krizin Gelişimi

İpotekli konut kredisi sistemi, gelişmiş ülkelerin en önemli finansman sistemi olarak yıllardır uygulanmaktadır. Bu sistem, ipotekli konut kredisinin düzenlendiği birincil piyasalar ile bu kredilere dayalı menkul kıymetlerin alınıp satıldığı ikincil piyasalardan oluşmaktadır. Bu piyasanın, bireysel yatırımcıdan kurumsal yatırımcıya, yatırım bankalarından serbest fonlara kadar çok çeşitli katılımcısı bulunmaktadır.⁹⁶

2000 yılından 2006 yılında kadar sürekli yükselen likiditenin karlı operasyonlara dönüştürülmesi çabası bankacılık sisteminin karşılaştığı en önemli sorunlardan birisi olmuştur. Çünkü ABD'de para hacminin yüksek olması, bankaların kredibilitesi zayıf olan kişilere dahi ipotekli konut kredisi vermelerine sebep olmuştur. Böylece ABD bankacılık sistemi mali yapısını günden güne güçsüzleştirerek krize açık bir hale getirmiştir. Piyasa yapısı ve denetim eksiklikleri ile izlenen politikalar sonucu ortaya çıkan sorunlar ipotekli konut kredisi piyasasını, dolayısıyla da piyasayı oluşturan tüm aktörleri olumsuz yönde etkilemiştir.

Yaşanılan bu finansal dalgalanma, çok hassas dengeler üzerine kurulu ve birbiriyle ilişkili ABD piyasalarında büyük etki yaratarak kredi krizini likidite krizine dönüştürmüştür. ABD'de yaşanan bu sıkıntı, finansal piyasaların küreselleşmesi

⁹⁵ Özge Gümüş, "Bankacılık Sektörüne Basel III Etkisi", **T.C.Ziraat Bankası Teftiş Araştırma Dergisi**, Ocak 2011, Sayı 6, s.17

⁹⁶ BDDK Çalışma Tebliği, **ABD Mortgage Krizi**, Sayı:3 / Ağustos 2008, s. 3.

neticesinde kısa sürede küresel sistem içerisindeki tüm piyasalara yansımış, uluslararası finansal sistem son 50 yılın en büyük kriziyle sarsılmıştır.

Gelişmekte olan ülkelerin yanı sıra gelişmiş ülke ekonomilerini de önemli ölçüde etkileyen küresel finansal krizin nedenleri 5 başlık altında incelenebilir. Bunlar;

- Likidite bolluğu ve özensiz krediler,
- Faiz yapısının uyumsuzlaşması,
- Konut fiyatlarındaki balon artışlar,
- Menkul kıymetlerin fonlanmasında yaşanan aksaklık,
- Kredi derecelendirme sürecindeki sorunlar.

Likidite Bolluğu ve Özensiz Krediler: Finansal piyasalarda özellikle 2000 yılından itibaren yükselmeye başlayan likidite 2006 yılının sonlarına doğru rekor düzeye ulaşmıştır. McKinsey Global Institute 2007 raporuna göre küresel likidite bolluğuna sebep olan 3 aktör bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Asya'nın da içinde bulunduğu gelişmekte olan ülkelerin merkez bankaları ve egemen ülke fonları, ikincisi petrolün içinde bulunduğu emtia ihracatı yapan ülkelerdeki yatırımcılar, üçüncüsü ise yatırım fonlarıdır.⁹⁷ 2000 yılından itibaren yaklaşık 11,5 trilyon dolara ulaşan varlıkları nedeniyle, bu 3 aktör küresel finansal sistemi kontrol etmeye ve yönlendirmeye başlamıştır. Bu tasarruf fazlası da küresel ekonomide dengesizliklere ve varlık fiyatlarında aşırı değerlenmeye sebep olmuştur. Bu dönemde küresel likidite fazlası nedeniyle ABD'ye giren yabancı sermaye miktarı 6,5 trilyon doları aşmıştır. Bollaşan bu likiditenin yüksek kazanç elde etmek amacıyla özellikle konut sektörüne yönelmesi sorunun başlangıç noktasını teşkil etmektedir.

Ucuz maliyetli sıcak para akımlarının kredi patlamasına neden olduğu bir ortamda, mali ve para piyasalarında gevşek düzenlemeler ve konut fiyatlarında hızlı değer düşüşü krizi tetikleyen unsurlar olmuştur. Kredi veren kuruluşlar kredinin kullandırımına ilişkin değerlendirme sürecinde hassas davranmayarak herhangi bir işi, geliri veya varlığı olmayan kişilere bile kredi vermeye başlamışlardır. Bu durum konut talebini aşırı arttırarak, konut fiyatlarının yükselmesine neden olmuştur. Konut kredilerinde başlayan geri ödeme

⁹⁷T.C.Şikago Başkonsolosluğu Ticaret Ateşeliği, "Küresel Finansal Krizin Nedenleri ve Olası Sonuçları Hakkında Bilgi Notu", s. 2.

problemleri sonucunda banka portföylerinde hacizli konut sayısı artmaya başlamıştır. 2007 yılının son çeyreğinde konut kredilerinin toplam ödenmeme oranı, 2007 yılının ilk çeyreğine göre %35.3 oranında artmıştır. Bankaların portföylerindeki hacizli konutları satışa çıkarmasıyla birlikte konut fiyatları düşüşe geçmiştir. Bu durumda halen kredisini ödemekte olan bazı konut kredisi kullanıcılarının ellerindeki evlerin değeri kalan kredi ödemelerinin net bugünkü değerinin altında kalmıştır.⁹⁸ Kredi kullananlar bu duruma tepki olarak kredi ödemelerinden vazgeçerek sahip oldukları konutların anahtarlarını bankalara göndermişlerdir. Bankacılık sisteminde ortaya çıkan bu problemin bütün finansal sistemi etkisi altına almasına sebep olan durum ise, kredi geri ödemelerinin bankalar tarafından diğer mali kuruluşlara satılması ve bu evleri teminat olarak alan sermaye piyasası araçlarının yaygınlığıdır.

Faiz Yapısının Uyumsuzlaşması: ABD’de özellikle düşük gelirli aileleri hedef alan konut edindirmeye yönelik politikalar nedeniyle her türlü esneklik sağlanmaktaydı. Ancak bu durum konut kredisi türlerinden olan eşik altı (subprime) yani alt gelir grubuna verilen krediler ile değişken faizli olarak kullanılan konut kredilerinin sayısında artışa neden olmuştur.

2000-2001 yılları arasında değişken faizli konut kredileri yüksek oranda kullanılmıştır. Borcun ilk dönemlerinde daha düşük faiz oranı ve taksit miktarları, kredi kullanıcılarına düşen faiz oranlarından yararlanma olanağı vermesi gibi avantajları bulunan değişken faizli konut kredisi, kredi faiz oranlarının %1.5’ten %6.5’e yükselmesi ile 200.000 dolarlık kredi kullanıcısına ortalama yıllık 6.400 dolar ek maliyet getirmiştir. 20 yıl vadeli yıllık %1.5 faiz üzerinden aylık taksit tutarı 964 dolar iken aynı koşullarda faizin %6.5’e yükselmesi taksit tutarını 1490 dolara yükselterek özellikle değişken faizli konut kredisi kullanan düşük gelirli kesim için kredinin sürdürülmesi zorlaşmıştır.⁹⁹

Konut Fiyatlarındaki Balon Artışlar: Kısa vadeli faizlerin yükselmesi ile birlikte, sürekli yükselen konut fiyatları 2006 yılında gayrimenkul piyasasında başlayan durgunlukla birlikte düşmeye başlamıştır. Bu durum yüksek getiri beklentisiyle yüksek faiz oranlarına katlanan tüketiciler tarafından olumlu karşılanmamıştır. Değişken faizli konut

⁹⁸ Doğan Alantar, “Küresel Finansal Kriz ve Türkiye’nin Makroekonomik Göstergelerine Etkileri”, **Bütçe Dünyası** www.butce.org.tr, s. 5.

⁹⁹ BDDK Çalışma Tebliği, a.g.e., s. 50.

kredilerinin piyasalar üzerinde baskı yaratmasının ardından, FED faiz oranlarını düşürmüş ancak bu durum teminat niteliğinde olan konutların değerini azaltmıştır. Konut piyasasında yaşanan sorunlar inşaat ve sigortacılık gibi konuta bağlı sektörlerde de yavaşlamalara neden olmuş, bu yavaşlama hızlı bir şekilde makro ekonomik göstergelere yansımıştır. Özellikle hükümet politikalarının tüketime dayalı politikalar üzerine kurulması ve ekonomik canlanmanın inşaat sektörüne dayandırılması nedeniyle konut fiyatlarındaki ani değişim, kısa sürede ekonomik göstergeleri olumsuz yönde etkilemiştir.¹⁰⁰

Menkul Kıymetlerin Fonlanmasında Yaşanan Sıkışıklık: Risk paylaşımı, yüksek getiri iştahı, bankaların yasal sermaye yükümlülüklerini yerine getirmelerinde kolaylık sağlaması, risk taşımadan ya da daha fazla mevduata ihtiyaç duymadan bankaların yeni kredileri finanse etmelerinin sağlanması gibi olgular menkul kıymetleştirmeyi özendiren hususlardır.¹⁰¹ Menkul kıymetleştirme, likit olmayan aktiflerin ihraç edilebilecek ve sermaye piyasalarında alım satım yapılabilecek menkul kıymetlere dönüştürülmesidir. Bu kapsamdaki aktifler arasında ikametgah amaçlı ipotekler, otomobil kredileri, kredi kartı alacakları ve kira ödemeleri yer almaktadır.¹⁰² Menkul kıymetleştirme, riski bir kurumdan diğerine aktarmayı kolaylaştırdığından mali sistemi kırılma hale getirmektedir.

Konut kredilerinin geri ödemelerinin yapılamaması, bu kredilere dayalı olarak ihraç edilen menkul kıymet piyasasının fonlanmasında sıkıntılar ortaya çıkarmıştır. Sermaye piyasasının işleyişinin sarsılmasına neden olmuştur. 1996 yılında ABD’de mortgage kredilerine dayalı toplam 492.6 milyar dolar menkul kıymet ihraç edilmiş ve bu miktar 2007 yılında 2.050,1 milyar dolara yükselmiştir. İkincil piyasada bu kadar geniş hacimli bir piyasa yaratılmış ve bu piyasanın fon kaynağı olan ipotekli konut kredileri geri dönmeye başlayınca da tahvil geri ödemeleri yapılamamıştır. Menkul kıymetleştirme ile risklerini dağıtmaya çalışan ancak risklerini yok edemeyen finans kuruluşları zararlarını açıklamaya başlamışlardır. Bu durum piyasalarda panik havasının oluşmasına, bankalardan para çekilmesine ve sermaye hareketlerinin yavaşlamasına neden olarak likidite sorunlarını açığa çıkarmıştır.¹⁰³

¹⁰⁰ BDDK Çalışma Tebliği, a.g.e., s.50-51.

¹⁰¹ Hadiye Aslan, “İpotekli Konut Finansman Sisteminde Kriz”, **BDDK 8.Kuruluş Yıldönümü Notu**, s. 4.

¹⁰² Erdem Alptekin, “Menkul Kıymetleştirme ve Küresel Finans Krizindeki Rolü”, **İzmir Ticaret Odası AR&GE Bülten**, Nisan 2009, s. 11.

¹⁰³ BDDK Çalışma Tebliği, a.g.e., s. 53.

Kredi Derecelendirme Sürecindeki Sorunlar: Bankalarla ve diğer mali kuruluşlarla ilgili notlar veren derecelendirme kuruluşları genellikle bu firmalar tarafından finanse edildiğinden objektif değerlendirme yapma kabiliyetleri azalmaktadır. Diğer taraftan kredi derecelendirme kuruluşları sadece kredi borcu ödememe riskine karşı varlıkların derecelendirmesini yapmışlardır. Piyasa riski ve likidite riski göz ardı edilmiştir.

Derecelendirme kuruluşlarının alt gelir gruplarının kullandığı konut kredilerine dayalı tahvillere bile A grubu derece vermesi, sistemin temelini sorunlu olarak kurduğunu göstermektedir. Son finansal kriz öncesinde etkin çalışmayan derecelendirme kuruluşları, kriz başladıktan sonra ipotekli konut kredilerine dayalı tahvillerin notlarını indirmiştir.

2.4.2 Dünya Finans Krizinin Etkileri

2007 yılında ABD konut piyasasında başlayan ve daha sonra Avrupa'ya yayılan finansal kriz gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ekonomiler üzerinde önemli etkiler yaratarak, derin ve geniş alana yayılmış bir ekonomik durgunluğu tetiklemiştir. Küresel finansal kriz finans kurumlarında büyük zararlara, reel kesimde üretim gerilemelerine, işsizlik oranlarında artışlara yol açmıştır. Üretim hızlı bir biçimde düşerken ABD ve Avrupa Birliği (AB) ülkelerinde işsizlik oranları son 30 yılın en yüksek düzeyine çıkmış, böylece krizin hane halkları üzerindeki yıkıcı etkisi kendisini göstermeye başlamıştır. Finansal kriz dünya ticaret hacminin seyrini ve sermaye hareketlerini de etkisi altına almıştır. Dünya ticaret hacminde 2007 ve 2008 yıllarında %7.2 ve %3.3 oranlarında büyüme gerçekleşirken, küresel finansal krizin etkisi ile 2008 yılının sonunda daralan dünya ticaret hacmi 2009 yılında %-10.7'ye gerilemiştir.¹⁰⁴

Dünya genelinde uluslararası doğrudan yabancı yatırım girişlerine bakıldığında 2007-2008 yılları arasından bir önceki yıla göre %16 düşüşle 1771 milyon dolara, 2008-2009 yılları arasında ise %37 oranında düşüşle 1114 milyon dolara gerilediği görülmektedir. Yani küresel krizin ortaya çıktığı 2007 yılından itibaren toplam %53'lük bir düşüş gerçekleşmiştir.¹⁰⁵ Ülkelerin uluslararası doğrudan yatırımlardan aldıkları paylara bakıldığında gelişmiş ülkelerin %50.8, gelişmekte olan ülkelerin %49.2'lik bir paya sahip

¹⁰⁴ Ahmet İncekara, "2008 Küresel Finansal Kriz Sürecinde Dünya ve Türkiye Ekonomisi", s. 1

¹⁰⁵ Serdar Öztürk, "Küreselleşme ve Küresel Ekonomik Kriz: Krizin Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerine Etkilerinin Karşılaştırmalı Analizi", **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2010/1, Sayı: 11, s. 35.

olduğu görülmektedir. Yaşanan küresel kriz sürecinde yurtdışına yatırım yapma isteğinin azalırken ve finansman darboğazı yatırımın önündeki en büyük engel olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca bu süreçte gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelere yatırım için daha çekici hale geldiği anlaşılmaktadır.

ABD Merkez Bankası'nın likidite sağlamak için bankacılık sistemine müdahale ettiği tarih olan Ağustos 2007'den itibaren başta ABD ekonomisi olmak üzere birçok ülke ekonomisi finansal krizin etki alanına girmiştir. Krizin ilk etkilerinden en büyük olanları bankalar üzerinde gerçekleşmiş, sadece 2008 yılında ABD'de 11 banka batmıştır.

7 Eylül 2008 tarihinde ulusallaştırılan Freddie Mac 1970 yılında özel şirket statüsünde kurulmuştur. Kuruluş amacı, hükümet garantisi dışında kalan ipotek kredilerinin satın alınarak bunların da menkul kıymetleştirilmesidir. Freddie Mac, sabit ve ayarlanabilir faiz oranlı kredileri satın alması ve bu kredilere dayanan menkul kıymetler ihraç etmesi ile bu tür kıymetler için bir piyasa oluşturmuştur. Aynı tarihte ulusallaştırılan Fannie Mae ise, ipotek kredisi sistemine para akışının sağlanması için ikincil bir ipotek piyasası yaratılması amacıyla kurulmuştur. Fannie Mae, fon fazlasının bulunduğu yerdeki fonların ipotek piyasasına yönelmesine yardımcı olmaktadır. Ancak kriz sürecinde ABD mortgage sektörünün yaklaşık yarısının kaderini etkileyen Fannie Mae ve Freddie Mac tahvilleri, karşılığı yarı fiyatı bile etmeyen ucuz konutlar olan belgeler haline gelmiştir. Şirketlerin hisse senetleri New York borsasında %60' ı aşan bir değer kaybına uğramıştır. Bu yüzden iflasından korkulan bu şirketlere Eylül 2008'de ABD yönetimi tarafından el konulmuştur. Kriz patlak verdikten sonra büyük yatırım bankası Lehman Brothers arkasında 613 milyar dolar zarar bırakarak iflas ederken, AIG'ye ayakta kalabilmesi için 85 milyar dolarlık kaynak sağlanmıştır. Lehman Brothers'ın zararı ve AIG için aktarılan para toplamda neredeyse o dönemde Türkiye'nin GSYH verilerine eşit boyuttadır.¹⁰⁶ ABD' deki bu mali kuruluşların iflas etmesiyle finansal kriz giderek derinleşmiş, Amerikalılar 2 gün içinde yaklaşık 150 milyar doları para piyasaları fonlarından çekmişlerdir. Piyasalarda yaşanan panik havasını dağıtmak amacıyla başta FED olmak üzere diğer merkez bankaları piyasalara 2.5 trilyon dolar likidite enjekte etmişler ve 1.5 trilyon dolar doğrudan hisse senedi yatırımı taahhüdünde bulunarak piyasalara dünya tarihinin en büyük parasal müdahalelerini gerçekleştirmişlerdir.¹⁰⁷

¹⁰⁶ <http://globalkriz.wordpress.com/2010/02/25/global-kriz-arastirma-raporu>

¹⁰⁷ Karabulut, a.g.e., s. 408.

Bankacılık sektöründe yaşanan bu olumsuzluklar finansal sistemde konsolidasyonlara yol açtığı gibi ABD’de yatırım bankacılığı modelinin de sonu olmuştur. Avrupa bankacılık sistemi de Ekim 2008 tarihinden itibaren küresel finansal krizden önemli ölçüde etkilenmeye başlamış, büyük birtakım uluslararası Avrupa bankalarının hükümetler tarafından kurtarılması gerekmiştir.¹⁰⁸ Para piyasalarında başlayan kriz hızlı bir şekilde yayılarak, birçok ülkede kredi daralmasına, tahvil ve kredi piyasalarının çökmesine, ticari tahvil fonlamasının daralmasına, hisse senedi fiyatlarının düşerek menkul kıymet borsalarının çökmesine ve ekonomideki belirsizliklerle beraber ödeme güçlüğüne artmasına neden olmuştur. Finansal kriz neticesinde küresel piyasalardaki finansal kurumların zararları 2008 yılı itibariyle 1.5 trilyon dolara ulaşmıştır.¹⁰⁹ Bu durum bankacılık sisteminin sermayesinin önemli oranda erimesine ve bu nedenle kredi akımlarının kesilmesine yol açmıştır. Bankacılık sektörünün krizden bu boyutta etkilenmesinin en önemli nedeni; finansal piyasalarda meydana gelen zararların büyük bir kısmının ipoteğe dayalı menkul kıymetlerden oluşmasıdır. Sorunlu kredilerin varlığı ve bu kredileri düzenleyen yapının dağınıklığı bankacılık sektörünü krizle karşı karşıya bırakmıştır. Ayrıca son yıllarda bankaların bilançolarında yer alan kredi risklerini menkul kıymetleştirerek riski sermaye piyasalarına aktarması, diğer finansal kuruluşların kredi politikalarının daha esnek hale getirmiş ve böylece bir bütün olarak finansal sistem risk altına girmiştir.

Kredi derecelendirme kuruluşlarının kriz başladıktan sonra ipotekli konut kredilerine dayalı tahvillerin notunu indirmesi, paralarını fonlardan çekmek isteyen yatırımcı sayısını arttırmıştır. Böylece finansal piyasalardaki ürünlerin nakde çevrilmesi zorlaşırken, ikincil piyasalardaki ani satış baskısı, bu piyasalardaki yatırım araçlarının fiyatlarını önemli ölçüde düşürmüştür. Bu piyasalarda işlem gören fonlar milyonlarca dolar değer kaybederek krizin daha da derinleşmesine sebep olmuştur.

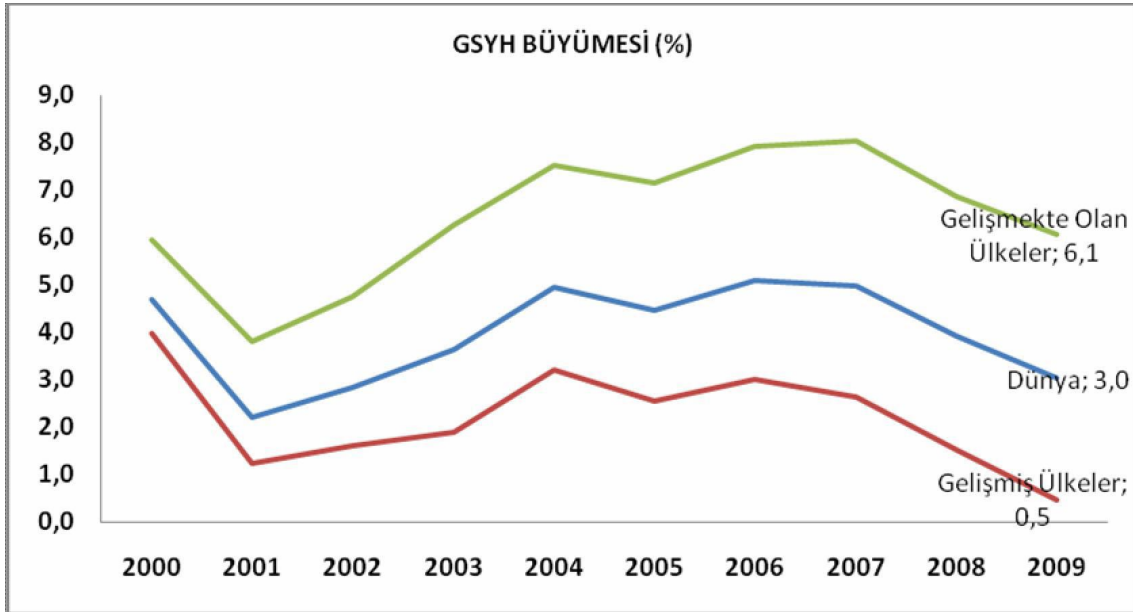
Kriz sürecindeki belirsizlik birçok daraltıcı etkiyi de beraberinde getirmiştir. Buna bağlı olarak büyüme oranları, aşağıdaki grafikten de görüleceği gibi gelişmiş ülkeler başta olmak üzere, küresel bazda sert bir şekilde gerilemiştir. Gelişmiş ülkelerde yaşanan durgunluk ve gelişmekte olan ülkelerin büyüme oranlarında görülen sert düşüş, toplam talebin daralmasına, küresel ihracat artışının 2008 yılının son çeyreğinden itibaren

¹⁰⁸ Erdönmez, a.g.e., s. 86.

¹⁰⁹ Karabulut, a.g.e., s. 408.

gerilemesine neden olmuştur.¹¹⁰ İhracatın toplam GSYH içerisindeki payı yüksek olan ekonomiler bu durumdan önemli ölçüde etkilenmişlerdir.

Grafik 1: 2000-2009 Yılları Arası Büyüme Oranlarındaki Değişim

Kaynak: Doğan Alantar, “Küresel Finansal Kriz ve Türkiye’nin Makroekonomik Göstergelerine Etkileri”, **Bütçe Dünyası** www.butce.org.tr, s. 6.

2009 yılının ilk aylarında küresel krizin dünya ekonomileri üzerindeki etkisinin derinleşmesi, dünya ticaret hacminin görülmemiş boyutlarda daralması, ülkelerin hemen hemen tamamının iktisadi küçülme ile karşı karşıya kalması, işsizlik oranlarının hızla yükselmesi; özetle 1929 yılından bu yana dünyanın ilk kez bu boyutta bir iktisadi buhran ihtimali ile yüzleşmesi, küresel ölçekte ve uzun süreli bir depresyon dönemine girildiği yönündeki kaygıların zirve yapmasına neden olmuştur.¹¹¹

2009 yılının üçüncü çeyreğinden itibaren küresel ekonominin ılımlı bir toparlanma eğilimi içine girdiği ve 2010 yılının ilk çeyreği boyunca dünya ekonomisindeki genişleme

¹¹⁰ Öztürk, a.g.e., s. 30.

¹¹¹ Durmuş Yılmaz, “Küresel Krizler ve Ekonomik Yönetişim”, <http://tcmb.gov.tr>.

oranının yıllık %5'in üzerinde olduğu görülmektedir.¹¹² Hemen hemen bütün gelişmiş ülkelerde ve birçok gelişmekte olan ülkede uygulamaya konulan ekonomik teşvik veya finansal sektörü kurtarma paketleriyle birlikte küresel ekonomik faaliyette gözlenen ekonomik toparlanma eğilimi, küresel risk konusundaki algılarda iyileşmeye ve finansal piyasalardaki normalleşme eğilimine olumlu katkıda bulunmuştur. 2010 yılının ilk çeyreğinde küresel finansal sisteme dair açıklanan veriler, toparlanma eğiliminin sürdüğüne dair ipuçları verse de, gelişmiş ülkelerde kamu borçlarının kaygı verici düzeylere ulaşması, kredi piyasalarındaki sorunların kısmen devam etmesi ve işsizlik oranlarının yüksek seviyelerini koruması, küresel ekonomiye ilişkin sorunların kalıcı olarak giderilmesinin uzun zaman alacağına işaret etmektedir. Yaşanan küresel kriz, dünyadaki finansal sistemin yapısında var olan zayıflıkları net bir şekilde açığa çıkarmıştır.¹¹³

2.4.3 Finansal İstikrarı Sağlamaya Yönelik Çalışmalar: Basel-II'ye Yönelik Eleştiriler ve Basel-III Sermaye Uzlaşısı

ABD' de başlayarak finansal piyasalar aracılığıyla bütün dünya ülkelerini etkisi altına alan Dünya Finans Krizini atlattık ve bu tür krizlere karşı daha dayanıklı olmak amacıyla ülkeler çeşitli tedbirler almıştır. Bu tedbirler arasında; döviz piyasasına müdahale, bankaların borçlanmalarına devlet garantisi, kredilere garanti, IMF stand-by anlaşmaları, kamulaştırma, genişletici maliye politikaları, istihdam politikaları ve zorunlu karşılıkların azaltılması gibi uygulamalar bulunmaktadır. Olası krizlere açık uluslararası bankacılık sisteminde bozulan istikrarı yeniden oluşturma çabası ise, Basel-III'e uzanan süreci meydana getirmiştir.

Uluslararası bankacılık sisteminin denetimine yönelik ilk ciddi adım olarak kabul edilen ve 1988 yılında yayımlanan Basel-I, 1990'lı yıllarda ortaya çıkan bankacılık krizlerini engellemede ve bankacılık risklerini gerçekçi bir şekilde ölçmekte yetersiz kaldığından yerini Basel-II standartlarına bırakmıştır. Basel-II, bankalarda etkin risk yönetimi, denetimi ve disiplinini geliştirmek, sermaye yeterliliği ölçümlerini etkinliğini artırmak, bu sayede sağlam bir bankacılık sistemi oluşturmak ve dolayısı ile finansal

¹¹² "Restoring Confidence Without Harming Recovery", **World Economic Outlook**, July 2010, <http://www.imf.org>.

¹¹³ Dick K. Nanto, "The Global Financial Crisis: Analysis and Policy Implications", **Congressional Research Service**, October 2, 2009, <http://www.crs.gov>.

istikrara katkıda bulunmak için oluşturulmuş bir standartlar bütünüdür.¹¹⁴ Basel-II kriterleri yayımlandıktan sonra dünya genelinde pek çok ülke tarafından uygulanmaya başlanmış ancak genel itibariyle geçiş süreci tam olarak bitirilememiştir.

Basel-II düzenlemeleri yayımlandığı dönemde bankacılık sektörü tarafından olumlu karşılanmış, sistemin güçleneceğine dair beklentileri artırmıştır. Ancak, 2007 yılında patlak veren finansal krizle birlikte Basel-II'ye yönelik eleştiriler şiddetini artırmıştır. Basel-II'nin finansal kriz döneminde finansal sistemin sağlamlığını sağlama konusunda yetersiz kaldığı düşünülmüş, bankalar tarafından ayrılan sermayelerin miktarı ve kalitesi konusunda eleştiriler ortaya çıkmıştır.

Basel-II'ye getirilen önemli eleştirilerin başında, çok sayıda konuya getirilen standartların gerçekleştirilmesinin güçlüğü gelmektedir. Basitlik ile riske duyarlılığın birlikte gerçekleştirilmesi zor bir süreçtir. Bir diğer konu ise sistematik krizlerin sermaye yeterliliğinden ziyade likidite krizinden kaynaklanmasıdır. Likidite krizlerinden fazlasıyla etkilenen finansal sistemi düzenlerken likidite riskinin görmezden gelinmesi Basel-II'ye yönelik eleştiriler kapsamında yer almaktadır. Ayrıca Basel-II'nin riskler arası etkileşimi algılamak konusunda başarısız olduğu düşünülmektedir. Bunların yanı sıra bankacılık sistemi dışında kontrol edilemeyen hedge fonlar¹¹⁵, ipotekli konut kredisi şirketleri ve girişim sermayesi gibi kurumların da var olduğu hususu finansal piyasaların bir gerçeğini oluşturmaktadır.¹¹⁶ Sermaye yeterlilik oranına dahil edilen risklerin ölçüm metodları da Basel-II'ye yönelik eleştirilerden bir bölümünü oluşturmaktadır. Riske Maruz Değer yöntemi ve stres testleri özellikle piyasa riskinin ölçülmesinde kullanılan yöntemlerdir. Riske Maruz Değer normal piyasa şartları için geçerliyken, stres testleri anormal piyasa şartları için geçerli olmaktadır. Diğer bir ifadeyle stres testleri, sıra dışı kayıplara neden olabilecek hususları tespite yönelik olarak kullanılmaktadır.¹¹⁷ Ancak, stres testleri ile dahi küresel krizin önüne geçilememiş olması Basel-II için ciddi bir prestij kaybı olarak değerlendirilmiş, böylece küresel kriz Basel-II'nin açıklarını ortaya çıkarmıştır.

Yapılan bu eleştirilere karşılık Basel Komitesi, Basel-II kriterlerini savunmakla birlikte, çalışmalarını eleştirileri dikkate alan yönde sürdürmüş, sistemin krizin

¹¹⁴ Gümüş, a.g.e., s. 11.

¹¹⁵ Serbest Fon : Özel kuruluş kapsamında olan, profesyonel yatırım uzmanlarınca yönetilen ve kamuya tam olarak açılmayan yatırım araçları havuzu.

¹¹⁶ A.Aslan Şendoğdu, "Basel II Kriterlerinin Dünyü Bugünü Ve Gelecek İçin Bir Üst Sürümüne Olan İhtiyacın Kaçınılmazlığı", **Bankacılık ve Sigortacılık Araştırmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, Haziran 2010, s. 9.

¹¹⁷ Gümüş, a.g.e., s. 12.

dönemlerini de içerisinde alacak boyutta yeni açılımlara ihtiyacı olduğunu belirten bir yaklaşım içerisinde girmiştir. 7 Kasım 2009 tarihli G-20 Londra Maliye Bakanları ve Merkez Bankası Başkanları toplantı tebliğinde; kriz öncesi dönemde finansal piyasaların inanılmaz hızla geliştiği, derinleştiği ve karmaşıklaştığı, buna karşın denetim ve gözetimden sorumlu kurumların bu hıza ayak uyduramadıkları konusunda görüş birliği bulunmaktadır. Krizden çıkarılan dersler neticesinde Basel Komitesi 17 Aralık 2009 tarihinde Basel-III kriterlerinin habercisi olarak görülen bir öneri paketini görüşe açmıştır. Komite 2010 yılı içerisinde konuya ilişkin taslak çalışmalarını sürdürmüş, bunun sonucunda Basel-II kriterleri 27 ülkenin merkez bankaları ve bankacılık düzenleme kurumlarının uzun süren çalışmalarının ardından Eylül 2010'da gerçekleştirilen toplantıyla gözden geçirilmiş ve getirilen yeni düzenlemeler Basel-III adı altında toplanmıştır.

Krizin ortaya çıkardığı eksiklikleri gidermek amacıyla ortaya çıkan Basel-III ile ulaşılmak istenen hedefler şu şekilde özetlenebilir:¹¹⁸

- Kaynağı ne olursa olsun finansal ve ekonomik şoklara karşı bankacılık sisteminin dayanıklılığının artırılması,
- Kurumsal yönetim ve risk yönetimi uygulamalarının geliştirilmesi,
- Bankaların şeffaflığının ve kamuya bilgi verme özelliklerinin artırılması,
- Mikro bazda yapılan düzenlemelerle bireysel olarak bankaların dayanıklılığının artırılması
- Makro bazda düzenlemelerle finansal sistemin şoklara karşı direncinin artırılması

Uluslararası finansal düzenlemelerin önemli bir parçası olan Basel-III standartlarıyla daha nitelikli ve niceliği artırılmış bir sermaye bünyesi yaratılması amaçlanmaktadır. Bu çerçevede Basel-III ile birlikte getirilen temel düzenleme, 2007 küresel finans krizinde bankaların sahip oldukları sorunlu varlıkların değer kaybı nedeniyle uğradıkları zararın yol açtığı sermaye kayıplarının tekrarlanmasını önlemek ve bankacılık sisteminde finansal istikrarı tehdit eden unsurların olumsuz etkisini azaltmak amacıyla sermaye rasyolarının artırılmasıdır.¹¹⁹

Basel-III Uzlaşısı genel olarak sermaye ve likidite ana başlıklarına yoğunlaşmış, sermayenin kriz dönemlerindeki direncinin ve şoklara karşı esnekliğinin sağlanması sorununu çözüme ulaştırmaya çalışmıştır. Basel-III ile birlikte bankaların Ana Sermaye

¹¹⁸ BDDK Risk Yönetimi Dairesi, "Sorularla Basel III", Aralık 2010, s. 1.

¹¹⁹ Vakıfbank Ekonomik Araştırmalar, "Haftalık Uluslararası Ekonomi Raporu", 20-27 Eylül 2010, s. 2.

(Tier 1) olarak bilinen kalitesi en yüksek çekirdek sermayesinin toplam varlıklara oranı %2'den %4.5'e çıkarılmaktadır. Oranın %4.5'in altına düşmesi durumunda, ülkenin bankacılık kuruluşları devreye girecektir.

Kriz süreci, kredi kayıplarının ve varlıklardaki değer kayıplarının, bankaların ana sermayesinin bir parçası olan dağıtılmamış kar kaleminden karşılandığını göstermiştir. Basel-III ile birlikte, kriz şoklarının etkisinin ana sermayeye kadar inmemesi ve ana sermayede minimum aşınmanın güvenceye alınması için, sermayenin direncinin artırılması yolları üzerinde durulmuştur. Bu çerçevede sermaye koruma tamponu uygulaması kurgulanmıştır. Basel-II'de olmayan ana sermaye tarafından karşılanacak olan sermaye koruma tamponu, Basel-III'de %2.5 olarak kararlaştırılmıştır. Sermaye koruma tamponunun amacı finansal ve ekonomik kriz dönemlerinde banka sermayelerinde meydana gelebilecek olan kayıpları önlemek için bir tampon oluşturmaktır. Her iki oran yani ana sermaye rasyosu ve sermaye koruma tamponu beraber değerlendirildiğinde bankaların en üst kalitedeki sermayeden ayırması gereken toplam oran %7 olmaktadır. Sermaye koruma tamponu toplam sermayeye kademeli olarak eklenecektir. Söz konusu oranın 2016 yılından 2019 yılına kadar kademeli olarak arttırılarak 2019 yılında %2.5 olarak nihai şeklini olması planlanmaktadır.

Basel-II'de olmayıp Basel-III'de uygulamaya konulan bir diğer oran ise konjonktürel sermaye tamponudur. Ülke şartlarına ve tercihlerine bağlı olarak %0 ile %2.5 arasında değişecek olan bu oranın amacı bankacılık sektörünü aşırı kredi büyümesinden korumak olarak değerlendirilmektedir. Ancak amacına paralel olarak bu tampon sadece aşırı kredi dağıtımını olduğu durumlarda ve sermaye koruma tamponunun bir uzantısı olarak kullanımda olacaktır. Bu oran döngüsellliği yeterince dikkate alınmamasıyla eleştirilen Basel-II'nin bu yöndeki eksikliğini kapatmak amacıyla uygulamaya konulmuştur.

Kriz sürecinde, bankalardaki güçlü risk bazlı sermaye rasyoları ile yüksek seviyede bilanço içi ve bilanço dışı borçluluğunun aynı anda mevcut olması aslında bu rasyonun ne kadar güçlü görünürse görünsün bankaların dayanıklılığının göstergesi olarak sayılamacağı sonucunu doğurmuştur. Çünkü kriz sürecinde piyasaların bankacılık sektöründeki bu borçluluğunun azaltılmasına yönelik baskıları, aktiflerinin erimesine, kredi kabiliyetinin azalmasına ve neticede likiditenin kurumasına yol açacak kısır bir döngüye neden olmaktadır. Bu nedenle uygulama döneminde %3 olarak öngörölmüş olan ve sermaye oranlarını destekleyici nitelikte risk bazlı olmayan kaldıraç oranı tesis edilmesi

planlanarak, kademeli bir geçiş hedeflenmiştir. Söz konusu oran ana sermaye / aktifler+bilanço dışı kalemler olarak hesaplanacaktır.¹²⁰

Kriz sürecinde sermayeleri yeterli bile olsa pek çok banka sıkıntı yaşamış, bu durum özellikle bankaların likiditelerini sağduyulu bir şekilde yönetememelerinden kaynaklanmıştır. Basel-III ile birlikte likiditeye ilişkin düzenlemelere yer verilmiş, likidite karşılama oranı ve net istikrarlı fonlama oranı isimli iki adet oran düzenlemelere dahil edilmiştir. Her iki oranın asgari seviyelerinin %100 olması kararlaştırılmış ve 2018'e kadar süren geniş bir uyum süreci hedeflenmiştir. Basel-II kriterlerinde de olan toplam sermaye yeterlilik oranının Basel-III'te de %8 seviyesinde muhafaza edildiği görülmektedir. ancak %2.5'lik sermaye koruma tamponu da dikkate alındığında; toplam sermaye yeterliliği için gerekli oran %10.5'i bulmaktadır. Aşağıdaki tabloda Basel-II ve Basel-III arasındaki sermaye oranlarına ilişkin farklılıklar özet halinde gösterilmektedir.

Tablo 12: Basel-II ve Basel-III Sermaye Oranları

	BASEL II	BASEL III
Risk Ağırlıklı Aktifler	Kredi Riski + Piyasa Riski + Operasyonel Risk	Kredi Riski + Piyasa Riski + Operasyonel Risk
Tier 1 Sermaye Oranı	%2	%4.5
Tier 3 Uygulaması	Mevcut	Mevcut değil
Sermaye Koruma Tamponu	-----	%2.5
Sermaye Yeterlilik Oranı	%8	%8
Toplam Sermaye Yeterlilik Oranı	%8	%10.5

Kaynak: Özge Gümüş, "Bankacılık Sektörüne Basel III Etkisi", **T.C.Ziraat Bankası Teftiş Araştırma Dergisi**, Ocak 2011, Sayı 6, s. 13.

Yukarıdaki tabloda yer alan söz konusu sermaye oranlarına ilişkin düzenlemeleri bankaların 2019 yılı sonuna kadar tamamlamaları gerekmektedir. Bu kapsamda Ana Sermaye oranının 2015 yılı sonuna kadar, sermaye koruma tampon oranının ise 2019 yılı sonuna kadar istenilen seviyelere çıkarılması beklenmektedir.

Yüksek sermaye rasyoları içeren Basel-III kriterlerinin, 1 Ocak 2013 tarihinden itibaren uygulamaya konması, 2019 yılı itibariyle geçiş aşamalarının tamamlanarak nihai

¹²⁰ BDDK Risk Yönetimi Dairesi, a.g.e., s. 2.

şekliyle uygulanması öngörülmektedir. 1 Ocak 2013 tarihine kadar üye ülkelerin yeni kuralları ulusal yasalarına uyumlaştırmış ve gerekli düzenlemeleri yapmış olmaları gerekmektedir. Bu çerçevede gelişecek olan durumlar aşağıdaki şekilde özetlenebilir:¹²¹

- Minimum ana sermaye ve birincil sermaye oranı 1 Ocak 2013 ve 1 Ocak 2015 tarihleri arasında tamamlanacaktır. Minimum ana sermaye rasyosu 1 Ocak 2013 itibarıyla %2'den %3.5'e, 1 Ocak 2014'te %4'e, 1 Ocak 2015'te %4.5'e yükseltilmiş olacak; birincil sermaye rasyosu da 1 Ocak 2013'te %4'ten %4.5'e, 1 Ocak 2014'te %5.5'e ve 1 Ocak 2015'te %6'ya yükseltilmiş olacaktır. Toplam sermaye rasyosu ise %8'de kalacak ve herhangi bir değişikliğe gidilmeyecektir. %8'lik toplam sermaye rasyosu ve birincil sermaye rasyosu arasındaki fark ise ikincil sermaye rasyosu tarafından karşılanacaktır.
- Sermaye koruma tamponunun uygulama aşamaları 1 Ocak 2016'da başlayacaktır. 1 Ocak 2016'da %0.625 oranı ile uygulanmaya başlayacak ve her yıl %0.625 oranında arttırılarak 1 Ocak 2019 tarihinde %2.5 oranıyla tamamıyla uygulamada olacaktır. Aşırı kredi büyümesi yaşayan ülkeler, sermaye koruma tamponunun ve konjonktürel tamponun aşamalarını hızlandırmak zorunda kalacaktır. Ülke yetkililerinin geçiş süreçlerini kısaltmak konusunda takdir yetkisi bulunmaktadır.
- Bankalara yapılan mevcut devlet yardımları 1 Ocak 2018'e kadar devam edecektir. 1 Ocak 2013'ten başlayarak 10 yıllık bir süreçte birincil veya ikincil ana sermaye olarak nitelenemeyen sermaye araçları kullanımdan kaldırılacaktır. Bu araçların oranı 1 Ocak 2013'te %90 tavan seviyesinden her yıl %10 oranında azaltılacaktır. Bunlara ek olarak itfa edilen teşvik araçları uygulamada olacakları son tarihe dek aşamalı olarak kullanımdan kaldırılacaktır.

Basel-III kriterlerinin bankalarca sağlanması durumunda bankaların sermaye yapıları kriz öncesi duruma göre daha güçlü bir konumda olacaktır. Basel-III ile birlikte sermaye ve likiditeye ilişkin standartların yükseltilmesinin uluslararası finansal sisteme olumlu bir şekilde yansiyarak, finansal sistemde istikrar ortamını yaratması düzenlemelerin amacına ulaştığını gösterecektir. Ancak yeni kuralların uzun dönemde bankaların kar oranlarını etkileyeceği, yeni sermaye ve likidite gereksinimlerini karşılamak için bankalara ilave yük getireceği, ekonomik büyümeyi sekteye uğratacağı yönünde olumsuz düşünceler bulunmaktadır. Özkaynak karlılığını hedefleyen bankaların kredi aracılık maliyetlerini

¹²¹ Vakıfbank Ekonomik Araştırmalar, a.g.e., s. 3.

yükseltmeleri, ilave yükümlülükleri karşılamak amacıyla düşük risk ağırlıklı kredilere ve yatırım araçlarına kaymaları sonucu kredilerin azalması veya faiz oranlarının artması söz konusu olacaktır. Böylece büyüme rakamları olumsuz etkilenecek, dünyadaki ekonomik toparlanma süreci yavaşlayacaktır.¹²² Bu etkilerin yanı sıra küresel krizin başlamasına neden olan; bankaların riskli varlıklara yatırım yapmaları, büyük boyutlarda bilanço dışı işlemlerin olması, iflas etmesi durumunda sistemik risk¹²³ yaratacak olan bankaların sistemdeki varlığının devam etmesi gibi unsurlar karşısında ortaya bir önlem konulmamış olması Basel-III'ün yeterli ve etkin olabileceğine dair kuşku yaratmaktadır.

Başlangıçta Basel-III'ün yarattığı olumlu hava ile Avrupa bankalarının hisselerinin yükseldiği görülmüş ancak kamu maliyesi riskleri nedeniyle Avrupa'da bankacılık sisteminin kırılabilirliğinin devam etmesi de uluslararası finansal sistemin olası bir krize oldukça açık olduğunu göstermiştir. Bu ortamda Basel-III'ün tek başına finansal istikrarı sağlamak için yeterli olacağı ise düşünülmemektedir. Örneğin Almanya yeni düzenlemeler konusunda çekincelerini ifade eden ülkelerin başında gelmektedir. Almanya bu düzenleme nedeniyle kamu bankalarının 50 milyar EUR, toplamda Alman bankacılık sektörünün ise 105 milyar EUR tutarında ek sermaye gereksinimi olacağını, yeni kuralların bankaları para piyasalarında yeni kaynak arayışına iteceğini açıklamıştır.

Sermaye oranlarının düşük olması bankaları mali şoklara karşı dayanma gücünü zayıflatırken, oranların yüksek olması bankaları kredi vermekten caydıran olumsuz bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum ise bankaları getirisi daha düşük ama daha güvenilir olan kamu kağıtlarını almaya yöneltmektedir. Söz konusu husus banka fonlarının daha düşük risk grubunda sınıflandırılan yüksek derecelendirme notuna sahip kamu borçlanma araçlarına kayması ve bankaların portföylerine ülke riski taşınması, özel sektörde düşük derecelendirme notuna sahip firmaların fon temin edememeleri nedeniyle finansal çıkmaza girmeleri ihtimalini de beraberinde getirmektedir.¹²⁴

Basel-III'e tam geçişin 2019 yılına kadar uzatılması piyasalarda kaygı verici bir durum olarak algılanmaktadır. Yeni kurallar uygulanana dek geçen sürede yaşanacak olası bir kriz karşısında nasıl bir çözüme gidileceği konusu soru işareti yaratmaktadır. Basel-III'ün küresel düzeyde başarı ile uygulanabilmesi için dünyadaki tüm düzenleyici ve denetleyici

¹²² BDDK Risk Yönetimi Dairesi, a.g.e., s. 8.

¹²³ Sistemik Risk: Mali piyasalarda yaşanan ve yaşanabilecek ve zaman içinde diğer mali piyasalara ve diğer sistemlere yayılan, bunun sonucu olarak da sermaye hareketlerini ve aracılığı tehlikeye sokan her türlü finansal felaket.

¹²⁴ Gümü, a.g.e., s. 14.

otoritelerin koordinasyon halinde bulunmaları gerekmektedir. Aksi takdirde, yeni düzenlemelerin yoğun uygulandığı ülkelerden daha az denetim ve takibin yapıldığı ülkelere doğru bir denetim arbitrajı gerçekleşme ihtimali ortaya çıkmakta, bu da Basel-III'den küresel düzeyde beklenen sonucun alınmaması anlamına gelmektedir.¹²⁵

Basel-III'e yönelik bir diğer eleştiri noktası ise Basel-III'ün risk ağırlıklandırmasındaki hatalara ilişkin herhangi bir yenilik getirmemesidir. Bankaların risk hesaplama yöntemleri konusunda hala eksikliklerinin bulunduğu, bankalara risk ölçme yöntemlerine ilişkin seçim hakkı tanındığı, Basel-III'de bu konuda bir değişikliğe gidilmediği, bankaların ise bu durumda istediği yöntemi seçerek yüksek riskli portföylerini düşük riskli olarak gösterme imkanına sahip olduğu yönünde eleştiriler ortaya çıkmıştır.

Basel-III'e yönelik eleştirilerin yanı sıra düzenlemelerin çoğu banka için olumlu olacağı görüşünü savunanlar da mevcuttur. Bu olumlu görüşler arasında küresel ekonominin önündeki belirsizlik engelinin Basel-III ile ortadan kalkacağı düşüncesi önemli bir yer tutmaktadır. Yeni düzenlemeler başta Avrupa Merkez Bankası olmak üzere Amerikan Merkez Bankası tarafından da olumlu olarak karşılanmış, kuralların açıklanması piyasalarda olumlu bir hava yaratmıştır. Basel-III'ün etkilerini olumlu olarak değerlendiren kesimler, kararların uzun vadede beklendiği gibi işlemesi durumunda bankaların sert piyasa şoklarına karşı daha dayanıklı hale geleceğini, Basel-III ile birlikte belirsizliklerin ortadan kalkarak kriz oluşumlarının zorlaşacağını ve bankacılık sektörünün istikrarlı aynı zamanda güvenli bir yapıya kavuşacağını düşünmektedirler.

¹²⁵ Gümüş, a.g.e., s. 14.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ VE ULUSLARARASI BANKACILIK DÜZENLEMELERİNE UYUM SÜRECİ

3.1 TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Küreselleşme hareketleri ile birlikte finansal piyasaların uluslararasılaşması ve ülke ekonomilerinin birbirine entegre olma süreci, ulusal bankacılık sistemlerini önemli ölçüde etkilemiş olup, günümüzde de bu etki devam etmektedir. Finansal piyasa yapısı içinde büyük bir yer tutan bankacılık sistemi, her ülkede ilgili ülkenin ekonomik gelişim sürecine göre şekillenmektedir.

Türk bankacılığının tarihsel gelişim süreci incelendiğinde, gerek Osmanlı Devleti ile Cumhuriyet'in ilk kuruluş yılları, gerekse günümüze kadar geçen sürede Türk Bankacılık Sektörü'nün yapısı ve gelişiminin; ekonomik gelişme, ekonominin genel yapısı ve performansından oldukça fazla etkilendiği görülmektedir.¹

Çalışmanın bundan sonraki kısmında Osmanlı Dönemi'nden başlayarak Türk Bankacılık Sistemi'nin gelişimi, dünya ekonomisine entegre olma çabası ve uluslararası düzenlemelere uyum süreci anlatılmaktadır. Türk Bankacılığının temellerinin atıldığı dönemlerden başlanarak, sektörün uluslararası düzenlemeler çerçevesinde nasıl şekillendiği ve atlattığı önemli krizler neticesinde tekrar nasıl yapılandığı aşamaları gözden geçirilmektedir. Çalışmanın esas konusu olan düzenlemelerin rakamsal olarak Türk Bankacılık Göstergelerini nasıl etkilediğinin önemle üzerinde durulmaktadır.

¹ Kaşif Dağ, "Türk Bankacılığında Basel II Kriterleri Çerçevesinde Risk Yönetimi", Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Projesi, Kahramanmaraş, 2008, s. 42.

3.1.1 Cumhuriyet Öncesi Bankacılık

On dokuzuncu yüzyıl dünya ekonomisini Batı Avrupa’da gerçekleşen sanayi devrimi şekillendirmiştir. Sanayi devriminin etkisiyle dünya ekonomisinde hızlı bir büyüme gerçekleşmiş, bu dönemde Osmanlı Devleti’nde de finansal alanda bazı değişimler yaşanmış ancak kapalı bir yapı içinde bulunan ve loncalar ile ayakta durmaya çalışan sistemin gelişmesinde yeterli olamamıştır.² 1873 – 1896 yılları arasında tüm dünyada ilk büyük depresyon yaşanması Osmanlı Devleti’ni de etkilemiştir.

On dokuzuncu yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Osmanlı toplumunda hızlı bir parasallaşma süreci yaşanmıştır.³ O dönemde ekonomideki sorunlara çözüm olarak bol miktarda para basılarak senyorajın devlet kesimine çekilmesi sağlanmıştır. Osmanlı parası olan sikkenin ayarı ve boyutları ile içerdiği kıymetli madenleri azaltma yoluna gidilmiştir.⁴ Sürekli devalüe edilen ve Batı para birimleri karşısında değer kaybeden Osmanlı parasının bu durumu Tanzimat Dönemi’ne kadar devam etmiştir.

Osmanlı Devleti ekonomisine baktığımızda dini kuralların bu alanda hakim olduğu görülmektedir. Dini kurallar çerçevesinde bazı mesleki etkinlikler daha çok Müslüman olmayanlar tarafından yapılmaktaydı. Osmanlı döneminde Müslüman halk ziraat, askerlik, yöneticilik ve ilim ile uğraşmış, faizin haram olduğu inancı ile para piyasaları ve ticaret genellikle yabancılar tarafından ifa edilmiştir. Bu dönemde ticaret, sarrafcılık, faizcilik gibi konularda Müslüman olmayan yabancıların hakimiyeti söz konusu olmuştur. Galata’da faaliyet gösteren Galata Bankerleri diye adlandırılan Gayr-ı Müslimler ise ticaret, sarraflık ve kredi verme ile uğraşmışlar ve Galata’da bir para piyasası oluşturmuşlardır.

Daha çok Müslüman olmayanların elinde bulunan ticaret ve Osmanlı ekonomisinin sıkıntıları sebebiyle Tanzimat’a kadar bankacılığa ait gelişmelere rastlanmamıştır. Ancak bu dönemde Batı ülkeleri Osmanlı Devleti’ne sabit bir para düzenine geçmesi konusunda ısrarla öneride bulunmuştur. Osmanlı Devleti parasının değerini sabit tutmak ve kredi olanaklarını genişletmek için sağlam bir para politikası uygulamayı hedef edinmiş⁵ ve bir devlet bankası kurulması fikri de böylelikle ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devleti’nin artan

² Dilek Gülmez, “Teknolojik Gelişmenin Türkiye’de Bankacılık Sektörüne Etkileri”, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 1998, s. 7.

³ Tuncay Atrun, **Türkiye’de Bankacılık**, Tekin Yayınevi, İkinci Basım, Ankara, 1983, s. 22.

⁴ Emine Vargelci, “Küreselleşme Sürecinde Yükselen Ekonomilerde Bankacılık Krizleri ve Türkiye”, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 2004, s. 97.

⁵ Vargelci, a.g.e., s. 98.

borç gereksinimi ve toprağa bağımlılık gösteren ekonomik yapısı nedeniyle,⁶ ülkede bankacılığın doğuşu Avrupa'dakinden farklı bir boyutta gelişmiştir.

1840 yılında ilk kez çıkarılan kağıt paranın değerinde başlayan düşmelere engel olmak amacıyla, 1845 yılında Osmanlı Devleti ile Galata Bankerleri'nin en tanınmış ikisi arasında (J.Alleen ve TH Baltazzi) bir sözleşme yapılmıştır. Yapılan bu anlaşma ile Osmanlı ithalatının finansmanının sabit döviz kuru üzerinden bu bankerler tarafından dış mali piyasalara yazılacak poliçelerle finanse edilmesi uygulaması başlatılmıştır. Bu sözleşme 1847 yılında yenileneceği sırada bankerler hükümetten aynı işlevi yerine getirmek üzere bir banka kurmalarının kabulünü istemişler ve bu istek hükümetçe kabul edilmiştir.⁷ 1847 yılında Banque de Constantinople diğer bir ismiyle Bank-ı Dersaadet yani İstanbul Bankası kurulmuştur.⁸ Bankanın kuruluş amaçları arasında sterlin ile kuruş arasındaki pariteyi korumak, böylece Osmanlı Devleti tarafından çıkarılan bonoların piyasadaki yerini korumak yer almıştır. Ancak banka 1852 yılında amacını gerçekleştiremez konuma geldiğinden kapanmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda özellikle 1839 Tanzimat Fermanı'ndan sonra devletin harcamalarının gelirlerini aştığı döneme girilmesi ve devletin kaynak ihtiyacının önce kağıt paraların ihracı, sonra da toplanacak vergiler karşılık gösterilerek İstanbul'da faaliyet gösteren sarraf ve bankerlerden borç alınması suretiyle karşılanmaya çalışılmasının ardından, Kırım Savaşı'nın bitiminde yapılan 1856 Paris Anlaşması'nın Osmanlı İmparatorluğu'nun dış borç alma olanaklarını arttırmış olması, Osmanlı Bankası'nın kurulmasındaki en önemli etkidir. Banka, Osmanlı hükümeti ile yabancı sermaye sahipleri arasında dış borç alınmasında aracılık etmek amacıyla İngiliz sermayesi ile kurulmuş, 1863 Fransız sermayesi, 1875'te Avusturya sermayesi bankaya ortak edilmiştir.⁹ Osmanlı Bankası ile ülkemizde bankacılığın başladığı söylenebilmektedir.

1856 – 1875 yılları arasında yabancı sermaye ile faiz geliri elde etmek isteyen 11 banka kurulmuş ancak biri hariç hepsi 1876 yılında Osmanlı-Rus Savaşı'nda kapanmıştır.¹⁰ Bu dönemde kurulan bankalar faaliyetlerini uzun süre devam ettirememiş olsalar da, Osmanlı Bankası cumhuriyet döneminde de faaliyetini sürdürmüştür. Osmanlı Devleti'nin 1863

⁶ Tarkan Giresunlu, "Avrupa Birliği'yle İlişkilerimiz ve Türk Bankacılık Sektörünün Uyumu", Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 1998, s. 48.

⁷ Selami Er, **Devletin Bankacılık Sektöründe Düzenleyici Denetleyici Rolü ve Türkiye Uygulaması**, Sektörel Yayınlar, 2009, İstanbul, s. 132.

⁸ Vargelci, a.g.e., s. 98.

⁹ Er, a.g.e., s. 132.

¹⁰ Giresunlu, a.g.e., s. 48.

yılından sonra sağladığı dış borçların neredeyse tamamı Osmanlı Bankası tarafından temin edilmiştir.

1860'lı yıllarda tarımın finansmanının sağlanması için, Avrupa'daki gibi düşük faizle borç veren bankaların bulunmadığı dikkate alınarak, 1863 yılında çiftçilere kredi kaynağı oluşturma girişimlerine başlanmıştır. Bu çerçevede Memleket Sandıkları kurulmaya başlanmıştır. İlk Memleket Sandığı; 1863 yılında Mithat Paşa tarafından Yugoslavya'nın Pirot kasabasında, devlete araziler üzerinde imece usulüyle yapılan üretimde bölge çiftçilerine hayvan ve tohum tedariki için gerekli olan krediyi düşük faizle sağlamak üzere kurulmuştur.¹¹ 1888 yılında Memleket Sandıkları ortadan kaldırılmış, kurum devlet müessesesi haline getirilerek bankacılık faaliyetleri yapması sağlanmış, 1924 yılında ise Ziraat Bankası Anonim Şirketi kurularak Bankanın, taşınmaz terhini veya şahsi kefalet ile çiftçilere kredi verebilmesi, mevduat kabul edebilmesi sağlanmıştır.

3.1.2 Cumhuriyet Döneminde Bankacılık

1923 – 1944 Arası Dönem: Cumhuriyetin ilk yıllarında Türk bankacılığı kendini piyasa koşullarına göre hazırlama olanağına sahip değildi.¹² Bu durumda dönemin bankalarına düşen görev, ekonomiyi harekete geçirmek için işletmecilik kavramını geliştirmek olmuştur. Cumhuriyetle birlikte milli bankacılığın gelişme süreci başlamış ancak özel sektörün yeterli sermaye birikimine sahip olmaması devlet desteğini zorunlu kılmıştır.

Ulusal bankacılığın geliştirilmesine yönelik fikirlerin ilk kez ele alındığı yer 1923 yılında İzmir'de gerçekleştirilen Türkiye İktisat Kongresi olmuştur. Bu çerçevede Ziraat Bankası'nın sermayesi artırılmış ve faaliyet alanları yeniden düzenlenmiştir. Ziraat Bankası bağımsız anonim şirket haline getirilmiş ve genel bankacılık işlemlerini yapma, her türlü kredi açma yetkileri tanınmış, sermayesi devlete ait olup özel şirket statüsüne çevrilmiştir. İktisat Kongresi'nde; ulusal kredi kurumlarının ve kredi piyasasının gelişmediği vurgulanmış, ekonomik kalkınma ve bağımsızlık için ulusal bankacılığın gelişmesinin gerekli olduğu ifade edilerek Ziraat Bankası'nın tarım kesimine katkısının arttırılacağı yönünde düzenlemeler yapılmıştır. 1924 yılında Türkiye İş Bankası'nın özel banka statüsünde kurulması, kongrenin bir “ana ticaret” bankası kurulması kararıyla şekillenmiştir. 1925 yılında Devlet Sanayi ve Maadin Bankası kurulmuştur. Bir şekilde

¹¹ T.C. Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu, **T.C.Ziraat Bankası 2002 Yılı Raporu**, 2003, s. 1.

¹² Giresunlu, a.g.e., s. 49.

yatırımcı banka işlevi gören bu banka, Türkiye’de oluşacak sınai kuruluşlarına devlet katkısı sağlamak amacıyla kurulmuştur.¹³ 1927 yılında ise Emlak ve Eytam Bankası kurulmuş, 1946 yılında bu banka Emlak ve Kredi Bankasına dönüştürülmüştür. 1926, 1927 ve 1928 yıllarında bir yerel banka dalgası ortaya çıkmış, Anadolu’da çok sayıda yerel banka kurulmuş ancak 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı’ndan olumsuz yönde etkilenerek birçoğu atıl birer kuruluş haline gelmiştir.

1930’lu yıllarda devletçiliğin de etkisiyle, devlet parasal sektörde başı çekme görevini üstlenmiştir. İstanbul Borsası Ankara’ya taşınarak her şeyin Ankara’dan yönetilmesi sağlanmıştır. 1930 yılında T.C. Merkez Bankası kurularak, faaliyete geçirilmiştir. Paranın dolaşımını düzenlemek, hazinenin ve bankaların finansman gereksinimlerini karşılamak ve hükümet ile birlikte Türk parasının değerini koruyacak önlemleri almak Merkez Bankası’na verilen başlıca görevler arasındadır.¹⁴ Merkez Bankası’nın kurulması, dönemin bankacılık ile ilgili en önemli gelişmesi olarak kabul edilmektedir.

1924 yılında kurulan İş Bankası’nın 1929 yılı mevduatı Türk bankaları mevduatının üçte birine ulaşmıştır. Amaç, Türk sanayicisine ve müteşebbisine kendilerinin yanında duran ulusal bir banka sağlamak olmuştur. 1924’ten 1929’a kadar Türk bankalarındaki mevduat sekiz kat artmış ve toplam mevduatın %40’ına ulaşmıştır. Bu açıdan bakıldığında ulusal bankacılık döneminde hedeflere ulaşma açısından belli bir başarı yakalanmıştır. Ancak, bankaların genellikle kısa vadeli kredi vermeleri, kredi vermede seçici davranmaları, sanayicinin uzun vadeli kredi araması ve sanayi yatırımlarına ihtiyaç duyulması, 1930 sonrasında başka arayışları gündeme getirmiştir.¹⁵

1933-1944 yılları arasında birçok devlet bankası faaliyete geçmiştir. 1933 yılında sanayi kuruluşlarına kredi sağlamak, yeni fabrikalar kurmak, devlet sermayesi ile kurulmuş fabrikaları idare etmek için Sümerbank, aynı yıl içerisinde yerel idareleri desteklemek için Belediyeler Bankası – daha sonra adı İller Bankası olmuştur - , 1935 yılında Etibank, 1937’de Türk ve yabancı limanlar arasında düzenli posta seferleri işletmek, şehir içi deniz nakliyat işlerini tekel halinde yapmak, çeşitli liman işlerini yürütmek amacıyla Denizbank, 1938 yılında Halk Bankası ve Halk Sandıkları kurulmuştur. Küçük sanayiciyi kredilendirerek ekonomik istikrar ve gelişime katkı sağlamayı amaçlayan Halk Bankası,

¹³ Vargelci, a.g.e., s. 100.

¹⁴ Giresunlu, a.g.e., s. 49.

¹⁵ Er, a.g.e., s. 134.

1950'ye kadar esnafa doğrudan kredi açamamış, bu tarihten sonra şube açma, mevduat toplama ve kredi verme imkanına kavuşmuştur.

1944 – 1980 Arası Dönem: 1945-1980 yıllarını kapsayan bu dönem, İkinci Dünya Savaşı'nın bitimi ile başlamaktadır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ülkemizde iş hacminin ve ödemelerin artması nedeniyle, yeni bankalara olan gereksinim artmıştır.¹⁶ Bu dönemde devletçiliğin yerini özel sektörün desteklenmesi ve kalkınmanın hızlandırılması aldığından özel bankacılık hızla gelişmiştir. 1944 yılında Yapı Kredi, 1948'de Akbank, 1946'da Garanti Bankası, 1954'de Vakıflar Bankası ve 1955'de Pamukbank kurulmuştur. Bu dönemde 31 yeni bankanın kurulduğu bilinmektedir.

1950'li yıllarda Türk bankacılığındaki iki önemli gelişme dikkat çekmiştir. Bunlardan ilki, ihtisas bankacılığına doğru ilk adımların atılışı, diğeri ise şube bankacılığının ön plana geçişidir. Bu gelişmelere örnek olarak banka dışı mali aracı olarak 1950 yılında kurulan Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'nı verebiliriz. Bu dönemde, faiz oranlarının ve bankacılık işlemlerinden alınacak komisyon oranlarının hükümetçe belirlenmesi ile dövize dayalı işlem yapma yetkisinin sadece Merkez Bankası'nda bulunmasının da etkisiyle, şube bankacılığına ve mevduat toplamaya dayalı bir rekabet önem kazanmıştır. Şube bankacılığının yaygınlaşması, yerel bankaların tasfiyesi sürecini hızlandırmıştır.¹⁷ Ekonomide liberalleşme politikalarının etkili olduğu bu dönemde, yeni devlet bankası kurulması fazlaca istenmemiştir. Tarım, sanayi, enerji, emlak, orta ve küçük boy işletmelere yönelik devlet bankalarının zaten var oluşu da yenilerine ihtiyaç duyulmamasının diğeri nedeni olmuştur.

1958 yılında 7129 sayılı Bankalar Kanunu çıkartılarak, bankaların kuruluşu, faaliyetleri, işlemleri ve tasfiyesi özel kurullarla düzenlenmek istenmiştir. Aynı yıl içerisinde Türkiye Bankalar Birliği de kurulmuştur. Bankalar Kanunu ile birlikte bankalar kredi alanında tümüyle serbest bırakılmıştır. Serbest rekabet koşullarına uyum sağlayamayan pek çok küçük banka kapanmıştır.

“Finansal Baskı” dönemi olarak adlandırılan 1960-1980 arası yıllarda ithal ikameci tipi sanayileşmenin benimsenmesi ile orantılı olarak bankacılık sektörü de zorlu süreçler yaşamıştır. Faiz tavanları, kredi kontrolleri, yüksek karşılık oranları gibi özellikleri olan finansal baskı dönemi içerisinde 1964 yılında Devlet Yatırım Bankası kurulmuştur. 5 yıllık kalkınma planı ve yıllık programlara bağlanan bu dönemde, ekonomik kalkınma planlara

¹⁶ İlker Parasız, **Para, Banka ve Finansal Piyasalar**, Ezgi Kitabevi, 8.Baskı, Bursa, 2005, s. 104.

¹⁷ TBB, **40.Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi**, 1998, s. 7.

bağlı olarak gerçekleştirilmeye çalışılmış, bir önceki dönemin liberal politikaları yerine devletçiliğe daha yakın politikalar izlenmiştir. Dışa kapalı bir ekonomi oluşturularak fiyatlar kamu eli ile belirlenmiş, yatırım bankaları ve yabancı bankalar dışında yeni banka kurulmasına sıcak bakılmamış, ihtisas bankacılığı tekrar ön plana çıkmış ve 1960 yılında T.C. Turizm Bankası, 1963 yılında Sınai ve Yatırım Kredi Bankası, 1964 yılında Devlet Yatırım Bankası, 1976 yılında ise Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım bankası kurulmuştur. 1964'te Amerikan ve İtalyan sermayesi ile kurulan Amerikan-Türk Dış Ticaret Bankası ile 1977'de kurulan Libya ve Kuveyt sermayeli Arap-Türk Bankası bu dönemin yabancı sermayeli ticaret bankalarıdır.

1970'li yıllarda 7129 sayılı kanununun 38. maddesinde dolayı banka yönetimleri özel holdinglerce ele geçirilmiştir. Özel sektör yatırımlarında artış sağlamak düşüncesi ile holding bankacılığı¹⁸ teşvik edilmiştir. Ancak, yatırımların finansmanının bankalar, özel tasarruflar, kamu borçlanmaları yanında özellikle uzun ve orta vadeli kaynak ihtiyaçlarının Merkez Bankası kaynaklarından sağlanması ve bu kredilerin geri ödenmemesi parasal genişleme anlamına geldiğinden bu teşvik politikasının enflasyonist etkileri ortaya çıkmıştır. 25.04.1985 tarih ve 3182 no'lu yasada holding bankacılığına sınırlamalar getirilmiştir.¹⁹

3.1.3 1980 Sonrası Türk Bankacılığında Gelişmeler

Türk Bankacılık Sistemi, 1980 yılına kadar devlet kontrolünde ve kısıtlı mali araçlar ile hizmet verirken, 1980 yılından sonra yeniden yapılanma sürecine girerek liberalleşme yönünde hızlı adımlar atılmasıyla araç zenginliğine kavuşmuştur. 1980 öncesi kapalı bir çevrede varlığını sürdüren Türk Bankacılık Sistemi, 1980'den sonra ekonominin liberalleşmesi ve uluslararası entegrasyonun sağlanması hedefleri doğrultusunda yeni bir döneme şahit olmuştur. 1980 öncesinde bankacılık sektörü; piyasaya giriş imkanlarının çok sınırlı olduğu, rekabetin çok az yaşandığı, ithal ikamesine dayalı sanayinin finansmanını üstlenen bir yapıdaydı. 1980 sonrası izlenen politikalar sonucu, bankacılık sektörü üzerindeki kısıtlamaların büyük çoğunluğu ortadan kalkmıştır.²⁰

¹⁸ Holding Bankacılığı: Sanayi ve ticaret alanında faaliyet gösteren şirketler grubunun, genellikle aile şirketlerinin, bir bankanın hisselerinin çoğunluğuna sahip olması anlamına gelmektedir.

¹⁹ Parasız, a.g.e., s. 105.

²⁰ Haydar Kazgan - Toktamış Ateş –Oğuz Tekin, **Osmanlı'dan Günümüze Türk Finans Tarihi**, II.Cilt, İMKB Yayını, İstanbul, 1999, s. 404-405.

Tüm dünyada esen liberal politikalar ülkemizde 24 Ocak kararlarından sonra etkisini göstermiştir. 24 Ocak 1980 tarihinde ekonomiyi içine düştüğü krizden kurtarmak ve serbest piyasa mekanizmasına işlerlik kazandırmak amacıyla bir istikrar programı uygulamaya konulmuştur. Bu istikrar programı; ithal ikameci sanayileşme döneminden ihracata yönelik büyüme dönemine geçişi simgeleyen bir dizi radikal dönüşümü içeren bir reform paketi olarak nitelendirilmektedir.²¹

1980 sonrasında bankacılık alanındaki gelişmelerin özellikleri, satırbaşları olarak şöyle özetlenebilir:²²

- Faizlerin serbestleşmesi, mevduata pozitif reel faiz ödenmesi,
- Yabancı bankaların kurulmasına ve Türkiye’de şube açmalarına elverişli ortam yaratılması,
- Yeni ticaret bankalarının kurulmasına izin verilmesi,
- Türk bankacılığının dışa açılması,
- Bankaların kaynak yapılarının değişmesi,
- Elektronik bankacılığa geçiş.

1980’li yıllara kadar, Türkiye’de mevduat ve kredi faiz oranlarına getirilen tavanlar nedeniyle reel faiz oranları negatif düzeylerde seyretmiştir. Dönemin en önemli gelişmesi 1 Temmuz 1980’den itibaren faiz oranlarının serbest bırakılmasıdır. Ekonomide pozitif reel faiz uygulamasına geçilmiştir. Faizlerin serbest bırakılmasıyla tasarruflar banka sistemine yönelmeye başlamış, kısa sürede mevduat faizleri ve kredi faizleri yükselmiştir.

1980-1983 döneminde bir ara duraklayan finansal serbestlik uygulamaları 1983 yılından sonra kambiyo rejimindeki düzenlemeler ile birlikte yeniden hız kazanmıştır. Böylece, kambiyo rejiminde mevcut bulunan kısıtlamalar kaldırılmış, elde döviz tutulması, yurt içindeki bankalarda döviz hesapları açılması ve bu hesaplardan yurt dışına transfer yapılmasına imkan tanınmıştır. Bu uygulamaların sonucunda, faiz ve kurların belirlenmesi bir ölçüde piyasa güçlerine bırakılınca, altyapısı yeterli olmayan finans kesimi büyük bir değişkenlik göstermeye başlamıştır.²³

1982-1983 yılları arasında faiz oranları ile ilgili olarak rekabet içine giren bankalar, önemli bir bunalım yaşamışlardır. Sermaye piyasasında “banker” olarak adlandırılan

²¹ Cem Okan Tuncel, “Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Liberalizasyon ve Bankacılık Krizi: Türkiye Örneği”, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 2003, s. 121.

²² Öztin Akgüç, **100 Soruda Türkiye’de Bankacılık**, İkinci Baskı, Gerçek yayınevi, İstanbul, 1989, s. 73-77

²³ Vargelci, a.g.e., s. 103.

kurumların bir kısmının yükümlülüklerini yerine getiremez duruma gelmeleri ile 1982 yılında çıkan banker krizinin mali sisteme yönelik olumsuz etkileri sonucunda, 1983-1984 yılları arasında altı ulusal bankanın faaliyetine son verilmiştir.²⁴ 1983 yılında Hisarbank, İstanbul Bankası ve Ortadoğu İktisat Bankası zorunlu olarak Ziraat Bankası'na devredilmiştir. İşçi Kredi Bankası'nın faaliyeti durdurulmuştur. 1984 yılında Bağbank'ın faaliyeti durdurulurken, İstanbul Emniyet Sandığı Ziraat Bankası'na devredilmiştir. Bir kamu bankası olan Anadolu Bankası ise 1988 yılında Emlak Kredi Bankası ile Türkiye Emlak Bankası adı altında birleştirilmiştir.

Yaşanan bu krize bağlı olarak, mevduat faizlerinin belirlenmesi konusundaki serbesti 01.01.1983 tarihinde sınırlandırılmıştır. Önlem olarak sınırlı mevduat sigortası sistemi getirilmiş, vergi stopaj oranları düşürülmüş, bankaların gecikmiş alacaklarına ihtiyati karşılık ayırma zorunluluğu getirilmiştir.

1982 yılında Sermaye Piyasası Kanunu çıkarılmıştır. Böylelikle, sermaye piyasası araçlarının kullanımı için gerekli yasal ve kurumsal yapı oluşturularak Sermaye Piyasası Kurulu faaliyete geçirilmiştir. Sermaye Piyasası Kanunu'ndan sonra 1986 yılında İstanbul Menkul Kıymetler Borsası faaliyete geçmiş, Hazine düzenli iç borçlanma ihaleleri 1985'te, Merkez Bankası açık piyasa işlemleri 1987'de başlamış, 1988'de döviz-efektif piyasası, 1989'da altın piyasası kurulmuş, döviz mevduatına serbesti getirilmiş ve böylece mali piyasalarda çeşitlilik sağlanmıştır. Dönemin önemli bir gelişmesi de Bankalar Tasfiye Fonu'nun Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF)'na dönüştürülmesidir.²⁵

Dönemin ekonomik konjonktürüne uygun olarak bu dönemde 1984'te kurulup 1992'de Emlak Bankası'na devredilen Denizcilik Bankası ile 1987'de kamu bankası haline getirilen Türkiye Öğretmenler Bankası dışında yeni devlet bankası kurulmadığı gibi özelleştirmeler gündeme gelmiştir. 1989'da Sümerbank Sümer Holding A.Ş.'ye dönüştürülerek, Banka holdingin bir şirketi haline gelmiştir. 1993 yılında holding ile banka ayrılmış, bankanın tüm aktif ve pasifleri Halk Bankası'na devredilerek mevcut personeli ile yeniden yapılandırılmıştır.

1980'li yıllarda yapılan bu değişiklikler neticesinde bankacılık sektörü genişlemiştir. Sektörün toplam aktiflerinin GSMH'ye oranı %28'lerden %50'lere çıkmıştır. Bankaların

²⁴ Burçak Tulay - Ebru Gökgönül, "1980 Yılında Var Olan Bankaların 1990-1997 Döneminde Türk Bankacılık Sektörü İle Karşılaştırılması", **Bankacılar Dergisi**, Sayı 28, Mart 1999, s.47

²⁵ Er, a.g.e., s. 138.

öz kaynaklarında da bir artış söz konusu olmuştur. Özkaynakların toplam pasifler içindeki yeri 1980'li yılların başında %5 iken, 1990'lı yıllarda %10'lara çıkmıştır.²⁶

1980 sonrasında yaşanan gelişmeleri maddeler halinde aşağıdaki gibi özetleyebiliriz.²⁷

- 1980 yılına kadar kamu otoritelerince belirlenen mevduat ve kredi faiz oranları serbest bırakılmıştır.
- Yerli ve yabancı firmaların bankacılık sektörüne girişine izin verilmiştir.
- 1986 yılında Merkez Bankası bünyesinde Bankalar Arası Para Piyasası kurulmuş ve böylece piyasadaki kaynakların etkin kullanımı sağlanmıştır. Bankaların kısa vadeli likidite gereksinimlerinin karşılanması ve likidite fazlalarının değerlendirilebilmesi amacıyla T.C. Merkez Bankası bünyesinde kurulan Interbank'in²⁸, kısa sürede işlem hacmi oldukça yüksek miktarlara ulaşmıştır.
- 1987 yılında ihracata yönelik kalkınma projesi dahilinde Türk Eximbank kurulmuş, kredi garanti ve sigorta programları ile faaliyetlerine başlamıştır.
- 1989 yılında yayımlanan 32 sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kararla kambiyo işlemlerinde ve sermaye hareketlerinde liberalizasyona gidilmiştir.
- Liberalleşme yolunda alınan önlemler ve otomasyondaki gelişmeler müşteriye sunulan hizmetlerin çeşitlenmesini sağlamıştır.
- Liberalleşme yolundaki bu gelişmeler ve artan rekabet bankacılık sektöründe daha etkin bir denetim ve gözetim sistemini gerekli kılmıştır. Bu amaçla Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS) ve Avrupa Birliği normlarına uygun bankaların sermaye aktif oranları yükseltilmiştir.
- Sektördeki risklerin olumsuz etkilerinin en aza indirilebilmesi için aktif-pasif yönetimi önem kazanmakta, daha önce önem verilmeyen birçok bilanço kalemi hareketlilik göstermekte ve banka aktif ve pasiflerinde çeşitlenmeler ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede döviz, faiz swapları²⁹, futures³⁰ ve options³¹ gibi hedging teknikleri banka işlemleri arasında yer almaya başlamıştır.

²⁶ Gülay Hız, "Türk Bankacılık Sisteminin Avrupa Birliği Standartlarına Uyum Sorunu", Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi), Muğla, 2002, s. 27.

²⁷ Yaşar Erhan, "1993'te Bankacılık Sektörüne Genel Bir Bakış", **Bankacılar Dergisi**, Nisan 1993, s. 7-9

²⁸ Parasız, a.g.e., s. 106.

²⁹ Faiz Oranı Swapı: Tarafların anlaştıkları varsayımsal ana para tutarına bağlı olarak hesaplanan sabit faiz ödemeleri ile dalgalı faiz ödemelerinin aynı para birimi üzerinden birbirleri ile değiştirilmesine ilişkin iki taraf arasında yapılan bir anlaşmadır.

- Gelişen serbest piyasa şartları ve rekabet ortamında teknolojik altyapı yatırımı, personel eğitim, ürün geliştirme, fon yönetimi ve düşük maliyetle çalışma gibi konular önem kazanmış ve bu yönde belirgin bir gelişme sağlanmıştır.
- Türk bankaları yurt dışında temsilcilikler ile şubeler açarak, banka kurarak veya satın alarak dışa açılmaya başlamışlardır. Bu gelişme ile diğer ülke bankalarını tanıma fırsatı bulmuşlardır.

3.2 TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN BASEL-I SONRASI ANALİZİ

Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS) bünyesinde oluşturulan Basel Komitesi, 1988 ve 2004 yıllarında yayınladığı Basel-I ve Basel-II standartları ile birçok ülkenin bankacılık sistemini etkilemiştir. 2010 yılında Basel-III'ün yayınlanması ile günümüzde bu etkiler daha çok ülkeye yayılmaktadır. Finansal sistemin en önemli parçası olan bankacılık sistemine ortak bir standartlar dizisi getiren Basel Uzlaşıları, Türk Bankacılık Sisteminde de yer bulmuştur. 1988 yılında G-10 ülkeleri merkez bankası başkanlarınca kabul edilerek yürürlüğe konulan Basel-I Sermaye Uzlaşısı, bankacılık sisteminin istikrarını güçlendirme amacını taşıdığından dünya çapında 100'den fazla ülke tarafından benimsenmiş, ülkemizde de uygulama alanı bulmuştur.

2004 yılında riske daha duyarlı bir uzlaşısı olan Basel II'nin yayınlanması, daha sağlam bir finansal yapıya sahip olma doğrultusunda yapılan bir başka uluslararası düzenleme olarak kaydedilmiştir. Bu uzlaşısı da Basel-I gibi birçok ülke tarafından kabul edilerek uygulanmakta, bu özelliği dolayısıyla küresel geçerliliğe sahip olmaktadır. Türk Bankacılık Sistemi de Basel-II'ye uyum konusunda önemli bir yol kat etmiştir. Ancak, Basel-II ve Basel-III'ün etkilerini anlayabilmek için Türk Bankacılık Sisteminin Basel-I standartlarını uygulamaya koymasından sonraki süreci analiz etmek gerekmektedir.

³⁰ Futures: İleri tarihli işlemler anlamındadır. Belli bir kıymetin önceden belirlenmiş bir fiyattan yine önceden belirlenmiş bir tarihte teslim edilmesini öngörmektedir.

³¹ Options: Satın alana hiçbir taahhüde girmeden belirli tutardaki spesifik bir para birimi üzerinde anlaşılan fiyattan, belirli bir süre içinde veya belirlenen bir vade tarihinde almak veya satmak hakkını veren sözleşmelerdir.

3.2.1 Basel-I Kriterleri Öncesi Yürürlükte Olan Düzenlemeler

1988 yılında yayınlanan Basel Sermaye Uzlaşısı Türk Bankacılık Sisteminde uygulamaya konulmadan önce bankaların sermaye yeterlilikleri bankalar kanunlarına bağlı olarak çıkarılan yönetmeliklerle düzenlenmiştir. Söz konusu düzenlemeler 2243, 2999, 7129 ve 3182 sayılı Bankalar Kanunlarına bağlı olarak çıkarılan yönetmeliklerde yer almıştır. 2243 sayılı kanun 1933 yılında yürürlüğe girerken, 2999 sayılı kanun 1936 yılında, 7129 sayılı kanun 1958 yılında ve 3182 sayılı kanun ise 1985 yılında yürürlüğe girmiştir.³²

Konu edilen bu bankalar kanunları arasında yürürlüğe giriş tarihi en eski olan 2243 sayılı kanun, bankaların mevduat kabul edebilmeleri için sahip olmaları gereken sermaye tutarını, ilk tesis masrafları hariç tutulmak üzere, bankanın faaliyet gösterdiği yerin nüfusu ile ilişkilendirmiştir. Bu kanuna göre, bankalar ödenmiş sermayeleri ile ihtiyat akçeleri toplamının 500 bin TL'nin üzerinde olması durumunda, bu tutarın beş katı kadar tasarruf mevduatı kabul edebilmektedir.

2999 sayılı Bankalar Kanunu da 2243 sayılı kanunda yer alan bankanın sahip olması gereken asgari sermaye tutarı ile faaliyet gösterilen yerin nüfusu arasında bağlantı kurulması yaklaşımını sürdürmüştür. Bu kanunda yer alan bir diğer husus ise, bankanın üstleneceği kredi riskinin sınırlandırılması için bankanın tek bir müşteriye kullanılabileceği kredi tutarına toplam sermayenin %10'u sınırlaması getirilmesidir. 2243 sayılı kanun, tasarruf mevduatı sahiplerinin mevduatlarının %40'lık bir bölümü için bankaların aktifleri üzerinde imtiyazlı alacaklı olmalarını kabul etmiştir. Böylelikle 1930'lu yıllarda uygulanmakta olan bu bankalar kanunu ile Türk Bankacılık Sisteminde sermaye, mevduat sahiplerini korumada bir araç olarak kullanılmaya başlanmıştır. Ayrıca bankalar kanuni yedek akçeleri dışında, ileride karşılaşılabilecekleri zararı düşünerek, karlarından %5 oranında ek karşılık ayırmakla yükümlü kılınmıştır. Bu kuralla birlikte öngörülen zararlar için karşılık ayırmaya başlanmıştır.³³

³² Cüneyt Kahraman, "Kurumsal Yönetim Anlayışının Özel Sermayeli Bankaların Yapısı ve İşleyişi Üzerine Etkileri", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul, 2008, s. 55.

³³ Sudi Apak, "Küresel Finansal Kriz, G-20 Konferansı ve Türkiye", **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, 2008, Beykent Üniversitesi, s.56.

7129 sayılı kanunun yürürlüğe girmesiyle bankalar üzerindeki denetimin kapsamı genişletilmiştir. 2243 sayılı kanunda uygulamaya konulmuş olan sermaye ile yerleşim yeri nüfusu arasındaki ilişki bu kanunda da kapsamı genişletilerek benimsenmiştir.

3182 sayılı Bankalar Kanununda banka sermayesi yerine özkaynaklar³⁴ kavramı kullanılmıştır. Özkaynaklar, özsermaye ve yedek akçelerden oluşmaktadır. Kanun, sermayenin nakit olarak getirilmesini ve nakit karşılığında hisse senedi çıkarılmasını şart koşmaktadır. Yedek akçeler, kanuni yedek akçeler ve muhtemel zararlar karşılığı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. 3182 sayılı kanuna göre her banka kanuni yedek akçeler yanında, karının %5'i oranında muhtemel zararlar karşılığı ayırmakla yükümlüdür. Bu kanun da önceki bankalar kanunları gibi özkaynak ile yerleşim yeri nüfusu arasında bağlantı kurma yaklaşımını sürdürmüştür. Ancak önceki kanunlardan farklı olarak tasarruf mevduatları ile özkaynak arasında bir bağlantı kurulmamıştır. Bunun nedeni ise, banka risklerinin banka aktiflerinden kaynaklandığı düşüncesidir. Bankanın kredi kullandırmasına ilişkin sınırlamalar getirilerek bu durumun önüne geçilmeye çalışılmıştır. Bu kanunla birlikte banka iştirakleri ile banka sermayesi arasında bağ kurulmuştur.

3182 sayılı kanun, bankaların finansal yapıları ve kaynak kullanımı ile ilgili düzenleme ve denetleme yetkisini Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'na vermiştir. Müsteşarlık, Merkez Bankası'nın ve Türkiye Bankalar Birliği'nin görüşlerini alarak sermaye yeterliliği de dahil olmak üzere, bankacılık ile ilgili gerekli gördüğü konularda düzenleme yapma yetkisine sahip olmuştur.

1988 Basel Sermaye Uzlaşısı uygulamaya konulmadan önce Türk Bankacılık Sistemi yukarıda incelenen bankalar kanunları ile düzenlenmekteydi. Basel-I'in standartlaştırdığı %8 minimum sermaye yeterlilik oranı uygulamasından önce Türk Bankacılık Sistemindeki ticari bankaların özsermaye, aktif toplamı ve riskli aktifleri aşağıdaki tabloda gösterilmektedir. Diğer tabloda ise, aynı yılların özsermaye / toplam aktifler ve özsermaye / riskli aktifler oranları hesaplanarak sermaye yeterlilik oranlarına ulaşılmaktadır. Tablo 15 den de görüleceği üzere 1976'dan 1985'e kadar olan süreçte, hem özsermaye/toplam aktif hem de özsermaye/riskli aktif oranları yükselme göstermiştir.

³⁴ Özkaynaklar, 3182 sayılı kanuna göre bankanın ödenmiş ya da Türkiye'ye ayrılmış sermayeleri ile yedek akçelerinin toplamıdır. Bunun en önemli kısmı olan özsermaye ise bankaların üç aylık hesap özetlerindeki fiilen ödenmiş sermayelerden bilanço zararının yedek akçelerle karşılanmayan kısmı ile yabancı şubeler için ayrılan sermayenin düşülmesinden sonra kalan kısmıdır.

Tablo 13: 1976-1985 Yılları Arası Türk Bankacılık Sistemi Göstergeleri (TL)

Yıllar	Özsermaye	Toplam Aktifler	Riskli Aktifler*
1976	8.824	281.553	208.561
1977	11.207	392.162	259.356
1978	13.539	538.718	346.104
1979	19.468	791.930	515.744
1980	29.669	1.314.596	538.707
1981	73.400	2.476.557	1.846.645
1982	162.945	3.667.855	2.715.915
1983	281.788	5.320.375	4.049.446
1984	439.413	8.565.091	6.201.902
1985	636.893	13.525.331	9.458.351

Kaynak: BDDK ve TBB verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

(*) Riskli Aktifler=Toplam Aktifler-(Kasa+T.C.Merkez Bankası+Mevduat Karşılıkları+Kanuni Karşılıklar)

Tablo 14: Sermaye Yeterlilik Oranları (%)

Yıllar	Özsermaye/Toplam Aktifler	Özsermaye/Riskli Aktifler
1976	3.13	4.23
1977	2.86	4.32
1978	2.51	3.33
1979	2.46	3.77
1980	2.26	3.16
1981	2.96	3.97
1982	4.44	6.00
1983	5.30	6.96
1984	5.13	7.09
1985	4.70	6.73

Kaynak: BDDK ve TBB verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

3.2.2 Basel-I Kriterleri Çerçevesinde Türk Bankacılık Sisteminde Yapılan Düzenlemeler ve Sermaye Yeterlilik Oranları Analizi

Basel Komitesi'nin 1988 yılında yayınladığı Basel Sermaye Uzlaşısı, uluslararası alanda faaliyet gösteren bankalar için standart bir sermaye yeterlilik oranını benimsemekteydi. Her ne kadar G-10 ülkeleri için tasarlanmış olsa da 100'den fazla

ülkenin bu standartları benimseyerek uygulaması ile Basel-I, bankacılık sisteminde önemli bir yer edinmiştir. Türkiye’de de 1988 Basel Sermaye Uzlaşısı’nı benimseme adına yapılan ilk düzenleme 26 Ekim 1989 tarih ve 20324 sayılı resmi gazetede yayınlanan 3182 sayılı Bankalar Kanunu’na ilişkin 6 sayılı tebliğle uygulamaya konulmuştur.

Türk Bankacılık Sistemi Basel-I standartlarını benimsemeden önce de sermaye yeterliliği konusunda düzenlemeler yapmıştır. 1980’li yıllara kadar olan dönemde 2243, 2999, 7129 ve 3182 sayılı Bankalar Kanunları’na bağlı olarak çıkarılan yönetmeliklerle yapılan düzenlemeler bu kapsama girmektedir.

1988 Basel sermaye yeterliliğinin standartlarını Türk Bankacılık Sistemine uygulayan 6 sayılı tebliğ, “bankaların sermaye artırımlarında ve özkaynaklarının mevcut ve potansiyel riskler nedeniyle oluşacak zarara karşı korunmasında uyulacak Sermaye Tabanı/Risk Ağırlıklı Varlıklar, Gayrinakdi Krediler ve Yükümlülükler standart rasyosu ile ilgili tanımları, uygulama yöntemlerini, risk ağırlıklarını ve asgari orana ilişkin açıklamaları” içermektedir.³⁵ Yayınlanan bu tebliğin amacı, bankaların sermaye artırımlarının ve özkaynaklarının, üstlendiği riski karşılayabilecek bir seviyede tutulmasını sağlamaktır.

6 sayılı tebliğde Basel-I gereği sermaye, ana sermaye ve katkı sermaye olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Ana sermaye ve katkı sermaye toplamından, sermayeden indirilen kalemler toplamı düşüldükten sonra, sermaye yeterliliği rasyosunun payını oluşturacak olan sermaye tabanına ulaşılmaktadır. Ana sermaye, katkı sermaye ve sermayeden indirilen değerleri oluşturan kalemler aşağıdaki listede verilmektedir:

Ana Sermaye:

- Ödenmiş Sermaye
- Kanuni Yedek Akçeler
- İhtiyari ve Fevkalade Yedek Akçeler
- Muhtemel Zararlar Karşılığı
- Bünyede Bırakılan Bilanço Karı
- Bilanço Zararı

³⁵ Hazine Müsteşarlığı ve T.C. Merkez Bankası (1998a), “Yabancı Para Net Genel Pozisyonu/Sermaye Tabanı ve Yabancı Para Net Vadeli İşlem Pozisyonu /Sermaye Tabanı Standart Rasyolarının Bankalarca Hesaplanmasına ve Uygulanmasına İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ”, 30.06.1998a, 23388(mükerrer) Sayılı Resmi Gazete

Katkı Sermaye:

- Banka Sabit Kıymet Yeniden Değerleme Fonu (%50'si)
- İştirakler ve Kuruluşlar Sabit Kıymet Yeniden Değerleme Fonu (%50'si)
- Kalkınma ve Yatırım Bankalarının Sermaye Benzeri Kredileri

Sermayeden İndirilen Değerler:

- Mali İştirakler
- Özel Maliyet Bedelleri
- İlk Tesis Giderleri
- Peşin Ödenmiş Giderler
- İştiraklerin ve Sabit Kıymetlerin Rayiç Değeri Bilançoda Yer Alan Değerinden Küçük ise Aradaki Fark Kadar Tutar

Yine Basel-I gereği banka aktifleri, gayrinakdi krediler ve yükümlülükler %0,%20,%50 ve %100 risk ağırlıkları ile hesaplanarak, risk ağırlıklı varlıklar toplamına ulaşılmaktadır. Bu toplam ise sermaye yeterlilik rasyosunun paydasını vermektedir. Tebliğin uygulama takvimine göre bankalar 1989 yılı için %5, 1990 yılı için %6, 1991 yılı için %7 ve 1992 yılı için %8 sermaye yeterliliği rasyolarını sağlamalıdır.

1993 yılında 6 sayılı tebliğde bir değişiklik yapılarak, kalan vadesi 5 yıl ve daha uzun olan sermaye benzeri kredilerin, katkı sermayeye dahil edilmesine karar verilmiştir. 9 Şubat 1995'te ise 12 sayılı tebliğ yayınlanarak, 6 sayılı tebliğ yürürlükten kaldırılmıştır. Yeni sermaye yeterliliği tebliği ana sermaye, katkı sermaye ve sermayeden indirilen değerler başlıklarında bazı değişiklikler getirmiştir. Aşağıdaki tabloda iki tebliğ karşılaştırılarak, yenilikler ve farklılıklar incelenmektedir.

Tablo 15: 6 ve 12 Sayılı Tebliğlerin Karşılaştırılması

6 Sayılı Tebliğde Getirilen Düzenleme	12 Sayılı Tebliğ ile Yapılan Değişiklik ve Eklmeler
Ana Sermaye: <ul style="list-style-type: none">Bünyede bırakılan bilanço karıBilanço zararı (-)	Ana Sermaye – Değişiklik: <ul style="list-style-type: none">Üç aylık hesap özetindeki dönem karı ve geçmiş yıllar karı toplamıÜç aylık hesap özetindeki dönem zararı ile geçmiş yılların zarar toplamı (-)
Katkı Sermaye: <ul style="list-style-type: none">Banka sabit kıymetler, iştirakler ve kuruluşlar sabit kıymetler yeniden değerlendirme fonları, %50’si oranında dikkate alınır.	Katkı Sermaye – Değişiklik: <ul style="list-style-type: none">Banka sabit kıymet yeniden değerlendirme fonu %100 oranında; iştirakler ve kuruluşlar %75 oranında dikkate alınır. Katkı Sermaye – Yeni: <ul style="list-style-type: none">Krediler serbest karşılığı – SYR’nin paydasının %2’sini aşan kısmı dikkate alınmaz.
Sermayeden İndirilen Değerler: <ul style="list-style-type: none">Mali İştirakler: Bankalar, sigorta şirketleri ve finansal kiralama şirketleri	Sermayeden İndirilen Değerler – Ekleme: <ul style="list-style-type: none">Mali İştirakler: Özel finans kurumları, sermaye piyasası aracı kurumları, finansman factoring ve yatırım danışmanlığı şirketleri, risk sermayesi kuruluşları, yatırım ve genel finans ortaklıkları ve finansal şirketlerde olan iştirakler de kapsandı. Sermayeden İndirilen Değerler – Yeni: <ul style="list-style-type: none">Türkiye’de faaliyet gösteren diğer firmalara verilen sermaye benzeri kredilerKamu ve tüzel kişiler hariç banka sermayesinin %10’undan fazlasına sahip ortaklarına kullandırılan krediler

Kaynak: Nihal Değirmenci, “Sermaye Yeterliliği Konusundaki Basel Standartları ve Seçilmiş Bazı Ülkelerdeki Uygulamaların Değerlendirilmesi”, TCMB Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara, 2003, s. 94.

12 sayılı tebliğde, sermaye yeterliliği rasyosu dışında iki yeni rasyo dikkat çekmektedir. Bunlar “katkı sermayenin ana sermayeye oranı” ve “alınan sermaye benzeri kredilerin ana sermayeye oranı”dır. Bu iki oran ile, bankanın toplam sermayesinin bileşenlerinin daha iyi analiz edilebilmesi hedeflenmektedir.

12 sayılı tebliği yürürlükten kaldıran ise 30 Haziran 1998 tarihli 23388 sayılı resmi gazetede yayınlanan tebliğ olmuştur. Tebliğ, bankaların hem konsolide, hem de konsolide olmayan bazda minimum %8 sermaye yeterliliğine sahip olmaları yükümlülüğünü getirmektedir. Bu tebliğde, sermaye yeterliliği rasyosunun hesaplanmasında kullanılacak sermaye bileşenlerinde ve sermayeden indirilecek değerler kalemlerinde bazı değişiklikler yapılmıştır. Tebliğe göre ana sermayeyi; ödenmiş sermaye, kanuni yedek akçeler, ihtiyari ve fevkalade yedek akçeler, muhtemel zararlar karşılığı ve bankaların üç aylık hesap özetlerinde yer alan vergi provizyonundan sonraki dönem karı ve geçmiş yıllar karı oluşturmaktadır. Katkı sermayeyi oluşturan kalemler arasında yapılan değişiklik, daha önce “krediler serbest karşılığı” diye ifade edilen kalemin yerine “tasfiye olacak alacaklar için gerekli kısım düşüldükten sonra kalan genel kredi karşılığı” ifadesinin kullanılmasıyla oluşmuştur. Sermayeden indirilen değerlere ise “şerefiye” ve aktifleştirilmiş giderler” kalemleri eklenmiştir.

1988 Basel standartları, sadece kredi riskini ele aldığından giderek yetersiz kalmış, 1996 yılında Basel Komitesi Basel-I’i piyasa riskini de kapsayacak şekilde genişletmiştir. Bu durum neticesinde, 1998 yılında ülkemizde yayınlanan yeni tebliğde de potansiyel riskler adı altında piyasa riskine yer verilmiştir. Yani bankaların karşılaşılabilecekleri potansiyel riskler arasında kredi riskinin yanı sıra piyasa riski de yer almaktadır. Bankalarda piyasa riskinin unsurlarını faiz oranı riski, hisse senedi pozisyon riski ve kur riski oluşturmaktadır. Kredi riskine ilişkin sermaye yeterliliği bu tebliğ ile düzenlenirken, piyasa riskine ilişkin düzenlemenin Hazine Müsteşarlığı tarafından yapılacağı da bu tebliğde belirtilmiştir.

Tebliğe göre bankalar, konsolide ve konsolide olmayan bazda sermaye yeterlilik rasyolarını hesaplamak durumundadırlar. Bankalar, bu rasyonun hesaplanmasına ilişkin tablolarını her üç ayda bir Hazine Müsteşarlığı’na ve Merkez Bankası’na göndermektedirler. Hesaplanan standart rasyo %8’in altında ise, 6 aylık süre içerisinde sermaye tabanının eksik kısmının tamamlanması gerekmektedir.³⁶ 29 Ağustos 1998 tarihinde yeni bir tebliğ daha yayınlanmıştır. Görüldüğü gibi Türk Bankacılık Sistemi, 1992 yılında Basel-I standartlarına uyum sürecini başlatmış ve minimum %8 sermaye yeterlilik kriterini zorunlu hale getirmiştir. Aşağıdaki tabloda 1992-2000 yılları arasında

³⁶ Meryem Filiz, “Türkiye’ de Bankacılık Sisteminin Regülasyonu- Basel Standartları Açısından Bir Değerlendirme”, , Uludağ Üniversitesi, (Yüksek Lisans Tezi Bursa),2006, s. 93.

Türk Bankacılık Sisteminin aktif büyüklükleri toplamı bakımından %75'ini oluşturan kamu ve özel sermayeli bankaların sermaye yeterlilik oranları verilmektedir.

Tablo 16: 11 Bankaya Ait Sermaye Yeterlilik Oranları (%)

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Ziraat Bankası	14.6	25.2	13.1	11.7	6.2	14.9	12.4	9.4	14.9
Emlak Bankası	6.4	7.1	5.8	4.3	4.6	2.6	----	6.9	----
Halk Bankası	9.5	9.1	8.0	19.3	25.4	26.9	18.2	21.5	19.2
Vakıflar Bankası	8.2	5.5	5.6	8.9	11.0	10.8	11.7	15.2	9.0
İş Bankası	----	----	----	----	16.4	17.0	20.5	23.2	23.2
Yapı Kredi	8.0	8.0	11.3	15.0	12.1	13.2	13.0	14.0	27.0
Pamukbank	8.6	8.8	8.2	8.6	8.7	9.8	9.7	14.1	17.1
Garanti Bankası	18.0	17.2	14.9	15.9	13.2	11.9	18.4	14.6	12.7
Akbank	18.6	16.8	20.5	33.2	39.8	31.8	35.3	30.4	23.8
Demirbank	----	----	11.7	16.2	11.4	11.1	17.5	22.4	6.4
Koçbank	5.8	16.6	21.8	15.2	10.3	12.4	20.2	20.3	9.1

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği "Bankalarımız 1999" verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Tablodan izlenebileceği gibi Basel-I'e uyum sürecinde Türk Bankacılık Sistemini oluşturan önemli bankalar, genel görünüş itibariyle sermaye yeterlilik oranlarını %8 standardı doğrultusunda oluşturmuş gibi görünmektedir. 2000 Krizinin yaşandığı süreçte özellikle Demirbank ve Koçbank'ın sermaye yeterlilik oranlarındaki önemli düşüşler dikkat çekmektedir. Aşağıdaki tabloda ise bankacılık sisteminin genel görünümünü analiz etmek için sektör ve banka grupları bazında sermaye yeterlilik oranları incelenmektedir.

Tablo 17: Sektör ve Banka Grupları Bazında Sermaye Yeterlilik Oranları (%)

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Sektör(*)	9.9	12.1	16.4	17.2	15.1	17.2	17.3	3.4	4.9
Kamu	9.7	11.7	8.1	11.1	11.8	13.8	14.1	13.2	14.4
Özel	11.0	13.3	18.6	19.9	17.2	21.0	20.3	18.8	21.9
TMSF	4.5	4.7	11.8	11.9	9.0	6.6	4.7	-67.5	-65.1
Yabancı	----	----	----	----	----	11.4	18.3	30.6	36.8
KYB	8.6	9.8	5.7	11.0	17.8	19.8	93.0	62.8	50.2

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği “Bankalarımız 1999” verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Tablodan da görüldüğü gibi kalkınma ve yatırım bankaları hariç tutularak oluşturulan sektörün sermaye yeterlilik oranları 1999 ve 2000 yılları haricinde %8’in üzerinde değerler almıştır. Türk Bankacılık Sistemi Basel-I Sermaye Uzlaşısı’nın %8 minimum sermaye yeterlilik oran kriterini 1992 yılından itibaren sağlamış olmasına rağmen, sektörün ekonomik sermayesi aslında daha düşük değerlerde seyretmiştir. Ele alınan tarihler arasında bankaların aktifleri içinde önemli bir yer tutan Devlet İç Borçlanma Senetleri’nin sermaye yeterlilik rasyosunun hesaplanmasında %0 risk ağırlığı ile ağırlıklandırılması, sermaye yeterlilik rasyosunun paydasını oluşturan kalemler toplamının düşük kalmasına neden olmaktadır. Tahsili gecikmiş alacaklar için gerekli karşılıkların zamanında ayrılmaması ve donuk kredilerin canlı krediler içinde gösterilmesi, banka karlılıklarının olduklarından yüksek, sermaye tabanlarının da olduğundan büyük değerler almasına neden olmaktadır. Ayrıca bu dönemde bankalar sermaye yeterlilik rasyosunu hesaplarken piyasa riskini dikkate almamaktaydılar. Oysaki piyasa riskinin dikkate alındığı durumda payda büyümekte, sermaye yeterlilik oranı küçülmektedir. İlgili dönemdeki bu eksiklikler sebebiyle bankaların ekonomik sermayeleri yasal sermayelerinin altında kalmıştır. 1999 ve 2000 yılları sütunu incelendiğinde kriz öncesi dönemde sektörün özkaynaklarındaki kötüleşme görülebilmektedir. Kriz öncesi yıllarda TMSF bankalarının negatif sermaye yeterlilik oranları sektör ortalamasını oldukça aşağı çekmiştir.

Türk Bankacılık Sisteminde bankaların sermaye yeterliliklerinin ölçülmesinde sermaye standart rasyosunun yanı sıra 4 oran daha kullanılmaktadır. Bu oranlar aşağıdaki şekilde sıralanmaktadır:

- $(\text{Özkaynak} + \text{Toplam Kar}) / \text{Toplam Aktifler}$
- $(\text{Özkaynak} + \text{Toplam Kar}) / (\text{Mevduat} + \text{Mevduat Dışı Kaynaklar})$
- $\text{Net Çalışma Sermayesi} / \text{Toplam Aktifler}$
- $(\text{Özkaynak} + \text{Toplam Kar}) / (\text{Toplam Aktifler} + \text{Gayrinakdi Krediler})$

Aşağıdaki tabloda 1992-2000 yılları arasında Türk Bankacılık Sisteminin bu oranlara ilişkin yüzdeleri yer almaktadır.

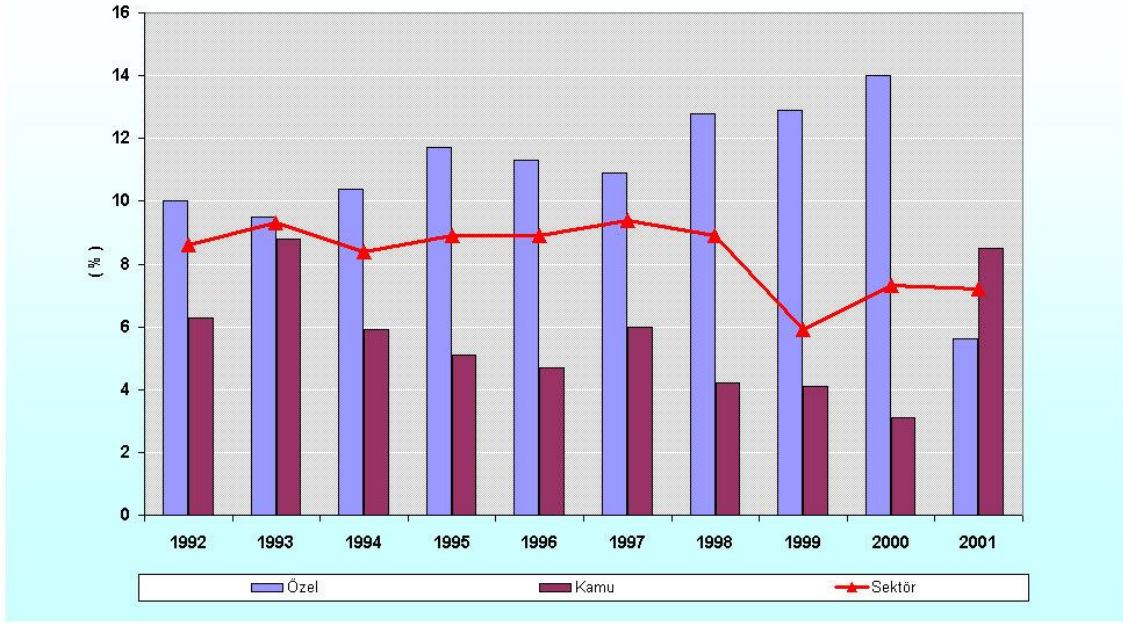
Tablo 18: 1992-2000 Yılları Arasına Ait Rasyolar (%)

Sermaye Rasyoları	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
$(\text{Özkaynak} + \text{T.Kar}) / \text{T.Aktifler}$	8.6	9.3	8.4	8.9	8.9	9.4	8.9	5.9	7.3
$(\text{Özkaynak} + \text{T.Kar}) / (\text{Mevduat} + \text{Mevduat Dışı Kaynaklar})$	11.3	12.0	10.4	11.3	10.8	11.6	11.0	7.0	8.7
$\text{Net Çalışma Sermayesi} / \text{T.Aktifler}$	0.7	2.2	0.4	1.4	1.6	2.8	1.1	-0.7	-1.2
$(\text{Özkaynak} + \text{T.Kar}) / (\text{T.Aktifler} + \text{Gayrinakdi Krediler})$	6.1	6.2	5.6	5.2	5.0	4.9	4.7	2.9	3.6

Kaynak: BDDK verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Tabloda yer alan rasyolar arasındaki $(\text{özkaynak} + \text{toplam kar}) / \text{toplam aktifler}$ oranının bahsedilen dönem çerçevesindeki gelişimi aşağıdaki grafikten de izlenebilmektedir. Kamu ve özel bankaların bu orana ilişkin verileri derlenerek grafiğe yansıtılmaktadır. Yukarıdaki tabloda yer alan bankacılık sektörü ortalamalarını da Grafik 2’de görmek mümkündür. Kamu bankalarıyla karşılaştırıldığında özel bankaların toplam aktifleri içinde özkaynaklarının payı daha yüksek olmuştur. Ancak bu durum 2001 krizinden sonra değişmekte, kamu bankalarının özkaynakları özel bankalara kıyasla daha yüksek olmaktadır. Bunun nedeni ise, kamu bankalarına mali yapılarının güçlendirilmesi için devlet iç borçlanma senetlerinin verilmiş olmasıdır.

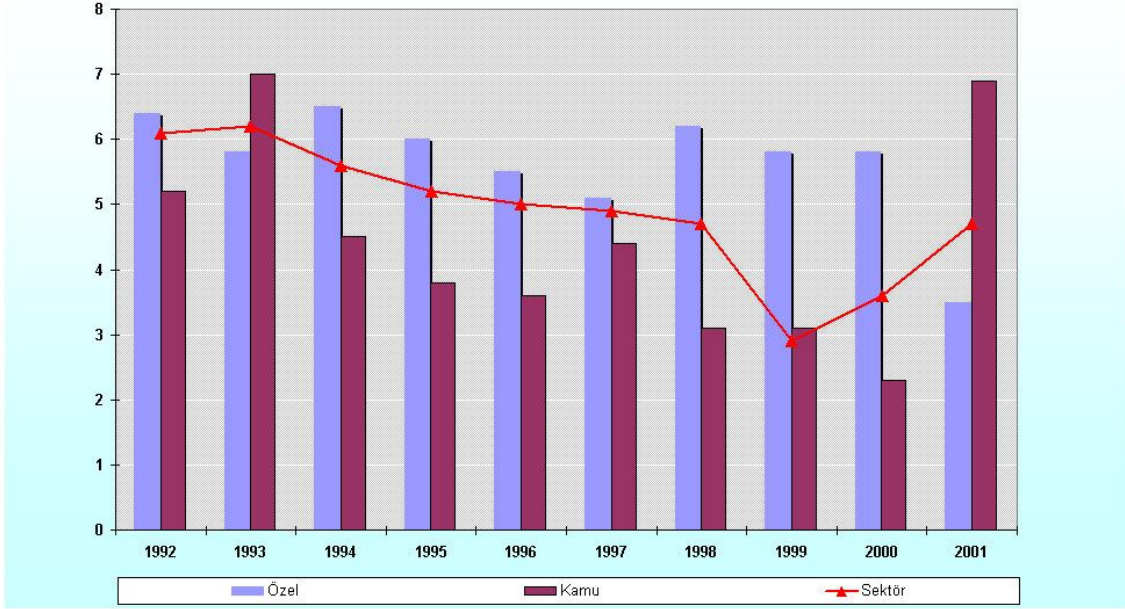
Grafik 2: (Özkaynak+Toplam Kar) / Toplam Aktifler Oranının Yıllara Göre Seyri

Kaynak: BDDK verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

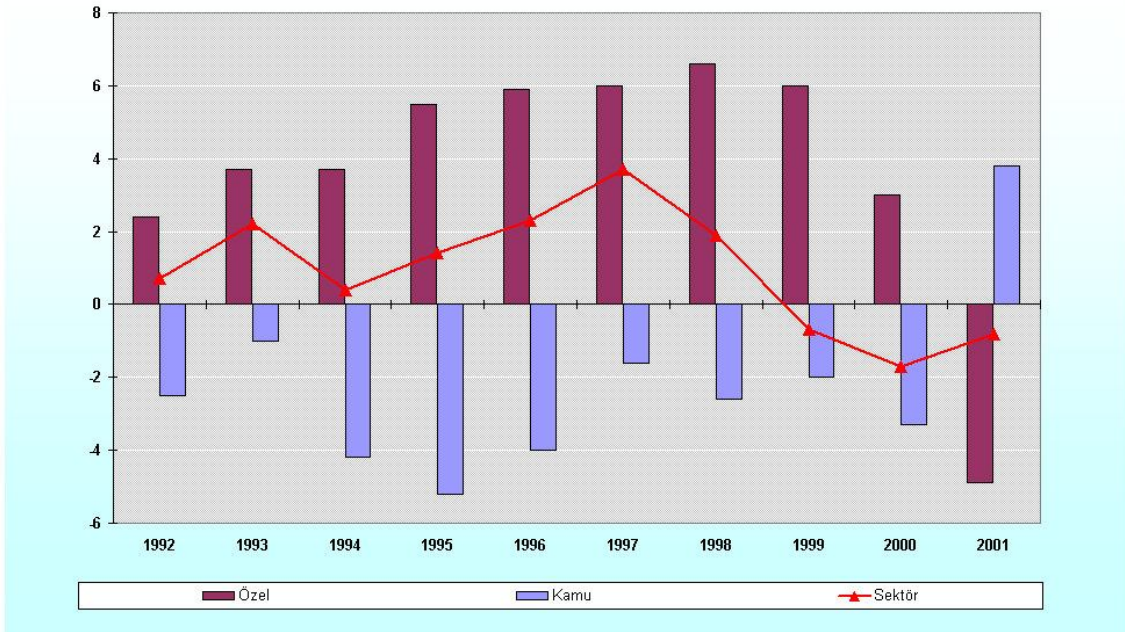
Grafik 3’de (özkaynak + toplam kar) / (toplam aktifler + gayrinakdi krediler) oranının gelişimi aynı dönem ve bankalar için verilmektedir. Bir önceki rasyodan farklı olarak paydada toplam aktiflere gayrinakdi kredilerin eklenmesi ile kredi riskini hesaplamaya dahil edilmektedir. Bundan dolayı oranlarda bir aşınma ortaya çıkmakta, bu durum hem Tablo 18’de hem de Grafik 3’de izlenebilmektedir.

Grafik 3: (Özkaynak + Toplam Kar) / (Toplam Aktifler + Gayri Nakdi Krediler) Oranının Yıllara Göre Seyri

Kaynak: BDDK verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Grafik 4: Net Çalışma Sermayesi / Toplam Aktifler Oranının Yıllara Göre Seyri

Kaynak: BDDK verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Yukarıda yer alan Grafik 4’te ise net çalışma sermayesi / toplam aktifler oranının yıllar itibariyle seyri sunulmaktadır. Net çalışma sermayesi kavramı, özkaynak ile kar toplamından bağımlı menkul kıymetler hariç duran aktiflerin düşülmesi ile bulunmaktadır. Söz konusu bu oranla bankanın plasmanlarında kullanacağı gerçek kaynaklar toplam aktiflerin yüzde payı olarak ifade edilmektedir. Bu oran, 1992-2001 yılları arasında sadece 2001 yılı hariç kamu bankaları için negatif değerler almıştır. Özel bankalar için 1998’e kadar artış göstermiş ancak, 1999 yılından itibaren aşınarak 2001 yılında negatif değerler almıştır.

Türk Bankacılık Sektörünün özkaynak yapısını ortaya koyan sermaye yeterlilik rasyolarının 1992 yılı itibariyle değerlendirilmesinden elde edilen veriler neticesinde 2000 ve 2001 krizlerinin bankaların özkaynak yapılarını oldukça kötü etkilediği görülmektedir. 1990’lı yıllarda temel bankacılık ilke ve kuralları ile çelişen, özkaynaklar ile uyumlu olmayan risklerin alınması sektörü krize sürüklemiştir. Basel-I standartları göz önüne alındığında yeterli düzeyde görülen sermaye oranlarına rağmen, sermaye yeterliliğinin hesaplanmasında kamu kağıtlarının %0 riskli sayılması nedeniyle bankacılık sisteminin özkaynaklardan bağımsız olarak büyümesi sektörü 1990-2000 döneminin sonunda krizle karşı karşıya bırakmıştır. Bankacılık sisteminin büyüklüğü, ekonominin büyüme ihtiyacı, uluslararası rekabet koşulları gibi unsurlar dikkate alındığında özkaynakların daha da güçlü olması gerekirken, tam aksine 2000 yılında sektörün serbest özkaynakları negatif değerler almıştır.³⁷

3.2.3 BDDK’nın Kurulmasından Sonra Sermaye Yeterliliği Konusunda Yapılan Düzenlemeler

1999 Haziran ayında yürürlüğe konulan 4389 sayılı Bankalar Kanunu ile Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK) oluşturulmuştur. BDDK’nın oluşturulma amacı, bankacılık sektörüne yönelik her türlü düzenlemeyi yapmak, gözetim ve denetim fonksiyonlarını ifade etmektir. BDDK’nın yanı sıra finansal sistemi düzenleyen üç kuruluş daha bulunmaktadır. Bunlar; T.C. Merkez Bankası, Hazine Müsteşarlığı ve Sermaye Piyasası Kurulu’dur.

³⁷ Ayşe Kalkan, “Bankacılıkta Risk Yönetimi ve Türk Bankacılık Sistemi Üzerine Bir Değerlendirme”,Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 2007, s. 64.

BDDK, Türk Bankacılık Sisteminde gözetim ve denetim fonksiyonlarını tek bir çatı altında toplayarak bankacılık sisteminde güven ve istikrarı sağlamayı, sistemin dayanıklılığını geliştirmeyi, tasarruf sahiplerinin hal ve menfaatlerini korumayı hedef edinmiştir. 19 Aralık 1999 tarihli 4491 sayılı yasa ile BDDK'nın özerkliği ve yetkileri pekiştirilmiş, 31 Ağustos 2000 tarihinde bankacılık sektörünün gözetim ve denetiminden sorumlu kamu birimlerinin BDDK bünyesinde birleştirilmesi kararının ardından BDDK fiilen çalışmaya başlamıştır.³⁸ BDDK'nın görevleri aşağıda sıralandığı gibidir.³⁹

- Kanun ve ilgili diğer mevzuatın, Kanunda gösterilen yetkiler çerçevesinde düzenlemeler de yapmak suretiyle uygulanmasını sağlamak,
- Uygulamayı denetlemek ve sonuçlandırmak,
- Tasarrufların güvence altına alınmasını temin etmek,
- Tasarruf sahiplerinin haklarını ve kuruluşların düzenli ve emin bir şekilde çalışmasını tehlikeye sokabilecek ve ekonomide önemli zararlar doğurabilecek her türlü işlem ve uygulamaları önlemek üzere Kanunda ve diğer mevzuatla kendisine verilen yetkiler çerçevesinde gerekli gördüğü her türlü tedbiri almak,
- Kredi sisteminin etkin bir şekilde çalışmasını sağlamak üzere gerekli tedbirleri almak ve uygulamak,
- Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunu idare ve temsil etmek,
- Yurt içi ve dışı ekonomik gelişmeleri izlemek, değerlendirmek, bu gelişmeler ile makro ekonomik politikaların bankacılık sektörü ile etkileşimini incelemek ve bu amaçla modeller geliştirmek,
- Talepleri halinde veya gerektiğinde Hazine ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlıkları ile Merkez Bankasına para, kredi ve bankacılık politikalarının yürütülmesi ile ilgili konularda mütalaa ve bilgi vermek,
- Kurumun menfaatlerini koruyucu anlaşmazlıkları önleyici hukuki tedbirleri zamanında almak ayrıca, Kuruma ilişkin her türlü uyuşmazlığın adli ve idari merciler ile icra dairelerinde takibi, savunulması ve çözümlenmesi amacıyla gerekli işlemleri yapmak,
- Kanunla verilen diğer görevleri yapmak ve yetkileri kullanmak.

³⁸ BDDK, "Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı", Nisan 2001, s. 7.

³⁹ Ali Petek, "Regülasyon Politikaları Açısından Türkiye'de Bankacılık Sisteminin Analizi", s. 21.

2000 yılında faaliyete başlayan BDDK tarafından yapılan düzenlemeler ile bankacılık mevzuatı uluslararası düzenlemelere, tavsiyelere ve özellikle Avrupa Birliği direktiflerine önemli ölçüde yaklaştırılmıştır. Banka bilançolarında şeffaflığın artırılması, uluslararası muhasebe standartlarına uyum, banka mali bünyelerinin güçlendirilmesinin yanı sıra risk tanımı ve yönetim yapısında da uluslararası uygulamaları dikkate alarak düzenlemeler yapılmıştır.⁴⁰ Kredi sınırları ve standart oranların hesaplanmasında kullanılmak üzere Avrupa Birliği düzenlemelerindeki özkaynak tanımına paralel olarak konsolide özkaynak tanımı yapılmıştır.

Türk Bankacılık Sistemindeki sermaye yeterlilik rasyosu var olan Basel standartlarına tam olarak uygun hale getirilmiştir. Bu hızlı ve tam uyumda 1988 Uzlaşısı'nın kolay uygulanabilir olması ve OECD üyesi olma kriteri etkili olmuştur. BDDK'nın sermaye yeterliliği konusunda yayınlamış olduğu yönetmelikle, sermaye yeterliliğine ilişkin düzenlemelerin piyasa risklerini kapsayacak şekilde geliştirilmesi sağlanmıştır. Yönetmeliğin piyasa risklerine ilişkin olarak yaptığı sınıflandırma, 1996 yılında kapsamı genişletilen Basel-I ile tam bir paralellik içermektedir. Piyasa riskleri, genel piyasa riskleri ve spesifik riskler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Genel piyasa riski, bankanın pozisyonlarında faiz oranları, hisse senedi fiyatları ve kurlardaki değişiklikler nedeniyle karşılaşılabilecek kayıplar olarak tanımlanırken, spesifik risk getirisi faiz oranı ile ilişkilendirilmiş finansal araçlardan veya hisse senedi pozisyonlarından kaynaklanmaktadır. Piyasa risklerinin ölçümünde bankanın "riske maruz değer" hesaplaması gerekmektedir. Bu hesaplama ise içsel risk ölçüm modelleri veya standart yöntem kullanılarak yapılmaktadır.

Uluslararası finansal piyasaların sürekli gelişip değişmesi ile Basel-I standartları giderek yetersiz kalmış ve yerini Basel Komitesi'nin hazırladığı, 2004 yılında yayınlanan Basel-II'ye bırakmıştır. Türkiye'de de uygulanan Basel-I standartları sadece sermaye yeterliliği düzenlemesini kapsadığından bankacılık krizlerinin önüne geçememiştir. Krizlerin giderek kompleks bir yapıya dönüşmesi ve küreselleşmenin etkisiyle birçok ülkeyi etkisi altına alması ile düzenlemelerin yanı sıra güven ve istikrar ortamının sağlanması oldukça önemli hale gelmiştir. Bankacılık sektöründe istikrarı sağlamak için bankacılık gözetiminde kullanılan uluslararası standartların Türk Bankacılık Sistemine uyarlanması, bankaların risk ölçüm ve yönetim tekniklerinin geliştirilmesi ve iç denetim

⁴⁰ Türkiye Bankalar Birliği, **50.Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye'de Bankacılık Sistemi 1958-2007**, Yayın No:262, Kasım 2008, s. 45.

mekanizmalarının oluşturulması konusunda çalışmalar yürüten BDDK, Basel-I'den sonra Basel-II standartlarının da benimsenmesi için uygun zemini hazırlamıştır.

3.2.4 1990 – 2000 Dönemi Türk Bankacılık Sisteminde Yaşanan Gelişmeler ve Temel Göstergelerin Analizi

1990- 2000 dönemi küresel ekonomide istikrarsızlıkların arttığı bir dönemdir. Bu dönem içerisinde ABD dışındaki gelişmiş ekonomiler istikrarsız ve düşük hızda bir büyüme hızı performansı arz ederken, gelişmekte olan ekonomiler küresel ölçekte yansımaları olan finansal krizler yaşamışlardır. Bu dönemde gelişmekte olan ekonomilerin küresel sermaye akımlarında artan hareketliliği yönetememekte oldukları ve makro ekonomik göstergelerinin önemli boyutlarda bozulduğu görülmektedir. Bu nedenle bazı ülkeler 1990 sonrası on yıllık zaman dilimi içerisinde küresel ölçekli krizler yaşamışlardır. Bunlardan bazıları 1991 yılındaki Körfez Krizinde olduğu gibi jeo-politik kaynaklı iken, diğerleri ise 1997 Asya Krizi, 1998 Rusya Krizi ve 2000 Arjantin Krizi gibi finansal ve ekonomik nedenli krizlerdir.

Sermaye hareketlerinin serbestleşmesi ve Türkiye ekonomisinin de bu sürece dahil olması ile 1990 sonrasında Türkiye'de de önemli krizler yaşanmıştır. Finansal liberalizasyon süreci, piyasa ekonomisine geçiş gibi önemli ekonomik gelişmelere sahne olan 1980'li yıllardan sonra 1990'lı yıllara gelindiğinde Türk Bankacılık Sistemi eskisine oranla daha fazla risk faktörüyle karşı karşıya kalmıştır. 1990 ve sonrası dönemde, finansal liberalizasyonun yan etkileri görülmüştür. Bu dönemde bankacılık sisteminin daha riskli bir yapıya dönüşmesiyle birlikte, kısa dönemli ekonomik krizlerle karşı karşıya kalınmıştır. Bu krizler, bankacılık sisteminin mali bünyesinin büyük ölçüde bozulmasına neden olmuştur.

1990 sonrası dönemin temel makro ekonomik özelliklerine baktığımızda, 1990'dan 2001 yılına kadar Türkiye ekonomisi uyguladığı istikrar politikaları bakımından üç dönem halinde incelenmektedir. Birinci dönem 1989-1994 yıllarını kapsamaktadır. Bu dönemin karakteristik özelliklerini yüksek destek fiyatlarının enflasyona neden olması ve TCMB'nin sıklıkla Hazine'den avans alma yoluna gitmesi durumları oluşturmaktadır. 1995-1999 aralığı ise ikinci dönemi oluşturmaktadır. Bu dönemde 1994 krizinin risk primini artırmasıyla borçlanma faizleri oldukça yükselmiş, devalüasyonlar yaşanmıştır. Aradaki farkları kazanca dönüştürmek isteyen sıcak para yatırımcıları Türkiye

piyasalarındaki varlıklara yönelmiştir. 2000-2001 döneminde ise, anti enflasyon politikalarının etkileri görülmüş, Türkiye ekonomisi birkaç ay arayla iki önemli krizle karşı karşıya kalmıştır. 2001 yılından sonra dalgalı döviz kuru uygulaması başlamış, kurlar döviz piyasası dinamiklerine bırakılmıştır.

Türkiye ekonomisinin 1990-2001 yılları arası dönemindeki gelişmeler doğrultusunda ortaya çıkan ödemeler bilançosu temel verilerine göre 1990 yılındaki cari açıktan sonra 1991 yılında ortaya çıkan küçük bir fazla dışında, 1992-1993 döneminde cari açıklar büyüyerek 1993 yılında 6.5 milyar dolara yaklaşmıştır. 1994'te yaşanan ekonomik krizden sonra yapılan devalüasyondan dolayı bu yılda yaklaşık 1990 yılındaki açık kadar bir cari fazla (2,631 milyar dolar) ortaya çıkmıştır. 1995-2000 döneminde, 1998 yılı dışında tüm yıllarda cari açık verilmiş, cari açık 2000 yılında 10 milyar dolara yaklaşmıştır. Bahsedilen cari açık kavramından anlaşılması gereken, bir ekonominin kazandığından daha fazla döviz harcaması olduğudur. Bu borçların geri ödenmesi tekrar borç alabilmenin ön koşulu sayıldığından, belirli bir süre devam eden yabancı sermaye kullanımını kaynak transferi dönemi izlemektedir. Türkiye'de 1990 yılından itibaren 2-3 yıl süren cari açıkları bir cari fazla izlemiştir. Cari fazla veren dönemlerin ortak özelliğinin ise bu dönemlerin genellikle yüksek devalüasyonlarla sonuçlanan kriz dönemleri olduğu görülmektedir. 1990'lardan itibaren Türkiye'ye spekülasyon sıcak para hareketlerinin başlamış olduğu bilinmektedir. Bu dönemde yüksek miktarda sıcak para girişine rağmen faiz oranlarının düşmemesi, bu akımların reel yatırımlardan çok spekülasyon yatırımlarına yönelmiş olmasından kaynaklanmıştır.

Türkiye ekonomisinin karşılaştığı dış etkilerden kaynaklanan ilk kriz, 1991 yılındaki Körfez Krizi olmuştur.⁴¹ Kriz petrol fiyatlarını ve enflasyonu yükseltirken, diğer birçok sektör gibi bankacılık sektörünü de olumsuz yönde etkilemiştir. Birleşmiş Milletler'in Irak'a müdahale etmesiyle Türkiye'deki mali kriz doruğa ulaşmış, askeri müdahaleyle beraber mali sektör likidite krizine girmiştir. Likidite krizi sonrasında, bankalardan büyük miktarlarda hem döviz hem de TL mevduatları çekilmeye başlanmıştır.⁴² Bu kriz bankacılık sistemi üzerinde baskı oluşturmuş, özellikle döviz tevdiat hesaplarında büyük azalmalara sebep olmuştur. Halkın döviz talebini karşılayabilmek için, TCMB büyük miktarlarda döviz Türkiye'ye getirmek zorunda kalmıştır.

⁴¹ Niyazi Erdoğan, **Dünya ve Türkiye'de Finansal Krizler**, Yaklaşım Yayınları, Ankara, 2002.

⁴² Kalkan, a.g.e., s. 62.

Türkiye ekonomisi için 1990 yılının başlarından itibaren fiilen tamamlanan finansal liberalizasyonun ilk etkisi 1994 Krizi olmuştur. 1994 krizinin diğer her finansal kriz gibi arkasında yatan bir takım nedenleri bulunmaktadır. 1989 yılında getirilen finansal serbestlik neticesinde Türkiye'ye kısa vadeli yabancı sermaye girişleri artmıştır. Türkiye'de banka ve şirketlerin yurt dışında yabancı para üzerinden borçlanmaları da çok cazip hale geldiğinden, kısa vadeli dış borç giderek artmış, banka ve şirketler döviz üzerinden pozisyonlarını açarak risklerini artırmıştır.⁴³ Kısa vadeli yabancı sermaye yani ülkeye sıcak para girişi sürdükçe, kurlar kendiliğinden dengeye yönelememiştir. Yükselen kamu açıklarına bağlı olarak artan iç faiz oranları sıcak para girişini hızlandırmış ve TL'nin reel olarak aşırı değer kazanmasına yol açmıştır. Bu gelişmelerle doğrudan ilgili olan dış ticaret ise olumsuz yönde etkilenmiştir. Döviz ucuzlayıp TL değerlendiğinden ihracat azalmış, ithalat artmış, dış ticaret açığı önemli bir boyuta ulaşmıştır. 1993 yılında dış ticaret açığı en yüksek seviyesine ulaşmış, yıl sonunda finansal piyasalarda istikrarsızlığın artması ve döviz kurlarındaki aşırı dalgalanmalar ekonomide geleceğe ilişkin kötümser beklentileri artırırken, belirsizlik ortamını da beraberinde getirmiştir.⁴⁴

Hızla bozulan iç ve dış dengeler 1994 yılı başında para, sermaye ve döviz piyasalarında ciddi bir krize yol açmıştır. Bu krizin derinleşerek yayılmasında bankaların açık pozisyonlarının 5 milyar dolara ulaşması ve bankaların kambiyo zararlarını sınırlandırmak için döviz alımlarını artırmaları etkili olmuştur.⁴⁵ Bu dönemde likidite sıkışıklığı ile zorlanan bankacılık sistemi, açık pozisyonlarının getirdiği yük ile birlikte faizlerin de önemli ölçüde yükselmesi sonucu ağır kaynak maliyeti ile karşı karşıya kalmıştır.⁴⁶

1994 yılındaki krizin temel nedenleri, 1990 yılından itibaren kamu açıklarının hızla artması neticesinde Kamu Kesimi Borçlanma Gereği'nin çok yüksek düzeyde seyretmesi, böylelikle hükümet mali dengesinin bozulması, enflasyonun önlemeyen yükselişi, sıcak para olarak kısa vadeli borçların toplam borç ve mevcut döviz rezervleri içindeki payının oldukça yüksek olmasıdır. Kamu açığındaki büyümeye rağmen genişletici politika uygulanması, bankacılık sistemini de büyük ölçüde etkilemiştir. Bu dönemde bankacılık sistemi, yatırım amaçlı kredi vermek yerine iç ve dış faiz farklarından yararlanarak ve

⁴³ Vargelci, a.g.e., s. 107.

⁴⁴ Kalkan, a.g.e., s. 62.

⁴⁵ Erdinç Tokgöz, **Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2007)**, İmaj Yayınevi, 8.Baskı, Ankara, 2007, s.259.

⁴⁶ A.Aydın Ayaydın, "1994 Ekonomide İstikrar Arayışı Ve Bankacılık Yeniden Yapılandırma Dönemi", **Bankacılar Dergisi**, Sayı 14, Temmuz 1994, s. 4.

Hazine'nin borç senetlerini alıp satarak gelir elde etmeye başlamıştır.⁴⁷ Bankacılık sektörünün 1994 krizinden ciddi boyutta etkilenmesinin temel nedeni, 1989-1993 döneminde izlenen düşük döviz kuru ve yüksek faiz politikalarının sona ermesi ile kar oranlarının düşmesidir.⁴⁸ 1994 krizi devletin bankacılık sektörüne müdahalesini zorunlu hale getirmiştir. Tasarruf sahipleri arasında bankacılık sektörüne olan güven azalmış ve sektörde istikrar ortamı bozulmuştur.

Finansal liberalizasyon kapsamında 1994'te ilk büyük ekonomik kriz tecrübesini yaşayan Türkiye'de, krizden kurtulmak için 5 Nisan 1994 tarihinde ekonomideki olumsuz gidişi durdurmak amacıyla bir istikrar önlem paketi yürürlüğe konulmuştur. Bu paketin en önemli amacı; bir yandan kamu harcamalarının disiplin altına alınarak kısılması, diğer yandan da kamu kesimi gelirlerini artırmak suretiyle kamu kesimi açıklarının azaltılması olmuştur.⁴⁹ Bu kararların uzantısı olarak döviz borcu yüksek olan Marmara Bank, TYT Bank ve IMPEX Bank'ın faaliyetleri durdurulmuştur. Alınan tedbirlerden bazıları aşağıda sıralanmıştır:⁵⁰

- Bankaların TL ve özellikle açık pozisyondan dolayı taşıdıkları kur riskinin azaltılması,
- Döviz yükümlülüklerinin kanuni karşılığa tabi tutulması,
- Repo ve ters repo ile ilgili düzenlemelere gidilmesi,
- Bankaların kuruluş, faaliyet, özkaynakları ve denetime ilişkin yeni esaslar belirlenmesi,
- Kısa vadeli avans kullanımının belli kriterlere bağlanması.

5 Mayıs 1994 tarihinde mevduatlar devlet tarafından garanti altına alınmıştır. Tasarruf mevduatına %100 garanti uygulaması, mevduat sahipleri üzerinde olumlu etki yaparak, krizin dondurulmasına katkı sağlamış ancak ilerleyen yıllarda bankacılık sisteminin yapısal bozukluğunun devam etmesinin önüne geçememiştir.

1994 yılının ikinci yarısından itibaren mali sistemde bir istikrar söz konusu olmuştur. Piyasaların istikrara kavuşmasında etken olan faktörler olarak; kamu açıklarının finansmanında Merkez Bankası kaynaklarına başvurulmasının sınırlanması, bütçe açığının küçültülmesi, kamu finansman ihtiyacının yüksek reel faizlerle iç piyasadan karşılanması

⁴⁷ Tayyar Sadıklar, "Türkiye'de Son 20 Yıllık Ekonomik Krizleri", **Yeni Türkiye**, Sayı 41, 2001, s. 35.

⁴⁸ Kalkan, a.g.e., s. 63.

⁴⁹ Yener Altunbaş - Ayhan Sarısu, **Avrupa Birliği Sürecinde Türk ve Avrupa Bankacılık Sistemlerinin Karşılaştırılması**, TBB Yayını, No:200, İstanbul, 1996, s. 5.

⁵⁰ Parasız, a.g.e., s. 107.

ve iç talepte kaydedilen azalmaya bağlı olarak ekonomik faaliyet hacmindeki daralma gösterilebilir.⁵¹

5 Nisan Kararları ile ekonominin yapısal sorunlarının çözülememesi, mevcut finansal kırılganlığın 1994 krizinden sonra da devam etmesine neden olmuştur. Bankaların sermayelerine oranla aşırı risk üstlenmelerine izin verilerek düşük kaliteli kredilendirme yapıları, karşılık ayırmamaları gibi durumlar neticesinde mevcut disiplin bozulmuştur. Kriz sonrası yıllarda uluslararası bankacılık ilkelerine ve düzenlemelerine gerektiğince uyulmaması, mali tabloların bağımsız denetiminde yaşanan sorunlar, mali raporların şeffaflığının yeterince sağlanamaması, yönetim kalitesindeki bozulma gibi durumların var olması nedeniyle Türk Bankacılık Sistemi olumsuz etkilenmiştir. Enflasyonist eğilimlerin ve belirsizliklerin hakim olduğu bu dönemde, özkaynaklar ile uyumlu olmayan risklerin alınması, risklerin yönetilmesindeki zafiyet, piyasaların işaret ettiği artan risklere karşılık gerekli hassasiyet ve yeterli ilginin gösterilmemesi neticesinde ciddi zararlar oluşmuş ve bilançonun yönetilmesi güçleşmiştir.⁵² Aktif kalitesi bozulmuş, likidite azalmış, riskler ile karşılaştırıldığında karlılık çok düşük düzeylerde kalmış ve özkaynaklardaki büyüme sınırlı olmuştur.

1990-2000 dönemindeki yüksek ve kronik enflasyon durumuna rağmen, Türkiye’de bankaların faaliyetlerine ilişkin mali performans, enflasyon muhasebesine göre hazırlanmış mali tablolara göre değerlendirilmemiş ve vergilemede enflasyondan arındırılmış mali tablolar dikkate alınmamıştır.⁵³ Bunun sonucunda bilançolarının önemli bir bölümü parasal kalemlerden oluşan bankalar enflasyon vergisine maruz kalırken, enflasyondan korunmak için parasal olmayan aktiflere yatırım özendirilmiştir. Dolaylı olarak özkaynak yeterliliği, aktif kalitesi ve karlılığı bu durumdan olumsuz etkilenmiştir.

1997 Ekim ayında Güneydoğu Asya ülkelerinde ortaya çıkan finansal kriz, uluslararası fon akımlarının yön değiştirmesine sebep olmuştur. Bu ülkelerde yaşanan devalüasyon sebebiyle Türkiye’nin bu ülkelere olan ihracatı azalmış, bu ülkelere olan ithalatı ise artmıştır. Bu krizin hemen ardından 1998 yılı ağustos ayında Rusya’da çıkan mali kriz de Asya krizi gibi Türkiye’nin dış ticaretini olumsuz yönde etkilemiştir. Krizlerin ardından yüksek faizlere ve ekonomideki daralmaya bağlı olarak problemler artmış, 1998 yılı ikinci yarısından itibaren ekonomi küçülme sürecine girmiştir.

⁵¹ Altunbaş ve Sarısu, a.g.e., s. 8.

⁵² Kalkan, a.g.e., s. 64.

⁵³ Kalkan, a.g.e., s. 65.

1999 yılında Türkiye ekonomisinin performansı, temel makro büyüklükler dikkate alındığında oldukça kötüleşmiştir. Üretim düşmüş, gelir azalmış, yatırımlar daralmış, enflasyon yeniden yükselmiş, kamu kesimi borçlanma gereksinimi artmış, reel faiz oranları pozitif olarak çok yüksek değerler almış ve işsizlik artmıştır.⁵⁴ Bu durumun sebepleri arasında; uluslararası ekonomik faaliyetlerin daralmasını, petrol fiyatlarının yükselmesini, kamu kesimi mali yapısındaki kronik bozuklukları, yüksek enflasyonu ve siyasi yapının etkilerini sayabiliriz. 1999 yılına kadar ekonomik performansın olumsuz etkilediği bankacılık sisteminin asli yapısal sorunlarında maalesef bir düzelme görülmemiştir. Bu dönemde bankacılık sisteminin temel yapısal sorunları içerisinde ilk sırayı kamu bankalarının Hazine'nin finansman ihtiyacının karşılanmasında önemli rol oynaması yer almaktadır. Kamunun finansal sektörden devamlı fon talep eder pozisyonda olması, iç borç yönetiminde finansmanın tamamen bankacılık sisteminin kullanılması yoluyla yapılması ve bunun doğal bir sonucu olarak bankacılık sisteminin gerçek görevi olan aracılık faaliyetlerinde etkin bir biçimde çalışmaması Türk Bankacılık Sistemini krize sürükleyen olgular arasındadır. Aralık 1999'da IMF ile imzalanan Stand-by anlaşmasının ardından Kasım 2000'de iç borçlanma piyasasının darbe yemesi ile banka sistemi bir likidite ve bankacılık riskine maruz kalmıştır. Krize kadar geçen sürede bankacılık sisteminin sorunlarının giderek büyümesi ve bankaların mali yapılarındaki bozulma, bu krizle birlikte ekonomik istikrarın oluşturulmasını tehdit eder hale gelmiştir.⁵⁵ Kasım 2000 krizinin ardından izleyen yılın Şubat ayında tekrar bir krizle karşı karşıya kalınmış ve kapsamlı bir "Bankacılık Yeniden Yapılandırma Programı"nın uygulanması kaçınılmaz olmuştur.

1990'lı yıllarda Türk Bankacılık Sistemi, dış ülkeler kaynaklı krizlerin yanı sıra Türkiye ekonomisinin temel göstergelerinin ve bankaların mali yapılarının bozulmasıyla oluşan ciddi krizlerle karşı karşıya kalmıştır. Buraya kadar anlatılan 1990-2000 dönemi Türk Bankacılık Sistemindeki gelişmelerin bazı başlıklar altında tablolar yardımıyla incelenmesinde fayda bulunmaktadır. Böylelikle bankacılık sistemini krize sürükleyen olgular rakamsal ifadeler aracılığıyla incelenebilmektedir.

İlk olarak Türk Bankacılık Sistemi banka sayısı, şube sayısı, personel sayısı ve teknolojik altyapı açısından incelenmekte, söz konusu edilen bu göstergelerin 1980'den itibaren gelişme gösterdiği gözlenmektedir. Türk Bankacılık Sisteminin 1990'lı yıllara ait

⁵⁴ TBB, **Bankalarımız 1999**, TBB Yayını, İstanbul, Mayıs 2000, s. 1-3.

⁵⁵ Mehmet Günel, "Kasım 2000 Krizine Teorik Yaklaşım: Para Arzının İçselliği ve Minsky'nin Finansal İstikrarsızlık Hipotezi", **İktisat, İşletme ve Finans Dergisi**, No 168, Mart 2001, s.32.

dikkat çekici bir özelliği banka sayısı, şube sayısı ve personel istihdamında görülen önemli artışlardır. Bu artışlar aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 19: 1980-2000 Arası Bankacılık Sektöründeki Gelişmelere İlişkin Bazı Göstergeler

	1980	1990	1994	1999	2000
Banka Sayısı	43	66	67	81	79
Şube Sayısı	5.954	6.560	6.087	7.691	7.837
On-Line Şube Sayısı	-----	-----	-----	6.938	7.523
ATM Sayısı	-----	3.209	4.023	9.939	11.991
POS Sayısı	-----	-----	16.135	188.957	299.950
Personel Sayısı	125.312	154.089	139.046	173.988	170.401
Kredi Kartı Sayısı(Bin)	-----	-----	1.564	10.045	13.408
Banka Kartı Sayısı(Bin)	-----	-----	10.469	24.107	29.560
K.Kartı İşlem Hacmi(Mil.\$)	-----	-----	1.273	12.410	16.413

Kaynak: Turan Yay - Gülsün Gürkan Yay - Ensar Yılmaz, **Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Finansal Düzenlemeler**, İstanbul Ticaret Odası Yayını, İstanbul, 2001, s. 133.

Tablodan da görüleceği gibi 1980 yılında 43 olan banka sayısı, 1990 yılında 66'ya, 1999 yılında ise 81'e yükselmiştir. 2000 yılında 2 bankanın bankacılık izninin iptal edilmesi ile birlikte banka sayısı 79'a gerilemiştir. 2000 yılı sonu itibariyle TCMB dışında, Türkiye'de faaliyet gösteren 79 bankadan 61'i ticaret bankası 18'i kalkınma ve yatırım bankasıdır. Bankacılık sistemindeki şube sayısındaki artış 2000 yılında da devam etmiş, 2000 yılında toplam şube sayısı 7837'ye ulaşmıştır. Yukarıdaki tabloda banka sayısı, şube sayısı gibi göstergelerin yanı sıra ATM sayısı, kredi kartı sayısı, kredi kartı işlem hacmi gibi teknolojik gelişmeleri de içeren göstergelerin 2000 yılına kadar olan süreçte artış gösterdiği izlenebilmektedir.

1990'lı yıllar boyunca banka sayısı sürekli yükselmiştir. Banka sayılarındaki bu artış, üretim ve ticaret hacmindeki gelişmelerden çok, kamu kesiminin finansmanı için çıkarılan menkul kıymetlerin ve spekülâtif sermayenin hacmindeki genişlemeye dayanmakta ve bu anlamda da sağlıklı bir gelişmeye işaret etmektedir.⁵⁶ Banka sahibi olmak isteyen kişi ve gruplarda aranması gereken nitelikler ve buna bağlı lisans verme konusundaki zafiyetler ile sektöre girişin kolay, lisans iptal kararlarının ise zor olması 1999 yılında banka sayısının 81'e kadar yükselmesine neden olmuştur.⁵⁷

Gruplara göre banka sayısının dağılımını incelendiğinde, ticari bankalar grubu içinde yer alan kamusal sermayeli bankaların sayısında azalma olduğu görülmektedir. 1980'de 9 olan kamu bankaları sayısı, 1999'da 4'e inmiştir. Kalkınma ve yatırım bankacılığı alanına bakıldığında sayısal bir artış görülmekte ancak, bu bankaların sabit sermaye yatırımları ve bu yatırımlara finansal ve teknik hizmet sağlamak yerine, çoğunlukla toptancı bankacılık⁵⁸ ile ilgilenmeleri sebebiyle gerçek anlamda kalkınma ve yatırım bankaları olduklarını söylemek güçleşmektedir.⁵⁹ Banka gruplarına göre bilanço büyüklüğünün dağılımına ilişkin veriler de banka sayısının gruplara göre dağılımı ile paralellik göstermektedir. Aşağıdaki tabloda bankacılık sektörü bilançosu içinde grupların aldıkları paylar gösterilmektedir.

Tablo 20: Banka Gruplarının Aldıkları Paylar (%)

	Özel Bankalar	Kamu Bankaları	Yabancı Bankalar	Kalkınma ve Yatırım Bankaları	TMSF'ye Devredilen Bankalar
1986-1990	43.9	44.1	3.4	8.6	----
1991-1997	50.5	38.9	3.5	7.1	----
1998-2001	52.3	33.6	4.2	4.6	5.3

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (<http://www.tbb.org.tr>) sitesinde yer alan veriler kullanılarak hazırlanmıştır.

Özel sermayeli bankaların sektör paylarının %43.9'dan %52.3'e çıktığı görülmektedir. Ancak kamusal sermayeli bankaların sektördeki payları ilgili dönemler içerisinde

⁵⁶ Aylin Çiğdem Köne, "Para-Sermayenin Yeniden Yapılandırılması: Türk Özel Bankacılık Sektörü Örneği", **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, 2003, s. 241.

⁵⁷ BDDK Çalışma Tebliği, "Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi", Eylül 2010, s. 9.

⁵⁸ Bankaların doğrudan doğruya veya interbank aracılığı ile diğer bankalar ve mali kuruluşlar ile yaptıkları büyük hacimli işlemler

⁵⁹ Köne, a.g.e., s. 242.

%44.1'den %33.6'ya düşmüştür. Kamu bankalarının sistemdeki yerinin küçülmesi ve özel bankaların ağırlığının artması eğilimleri, 2000 yılında başlayan krizle birlikte hız kazanmıştır. 2000-2001 döneminde kamu bankalarının toplam aktiflerdeki payı %34'ten %32'ye, toplam mevduattaki payı %40'tan %32'ye, toplam kredilerdeki payı ise %27'den %21'e gerilemiştir. Aynı dönemde, özel bankaların toplam aktiflerdeki payı %47'den %56'ya, toplam mevduat içindeki payı %44'ten %61'e, toplam kredilerdeki payı ise %54'ten %61'e yükselmiştir. Kamu bankalarının toplam aktifteki paylarının azalmasının sebeplerini ise; BDDK'nın yeniden yapılandırma programı çerçevesinde kamu bankalarının sorunlu hale gelmiş, ancak halen krediler hesabı içerisinde gözüken kredilerini takipteki alacaklar hesabına aktarması ve bunlar için karşılık ayırması ile Emlak Bankası'nın Ziraat Bankası'na devrinde kanuni takibe intikal ettirilmiş tüm alacakları ve bunlara ilişkin ayrılmış karşılıkların hariç tutulması oluşturmaktadır.⁶⁰

Bankacılık sektörü yoğunlaşma açısından incelendiğinde krizlerin bu oran üzerinde etkili olduğunu görmekteyiz. Bankacılık sistemindeki yoğunlaşma Türkiye Bankalar Birliği (TBB) tarafından bankaların toplam aktifleri esasına göre hesaplanmaktadır. Toplam aktiflere göre yapılan sıralamada ilk beş ve ilk on bankanın aktif, mevduat ve kredi paylarının yüzdesel ifadesi aynı zamanda yoğunlaşma oranlarını göstermektedir.

Tablo 21: Bankacılık Sisteminde Yoğunlaşma (%)

	1990	1995	1997	1998	1999	2000	2001
İlk Beş Banka							
T.Aktif	54	48	44	44	46	48	56
T.Mevduat	59	53	47	49	50	51	55
T.Krediler	57	50	46	40	42	42	49
İlk On Banka							
T.Aktif	75	71	67	68	68	69	80
T.Mevduat	85	73	70	73	69	72	80
T.Krediler	78	75	72	73	73	71	82

Kaynak: Aylin Çiğdem Köne, "Para-Sermayenin Yeniden Yapılandırılması: Türk Özel Bankacılık Sektörü Örneği", *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 2003, s. 242.

⁶⁰Köne, a.g.e., s. 243.

Aktif toplamında ilk beş bankanın payı 1990 yılından 2000 yılına kadar olan sürede %54'ten %48'e gerilemiş, ilk on bankanın payı ise %75'ten %69'a gerilemiştir. 1999-2001 döneminde banka sayısındaki azalmanın sonucu olarak, hem ilk beş bankanın hem de ilk on bankanın paylarında dikkati çeken bir artış olmuştur. 2001 yılında, sektördeki ilk beş bankanın aktif payı %56, mevduat payı %55, kredi payı ise %49; ilk on bankanın ise sektör aktif ve mevduatı içindeki payı %80, kredi payı %82 olmuştur.

Türk Bankacılık Sisteminin mali yapısının 1990-2000 dönemindeki gelişimi bazı önemli kalemler doğrultusunda aşağıdaki tabloda incelenmektedir.

Tablo 22: Bankacılık Sisteminin Finansal Büyüklüklerindeki Gelişmeler
(Milyon Dolar)

	1990	1994	1999	2000
T.Aktifler	58.171	52.552	133.533	155.237
T.Krediler	27.342	20.559	40.206	50.931
Menkul Değerler Cüzdanı	5.997	5.955	22.955	17.848
Mevduat	32.564	33.191	89.361	101.884
-Tasarruf Mevduatı	19.343	24.190	58.807	64.352
-TL	11.914	8.612	24.701	26.628
-YP	7.429	15.578	34.106	37.724
Mevduat Dışı Kaynaklar	11.760	9.019	22.934	29.435
-YurtDışı Bankalar	3.460	2.675	12.073	16.284
Özkaynaklar+Kar	5.903	4.409	7.840	11.367
T.Aktif/GSMH(%)	38.2	40.3	71.7	76.9
T.Krediler/GSMH(%)	17.9	15.8	21.6	25.2
Men.Değ.Cüz./GSMH(%)	3.9	4.6	12.3	8.8
Tasarruf Mevduatı/GSMH(%)	12.7	18.5	31.6	31.9
Kamu Bank.Aktifleri/T.Sektör Aktifleri(%)	44.6	39.6	34.9	34.2

Kaynak: Turan Yay - Gülsün Gürkan Yay - Ensar Yılmaz, **Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Finansal Düzenlemeler**, İstanbul Ticaret Odası Yayını, İstanbul, 2001, s.134.

Tablodaki veriler doğrultusunda 1990'dan 2000 yılına kadar olan sürede toplam aktiflerin önemli derecede yükseldiği görülmektedir. Toplam aktiflerin GSMH'ye oranı

1990’da %38 civarında iken, 2000 yılında bu oran %76.9’a çıkmıştır. Toplam kredilerin GSMH’ye oranı da bu on yıllık süreçte artma eğilimi göstermiştir. %12.7’den %31.9’a çıkan tasarruf mevduatı/GSMH oranındaki tasarruf mevduatlarının yaklaşık %60’ını döviz tevdiat hesapları oluşturmaktadır. Yukarıdaki tabloda yer almayan bilanço dışı işlemlerin toplam aktifler içindeki payı ise, 1994’te %49.5 iken 2000 yılında %100.8 olmuştur. Bu artışın nedenini, devlet iç borçlanma senetlerinin repo yoluyla fonlanması ve dövizle ilgili vadeli işlemlerin artması durumları oluşturmuştur. Kamu bankalarının aktifler içindeki payı %44’ten %34’lere gerilemiş, ancak sektördeki önemini korumaya devam etmiştir.

Kasım 2000 krizi öncesi Türk Bankacılık Sisteminin aktif gelişimine bakıldığında, toplam aktiflerin 2000 yılında cari fiyatlarla %45 oranında büyüyerek 104.3 milyar TL’ye, dolar bazında da %16 büyüyerek yukarıdaki tablodan da görüleceği gibi 155.2 milyar dolara ulaştığı bilinmektedir. Gruplar itibariyle dolar bazında büyüme, ticaret bankalarında %17, kalkınma ve yatırım bankalarında ise %8 olmuştur. Ticaret bankaları grubunda sermaye yapılarına göre oluşturulan alt gruplar arasında büyüme kamusal sermayeli ticaret bankalarında %14, özel sermayeli ticaret bankalarında %11, yabancı sermayeli bankalarda ise %21 oranında gerçekleşmiştir.

Tablo 23 : Gruplara Göre Sektör Payları (%)

	Toplam Aktifler			Toplam Mevduat			Toplam Krediler		
	1990	1999	2000	1990	1999	2000	1990	1999	2000
Ticaret Bankaları	91	95	96	100	100	100	88	90	91
-Kamusal Sermayeli	45	35	34	49	40	40	45	28	27
-Özel Sermayeli	44	49	47	49	46	44	40	55	54
Fon’daki Bankalar	---	6	9	---	11	13	---	4	7
Yabancı Sermayeli	3	5	5	2	3	3	3	3	3
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	9	5	4	---	---	---	12	10	9

Kaynak: Oğuzhan Altay, “Avrupa Birliği Katılım Sürecinde Türk Bankacılık Sektörü”, **Ege Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi**, s. 25.

Tabloya göre ticaret bankalarının aktif payı 2000 yılı itibariyle %96 düzeyindedir. Kamusal sermayeli ticaret bankalarının toplam aktifler ve krediler içindeki payı yavaş

da olsa azalmış, toplam mevduat içindeki payı ise değişmemiştir. Tablodan çıkarılabilecek diğer gelişmeler arasında Fon'daki bankaların toplam paylarının giderek artması da yer almaktadır. Fon'daki bankaların toplam payları 2000 yılında bir önceki yıla göre önemli oranda artmış ve toplam aktifler içindeki payı yüzde 9, toplam mevduattaki payı yüzde 13 ve kredilerdeki payı ise yüzde 7 olarak gerçekleşmiştir. Yabancı bankaların toplam mevduat içindeki payı artmış, toplam aktifler ve kredi paylarında ise bir değişiklik olmamıştır. Banka gruplarının TL ve yabancı para açısından sektör payları ise aşağıdaki tabloda incelenmektedir.

Tablo 24: Grupların 2000 yılı TL ve YP sektör payları (%)

	T.Aktifler		T.Pasifler		T.Mevduat	
	TL	YP	TL	YP	TL	YP
Ticaret Bankaları	96.5	93.8	95.4	95.7	100	100
-Kamusal Sermayeli	43.1	18.0	51.3	14.6	59.9	17.4
-Özel Sermayeli	40.4	60.2	35.1	61.7	26.9	63.0
Fon'daki Bankalar	8.6	8.2	5.7	11.8	11.0	15.1
Yabancı Sermayeli	4.3	7.4	3.4	7.8	2.1	4.5
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	3.5	6.2	4.6	4.3	---	---

Kaynak: Oğuzhan Altay, "Avrupa Birliği Katılım Sürecinde Türk Bankacılık Sektörü", Ege Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, s. 26.

Yukarıda yer alan iki tablodaki veriler incelendiğinde kamusal sermayeli bankaların TL ağırlıklı mevduat ve kredilere sahip olduğu, özel sermayeli bankaların ise yabancı para ağırlıklı mevduat ve kredilere sahip olduğu görülmektedir. Kredilerin %27'si kamusal sermayeli ticaret bankaları, %54'ü özel sermayeli ticaret bankaları tarafından açılmıştır. Öte yandan, toplam mevduatın %40'ı kamusal sermayeli bankalarda, %44'ü özel sermayeli ticaret bankalarındadır. Toplam krediler açısından bir değerlendirme yapıldığında, ihtisas kredileri de dahil olmak üzere toplam krediler TL bazından %58, dolar bazında %27 oranında büyümüştür. Toplam krediler, dolar bazında, kamusal sermayeli ticaret bankalarında %21, özel sermayeli ticaret bankalarında %25, yabancı sermayeli ticaret

bankalarında %25 oranında, kalkınma ve yatırım bankalarında ise %12 oranında büyümüştür.⁶¹

Özetlenecek olursa 1990 yılından 2000'e kadar olan sürede Türk Bankacılık Sistemi reel sektörden ziyade kamu finansmanını destekleyen, mevduatın krediye dönüşümünün zayıf olduğu, yeni girişlerin etkisiyle yoğunlaşmanın az olduğu, risk yönetimi kültürünün tam olarak yerleşmediği⁶² bir sektör olarak varlığını sürdürmüştür. 1990-2000 döneminde Türk Bankacılık Sisteminin istikrarlı bir gelişme sağlayamaması, sektörün asli fonksiyonu olan aracılık işlevinden uzaklaşması, kamu bankalarının sistemdeki olumsuz etkilerinin belirginleşmesi gibi durumlar bankacılık sisteminin etkin ve sağlıklı bir şekilde çalışmasını engellemiştir.

3.2.5 Kasım 2000 - Şubat 2001 Krizleri ve Türk Bankacılık Sistemi

Türkiye için istikrarsızlık-kriz-büyüme sarmalı çerçevesinde geçen 1990'lı yıllar, ekonomik açıdan zor bir süreç olarak adlandırılabilir. 1989 yılında 3182 sayılı Bankalar Kanunu'nun 32 sayılı kararı ile TL'nin konvertibilitesi sağlanmış, ancak bankacılık sektörünün bu düzenleme sonrasında etkin bir yönetim becerisi gösterememesi, Hazine ve Merkez Bankası'nın bu yeni oluşumları tamamlayacak düzenlemeleri gerçekleştirememiş olması, bankaların likidite yönetimi ilkelerini göz ardı eder şekilde yabancı para cinsinden kaynaklara yönelmeleri gibi nedenlerle 1994 Krizi yaşanmıştır.⁶³ Özünde makro ekonomik yönetim başarısızlığı bulunan 1994 Krizi, istikrar programı çerçevesinde aşılmış ancak, Türkiye ekonomisinde krizden ve 5 Nisan kararlarından sonra da yapısal sorunlar devam etmiştir. 1990'lı yılların başında %65-%70 oranlarında seyreden enflasyon, dönemin sonlarına doğru %80-%90'lara ulaşmış,⁶⁴2000 yılına yüksek oranlı enflasyon ve sürdürülemez kamu borcu sorunu başta olmak üzere kırılganlığı oldukça artan bankacılık sektörü gibi başka birçok sorunla birlikte girilmiştir. Enflasyon oranlarını düşürmek için Merkez Bankası'nın uyguladığı sıkı para politikası neticesinde nominal faiz oranları oldukça yükselmiştir. 1998 yılında reel faiz oranları rekor seviyeler ulaşmış, özel sektör küçülmüş, ekonomik faaliyetler daralmış ve iç borç stoku reel olarak büyümüştür. Bu

⁶¹ Oğuzhan Altay, "Avrupa Birliği Katılım Sürecinde Türk Bankacılık Sektörü", **Ege Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi**, s. 26.

⁶² BDDK Çalışma Tebliği, a.g.e., s. 9.

⁶³ Ayhan Gençler, "2001 Ekonomik Krizinin Bankacılık Sektöründeki İstihdama Etkisi", s. 353.

⁶⁴ Vargelci, a.g.e., s. 108.

gelişmeler zayıf bir şekilde denetlenen düşük sermaye yeterlilik seviyesinin yarattığı sorunlarla boğuşan ve kısa dönemli kur risklerine karşı korunamayan sığ bir finansal yapının oluşturduğu bir platformda cereyan etmiştir.⁶⁵

1990'dan 2000'lere kadar ekonomide bazı iyileşmeler, düzenlemeler yapılmış ancak bunlar sorunları gidermede oldukça zayıf ve geçici istikrar girişimleri olarak neticelenmiştir. Bu dönemde bankaların kredi performansı kötüleşmiş, kur ve faiz riskleri artmıştır. Temmuz 1998'de hükümet IMF önderliğinde geniş çaplı bir enflasyonla mücadele programı başlatmıştır. Programın bütçe, para politikası ve yapısal reformları içeren bir kapsama sahip olmasının yanı sıra temel amacı; mali dengeyi geliştirmek ve uzun süreli fiyat enflasyonunu azaltmaktır. Ancak program sınırlı bir başarıya ulaşabilmiştir.⁶⁶ 1998'de yıllık enflasyon oranı %68 iken, 1999'da bu oran %67'ye inebilmiştir.

1999 yılında IMF ile Stand-by anlaşması yapılarak, temel makro sorunlara çözüm getirme ve mali sektörde denetim konularında iyileşme sağlamak istenmiştir. 1999 yılının Aralık ayında, hükümetin IMF'ye verdiği iyi niyet mektubunun kabul görmesiyle birlikte, 3 yıl uygulanması planlanan IMF İstikrar ve Yapılandırma Programı 1998 yılında yapılan Yakın İzleme Anlaşmasının daha ayrıntılı, teknik ve geliştirilmiş bir versiyonunu oluşturmaktaydı. Bu anlaşmanın temel amaçları; tüketici enflasyonunu 2000 yılı sonunda %25'e, 2001 yılı sonunda %12'e, 2002'de ise tek haneli bir rakam olan %7'ye indirmek, reel faiz oranlarını makul düzeylere düşürmek, ekonominin büyüme potansiyelini artırmak ve kaynakların daha etkin ve adil dağılımını sağlamak olarak belirtilmiştir.⁶⁷ IMF'nin gözetimi, ve teknik desteğiyle bu yeni program kur politikalarına dayalı enflasyonla mücadeleye ve Merkez Bankası'nın net iç aktif varlık pozisyonunun üst sınırlarının belirlenmesine dayanmıştır. Merkez Bankası tarafından açıklanan "enflasyonu düşürme programı" üç temel unsur üzerine inşa edilmiştir. Bunlar:⁶⁸

- Sıkı bir maliye politikası uygulayarak faiz dışı fazlanın artırılması,
- Döviz kuru ve para politikalarının yeniden belirlenmesi,
- Sosyal güvenlik, özelleştirme, vergi ve tarım konularında yapısal reformların gerçekleştirilmesi.

⁶⁵ Vargelci, a.g.e., s. 109.

⁶⁶ Vargelci, a.g.e., s. 109.

⁶⁷ Yay, a.g.e., s. 43.

⁶⁸ Ş. Özbilen, "Global ve Ulusal Ekonomilerde Reel Kriz Süreçlerinin Ortaya Çıkışı ve Gelişme Süreçleri", **Yeni Türkiye**, Sayı 30, 1999, s. 171.

Bu program çerçevesinde kamu açıkları ve kamu açıklarının finansman yöntemi sorunların kaynağı olarak görülmüş, çözüm olarak kamu harcamalarının kısılması ve vergi gelirlerinin artırılması uygun görülmüştür. Programın diğer bir unsurunu para ve döviz kuru politikaları oluşturmaktadır. Para ve döviz kuru politikaları, geleceğe dönük belirsizliği azaltmak için önceden taahhüt edilmiş hedefleri belirleme ve bunu yaparken de gereksiz katılıklara yol açmayacak şekilde esneklik sağlama ve vadeyi önceden saptama ilkelerine dayandırılmıştır.⁶⁹ Döviz kurları nominal çapa olarak belirlenmiştir. Enflasyon hedefine paralel olarak TL'nin değeri 1 USD+0.77 EURO sepetine endekslenmiştir. 2001 yılında kademeli olarak kurun dalgalanmaya bırakılması kararlaştırılmıştır. Para politikası kapsamında Merkez Bankası'nın Net İç Varlıklarına sınırlama getirilmiş, Net Uluslararası Rezervler kalemi ise rezervlerin düşebileceği minimum seviye ile sınırlandırılarak Merkez Bankası döviz rezervlerini belirli bir seviyenin üstünde tutacak otomatik bir mekanizma geliştirmek istenmiştir.⁷⁰ Döviz girişine bağlı olarak iç borçlanmanın azaltılması ve piyasaya TL sunulmasıyla likiditenin artırılmasına ve faiz oranlarının düşürülmesine karar verilmiştir.⁷¹ Programın üçüncü unsuru olan yapısal reformlar kapsamında ise öncelikle kamu finansmanını kuvvetlendirmeyi ve kamu harcamalarındaki israfı azaltmayı hedefleyen tarım ve sosyal güvenlik reformları, kamu mali yönetiminde şeffaflık, vergi politikasında ve idaresinde reform, kapsamlı bir özelleştirme programı ve bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılması düzenlemeleri bulunmaktaydı.⁷²

Enflasyonla mücadele programından önce ülkede, sürdürülebilir cari işlemler açığı ve yüksek faizlere rağmen çevrilebilir İç Borç/GSMH oranı aynı zamanda yüksek enflasyon ve faiz oranları söz konusuydu. Dezenflasyon programının 1999 yılı sonunda uygulamaya konulmasıyla birlikte ilk olarak faizler düşmeye başlamıştır. Faizlerdeki düşüşün en önemli nedeni döviz kurunun çapaya bağlanması nedeniyle düşük faizle yapılan dış borçlanmanın artmasıdır.⁷³ Faizlerdeki hızlı düşüş tüketici kredilerinde artışa neden olmuştur. Faiz oranlarındaki düşmeyle birlikte artan nakit talebi, halkın yabancı varlıklarını bozdurup yerli paraya geçmesine, MB'nin de para arzını arttırmasına yol açmıştır. Faiz oranlarındaki bu düşüş aynı zamanda halkın ellerindeki kamu kağıtlarının sermaye kazançlarını arttırmış

⁶⁹ Turan Yay - Gülsün Gürkan Yay - Ensar Yılmaz, **Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Finansal Düzenlemeler**, İstanbul Ticaret Odası Yayını, İstanbul, 2001, s. 43.

⁷⁰ Ömer Faruk Çolak, "İstikrar Programı ve Kriz", **İşveren**, Sayı 39, s. 6.

⁷¹ Vargelci, a.g.e., s. 112.

⁷² Yay, Yay ve Yılmaz, a.g.e., s. 44.

⁷³ Vargelci, a.g.e., s. 112.

ve gelecekteki vergi yükümlülüklerinin bu kazançları dengelemeyeceği düşünüldüğünden, bu servet etkisi talebi arttırmıştır.⁷⁴ Programın başlangıç aşamasında faiz ve enflasyonun önemli ölçüde yavaşlaması ile üretim ve iç talebin canlandığı görülmektedir. Ancak bu talep ve harcama artışı, bir yandan ekonomiyi canlandırıp büyümeyi artırırken, diğer yandan istenen hızda düşmeyen enflasyon oranlarına sebep olmuştur. %25 olarak hedeflenen 2000 yılı sonu enflasyon oranı %38 oranında gerçekleşmiş, programda öngörülen seviyenin üstünde bir değer almıştır.

Bu dönemde istenen hızda düşmeyen enflasyonla sabit döviz kurunun birleşmesi sonucunda TL aşırı değerlenmiş, ihracatta rekabet gücünün azalmasıyla cari işlemler dengesi giderek bozulmuştur. 1999 yılında 1 milyar 364 milyon dolar olan cari işlemler açığı Eylül 2000'de 6 milyar 823 milyar dolara yükselmiştir.⁷⁵ 2000 yılı sonu itibariyle 8.2 milyar dolar olacağı ve GSMH'ye oranının %1.8 olacağı hedeflenen cari açığın yıl sonunda 9.8 milyar doları aştığı görülmektedir.

2000 yılında cari açığın öngörülen düzeyden oldukça fazla gerçekleşmesi, kamu bankalarına ilişkin düzenlemelerde yaşanan sorunlar, siyasi belirsizlikler, ekonomik konjunktürdeki olumsuz gelişmelerin de etkisiyle Türkiye'ye dış kaynak girişi azalmış, özellikle portföy yatırımlarında çıkışlar yaşanmıştır. Bu gelişmeler iç ve dış piyasalarda mevcut kur sisteminin sürdürülebilirliği ve cari işlemler açığının finansmanı konusundaki endişeleri artırmış,⁷⁶ güvensizliğin neden olduğu likidite sıkıntısı krize neden olmuştur.

Kriz öncesi Türkiye ekonomisi sorunlarından en önemlileri borç stoku düzeyi ve sermaye hareketleri gelişimi olmuştur. Ülkenin borç yapısı incelendiğinde borç faizlerinin oldukça önemli bir konumda olduğu görülmektedir. Çünkü kamu kesiminin açık vermesi borçların artmasına yol açmakta, borçlara ödenen faizler de kamu açıklarını artırıcı etki yapmakta ve mali yapı üzerinde bozucu etki yaratmaktadır. Sonuçta “borç kısır döngüsü” adı verilen ve borcun borçla ödendiği bir süreç ortaya çıkmaktadır.⁷⁷ Aşağıdaki tabloda Türkiye'nin toplam dış borç stokunun Kasım 2000 Krizi öncesinde ve sonrasında vadeye ve sektöre göre dağılımı görülmektedir.

⁷⁴ Yay, Yay ve Yılmaz, a.g.e., s. 45.

⁷⁵ TCMB, **Para Politikası Hedefler ve Uygulama**, Ankara, Temmuz 2001, s. 32.

⁷⁶ <http://www.treasury.gov.tr>

⁷⁷ Ali İhsan Yiğitoğlu, “2001 Krizi Sonrası Dönemde Türkiye Ekonomisinin ve Bankacılık Sektörünün Değerlendirilmesi”, **Sosyoekonomi**, 2005-1, s. 120.

Tablo 25: Toplam Dış Borç Stokunun Vadeye ve Sektöre Göre Dağılımı
(Milyon USD)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Toplam Dış Borç Stoku	79222	84236	96411	102979	118691	113818	130928
T.Dış Borç Stoku/GSMH(%)	43.05	43.58	47.01	55.27	58.94	79.03	71.68
Kısa Vadeli Dış Borç Stoku	17072	17691	20774	22921	28301	16403	16424
Orta-Uzun Vadeli Dış Borç Stoku	62150	66545	75637	80058	90390	97415	114504
Kamu Sektörü Dış Borç Stoku	51417	49733	51957	52691	61237	69927	84268
Özel Sektör Dış Borç Stoku	10733	16812	23860	27367	29153	27488	30236

Kaynak: Nurhan Yentürk, **Körlerin Yürüyüşü: Türkiye Ekonomisi ve 1990 Sonrası Krizler**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2.Baskı, İstanbul, 2005, s. 34.

Yukarıdaki tabloya göre, toplam borç stokunda 2000 yılında bir önceki yıla göre %15 artış gözlemlenirken, 2000 yılında toplam dış borç stokunun GSMH'ye oranı 1999 yılındaki %55 seviyesinden yaklaşık %59 seviyesine yükselmiştir. Bu durum, IMF ölçütlerine göre dış borç ile ilgili rasyoların oldukça riskli seviyelerde olduğunu göstermektedir. Tabloda kamu dış borç stokunun da arttığı görülmektedir. 2000 yılında kamu sektörünün dış borç stoku 8.5 milyar dolarlık bir artışla 61 milyar dolar seviyesini aşmıştır. Kamu borç stokunun bu kadar hızlı artmasında bir takım unsurlar başlıca rol oynamıştır. Yüksek reel faizler, personel harcamaları, sosyal güvenlik kuruluşlarının açıkları, görev zararı uygulamaları, verimsiz kamu yatırımları, kayıt dışı ekonominin yaygınlığı, yeterli vergi gelirinin olmaması gibi yapısal sorunlar kamu açıkları üzerinde belirleyici yapısal sorunlar olmuştur.⁷⁸

Kriz öncesi dönemin dikkat çeken bir diğer unsur da sermaye hareketleri ve sıcak para giriş-çıkışlarıdır. 1989-1999 dönemi incelendiğinde, bu dönemde sadece doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik büyümeye katkı sağladığı, diğer sermaye hareketleri ile ekonomik büyüme arasında bir nedensellik ilişkisinin bulunmadığı, sıcak para hareketlerinin kamu kesimi dengesini bozduğu, cari açıklara ve enflasyona neden olduğu

⁷⁸ Yiğitoğlu, a.g.e., s. 120.

gözlemlenmiştir.⁷⁹ Aşağıdaki tabloda Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri öncesinde ve kriz sürecinde sıcak para hareketlerinin durumu gösterilmektedir.

Tablo 26: Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri Öncesinde ve Kriz Döneminde Sıcak Para Hareketleri (Milyon USD)

	Ocak 2000-Ekim 2000	Kasım 2000-Aralık 2001
Toplam Net Sıcak Para	1427	-19201
Portföy Yatırımları	835	-9294
Hisse Senetleri	979	-568
Borç Senetleri	-144	-8726
Diğer Yatırımlar	59	-637
Banka Kredileri	59	-637
Yükümlülükler	3714	-5723
Kısa Vadeli Banka Kredileri	3630	-5950
Kısa Vadeli Diğer Sektör Kredileri	84	227
Banka Mevduatları	-441	-1769
Net Hata ve Noksan	-2740	-1778

Kaynak: <http://www.tcmb.gov.tr>

1990 sonrasında Türkiye’de yaşanan krizlere bakıldığında, sıcak para hareketlerinin aniden tersine dönmesinin beklenmeyen şokları ortaya çıkardığı görülmektedir.⁸⁰ Yukarıda yer alan tablodaki veriler doğrultusunda, 2000 krizi öncesinde Türkiye ekonomisini terk etmek için yeterli sinyal almayan portföy yatırımcılarının da Kasım 2000 krizinden sonra hızlı bir çıkışa geçtikleri ve özellikle portföylerinde bulundurdıkları borç senetlerini hemen elden çıkardıkları görülmektedir. Kriz öncesi dönem ile kriz dönemi arasındaki fark 20.668 milyar dolar olmuştur. Türkiye finans piyasalarında sıcak paranın bu kadar hızlı

⁷⁹ Mehmet Demiral, **Türkiye’de Sıcak Para Hareketleri ve Ekonomik Krizlere Etkisi**, İktisadi Araştırmalar Vakfı Yayını, İstanbul, 2008, s. 163.

⁸⁰ Demiral, a.g.e., s. 165.

pozisyon değiştirebilmesi, sermaye piyasalarının vergi cenneti⁸¹ görünümünden kurtulması gerektiğini ortaya çıkarmıştır.

Ülkenin borç yapısı, denetlenemeyen sıcak para hareketleri gibi nedenlerin yanı sıra Kasım 2000 krizi; artırılamayan kamu gelirlerine karşılık azaltılamayan kamu harcamaları, IMF programları nedeniyle ucuzlayan ithalat ve pahalılaşan ihracatın neden olduğu ek döviz kayıpları, kamu bankalarının görev zararları gibi sorunlar üzerine şekillenmiştir.

1990'lı yılların sonlarında ekonomin genel görüntüsü bu durumdayken bankacılık sektörünün yapısında da önemli problemler göze çarpmaktaydı. Krizden önce ticari banka bilançolarının sağlıksız yapısı ve artan risk birikimi bu problemlerin temelini oluşturmaktadır. Finansal serbestleşme sonrasında banka sayısı hızla artmış, kamu bankalarının sistemdeki olumsuz etkileri belirginleşmiştir. Kamu bankalarına verilen görevlerden kaynaklanan zararlar, bu bankaların mali bünyelerini bozarak dolaylı olarak finansal sektörde istikrarsızlığa neden olmuştur. Bu dönemde belirgin olarak bankacılık sisteminin temel fonksiyonu olan aracılık işlevinden uzaklaştığı görölmektedir. Kamu kesimi açıklarının yurtiçi piyasalardaki dışlayıcı etkisiyle bankacılık sektörü kamu menkul kıymetlerine yönelmiştir. Bu durumun bir sonucu olarak kredilerin bankacılık sektörü içindeki toplam aktifler içindeki payı 10 yıl içerisinde %47'den %33'e gerilemiştir.

Türk Bankacılık Sisteminin var olan yapısal sorunlarına dezenflasyon politikasına uyum gösterme sürecinde başka sorunlar ve riskler de eklenmiştir. Bunlardan ilki likidite riski başlığı altında incelenebilmektedir. Likidite riski bankacılık sektörü için her daim var olacak bir risk çeşidi olmakla beraber kendini likidite yetersizliği biçiminde ortaya çıkarmaktadır. Likidite yetersizliği bankaların herhangi bir ani mevduat çekişine karşılık verememeleri ya da bunu interbank piyasasından yüksek maliyetle elde etmesi demektir.⁸² Bankalar için likidite riskinden korunmak amaçlı ellerinde fazla fon tutmaları yüksek bir kazancın ortadan kalkmasına sebebiyet verdiğinden, kısa vadeli olarak toplamış oldukları mevduatları uzun vadeli borç olarak vermeleri ile elde etmek istedikleri yüksek kazanç onları likidite riski ile karşı karşıya bırakmaktadır. Krizden önceki Türk Bankacılık Sistemi faiz oranlarının yüksekliği nedeni ile mevduat olarak verilen paranın büyük bir kısmının

⁸¹ Yabancı sermaye hareketliliği bakımından vergi cenneti, sermaye piyasalarında elde edilen kazancın hiç vergilendirilmediği ya da çok düşük oranlarda vergilendiği yerler olduğu gibi, aracılardan veya yatırımcıların çok az kontrole tabi olduğu yerlerdir.

⁸² Bülent Erdoğan, "Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizler ve Finansal Kriz Modelleri", Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), 2006, s. 63.

piyasaya verilmesi likidite riskine örnek teşkil etmektedir. Aynı zamanda Türk Bankacılık Sisteminin küçük ölçekli parçalı yapısı da onu likidite riskine daha duyarlı hale getirmiştir.

Bu dönemde bankacılık sisteminin önemli problemlerinden bir diğeri de yüksek enflasyon ve kamu borçlanma gereğinin sonucu olarak bankaların kamu kesimini finanse eder hale gelmesidir. Kamu bankaları; "nakit dışı" adı altında, piyasa faizinin çok altında ve piyasada geçerli olan vadeden çok daha uzun vadeli DİBS'leri (devlet iç borçlanma senedi) alma zorunluluğu altındaydı. Bu uygulamanın neticesinde ortaya çıkan görev zararları, bilançolarının önemli ölçüde bozulmasına yol açmıştır.⁸³ Aynı dönemde özel bankaların bilançolarında da kamu borçlanma senetleri paylarının arttığı görülmektedir. Kamu kağıtlarının getirilerinin yüksek olması, DİBS'lerin bankaların menkul değerler cüzdanı içinde payının giderek artmasına yol açmıştır. Yüksek enflasyonun hakim olduğu dönemde kredi riskleri yüksek olduğundan krediler giderek azalmış ancak, banka bilançolarında kamu kağıtlarının payı arttığından bankalar toplam aktiflerine ve özkaynaklarına göre yüksek karlar elde etmişlerdir. Banka grupları arasında DİBS/Toplam Aktif oranının en yüksekten en düşüğe doğru sıralanışı; TMSF, yabancı, kamu (Aralık 1999'da özel), özel, kalkınma ve yatırım bankaları şeklinde olmuştur. Bu oran, TMSF bankalarında hem çok büyüktür, hem de gittikçe artmıştır. Aralık 2000'de bu orandaki hızlı artış, zararları karşılığı bu bankalara Hazine tarafından DİBS verilmesinden kaynaklanmıştır. Yabancı bankaların DİBS/Toplam Aktif oranı da büyük olmakla birlikte gittikçe azalmıştır.⁸⁴ Bu orana ilişkin veriler aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 27: Bankaların DİBS/Toplam Aktif Oranları (%)

Bankalar	Aralık 1999	Eylül 2000	Aralık 2000
Kamu	17.8	22.4	22.3
Özel	26.5	20.3	20.0
Yabancı	36.2	34.8	29.8
TMSF	55.4	60.7	90.5
Kalkınma ve Yatırım	6.9	10.1	8.4
Toplam	26.2	25.1	26.9

Kaynak: BDDK verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

⁸³ Umut Çakmak, "Kriz Modelleri Çerçevesinde Türkiye 2001 Finansal Krizinin Değerlendirilmesi", **Gazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 2007, s. 93.

⁸⁴ Metin Toprak –Osman Demir, "Türk Bankacılık Sektörü, Sorunlar, Krizler ve Arayışlar", **C.Ü. İktisadi İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 2, Sayı 2, s. 14.

1990-2001 arasında bankacılık sektörü aktiflerinin giderek önemli bir kısmının krediler yerine kamunun iç tasarruf açığını karşılamaya yönelmesi, sektörün reel kesime olan desteğinin azalmasına ve ciddi bir dışlama etkisine neden olmuştur. Uygulanan program çerçevesinde 2000 yılında faiz oranları düşüp devlet düşük maliyetle borçlanma fırsatı bulunca, DİBS satın alarak yüksek kazanç elde eden bankaların gelirleri azalmış ve mali yapıları bozulmuştur. Örneğin Kasım 2000 Krizi öncesi Demirbank'ın piyasadaki toplam DİBS stokunun %18'ini kontrol ettiği ve yoğunlaşma riskini önemli bir boyuta taşıdığı görülmüştür. Bankanın genel anlamda kârlılık ve gelir-gider dengesinin, Hazinesinin iç borçlanma maliyetlerine bağlı olduğu, kamu borçlanmasında maliyetlerin düşmesi halinde, bankanın mevcut gelir-gider dengesini ve kârlılığını devam ettirmesi mümkün olmamıştır. DİBS ağırlıklı aktif politikası sürdüren Demirbank, krizin ilk günü olan 22 Kasım'a kadar herhangi bir mali bünye sorunu olmayan bir banka görünümünde iken 22-24 Kasım arasında faiz yükselişiyle beraber borçlanmada kullandığı menkul kıymetin stok değeri düşmüş ve borçlanma yeteneği azalmıştır. 21 Kasım 2000 tarihi itibarıyla Bankanın elinde bulunan DİBS stokunun değeri, 3,5 milyar TL civarında olup, bu tutarın 2,9 milyar TL'lik kısmı repo yoluyla fonlanmıştır.⁸⁵ Krizle birlikte Demirbank, aynı tutarda borçlanma için daha yüksek tutarda teminat vermek durumunda kalmıştır. 2000 yılında iç borçlanmada vade 15 aya kadar uzadığından, bankalar ellerindeki uzun vadeli kağıtları gecelik borçlanmalarla, kısa vadeli mevduat kaynakları ve dış borçla fonlayarak vade uyumsuzluğu yaratmışlardır. Demirbank'ın da 1 yıl ve daha fazla vadeli kamu kağıtlarını gecelik faizle fonlaması nedeniyle hem vade uyumsuzluğu sorunuyla karşı karşıya kaldığı, hem de faiz oranlarındaki ani oynamalar sonucu bilanço ve gelir-gider dengesinde önemli değişiklikler meydana geldiği görülmüştür. Aralık'ın ilk haftasında Demirbank'ın borcunu kapatamamasıyla oluşan fon açığının bir kısmı kısa vadeli devlet bonolarının kesin alımı, bir kısmı uzun vadeli DİBS'lerin yeniden teminata alınması ve repo ile fonlanması suretiyle kapatılabilmektedir. Kasım 2000 Kriziyle birlikte Demirbank'ın içine düştüğü bu durum, yukarıda anlatılan likidite riskinin ve aktif yapısının değişmesinin bir neticesi olmuştur. Aktif yönetiminde kredi riski açısından risksiz varlık kabul edilen DİBS plasmanı yapmak şeklinde bir politika benimseyen Demirbank'ın aktif yapısı, krizde bir likidite riskine dönüşen faiz riskine maruz kalmıştır.⁸⁶

⁸⁵ BDDK Çalışma Tebliği, a.g.e., s. 21.

⁸⁶ BDDK Çalışma Tebliği, a.g.e., s. 23.

Likidite riskinin yanı sıra 1990-2000 döneminde bankaların açık pozisyonları⁸⁷ da önemli bir problem olarak gündemde yer almıştır. Ülkede yaşanan finansal liberalizasyon süreci bankaların açık pozisyonlarını artırmalarına sebebiyet vermiştir. Bankalar döviz cinsinden borçlanarak ve dövizlerini TL olarak hazine bonosu ihalelerinde yüklü teklifler vermede kullanarak açık pozisyonlarını artırmışlardır.⁸⁸ Türkiye’de kur riskine bağlı olarak açık pozisyon uygulaması 1985 yılında başlamıştır. Bu uygulamada döviz kuru değişimiyle faiz oranları arasındaki fark artışı önem kazanmaktadır. Bu fark ihale faiz oranları lehine arttıkça bankalar açık pozisyonlarını artırıp karlarını katlamaktadır. Enflasyonla mücadele programı süresince bankaların dışarıdan almış oldukları sendikasyon kredileri artmış, bankalar kurun bir çıpaya da bağlı olmasına güvenerek almış oldukları dövizleri yerli paraya çevirmişler, bununla da DİBS olarak aradaki faiz farkından kar etmeye çalışmışlardır. 2000 yılı sonunda da yüksek seviyelere ulaşmış açık pozisyonlarını kapatmak için bankalar, yabancı paraya ihtiyaç duyduklarından yüksek faizle döviz almışlardır. Sektörün döviz açık pozisyonu 1997 yılından sonra hızla artma eğilimine girmiş ve 2000 yılında rekor düzeylere ulaşmıştır: 1995-1996 ortalaması 2.8 milyar dolar olan bankacılık sektörü döviz açık pozisyonunun 1997-1998 ortalaması 6.7’e çıkmış; 1999 yılında ise 13.2 milyar doları bulmuştur. Haziran 2000’de açık pozisyon miktarı 19 milyar dolar olarak hesaplanmıştır.

1990-2000 döneminde kamu bankalarının bankacılık sistemi içindeki payının yüksek olması ve bu bankaların verimli ve şeffaf olmayan işleyiş biçimleri bir diğer sorun olarak göze çarpmaktadır. Türkiye’de 1980 ve 1990’da yaklaşık % 45 olan bankacılık sektörünün toplam aktifleri içindeki kamu bankalarının payı aşağıdaki tabloda belirtildiği gibi Aralık 2000’de % 34,2’ye gerilemesine karşın, TMSF bankalarının %8,5’lik payı da ilave edilince bu oran % 42,7 olmaktadır. Kamu bankaları Aralık 2000’de toplam mevduatın % 39,9’unu toplamış, toplam kredilerin % 25,7’sini gerçekleştirmişlerdir. Toplam aktifler içinde özel bankaların payı %46,2, yabancı bankaların payı % 6,6, kalkınma ve yatırım bankalarının payı ise % 4,4 olmuştur.⁸⁹ Bu dönemde piyasanın daha çok kamu bankaları tarafından belirlenmesi sistemde haksız rekabete neden olmuş, kamu bankalarının kar sağlama amacı dışında sübvansiyon, sosyal güvenlik gibi başka amaçlarının da olması bu bankaların siyasi amaçlarla kullanılmasına da neden olmuştur. Böylece kamu bankaları 25 milyar dolar

⁸⁷ Açık pozisyon, bir bankanın varlıkları ile yükümlülükleri arasında ortaya çıkan para birimi uyumsuzluğudur.

⁸⁸ Yay, Yay ve Yılmaz, a.g.e., s. 52.

⁸⁹ Erdoğan, a.g.e., s. 64.

büyükliğünde bir görev zararına neden olarak, ülkeyi krize sokan bir başka sorunu oluşturmuştur. Kamu bankalarının görev zararlarının nedenleri arasında, bu bankaların bazı kesimlere düşük faizli ve uzun vadeli krediler vermesiyle, hazinenin “nakit karşılığı olmayan” adı altında bu bankalara piyasadaki faizin çok altında ve geçerli vadenin çok üstünde devlet kağıdı satması⁹⁰ yer almaktadır.

Tablo 28: Varlıkların Bankalar Arası Dağılımı, (% , Aralık 2000)

	Aktif	Özkaynak	Mevduat	Kredi
Kamu Bankaları	34.2	14.4	39.9	27.5
Özel Bankalar	46.2	88.3	44.2	55.9
Yabancı Bankalar	6.6	9.3	2.5	3.5
TMSF	8.5	-26.9	13.4	6.7

Kaynak: BDDK verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Yukarıda anlatılan bankacılık sisteminin sorunlarına son olarak bankacılık sisteminin denetim ve düzenlemelerinin zayıflığı eklenmektedir. Banka kurmanın kolaylaşması sonucunda banka sayısı hızla artmış, bunların çoğunun da küçük ve sermayesi yetersiz bankalar olduğu görülmüştür. Bu dönemde kurulan bazı bankalar sermayelerinin kat kat üstünde kamu kağıdı bulundurmuş, 1994 Krizi ise bankacılık sisteminde var olan bu sorunlara el atılması için bir sinyal niteliğini taşımıştır. Kriz sonucunda 4 banka TMSF'ye devredilmiş, %100 mevduat sigortası kararı alınmış olmasına rağmen bankaların denetim ve düzenlenmesine ilişkin önemli adımlar atılmamıştır.

1990-2000 döneminin temel makro ekonomik göstergeleri ile bankacılık sisteminin genel görünümü bir arada değerlendirildiğinde Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizlerine sebep olan faktörler anlaşılmaktadır. Kriz öncesi dönemde var olan ekonomik gösterge ve koşulların yanı sıra sermaye hareketleri de enflasyonla mücadele programının sürdürülebilirliğine imkan sağlamayarak krize yol açmıştır. Kasım 2000 Krizinin genel olarak kabul gören en önemli nedeni denetlenmeyen sıcak para hareketlerinin, piyasaların güvenini yitirmesi ile başlayan ani kaçıışı sonucunda kendini gösteren spekülasyon akımlardır. O dönem ekonomisinin zayıf yapısı, yüksek kamu borç yükü ve kontrolsüz

⁹⁰ Yay, Yay ve Yılmaz, a.g.e., s. 53.

bankacılık sektörü krizin belirleyicileri olmuştur.⁹¹ Kasım 2000 tarihinde cari işlemler açığının hızla artması ve Kasım ayında bekleyen yabancı yatırımcıların ani döviz talebinden doğan piyasa dengesizliği karşısında yükselen döviz talebiyle birlikte, piyasadan para çekilmesi sonucu faiz oranları artmıştır.⁹² Kasım ayının ikinci yarısında kısa vadeli faizlerde yaşanan sıçrama ile eşanlı olarak tahvil, bono ve hisse senedi fiyatları keskin bir biçimde düşmüştür. Bu dönemde, fonlanma imkanları daralan bazı bankaların, yükümlülüklerini yerine getirmek üzere yoğun menkul kıymet satışına başlaması, bu kâğıtların ikincil piyasadaki arzının artmasına ve dolayısıyla değerinin daha da düşmesine neden olmuştur. 1999-2000 yıllarının olumsuz ekonomik şartları dolayısıyla, çok kısa vadelerde TL yatırımı yapan yabancı bankalar piyasadan çekilmeye ve kredilerini kesmeye başlamıştır. Yaklaşık olarak 4 milyar 800 milyon dolarlık portföy yatırımı ülkeden çıkmış ve bankalar açık pozisyonlarını kapatma paniği içerisinde borçlanma telaşına kapılarak döviz taleplerini artırmışlardır.⁹³ Piyasada likidite sıkıntısının var olmasıyla bankacılık sistemi bir krize doğru sürüklenmiştir. Bu ortam içerisinde Merkez Bankası'nın en önemli hatası bu gelişmeler karşısında piyasanın duyduğu likidite ihtiyacını zamanında karşılayamamış olmasıdır.

Krizin başlangıcından birkaç gün sonra, sisteme çok yüksek faizlerle likidite verilmiş ancak daha sonra ek likidite verilmeyeceği ve kur politikasında değişiklik yapılmayacağı açıklanmıştır.⁹⁴ Bu durum faizlerin aşırı derecede yükselmesine sebep olmuştur. Bankalar arası piyasalarda ortalama gecelik faiz %800'ü bile aşmışken döviz talebi devam etmiştir. Nihayetinde Merkez Bankası piyasaya para sürmek zorunda kalmıştır. Merkez Bankası likidite sıkışıklığını aşmak ve para piyasalarında oluşan faiz oranları yükselişinin önüne geçmek amacıyla Net İç Varlıklar için belirlenen sınırı gevşeterek 22 Kasım 2000 tarihinden başlayarak açık piyasa işlemleri ile bankacılık sistemine likidite enjekte etmiştir. IMF'nin ek kredi vermesi ile krizin derinleşmesinin önüne geçilmiştir. Krizin yaşandığı dönem içerisinde TMSF'ye başta Demirbank olmak üzere, Ulusal Bank ve İktisat Bankası da devredilmiştir. Kasım 2000 Krizi, bankacılık sisteminde yarattığı sarsıntıyla birlikte, programa olan güveni ciddi şekilde bozmuştur.

⁹¹ Demiral, a.g.e., s. 166.

⁹² Fatih Mangır, "Finansal Deregülasyonun Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Konya, s. 468.

⁹³ Vargelci, a.g.e., s. 114.

⁹⁴ Hız, a.g.e., s. 42.

Aralık ayının sonlarına doğru kriz ortamından çıkılmaya başlanarak bazı olumlu gelişmeler yaşanmıştır. Hükümetin aralık ayında yaptığı basın açıklamasıyla, tasarruf sahiplerinin Türkiye’deki mevduat bankalarından olan alacaklarına ilişkin geçici bir tam garanti duyurusunda bulunulmuştur. Bu açıklamalar ve olumlu yönde ilerleyen göstergelere rağmen bankacılık sisteminin risklere açık yapısının önüne geçilememiştir. TCMB, başlangıçta uygulanan kur rejimini savunmak ve rezerv kaybını önlemek amacıyla piyasaya verdiği Türk Lirası likiditeyi sınırlamaya çalışmıştır. Ancak, bu uygulama sonucunda gecelik faizler %1.000’ler seviyesinin üzerine çıkmıştır. “Kara Çarşamba” olarak da adlandırılan 21 Şubat 2001 tarihinde TCMB’nin para politikası ve likidite yönetiminin etkinliğini ortadan kalkmıştır.⁹⁵ Şubat 2001 tarihinde zaten hassas olan piyasalar tekrar bir kriz ile karşı karşıya kalmıştır.

IMF destekli kur çapası uygulaması, Şubat 2001 krizine kadar olan sıcak para akımlarının temel nedenlerinden birisi olmuştur. Kasım krizinin ardından Şubat 2001 krizinin yaşanmasıyla, döviz kuru üzerindeki baskı artmıştır. Merkez Bankası rezervlerini eritmek pahasına piyasaya müdahale etmiştir. Sıcak para çıkışları 21 Şubat’ta yaklaşık 4.9 milyar dolarlık bir seviyeye ulaşmıştır. Bir gün içinde kaybedilen döviz rezervinin büyüklüğü sistemi yeni bir krize sürüklemiştir. Döviz talebi bu kez İMKB’yi çökertirken gecelik faizlerin %7500’lere yükselmesine neden olmuştur.⁹⁶ Yaşanan krizlerle birlikte faiz oranlarındaki artış, Türk Lirasının yüksek oranlı değer kaybı ve ekonomik aktivitede yaşanan keskin daralma, 2001 yılında bankacılık sektörünün aktif ve pasif yapısı ile kârlılık performansında önemli bozulmalara yol açmıştır. Bankacılık sektörü 2001 yılında operasyonel göstergeler bakımından da bir daralma süreci yaşamış ve banka, şube ve personel sayılarında keskin azalmalar meydana gelmiştir.⁹⁷ Kısa aralıklarla yaşanan bu iki kriz sonucunda bankacılık sisteminin göstergeleri aşağıdaki tabloda sunulmaktadır. Finansal piyasalarda yaşanan dalgalanmalar ve ekonomideki küçülme sonucu bankacılık sektörü aktif büyüklüğü, 2001 yılında Türk Lirası bazında reel olarak %12,6, dolar bazında ise %22,7 oranında daralmıştır. Bu dönemde kredilerdeki daralmanın daha da keskin olduğu görülmektedir.

⁹⁵ BDDK Çalışma Tebliği, a.g.e., s. 25.

⁹⁶ Demiral, a.g.e., s. 170.

⁹⁷ BDDK Çalışma Tebliği, a.g.e., s. 28.

Tablo 29: Bankacılık Sektörü Bilanço Göstergeleri (Milyar TL)

	Eylül 2000	Aralık 2000	Mart 2001	Haziran 2001	Eylül 2001	Aralık 2001
Toplam Aktifler	95.9	104.1	125.8	151.9	169.8	173.4
Krediler	19.6	31.8	36.3	39.2	43.9	38.0
Sabit Kıymetler	2.1	2.5	2.7	0.0	0.0	0.1
Mevduat	54.2	58.9	74.2	87.6	105.5	110.4
Özkaynaklar	6.8	7.2	4.4	16.4	15.6	18.3
Dönem Karı	0.1	-3.1	-3.5	-5.0	-5.1	-10.5
Bilanço Dışı İşlemler	107.9	105.0	125.5	116.0	112.7	87.9

Kaynak: BDDK verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

21 Şubat 2001 krizi ile, 9 Aralık 1999 tarihli program tamamen ortadan kalkmıştır. Türkiye ekonomisinde uygulamaya konulan 1994 ve 1999 kura dayalı istikrar programlarının başarısız olması ve yaşanan krizler sonrası, sabit kur sistemi terk edilerek 22 Şubat 2001 tarihinde dalgalı kur sistemine geçilmiş ve Mayıs 2001’de Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı uygulamaya konulmuştur.⁹⁸

Program, ekonomideki yapısal sorunlarının önemini vurgulayarak, bu konuda reformlar yapılmasını hedeflemiştir. Yapısal reformların ağırlıkta olduğu bu programın amaçları aşağıdaki gibi sıralanmaktadır:⁹⁹

- Dalgalı kur sistemi içinde enflasyonla mücadeleyi, kesintisiz ve kararlı bir biçimde sürdürmek,
- Kamu bankaları ve TMSF bünyesindeki bankalar başta olmak üzere bankacılık sektöründe hızlı ve kapsamlı bir yeniden yapılanmayı gerçekleştirmek,
- Kamu finansman dengesini bir daha bozulmayacak şekilde güçlendirmek,
- Toplumsal uzlaşmaya dayalı, fedakarlığın tüm kesimlerce adil bir biçimde paylaşılmasını öngören ve enflasyon hedefleri ile uyumlu bir gelirler politikası sürdürmek.

Güçlü Ekonomiye Geçiş programının en önemli unsuru ise bankacılık sisteminin rehabilitasyonuna ilişkin gerekli çalışmaların yapılmasını içeren “Bankacılık Sektörü

⁹⁸ Mangır, a.g.e., s. 470.

⁹⁹ <http://www.treasury.gov.tr/programson140401.pdf>

Yeniden Yapılandırma Programı”dır.¹⁰⁰ Bu program, aracılık fonksiyonuna odaklanmış, iç ve dış şoklara dayanıklı aynı zamanda uluslararası ölçekte rekabet edebilir bir bankacılık sistemine geçişi amaçlamıştır.¹⁰¹ Yeniden yapılandırma programı dört temel unsura dayandırılmıştır. Bunlar aşağıdaki gibi sıralanabilir;¹⁰²

- Kamu bankalarının finansal ve operasyonel açıdan yeniden yapılandırılması,
- TMSF bünyesindeki bankaların devir, birleşme, satış veya tasfiye yoluyla en kısa sürede çözümlenmesi,
- Yaşanan krizlerden olumsuz yönde etkilenen özel bankaların sağlıklı bir yapıya kavuşturulması,
- Bankacılık sektörünü gözetim ve denetim çerçevesinde güçlendirecek ve sektörün daha etkin ve rekabetçi bir yapıya ulaşmasını sağlayacak düzenlemelerin gerçekleştirilmesi.

Programın ilk sırasında yer alan kamu bankalarının yeniden yapılandırılması, kamu bankalarının finansal sistemde bir istikrarsızlık unsuru olarak görülmesinin sonlandırılmasına yönelik bir amaç olarak şekillenmiştir. Görev zararı alacaklarının tasfiyesi, kısa vadeli yükümlülüklerin azaltılması, kamu bankalarına sermaye desteği sağlanması, mevduat faizlerinin piyasa faizlerine uyumlu hale getirilmesi ve kredi portföyünün etkin yönetimi konularında çalışmalar yapılmıştır. 2001 yılsonunda 17,5 milyar dolara ulaşan görev zararları tasfiye edilmiş ve buna yol açan düzenlemeler iptal edilmiştir. Kamu ve TMSF bankalarına, sermayelerini sağlamlaştırmak ve döviz açıklarını karşılamak amacıyla Mayıs 2001’e kadar toplam 25852 milyon TL tutarında DİBS verilmiştir. Kamu bankaları bu yolla elde ettikleri DİBS karşılığı TCMB’den repo yaparak veya onları satarak likidite temin edip diğer bankalara ve banka dışı kesime olan gecelik yükümlülüklerini azaltmışlardır.¹⁰³

Programın ikinci sırasında TMSF’ye devredilen bankaların çözümlenmesi yer almaktadır. Mali bünyesi zayıflayan ve yükümlülüklerini karşılayamaz hale gelen bankalar Fon’a devredilerek, Fon’un sahip olduğu çözümlenme araçları ile değerlendirilmektedir. Bu çözümlenme araçları arasında; hisse satışı, sigortalı mevduat ve kredi satışı ile başka bir banka ile birleştirme ya da devir yer almaktadır. İkiz kriz ve sonrası dönemde toplam 11

¹⁰⁰ Parasız, a.g.e., s. 110.

¹⁰¹ BDDK Çalışma Tebliği, a.g.e., s. 38.

¹⁰² Erdoğan, a.g.e., s. 137.

¹⁰³ Toprak – Demir, a.g.e., s. 19.

bankanın daha Fona devredilmesiyle birlikte, 1994-2003 yıllarında Fona devrolan banka sayısı 25'e yükselmiştir. TMSF'ye devredilen bankalar, ilgili dönemde sektörün toplam aktif ve pasif büyüklükleri bakımından beşte bir düzeyine ulaşmıştır.¹⁰⁴

Özel bankaların sağlıklı bir yapıya kavuşturulması unsuru da programda yer almaktadır. Kamu bankalarının yeniden yapılandırılması neticesinde, özel bankaların fonlama maliyetleri düşmüş ve yurtiçinden kullanabilecekleri kaynaklar artmıştır. Özel bankaların sermaye yeterliliği rasyosunun 2001 sonuna kadar %8'e yükseltilmesine yönelik planları içeren takvime bağlı taahhüt mektupları üzerinde anlaşmaya varılmıştır. Bankaların ve iştiraklerinin birleşmesini kolaylaştırmak ve teşvik etmek üzere gerekli yasal düzenlemeler yapılmıştır. Haziran 2001'de gerçekleştirilen iç borç takas işlemiyle özel bankaların yabancı para pozisyon açıkları önemli ölçüde kapanmıştır. 2000 yılı sonunda 8,4 milyar dolar olan özel bankaların bilanço içi yabancı para pozisyon açıkları, 2001 yılı sonunda 1,5 milyar dolara gerilemiştir.

Son olarak bankacılık gözetim ve denetiminin iyileştirilmesi konusunda Türk Bankacılık Sistemini yeniden istikrarlı ve sağlam hale getirmek amacıyla adımlar atılmıştır. Düzenlemeler, kriz dönemlerinde önemli hususlar olan mevduat garantisini, karşılıklar, sermaye ve kredi sınırları gibi öncelikli alanlarda yoğunlaşsa da, sektörün uzun dönemli istikrarına katkı yapan muhasebe standartları, rekabet, etkinlik ve kurumsal düzenlemeleri de kapsamıştır.¹⁰⁵ Özellikle sermaye standartları konusunda yapılan düzenlemeler bu çalışmanın ana teması bakımından oldukça önemlidir. 10 Şubat 2001'de "Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik" yayınlanarak, bankaların sermaye yeterliliği standart oranını belirlerken faiz oranı riskinin yanı sıra kur ve piyasa riskini de dikkate almaları gerekliliği belirtilmiştir. 31 Ocak 2002'de ise yönetmelikte yapılan değişiklikle özkaynak tanımı değiştirilmiş, genel kredi karşılığının netleştirme yapılmaksızın katkı sermayeye ilave edilmesi hükmü getirilmiş ve sermayeden indirilecek değerlere tüm mali kurumlara yapılan sermaye katılımları dahil edilmiştir. Böylece, sistemde tek bir özkaynak tanımının yerleşmesi sağlanarak, gerek kredi sınırlarının hesabında gerekse mali bünyeye dair rasyoların uygulanmasında aynı özkaynak tanımının esas alınması temin edilmiştir.¹⁰⁶

¹⁰⁴ BDDK Çalışma Tebliği, a.ge., s. 43.

¹⁰⁵ BDDK Çalışma Tebliği, a.g.e., s. 60.

¹⁰⁶ BDDK Çalışma Tebliği, a.g.e., s. 62.

3.3 TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN BASEL-II STANDARTLARINA UYUM SÜRECİ

Bankacılık sektöründe yaşanan gelişmelerin ekonomilerin tümünü kolaylıkla etkiler hale gelmesi, bu sektörü oldukça önemli hale getirmiştir. Finansal sektör kaynaklı kriz gibi ekonomileri tehdit eden olumsuz durumların önüne geçebilmek için uluslararası alanda iş birliği yapmak kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu nedenle uluslararası etkin finansal kuruluşların liderliğinde bankacılık sistemine ilişkin ortak standartlar yayınlanmaya başlanmış, bu standartlar bütünü oluşturarak ilk taslak ise Basel-I olmuştur. Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS) bünyesinde faaliyet gösteren Basel Komitesi, 1988 yılında yayınladığı Basel-I'den sonra finansal piyasalarda risk hacminin artması, finansal araçların çeşitlenmesi ve gelişmesi, finansal krizlerin giderek daha çok ülkeyi etkisi altına alması gibi nedenlerle bankacılık düzenlemelerinde yetersiz duruma gelen Basel-I'i, sermaye yeterliliği ölçümüne ilişkin eksikliklerini de göz önüne alarak geliştirmiştir. Basel Komitesi 1999 yılından itibaren Basel-II'ye ilişkin taslaklar yayınlamış, 2004 yılında ise Basel-II'ye ilişkin son taslağı yayınlamıştır. Basel-II bankalarda etkin risk yönetimini ve piyasa disiplini geliştirmek, sermaye yeterliliği ölçümlerinin etkinliğini artırmak ve bu sayede sağlam ve etkin bir bankacılık sistemi oluşturmak ve finansal istikrara katkıda bulunmak için sunulmuş önemli bir fırsat¹⁰⁷ olarak görülmektedir.

Basel-I Uzlaşısı'nın temel amacı olan küresel finans sistemine kurumsallaştırılmış uluslararası standartların uygulanması Basel-II'de de değişmezken, Basel-II finansal aracılık sürecinin risk yönetimi yönüne daha fazla vurgu yapmaktadır. Bu nedenle finansal sektörün gelişen yapısına uygun olarak düzenlenen Basel-II, Basel-I'den farklı bazı maddeler içermektedir. Örneğin, Basel-I'de yer alan kredi riski açısından sermaye yükümlülüğünün OECD ülkesi olup olmama kriterine göre belirlenmesi prensibi Basel-II'de yer almamaktadır. Bir başka farklılık ise; Basel-I'de sadece kredi ve piyasa riskleri için sermaye zorunluluğu bulunmaktayken, Basel-II'de bu risklere ilaveten operasyonel risk sermaye yükümlülüğünün de eklenmiş olduğu görülmektedir. Basel-II'de yer alan diğer farklılıklar ile risk yönetimi konusu belirginleştirilmiş, böylece daha sağlam bir bankacılık sisteminin oluşturulması yönünde adımlar atılmıştır.

¹⁰⁷ BDDK, "10 Soruda Yeni Basel Sermaye Uzlaşısı", s. 1.

3.3.1 Basel-II Uyum Süreci İle İlgili BDDK Uygulamaları

Basel-I standartlarını tam olarak uygulayabilen Türk Bankacılık Sisteminde de, 2002 yılından itibaren Basel-II ile getirilen hususlara ilişkin altyapı unsurlarının tesis edilmesine başlanmıştır. Basel-II ile ilgili çalışmaları yürütmek üzere dört komite tesis edilmiştir. Bunlardan ilki, Mart 2003 tarihinde BDDK yetkilileri ile çeşitli bankaların risk yönetiminden sorumlu üst düzey yöneticilerinin katılımıyla Türkiye Bankalar Birliği bünyesinde oluşturulan Basel-II Yönlendirme Komitesi'dir. Komite ayda bir kez toplanmakta ve Basel-II'ye geçişe yönelik çalışmalar yapmaktadır. İkincisi, Basel-II'ye hazırlık sürecinde etkin bir tartışma platformunun oluşturulması ve Basel-II'ye yönelik çeşitli teknik hususlarda çalışmalar yapılması amacıyla BDDK, Hazine Müsteşarlığı, Merkez Bankası, SPK, TBB ve münferit banka yetkililerinin katılımıyla oluşturulan Basel-II Koordinasyon Komitesi'dir.¹⁰⁸ Diğer ikisi Basel-II Proje Komitesi ve Risk Odaklı Denetim Sistemi Proje Komitesi'dir.

Basel-II Yönlendirme Komitesi'nin en önemli çalışmalarından biri Basel II'ye geçiş sürecinin etkin bir şekilde planlanmasına yönelik olarak banka görüşleri alınmak suretiyle "Basel-II'ye Geçişe İlişkin Yol Haritası"nın hazırlanması olmuştur. Bu rapor Mayıs 2005 tarihinde kamuoyuna açıklanmıştır.¹⁰⁹

Temmuz 2003 tarihinde, Basel-II'nin Türk Bankacılık Sistemi üzerindeki muhtemel etkilerini tespit etmek amaçlı bir Sayısal Etki Çalışması (QIS-TR) gerçekleştirilmiştir. Türk Bankacılık sisteminin Basel-II standartlarına uyumuyla birlikte ortaya çıkabilecek etkilerin hangi yönde olacağını analiz etmek için 3. Sayısal Etki Çalışması (QIS-3) yapılmıştır. Basel Komitesi tarafından düzenlenen ve G-10 ülkeleri dışındaki ülkelerin davet edildiği ilk sayısal etki çalışması olan Basel-II 3. Sayısal Etki Çalışması'na Türkiye tarafından sektörde önemli bir paya sahip (%60) 6 banka ile katılım sağlanmıştır. Bu çalışmaya yönelik nihai değerlendirme toplantısı, BDDK'nın ev sahipliğinde İstanbul'da gerçekleşmiştir. QIS-3'te edinilen deneyimlerden de faydalanarak Temmuz 2003'te aktif büyüklükleri Türk Bankacılık Sistemi'nin %95'ini oluşturan 23 bankanın katılımıyla yerel bir sayısal etki çalışması (QIS-TR) gerçekleştirilmiştir.¹¹⁰ Bu iki çalışmanın kullandığı genel yöntem, katılımcı bankaların sermaye yeterlilik oranları ile ilgili düzenlemelerin

¹⁰⁸ TBB, a.g.e., s. 48.

¹⁰⁹ TBB, a.g.e., s. 48.

¹¹⁰ Ulu, a.g.e., s. 50.

gereği olarak oluşturdukları sistematik araçlar yoluyla, sermaye yeterliliğine ilişkin Basel-II hükümlerinin gereğinin ve bankaların buna uyumunu içeren istatistiki bilgilere ulaşmaktır.¹¹¹

Analiz sonuçları değerlendirildiğinde, portföylere ilişkin artışların sermaye yeterliliğini sınırlı seviyede azalttığı görülmektedir. Ancak bankaların halihazırda yüksek sermaye yeterliliği seviyesine sahip olması nedeniyle bu oranın Basel-II sonrasında da asgari seviyenin oldukça üzerinde kalacağı görülmektedir.¹¹² Yapılan QIS-TR çalışması, sektörün standart yaklaşımları kullanması halinde, Basel-II'ye geçişin ciddi bir sermaye sorunu çıkarmayacağını öngörmektedir.

Bu çalışmanın ardından QIS-TR2 çalışması, Eylül 2006 dönemi verileri esas alınarak, sektörün aktif toplamının yaklaşık %97'sini oluşturan 31 bankanın katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Bu bankalar; yardım masası bankaları, katılımı zorunlu olan bankalar ve katılımı ihtiyari olan bankalar olmak üzere üçe ayrılmıştır. Çalışmada, kredi riskine ilişkin Standart Yaklaşım, Temel İçsel Derecelendirme Yaklaşımı ve Gelişmiş İçsel Derecelendirme Yaklaşımı, operasyonel riske ilişkin Temel Gösterge, Standart Yaklaşım, Alternatif Standart Yaklaşım ve İleri Ölçüm Yaklaşımları, piyasa riskine ilişkin olarak da Standart Yaklaşım ve Riske Maruz Değer (VaR) Yaklaşımının kullanımı benimsenmiştir.

Basel-II uygulamasına ilişkin 30 Mayıs 2005 tarihinde BDDK tarafından açıklanan yol haritası doğrultusunda birinci anket çalışması yapılmıştır. Bu anket daha çok genel sorular içermiş ve bankacılık sektörünün konuyla ilgili durumu açısından önemli bilgilere ulaşmayı sağlamıştır.¹¹³ Anket 42 banka ve 5 özel finans kurumunu kapsamaktadır. Ankette yer alan soruların cevaplarına göre bankaların çoğu uyum sürecinin başlangıç düzeyinde bulunmaktadır. Bu durumu gösteren tablo aşağıdaki gibidir:

¹¹¹ BDDK, **Basel II Sayısal Etki Çalışması Değerlendirme Raporu**, Aralık 2004, s. 16.

¹¹² Filiz, a.g.e., s. 111.

¹¹³ BDDK Araştırma Dairesi, "Türk Bankacılık Sistemi Basel II 1.Anket Çalışması Sonuçları", Temmuz 2005, s. 5.

Tablo 30: Türk Bankalarının Basel-II'ye Uyum Süreci

	Banka Sayısı	% Toplam Aktif
Başlamadı	3	< %1,0
Başlangıç Düzeyi	27	%50,50
Orta Düzey	15	%45,70
İleri Düzey	5	%2,80

Kaynak: BDDK Araştırma Dairesi, "Türk Bankacılık Sistemi Basel II 1.Anket Çalışması Sonuçları", Temmuz 2005, s.5.

Basel-II'ye geçişte bankaların en çok karşılaştıkları sorunlar; veri kısıtları, sistemde altyapı eksikliklerinin mevcut olması, bankaların bütçe kısıtı, teknolojik yetersizlikler ve yeterli sayıda nitelikli personelin bulunmaması olmak üzere sıralanabilir.

Basel-II'ye uyum sürecinde birinci anket sonuçlarına göre özellikle kamu bankalarının, özel bankaların ve yabancı sermayeli mevduat bankalarının diğer gruplara göre daha iyi durumda olduğu anlaşılmıştır. En ileri düzeyde uyum ise yabancı sermayeli bankalar tarafından gösterilmektedir.

Kredi riski, operasyonel risk ve piyasa riskinin ölçülmesi konusunda ise bankaların büyük çoğunluğunun uyum sürecine basitleştirilmiş standart yöntemi kullanarak başladığını görüyoruz. Kredi riskinin ölçümüne ilişkin durum aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 31: Türk Bankalarının Uyguladığı Kredi Risk Ölçüm Teknikleri

	Banka Sayısı	% Toplam Aktif
Standart	16	%36,34
Basitleştirilmiş Standart	26	%74,62
Temel İçsel Derecelendirmeye Dayalı Yaklaşım	2	%1,0
İleri İçsel Derecelendirmeye Dayalı Yaklaşım	5	%20,98

Kaynak: BDDK Araştırma Dairesi, "Türk Bankacılık Sistemi Basel II 1.Anket Çalışması Sonuçları", Temmuz 2005, s.5.

Operasyonel riskin ölçümünde bankaların en çok tercih ettikleri hesaplama yöntemi standart yöntemdir ve sektörün tamamına yakını bu konuda yeterli teknik bilgiye sahip olduğunu bildirmiştir. Piyasa riski ölçümünde ise 29 bankanın cevabı içsel model olmuştur.

Birinci anket çalışmasından sonra, 50 bankaya uygulanan daha kapsamlı bir anket çalışması yapılmıştır. İkinci anket çalışması, birinciye göre daha ayrıntılı bilgiler içermekte ve 90 sorudan oluşmaktadır. İkinci anket çalışması sonuçlarına göre, Türk bankacılık sektörünün tamamına yakını Basel-II uyum çalışmalarına başlamıştır. Basel-II sürecini bankaların %47,48'i kapsamlı bir şekilde ele alırken, sadece %0,19'unda henüz projelendirme yapılmamıştır.¹¹⁴ Bankalar daha çok bilgi – işletim sistemi ve yazılım – donanım konularında bütçe ayırmıştır. Uyum sürecinde karşılaşılan sorunlar ise temerrüt olasılığı, temerrüt halinde kayıp, bütçe kısıtı, teknoloji düzeyi, nitelikli uzman personel eksikliği gibi sıralanmaktadır.

Birinci anket sonuçlarına paralel olarak bu anket sonuçlarından da kamu sermayeli, büyük ölçekli özel sermayeli ve yabancı sermayeli bankaların uyum sürecinde daha ileri düzeyde olduğu anlaşılmaktadır.

Kredi riskinin hesaplanmasında, bankaların başlangıç aşamalarında standart yöntemi tercih ettiğini görmekteyiz. Ancak uygulamaya standart yöntemle başlayacak bankaların çoğunun ileri yöntemlere geçme planı bulunmaktadır. Sektör aktif toplamının yarısına yakınına sahip bankalar ileri yöntem kullanımı için gerekli altyapının hazır olma süresini iki yıl olarak belirtmiştir.

Operasyonel risk hesaplamasında da bankalar genellikle standart yöntemle başlamayı tercih etmişlerdir. Piyasa riskinin ölçümünde ise ankete katılan bankaların 29 tanesinin içsel modelleri kullandığı cevabını görmekteyiz.

3.3.2 Basel-II'nin Türk Bankacılık Sistemine Etkileri

Basel-II Uzlaşısı'nın, orta ve uzun vadede küresel ekonomik düzen üzerinde bir dizi etki yaratacağı öngörülmüştür. Ulusal ve uluslararası bankaların Basel-II'ye uyum sağlayabilmek için risk yönetimine daha karmaşık yöntemlerle yaklaşmaları neticesinde,

¹¹⁴ BDDK, “Türk Bankacılık Sistemi Basel II 2. Anket Çalışması”, Aralık 2005, s.3

özellikle gelişmekte olan ülkeler, gerek hazine borçlanması açısından gerekse kredi piyasaları açısından etkilenmektedirler.¹¹⁵

Basel-II'nin bankacılık sistemi üzerindeki temel etkileri; borçlu-kredi kalitesine verilen önemin artması, piyasa disiplininin sağlanması, şeffaflık ve rekabeti artırma, bunlara bağlı olarak da kurallara uygun bir kredi kültürünün gelişmesini sağlamak olarak yansımıştır.

Basel-I gibi Basel-II düzenlemeleri de G-10 ülkeleri için hazırlanmış olmasına rağmen bir çok ülke tarafından kabul görmüştür. Düzenlemenin etkileri hem ulusal ve uluslararası bankalar açısından, hem de gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından farklılıklar göstermektedir. Basel-II risklere daha duyarlı bir standartlar bütünü olduğundan, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ülke ve banka risk ağırlıkları farklı olmaktadır.

Bankacılık sektöründe uluslararası gelişmelere ve eğilimlere paralel olarak hem iç baskılar hem de IMF, Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların dış baskıları sonucu Türk Bankacılık Sistemi de uluslararası düzenlemeleri yakından takip ederek uygulamaktadır. Basel-I'e tam uyum sağlayan Türk Bankacılık Sisteminin Basel-II'ye geçmesi Avrupa Birliği'ne uyum yönünden ve dünyaya entegre olabilme açısından önem taşımaktadır.

Basel-II, Türkiye açısından daha sağlam ve etkin bir bankacılık sistemi fırsatı sunmakta, ancak mevcut düzenlemedeki bazı avantajları ortadan kaldırmaktadır. Örneğin; Basel-II'de OECD Klüp Kuralı'nın kaldırılmasıyla, OECD üyesi olan Türkiye avantajını kaybetmekte, böylece bankacılık sektöründe sermaye gerekleri artmaktadır. Basel-II'nin getirdiği diğer bir yenilik çerçevesinde uluslararası derecelendirme kuruluşları risk ağırlıklarını belirlemektedir. Yani risk ağırlıkları eskisi gibi borçlunun dahil olduğu kategoriye göre belirlenmemektedir. Mevcut sistemde, özel sektör firmalarına verilen krediler risk yapısına bakılmaksızın, teminat yapısı dikkate alınarak büyük oranda %100 risk ağırlığına sahipken, Basel-II'deki standart yöntem altında kurumsal portföydeki firmaların risk ağırlığı, firmaların kredi notuna bağlanmıştır.¹¹⁶

Türk Bankacılık Sisteminin Basel-II'ye uyum sürecinde, düzenlemeleri bir fırsata dönüştürmek için eksikliklerin iyi analiz edilmesi gerekmektedir. Hem sektör, hem de

¹¹⁵ BDDK Araştırma Dairesi, "Basel II, Ekonomik Yansımaları ve Geçiş Süreci", Mayıs 2005, s. 1.

¹¹⁶ Cüneyt, a.g.e., s. 66.

denetim otoritesinin yerine getirmesi gereken konulardan bazıları aşağıda sıralanmaktadır:¹¹⁷

- Sağlam ve güvenilir bir bankacılık ve risk yönetimi altyapısının oluşturulması,
- Hem bankalarda hem de denetim otoritesinde risk bilincinin artırılmasının ve risk kültürünün yerleşmesinin sağlanması,
- Bankacılık sektörünün ve reel sektörün Basel-II'ye tam geçiş için hazır olması,
- Basel-II ile gündeme gelen alanlarda uzmanlık, bilgi kaynağı ve insan kaynağı açığının kapatılması,
- Piyasanın işleyişinin artan rolü için gerekli ortamın oluşturulması,
- Veri gereksiniminin karşılanması,
- Risk ölçümü ve yasal sermaye hesaplama yaklaşımlarına uyumun sağlanması,
- Basel II ile ilgili hususlarda gerekli tüm düzenlemelerin hazırlanması,
- Etkin operasyonel risk ve kredi riski ölçümünün ve yönetiminin teşvik edilmesi,
- Bankaların içsel sermaye değerlendirme süreçlerinin oluşturulması ve etkin bir şekilde uygulanmasının sağlanması,
- Bankaların yaptıkları risk değerlendirmelerinin daha güvenilir hale getirilmesi,
- BDDK'nın ve sektörün ikinci yapısal blok gereksinimlerine (ekonomik sermaye tahsisi ve risk odaklı denetim vb.) uyumunun sağlanması,
- Risk ölçüm modellerinin izin ve denetimine ilişkin gerekli yeteneklerin kazanılması,
- Bankaların ve finansal piyasaların 3. yapısal blok uygulamasına hazırlanması.

3.3.3 Basel-II'ye Uyum Sürecinde Son Durum

Türk Bankacılık Sisteminin Basel-II'ye uyum sürecinde kamuoyunu bilgilendirmek amacıyla BDDK tarafından ilerleme raporları hazırlanmaktadır. Eylül 2009 ve Şubat 2010 tarihli son yayınlanan iki rapor, bankacılık sektörünün Basel-II'ye uyumu çerçevesinde bankaların ne durumda oldukları hakkında bilgi vermektedir. Yapılan iki çalışmada katılım bankaları ile beraber toplam 46 banka yer almıştır.

¹¹⁷ Ahmet Şirin, **Supervisory and Regulatory Concerns in Turkish, Financial Stability and Implications of Basel II**, Central Bank of the Republic of Turkey, İstanbul, 17 May, 2005, s.14.

Haziran 2009 verilerine göre, bankacılık sektörünün toplam aktif büyüklüğünün %39,8'ini oluşturan bankalar bireysel bazda, %29,7'sini oluşturan bankalar ise konsolide bazda Basel-II'ye geçişe ilişkin strateji ve politikalarını uygulamaya koymuştur. Bu orana strateji ve politikalarını hazırlamakta olan bankalar da dahil edildiğinde sektör aktiflerinin %80'e yakın bir kısmını oluşturan bankaların bu konuda çalışma yapmış olduğu görülmektedir.¹¹⁸

Aralık 2009 verilerine göre ise, bankacılık sektörü aktif büyüklüğünün %39,4'ünü oluşturan bankalar bireysel bazda, %29,3'ünü oluşturan bankalar ise konsolide bazda Basel-II'ye geçişe ilişkin strateji ve politikalarını uygulamaya koymuştur.¹¹⁹

Haziran 2009 verilerine göre Basel-II kapsamındaki kredi riski, piyasa riski, operasyonel risk, ikinci yapısal blok ve üçüncü yapısal blok konularına verdikleri cevaplara göre kredi riskinde bankaların %99'u standart yaklaşıma %50-%100 arasında uyum sağlamaktadır. İçsel derecelendirmeye dayalı yaklaşımda %50'nin üzerinde uyum sağlayan bankaların oranı %38'e yükselmiştir. 2013 yılına kadar ileri yöntemlere geçişi planlayan bankalar %60 oranındadır. Aralık 2009 verilerinde ise içsel derecelendirmeye dayalı yaklaşımda uyum sağlayan bankaların oranı %53'e yükselmiştir.

Her iki çalışmada da, bankaların tamamı piyasa riski ölçümünde standart yöntemle uyum sağlamıştır. Operasyonel riskte bankaların tamamı su anda kullanılmakta olan temel gösterge yaklaşımına uyum sağlarken, standart yaklaşımda %75 ila %100 arasında uyum sağlayan bankaların oranı %29'da kalmaktadır. Aralık verilerinde bu oran %30'a çıkmıştır.

Her iki çalışmada da, ikinci yapısal bloğa uyum birinci yapısal bloğa uyumun daha altında oranlarda seyretmiştir. Üçüncü yapısal blok hükümlerine ise bankaların %93'unun %50 ila %100 arasında uyum sağladığı görülmektedir.

Bankaların Basel-II'ye uyum sürecinde karşılaştıkları sorunların başında veri eksikliği gelmektedir. Diğer sorunlar ise; mevzuat belirsizliği, teknoloji eksikliği, nitelikli personel yetersizliği, bütçeleme ve Basel-II'nin anlaşılabilmesi olarak sıralanmaktadır. Bu sorunların giderilmesinde ve Basel-II'ye geçiş sürecinde bankaların BDDK'dan bazı beklentileri bulunmaktadır. Bunlar aşağıda maddeler halinde sıralanmaktadır:¹²⁰

¹¹⁸ BDDK, **Bankacılık Sektörü Basel II İlerleme Raporu**, Eylül 2009, s. 8.

¹¹⁹ BDDK, **Bankacılık Sektörü Basel II İlerleme Raporu**, Şubat 2010, s. 8.

¹²⁰ BDDK, a.g.e., Eylül 2009, s.12

- Uyum için gerekli olan banka içi düzenlemelerin ve hazırlıkların yapılabilmesini sağlamak amacıyla ilgili mevzuatın uygun bir süre içerisinde yayımlanarak görüşe açılması,
- Raporlama formlarının uygulamaya geçiş aşamasından makul bir süre önce açıklanması,
- Uyumun bankaların ölçeklerine göre sınıflandırılarak değerlendirilmesi ve uluslararası piyasalardaki gelişmeler ile risk algılamasının değişmesine paralel olarak geçiş süreçlerinin uzun tutulması,
- Soru sorulabilecek ve cevapların ortak bir platformda paylaşıldığı bir ortam oluşturularak iletişimin artırılması ve anlaşılmayan konuların netleştirilmesine katkı sağlanması,
- İçsel Derecelendirmeye Dayalı Yaklaşımlarla yasal sermaye hesaplamaları başvurularının değerlendirilmesinde geçerli olacak kriter ve unsurların netleştirilmesi ve bankalara duyurulması,
- Finans sektörüne ve reel sektöre Basel-II süreçlerinin uygulanması hakkında konferans, sempozyum ve bilgilendirme toplantıları yapılması.

3.4 BASEL-III VE TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ

2007 yılında finansal kriz ABD’de ortaya çıkmış olmakla birlikte hızlı bir şekilde Avrupa’ya, Asya’ya ve gelişmekte olan ülkelere sıçrayarak küresel bir hal almıştır. ABD krizini tetikleyen temel faktör, düşük faiz politikasının uygulanması sonucunda düşük faizli konut kredilerinin yapısının bozulmasıdır. Bu duruma bağlı olarak faiz yapısının uyumsuzlaşması, konut fiyatlarında balon artışların ortaya çıkması, menkul kıymetlerin fonlanmasında yaşanan sıkışıklık, kredi türev piyasalarının genişlemesi ve kredi derecelendirme sürecinde yaşanan sorunlar krizin derinleşmesine sebep olan diğer faktörler olarak ortaya çıkmaktadır. Kredi krizi olarak başlayan ancak ilerleyen süreçte likidite krizine dönüşen bu krizin temelini gelişmiş ülkelerin oluşturması ve bu ülkelerin finans sektörlerinde yaşanan sorunlar ve neticesindeki banka iflasları krizin reel sektöre de yansımaya yol açmıştır. Böylelikle ülke ekonomilerini derinden sarsan küresel kriz, hem finans hem de reel sektörü içine alan tam bir ekonomik kriz niteliğine sahip olmuştur.

Kriz sürecinde bankacılık sektöründe birçok olumsuz gelişme meydana gelmiş, pek çok banka iflasa sürüklenmiş ve yoğun bir devlet müdahalesi süreci yaşanmıştır. ABD’de sonra Avrupa bankacılık sistemi de Ekim 2008’den itibaren krizden ciddi şekilde etkilenmeye başlamış, birtakım uluslararası Avrupa bankalarının hükümetler tarafından kurtarılması gerekmiştir.¹²¹ Uluslararası düzenlemelerin varlığına rağmen yetersiz şekilde denetlenen istikrarsız bir finansal sistem, Basel-I çerçevesi altında seküritizasyon¹²² uygulamalarının sermaye yeterliliği avantajları sağlaması gibi düzenleme boşlukları, derecelendirme firmalarının performansına endeksli ve likidite riski içermeyen Basel-II düzenlemeleri gibi unsurlar neticesinde dünya, tarihinin en büyük bankacılık sektörü başarısızlığı ile karşı karşıya kalmıştır.¹²³

Birçok ülke tarafından uygulanan Basel standartlarının yaşanan son krizi engelleyememiş olması ve kriz döneminde Basel-II’nin beklenen performansa ulaşamaması çözüme yönelik çalışmaların başlamasına sebep olmuştur. Kriz uluslar arası nitelikte olduğundan çözüm için de uluslararası bir mücadele gerekmiş, böylece Eylül 2010’da bankacılık sektörü için yeni sermaye kuralları belirlenerek Basel-III üzerinde anlaşma sağlanmıştır.

Hemen hemen her ülkenin finans ve reel sektörlerinde olumsuz etkiler yaratan küresel krizin etkilerinin başlangıçta Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde sınırlı düzeyde kalacağı düşünülmüş, ancak 2008 yılı son çeyreğinden itibaren pek çok gelişmekte olan ülke ekonomisi küresel krizden büyüme, işsizlik, bütçe açığı gibi makro ekonomik göstergeler bakımından olumsuz etkilenmiştir. Türkiye, 2001 krizi sonrasında başarıyla gerçekleştirilen Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı’nın, bankacılık sektörüne has bazı yapısal özelliklerin ve TCMB’nin uyguladığı makro ekonomik politikaların sonucu olarak diğer ülke ekonomilerine nazaran kriz sürecine daha hazırlıklı girmiştir.¹²⁴

¹²¹ Erdönmez, a.g.e., s. 86.

¹²² Seküritizasyon: Bilançonun dönen varlıklar bölümünde stok halindeki uzun vadeli ancak taksitlere dayanan alacakların likit hale dönüştürülmesi işlemidir.

¹²³ Öztürk, a.g.e., s. 27.

¹²⁴ Burcu Civelek Yüce, “Küresel Finansal Kriz ve Türk Bankacılık Sektörü”, **Leaders**, Kasım 2009, s. 32.

3.4.1 Dünya Finans Krizi Sürecinde Türk Bankacılık Sistemi

Dünya ekonomisini derinden etkileyen küresel kriz sonrası 2010 yılı dünyanın birçok ekonomisi açısından sıkıntılı bir yıl olarak tarihe geçmiştir. Başta İrlanda ve Yunanistan olmak üzere bazı gelişmiş ekonomilerin aslında o kadar da gelişmiş olmadıkları ortaya çıkarken, içlerinde Türkiye'nin de bulunduğu Çin, Brezilya, Rusya gibi yeni yükselen piyasa ekonomilerinin krizlere karşı ciddi bir direnç ortamı geliştirdikleri anlaşılmıştır. 2001 krizinden sonra yapılan yasal düzenlemeler sayesinde, Türk Bankacılık Sistemi eskiden olduğuna kıyasla daha sağlam bir yapı arz etmektedir. Dolayısıyla küresel kriz sürecinde Türkiye'deki banka bilançolarında krize neden olacak bir problem esasen söz konusu olmamıştır.¹²⁵ Ancak Ağustos 2008'den itibaren Türk finansal piyasalarını yoğun bir şekilde etkilemeye başlayan küresel kriz, ülke ekonomisini de ihracatta daralma, işsizlikte artış ve doğrudan yabancı yatırımlarda azalma gibi konularda sarsmıştır.

Krizin ilk göstergesi olarak, İMKB'den yurt dışına çıkan sermaye hareketi kabul edilebilir. Borsa ani bir düşüşle %8 oranında değer kaybederken, sonraki günlerde de sert düşüşler yaşamıştır. Sanayi üretim kapasitesi %68'e düşmüş, işsizlik oranı ani olarak %3 artmıştır. Küresel kriz, finansal piyasa etkisinden önce Türkiye'de reel sektörü etkilemiştir. Batı piyasalarındaki gelir seviyesi düşüşüne paralel olarak bu bölgeye yönelik ihracat olumsuz etkilenmiş ve %40 civarında azalmıştır. Krizden en çok etkilenen ekonominin belkemiği sektörlerden imalat sanayi %10.8 oranında daralırken, inşaat sektöründe %13.4 oranında bir daralma söz konusu olmuştur.¹²⁶ Bu yüzden Türkiye, çevre bağımlı ülkeler arasında 2008 küresel krizinden en fazla etkilenen ülkelerden biri olarak dikkat çekmiştir.

Küresel kriz karşısında Türkiye ekonomisinin hasarının büyüklüğünü belirleyecek en önemli unsur, en zayıf halka durumuna gelen cari işlemler açığıdır.¹²⁷ Türkiye'nin döviz açığı 2002'de 1 milyar doları bulmazken, dış kaynağa dayalı büyüme sonucu 2007 yılında 38 milyar dolara yükselmiş, 2008 Ağustos'unda ise 49 milyar dolara yaklaşmıştır. 2008 yılından itibaren krizin etkisi, ihracatın azalması ancak ithalat artışının devam etmesi, borsadaki yabancı yatırımın payının düşmesi cari açığı yükselten unsurlar olarak göze çarpmaktadır. Özel sektörün tüketim ve yatırım amaçlı talebi nedeniyle bir süredir çok

¹²⁵ Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, "2007-2008 Küresel Finans Krizi ve Türkiye: Etkiler ve Öneriler", s. 4.

¹²⁶ Zeynep Bacni, "Global Mali Kriz Sürecinde Kriz Yönetimi ve Yeniden Yapılandırmalar", Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2010, s. 39.

¹²⁷ Bacni, a.g.e., s. 41.

güçlü seyreden toplam yurtiçi talep ve zayıf seyreden yurtdışı talep, beraberinde artan bir dış ticaret açığına neden olmuş, bu açık finansal istikrar açısından risk odağı olarak algılandığından bir dizi parasal ve bankacılık önlemlerinin uygulamaya konulmasını zorunlu hale getirmiştir

Aşağıdaki tabloda GSYH oranlarının yüzdesel olarak yıllara olan dağılımı gösterilmiştir. Buna göre; Türkiye ekonomisi, 2003–2007 yılları arasında ortalama %7 civarındaki büyüme eğilimi gösterirken, 2008 yılının ilk çeyreğinde, %7.2, küresel krizin etkilerinin hissedilmeye başlamasıyla ikinci ve üçüncü çeyrekte sırasıyla %2.8 ve %1 oranında büyüme göstermiştir. İnşaat sektörü ise %8,2 oranında küçülmüştür. Krizin reel sektöre yansımalarıyla birlikte iç ve dış talep daralmış ve sanayi üretimi düşmüştür. Bunun sonucunda GSYH dördüncü çeyrekte %6.5 oranında gerilemiş ve 2008 yılının GSYH'sı %0.9 olarak gerçekleşmiştir. Bu düşük büyümenin en çok inşaat, ticaret ve imalat sanayi sektörlerini etkilemiş olduğu görülmüştür.¹²⁸ Ancak Türkiye'de son altı çeyrekte benzer ekonomilerin büyüme performansına göre daha güçlü bir büyüme gözlenmektedir. 2010 yılı GSYH büyümesi %9.2 düzeyinde iken, 2011 ilk çeyreğinde bu oran %11 olarak gerçekleşmiştir. Haziran 2011'de yapılan beklenti anketlerine göre 2011 yılı için %6.1'lik bir büyüme beklenmektedir.

Tablo 32: GSYH Oranlarının Yıllara Olan Dağılımı

	Cari Fiyatlarla (Milyon TL)	Sabit Fiyatlarla (Milyon TL)	Büyüme Oranı (%)
2000	166.658	72.436	6.8
2001	240.224	68.309	-5.7
2002	350.476	72.520	6.2
2003	454.781	76.338	5.3
2004	559.033	83.486	9.4
2005	648.932	90.500	8.4
2006	758.391	96.738	6.9
2007	843.178	101.252	4.7
2008	950.098	102.164	0.9

Kaynak: Maliye Bakanlığı, Yıllık Ekonomik Rapor 2009 verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

¹²⁸ Bacni, a.g.e., s. 43.

Türkiye’de mali krizden etkilenme düzeyinin biraz daha düşük kalması Türk Bankacılık Sisteminin 2002 yılından itibaren rehabilite edilmesi ile doğrudan ilgilidir. 2001 krizi sonrasında, Türk Bankacılık Sistemi ciddi bir yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Bu dönemde hayata geçirilen kamu bankalarının yeniden yapılandırılması, düzenleyici ve denetleyici çerçevenin sağlamaştırılması, kredi / sermaye oranı zorunluluğunun uygulanması ile sektörün sermaye tabanının güçlendirilmesi gibi yapısal değişiklikler, sektörü olası krizlere karşı bağımsızlık kazanmış bir duruma getirmiştir.¹²⁹

Türk Bankacılık Sektörünün piyasa yapısı, son 11 yıllık dönemde yaşanan temel gelişmeler çerçevesinde önemli bir dönüşüm geçirmiştir. Bu zaman diliminde, çok sayıda bankanın sistem dışına çıkması, yeniden yapılandırma, birleşme ve devirler, hisse alımları, stratejik yatırımlar, düzenleyici çerçeve, risk yönetimi, küresel sermaye katılımı ve piyasa dinamikleriyle yeniden şekillenen sektörde, bankaların göreceli payları değişmiştir. Piyasalar ayrıntılı olarak analiz edildiğinde; toplam kredilerde, ticari kredilerde, küçük ve orta ölçekli işletme kredilerinde ve konut kredilerinde yoğunlaşma olmadığı ve yüksek derecede rekabetin olduğu bir pazar yapısı görülmektedir. Öte yandan, bireysel kredi kartları, mevduat ile sendikasyon ve seküritizasyon kredilerinde ılımlı derecede yoğunlaşma görülmektedir.¹³⁰

ABD’de başlayan ve bütün dünyaya yayılan krizin temel faktörü olan eşik altı konut kredileri ve sofistike türev enstrümanları henüz Türk Bankacılık Sisteminde yer bulamadığından, bu unsurlardan kaynaklanan riskler Türk mali sistemini etkilememiştir. Son yıllarda Türkiye’de kredi hacmi büyümesi yüksek gerçekleşirken, bu büyüme sağlıklı ve yaygın mevduat fonlaması ile paralel biçimde gelişmiştir. Böylece finansal kırılganlık asgari düzeye indirilmiştir. Türk Bankacılık Sisteminde uygulanan yüksek sermaye yeterlilik oranları Türk bankalarının bilançolarını risklere karşı korumuştur. Krizin etkisini göstermeye başlaması ile birlikte Türkiye’de finansal sisteme yönelik olarak bankacılık sektöründe kar dağıtımına sınırlama getirilmesi, zorunlu karşılıkların düşürülmesi, Merkez Bankası’ndan borçlanma vadelerinin uzatılması, Basel-II standartlarına uyum çalışmalarının hızlandırılması başta olmak üzere bir dizi tedbir uygulamaya konulmuştur. Ayrıca sektör BDDK tarafından etkin bir düzenleme ve denetim faaliyeti altında kriz sürecini iyi bir performans göstererek atlattır.

¹²⁹ Civelek, a.g.e., s. 33.

¹³⁰ BDDK Strateji Geliştirme Başkanlığı, “Bankacılıkta Yapısal Gelişmeler”, Sayı:5, Aralık 2010, s. İii.

Haziran 2011 itibarıyla finansal sektörün aktif büyüklüğü önceki yılın aynı ayına göre 301 milyar TL artarak 1.48 trilyon TL olarak gerçekleşmiştir. Türk Bankacılık Sektörünün finansal sektörün toplam aktifleri içindeki payı %76.2 olduğundan Türkiye’de Bankacılık Sistemi finans sektörünün temelini oluşturmakta, dolayısıyla bu sektördeki istihdamın büyük kısmı da bankalarca sağlanmaktadır. Küresel kriz Türk Bankacılık Sektörü istihdamında artış yönündeki ivmenin yavaşlamasına sebep olmuştur. 2007-2009 yılları arasında, Türkiye’de büyük bankaların personel sayıları dünya genelinin aksine artış kaydetmiştir. Örneğin, Ziraat Bankası’nda Temmuz 2007’den önce çalışan sayısı 20.261 iken, Haziran 2009 itibarıyla 1.414 personel daha istihdam edilmiştir.¹³¹ Haziran 2011 itibarıyla bankacılık sektöründe 194.619 kişi istihdam edilmekte olup sektör 10.351 adet şube ile faaliyet göstermektedir. Aşağıdaki tabloda 2005 yılından itibaren devamlı bir artış gösteren şube sayısının gelişimi incelenmektedir. Tablodan küresel finansal kriz öncesinde yüksek büyüme oranlarına ulaşan sektördeki şube sayısının, kriz sonrasında daha ılımlı bir artış sergilediği anlaşılmaktadır.

Tablo 33: 2005-2010 Yılları Arasında Şube Sayısının Gelişimi

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Mevduat Bankaları	6241	6904	7678	8724	8968	9419
Katılım Bankaları	292	356	422	536	569	607
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	35	42	44	44	44	40
Toplam	6568	7302	8144	9304	9581	10066

Kaynak: http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Finansal_Piyasalar_Raporlari/9992fpr_haz2011_260811.pdf verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Sektördeki bankalar şube sayısına göre sıralandığında, 2000 yılından itibaren ilk sırada T.C. Ziraat Bankası’nın yer aldığı görülmektedir. 2010 yılında da %13.1’lik payla yine ilk sırayı almıştır. Ziraat Bankası’nı %11.3’le İş Bankası ve %9.1’lin payla Akbank takip etmektedir. Aşağıda yer alan tabloda 2003 yılından 2010 yılına kadar toplam mevduatın ve kredi stokunun gelişim süreci ele alınmaktadır.

¹³¹ Faruk Akın –Nalan Ece, “Küresel Finansal Kriz ve Bankacılık Sektörü İstihdamı Üzerine Etkileri”, **Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt XXVII, Sayı II, s. 164.

Tablo 34: Mevduat Ve Kredi Stoku (Milyon TL)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Toplam Mevduat	160.380	197.953	251.490	307.647	356.865	454.599	514.618	617.037
-TL	81.514	109.456	159.012	186.286	230.461	294.093	341.412	433.501
-YP	78.866	88.497	92.478	121.361	126.404	160.506	173.206	183.536
Krediler	68.434	101.579	156.410	218.989	285.653	367.609	392.622	525.905
-TL	36.200	63.968	113.515	163.095	217.027	262.265	288.209	383.815
-YP	32.234	37.611	42.895	55.895	68.627	105.324	104.413	142.091
Takipteki Alacaklar	1.222	809	884	883	1.365	2.824	3.595	3.107

Kaynak: <http://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Yayinlar/Dokumanlar/Bankalarimiz2010TR.pdf> verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır

Tablodan da görüldüğü üzere toplam mevduat ve kredi stoku her yıl artma eğilimi göstermiştir. 2010 yılında toplam mevduatın %36'sı kamu sermayeli bankalarda toplanırken, %48'i ise özel sermayeli bankalarda toplanmıştır. Kamu bankaları TL mevduatın %40'ına, yabancı para mevduatın ise %26'sına sahiptir. Buna karşılık özel bankalar TL mevduatın %44'ünü, yabancı para mevduatın %56'sını toplamışlardır. Tabloda da yer aldığı gibi 2003 yılından itibaren toplam mevduatın krediye dönme oranı giderek artmıştır. Bu oran 2002 yılında %38 iken, 2006'da %71'e, 2007'de ise %71'e yükselmiştir. 2009 sonu itibariyle toplam mevduatın krediye dönme oranı %77 iken, 2010 yılı sonunda %80'e yükselmiştir. Kredi stokundaki büyüme hızına bakıldığında Aralık 2009 itibariyle bu oranın %34 olarak gerçekleştiği görülmektedir. TL krediler %36 oranında, YP krediler ise %33 civarında büyüme göstermiştir. 2010 yılı itibariyle bankacılık sektörü toplam kredilerinin GSYH'ya oranı %48 olarak gerçekleşmiştir. Takipteki alacaklar ise özellikle finansal krizin etkilerinin ülkemiz bankacılık sistemini etkilemesiyle birlikte 2008 ve 2009 yıllarında önemli bir artış göstermiştir. Ancak krizin etkilerinin silinmeye başladığı 2010 yılında, takipteki alacaklar 2009 yılına kıyasla azalmıştır.

Tablo 35: Grupların Sektör Payları (%)

	Toplam Aktifler			Toplam Mevduat			Toplam Krediler		
	2008	2009	2010	2008	2009	2010	2008	2009	2010
Mevduat Bankaları	97	97	97	100	100	100	96	96	97
-Kamu	29	31	31	36	37	38	24	27	29
-Özel	52	52	52	51	50	50	55	52	52
-Yabancı Banka	15	13	13	13	13	12	18	17	15
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	3	3	3	-	-	-	4	4	3

Kaynak: <http://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Yayinlar/Dokumanlar/Bankalarimiz2010TR.pdf>

Yukarıdaki tabloda mevduat bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarının toplam mevduat ve toplam kredileri hangi oranlarda bölüştükleri incelenmektedir. 2010 yılı itibariyle mevduat bankalarının aktiflerinin toplam içindeki payı %97, kalkınma ve yatırım bankalarının payı ise %3 olarak gerçekleşmiştir. Mevduat bankaları grubu içinde yer alan özel bankaların aktiflerinin toplamdaki payı 2008'den 2010 yılına kadar bir değişiklik göstermeyerek %52 oranında gerçekleşmiştir. Toplam mevduat içinde yabancı sermayeli bankaların payı tablodan da görüleceği gibi 2009 yılında %13 iken, 2010 yılında 1 puan azalmış ve %12 olarak gerçekleşmiştir. Toplam kredilerde ise özel bankaların hakimiyeti görülmektedir. Ancak 2008 yılından itibaren kamu bankalarının da krediler içindeki payını arttırdığı görülmektedir. toplam krediler içinde kamu bankalarının 2008'deki toplam payı %24 iken, 2009 yılında bu oran %27'ye, 2010 yılında ise %29'a yükselmiştir. Banka türlerine göre ele alınan bu tablodan sonra, bankacılık sistemindeki ilk beş ve ilk on bankanın toplam mevduat ve toplam krediler göstergelerindeki durumları aşağıdaki tabloda incelenmektedir.

Tablo 36: Bankacılık Sisteminde Yoğunlaşma 2008-2010 (%)

	2006	2007	2008	2009	2010
İlk Beş Banka					
-Toplam Aktif	63	62	62	63	63
-Toplam Mevduat	64	64	65	66	66
-Toplam Krediler	53	57	58	55	57
İlk On Banka					
-Toplam Aktif	86	85	86	87	87
-Toplam Mevduat	90	89	90	91	91
-Toplam Krediler	83	83	84	85	86

Kaynak: <http://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Yayinlar/Dokumanlar/Bankalarimiz2010TR.pdf> verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Türk Bankacılık Sisteminde yer alan ilk beş ve ilk on bankanın toplam aktif, toplam mevduat ve toplam kredileri içerisindeki payları yukarıdaki tabloda gösterilmektedir. 2009-2010 yılları karşılaştırıldığında, ilk beş ve ilk on bankanın toplam aktif ve mevduat içindeki payının değişmemiş olduğu görülmektedir. Ancak toplam kredilerdeki payları ise sırasıyla 2 ve 1 puan yükselerek %57 ve %86 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Türk Bankacılık Sisteminin göstergeleri arasında yer alan aktif/pasif gelişimi durumuna bakıldığında, bankacılık sektörünün aktif toplamının 2011 yılının ilk yarısında %13.9 oranında artarak 1.146 milyar TL seviyesine ulaştığını görmekteyiz. Türk Bankacılık Sektörü 2011 yılının ilk çeyreğinde %3.9 oranında büyürken, ikinci çeyrekte %9.5 oranında büyümüştür. Kredilerin toplam aktif içindeki payı incelendiğinde, Aralık 2010'da %52.2 düzeyinde gerçekleştiği, Haziran 2011'de ise %54,1 düzeyine yükseldiği görülmektedir. Menkul değerler portföyünün toplam aktif içindeki payı ise %28,6 seviyesinden %24.4 seviyesine gerilemiştir. Haziran 2011 itibarıyla toplam pasifin %57.5'ini mevduat, %14.1'ini yurtdışı borçlar, %9.3'ünü ise repo yoluyla sağlanan fonlar oluşturmaktadır. Bankacılık sektörünün toplam kredileri 2010 yılsonuna göre 94.5 milyar TL artarak Haziran 2011 itibarıyla 620.4 milyar TL seviyesine ulaşmıştır. Toplam aktifler içindeki payı 2010 yılsonuna göre 1.9 puan artarak %54.1'e ulaşan krediler, 2011 yılının ikinci çeyreğinde %9.9'luk bir artış sergilerken; yıllık artış oranı ise %36.4 olarak

gerçekleşmiştir. Küresel krizin etkisiyle 2009 yılsonunda en yüksek seviyesine ulaşan takipteki alacaklar, takip eden süreçte sürekli bir düşüş eğilimine girmiş ve Haziran 2011 itibarıyla 18.6 milyar TL'ye gerilemiştir. Sektörün takipteki alacaklar için ayırdığı karşılık oranı %84.4 düzeyindedir. Türk Bankacılık Sektörünün özkaynakları 2011 yılının ilk yarısında %3.4 artarak 139 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Önceki yıllarda sektörün elde ettiği yüksek tutarlı karların dağıtılmayarak bünyede bırakılması, dönem karı ile birlikte değerlendirildiğinde mevcut ödenmiş sermayenin yaklaşık iki katı düzeyinde bir yedek akçe oluşumunu ve dolayısıyla güçlü özkaynak yapısının korunmasını sağlamıştır. Haziran 2011 döneminde sektörün sermaye yeterlilik rasyosu %17.1 olarak gerçekleşmiştir. Türk Bankacılık Sektörü'nün sermaye yeterlilik rasyosu asgari yasal sınır olan %8'in, %12'lik hedef rasyo düzeyinin ve gelişmiş - gelişmekte olan birçok ülkenin üzerindedir. Sektörün sermaye yeterlilik rasyosunda 2009 yılsonundan beri ılımlı bir azalma trendi gözlenmekle beraber, gerek sektörün aktif yapısının gerekse yasal özkaynakların kaliteli olması, bankacılık sektörünün sağlıklı bünyesini koruduğunu göstermektedir.¹³²

Aşağıdaki tabloda Türk Bankacılık Sistemine ilişkin finansal sağlamlık göstergeleri incelenmektedir. Finansal sağlamlık göstergeleri bir ülkedeki finans sektörünün sıhhatini ve sağlamlığını ölçmede kullanılan göstergeler setidir. Söz konusu set IMF uzmanları tarafından oluşturulmuş, Dünya Bankası, BIS gibi diğer uluslararası kuruluşlar da bu sete katkıda bulunmuşlardır.

¹³² BDDK Strateji Geliştirme Başkanlığı, a.g.e., s. 10-34

Tablo 37: Bankacılık Sektörü Sağlık Göstergeleri (%)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Haziran 2011
Yasal Özkaynak/Risk Ağırlıklı Varlıklar	23.7	21.9	18.9	18	20.6	19	17.01
Birinci Kuşak Sermaye/Risk Ağırlıklı Varlıklar	24.3	21.3	18.3	17.2	18.6	17	15.6
Takipteki Alacaklar/Özkaynak	1.6	1.5	1.8	3.3	3.2	2.4	2.1
Takipteki Alacaklar/Brüt Krediler	4.7	3.7	3.5	3.7	5.3	3.7	2.9
Aktif Karlılığı	2.7	3.2	3.3	2.5	3.3	3	2.5
Özkaynak Karlılığı	20.4	27.1	26.6	20	26.4	22.3	19.2
Net Faiz Gelirleri/Brüt Gelir	60.5	60.4	61	64.7	67.1	61.5	56.7
Faiz Dışı Giderler/Brüt Gelir	49.2	46.2	44.9	47.6	38.1	43.4	46.0
Likit Varlıklar/Toplam Varlıklar	-	-	54.1	45.3	48.3	47.1	43.3
Likit Varlıklar/Kısa Vadeli Borçlar	-	-	93.7	75.2	80.1	77.3	71
Yabancı Para Açık Pozisyonu/Özkaynak	4.6	4.4	2.4	1.7	-0.3	0.1	1.4

Kaynak:http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Finansal_Piyasalar_Raporlari/9992fpr_haz2011_260811.pdf verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Tablodan görüleceği gibi sermaye yeterliliğine ilişkin göstergelerde ılımlı bir azalma olmakla birlikte Türk Bankacılık Sisteminin güçlü görünümü devam etmektedir. BDDK tarafından Haziran ayı ortalarında krediler için ayrılan karşılıklara ve sermaye yeterliliğine ilişkin yönetmeliklerde yapılan değişiklik, risk ağırlıklı varlıklarda özkaynaklara kıyasla görülen yüksek artış eğilimi bu azalmada etkili olan faktörlerdir. Özellikle büyük ölçekli kamu bankalarının risk ağırlıklı varlıklarında görülen artış sermaye yeterlilik rasyosunun azalmasında önemli bir rol oynamıştır. Aşağıdaki tablolarda 2010 yılında aktif büyüklüklerine göre sıralanmış ilk 10 bankaya ait bazı göstergeler yer almaktadır. İlk tabloya göre T.C.Ziraat Bankası A.Ş., 151.160 milyon TL’lik aktif toplamı ile Türk Bankacılık Sisteminin en yüksek aktifine sahip ve 3.713 milyon TL net karı ile Türkiye’nin en karlı bankası olarak 2010 yılını tamamlamış, sermaye yeterlilik rasyosu ise %19.2 olarak gerçekleşmiştir. Aktif büyüklüklerine göre sıralanmış ilk on bankanın sermaye

yeterlilik rasyolarına bakıldığında, hedef oran olan %12'den daha yüksek düzeylerde gerçekleştiği görülmektedir. Ancak tüm dünya ülkelerini etkileyen finansal krizin en şiddetli dönemi olan 2008 yılında, Türk bankalarının sermaye yeterlilik rasyolarının 2007 yılına kıyasla azaldığı görülmüştür. 2009 yılında ise tekrar artma eğilimi gösteren sermaye yeterliliği, 2010 yılında ilk on bankanın her birinde %12'den yüksek olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 38: 2010 İtibariyle Aktif Büyüklüklerine Göre Sıralanan İlk 10 Bankaya Ait Göstergeler (Milyon TL)

	Toplam Aktifler	Toplam Krediler ve Alacaklar	Toplam Mevduat	Toplam Özkaynaklar	Net Dönem Karı
T.C.Ziraat Bankası A.Ş.	151.160	57.443	125.796	13.458	3.713
Türkiye İş Bankası A.Ş.	131.796	64.232	88.260	17.014	2.982
Türkiye Garanti Bankası	123.963	64.287	72.658	16.475	3.145
Akbank T.A.Ş.	113.183	52.896	67.167	17.565	2.857
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	84.776	52.615	52.725	10.318	2.060
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O	73.962	44.861	47.701	8.559	1.157
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	72.942	44.296	54.892	7.445	2.010
Finans Bank A.Ş.	38.067	24.859	24.431	5.208	915
Denizbank A.Ş.	27.660	18.459	15.793	3.141	458
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	19.031	11.753	11.999	1.813	300

Kaynak: <http://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Yayinlar/Dokumanlar/Bankalarimiz2010tp.pdf>

Tablo 39: Seçilmiş On Bankaya Ait Sermaye Yeterlilik Rasyoları (%)

	2006	2007	2008	2009	2010
T.C.Ziraat Bankası A.Ş.	39.5	25.4	20.1	23.2	19.2
Türkiye İş Bankası A.Ş.	23.9	20.5	15.2	18.3	17.5
Türkiye Garanti Bankası	14.1	15.4	16.1	21.2	19.6
Akbank T.A.Ş.	20.7	18.9	18.2	22.5	20.6
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	12.3	13.7	15.7	17.8	16.1
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O	20.7	15.4	14.3	15.4	14.4
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	32	20	14.5	16	15.9
Finans Bank A.Ş.	16.8	13	16	18	16.7
Denizbank A.Ş.	15.5	13.2	17.2	19	16.4
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	14.3	14.9	17.7	17.7	14.4

Kaynak: <http://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Yayinlar/Dokumanlar/Bankalarimiz2010tp.pdf> verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Bankacılık sektörünün ana sermayesi, 2011 yılı ikinci çeyreğinde 4.6 milyar TL artış göstermiştir. Ana sermayenin özkaynak içindeki payı, 2011 Haziran itibarıyla, %90.7 olarak gerçekleşmiştir. Ana sermayenin özkaynak içindeki ağırlığı, Türk Bankacılık Sektöründeki yüksek sermaye kalitesine işaret etmektedir.

Bugün gelinen noktada Türk Bankacılık Sektörünün krizden diğer ülkelerin finans sektörlerine oranla çok daha iyi bir performansla çıktığını söylemek mümkündür. 2010 yılında %8.9 büyüme oranı ile güçlü bir büyüme performansı yakalayan ve bu oranla “Avrupa Birliği Büyüme Lideri” olan Türkiye’de bankacılık sektörü de yüksek bir büyüme potansiyeli taşımaktadır. Gelişmiş ekonomilerde ön plana çıkan ve bankacılık sektörü için önemli komisyon kazanımı potansiyeli teşkil eden bazı temel finansal ürünlerin Türkiye’de gelişme aşamasında olması, Mevduat / GSYİH, Krediler / GSYİH gibi göstergelerin henüz

gelişmiş ülkelerin gerisinde olması gibi göstergeler doğrultusunda Türk Bankacılık Sektörü büyüme potansiyeli olduğunu kanıtlamaktadır.

3.4.2 Basel-III Uzlaşısı'nın Türk Bankacılık Sistemine Olası Etkileri

Küresel kriz döneminde Basel-II'nin beklenen performansa ulaşamaması ve uzlaşya yönelik eleştirilerin dozunun artması neticesinde Basel Komite çözüme yönelik çalışmalar başlatarak, 12 Eylül 2010 tarihinde Basel-III adı altında geliştirilen yeni sermaye kurallarını kamuoyuna açıklamıştır. Basel-II'nin eksikliklerini tamamlayan bir “ek düzenlemeler seti” niteliğinde olan Basel-III düzenlemeleri ile finansal yapının güçlendirilmesi ve başka krizlerin önlenmesine yardımcı olmak amacıyla aşırı risk alımının engellenmesi amaçlanmaktadır.¹³³ Basel-III ile birlikte sermayenin niteliğinin ve niceliğinin artırılmasına ilişkin standartlar ile ilave sermaye tamponu oluşturulması gibi başlıklar ön plana çıkmaktadır.

Basel-II'ye geçiş sürecini tam olarak gerçekleştirememiş olan ülkeler Basel-III'e uyum konusunda endişe duyarken, Türk Bankacılık Sistemi yeni düzenlemelere uyum sağlama konusunda daha avantajlı bir konumda yer almaktadır. Türk Bankacılık Sisteminin sermaye yapısı değerlendirildiğinde özkaynaklar içerisindeki sermaye benzeri kredilerin oranının düşük olduğu, ödenmiş sermaye, kar yedekleri ve dağıtılmamış karlar gibi çekirdek sermaye kalemlerinin ise daha yüksek olduğu görülmektedir.¹³⁴ Sektörün yüksek kalitede sermaye ile çalıştığına işaret eden ödenmiş sermaye ve yedek akçeler 2010 yılı itibariyle toplam özkaynakların sırasıyla %37.3 ve %50.4'ünü oluşturmuştur. Basel-III uygulamalarında özkaynak hesaplamalarından çıkarılacak olan üçüncü kuşak sermaye kalemi hali hazırda Türk Bankacılık Sisteminde zaten bulunmamakta olup bu durum ülkemiz bankacılık sektörünü etkilemeyecektir.

Türk Bankacılık Sisteminin %19.2 gibi yüksek sermaye yeterliliği oranı ile çalışması kriz sürecinde Türk bankalarının sorun yaşamasını büyük ölçüde önlemiştir. Serbest sermaye / toplam özkaynaklar oranının artış eğilimini koruması ve toplam özkaynaklar kalemindeki artış

¹³³ Özge Gümüş, “Bankacılık Sektörüne Basel III Etkisi”, **T.C.Ziraat Bankası Teftiş Araştırma Dergisi**, Sayı 6, Ocak 2011, s. 17.

¹³⁴ BDDK Risk Yönetimi Dairesi, “Sorularla Basel III”, Aralık 2010, s. 11.

eğilimi, sermaye yeterlilik rasyosu ile birlikte sermaye yapısı anlamında güçlü bir görünüm ortaya koymaktadır.¹³⁵

Basel-III ile birlikte gündeme gelen ancak Basel-II’de ölçümüne ilişkin herhangi bir standart belirlenmemiş olan likidite riskine ilişkin BDDK tarafından 2006 yılında çıkarılan Yönetmeliğe eklenen asit-test oranı ile likidite riskinin ölçümüne yönelik esasların getirilmiş olması Türk bankalarının küresel kriz döneminde önemli bir likidite sıkıntısı yaşamadan faaliyetlerini devam ettirmelerini sağlamıştır.

Uzun ve kademeli bir uyum sürecini içeren Basel-III ile getirilen yeni sermaye kurallarında işaret edilen oranlar Türk Bankacılık Sisteminde yüksek olarak seyrettiğinden, Türkiye’nin Basel-III sonrası için öngörülen olumsuzluklardan etkilenmeyeceği düşünülmektedir. Güçlü denetim ve geçmiş kriz tecrübeleri sonucunda oluşturulan etkin likidite yönetimi ile küresel kriz dönemine hazırlıklı girdiği görülen Türk Bankacılık Sistemi, dünyadaki benzerleri arasında ayrıcalıklı bir noktada yer almaktadır.

¹³⁵ BDDK, Finansal Piyasalar Raporu Haziran 2010, http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Finansal_Piyasalar_Raporlari/8469fpr_haziran2010.pdf

SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER

Küreselleşme hareketleri birçok sektörde rekabeti artırdığı gibi, finans sektörünü de bu doğrultuda etkilemiştir. Piyasaların entegrasyonu, hem ürün çeşitliliğini hem de işlem hacimdeki artışı beraberinde getirmiş, ancak diğer taraftan bu gelişmeler özellikle bankacılık sistemini çeşitlenen ve karmaşıklaşan birçok riskle karşı karşıya bırakmıştır. Bu durumda finansal istikrarı korumak için, bankacılık sisteminde risk yönetimi kavramı her zamankinden daha önemli hale gelmiştir.

1980-1990 dönemi ve sonrasında ortaya çıkan kompleks yapıları finansal krizlerin birçok ülkeyi etkisi altına almasıyla, finansal piyasalarda ortak standartlar oluşturarak, uygulama farklılıklarını giderme ve istikrarı sağlamaya yönelik çalışmaların yapılması bir gereklilik haline almıştır. Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS), uluslararası bankacılık faaliyetlerini düzenleme doğrultusunda risk yönetimi ve sermaye yeterliliği konularına ortak standart getiren Basel Uzlaşmalarının ilkinin 1988 yılında yayınlamıştır.

Basel-I, basit içerikli ve kolay uygulanabilir olmasıyla geniş çapta uygulama alanı bulmuş ancak zamanla yapısındaki eksiklikler sebebiyle yetersiz kalmaya başlamıştır. İçeriğinde sadece beş risk grubu olmasından dolayı risk duyarlılığı düşük seviyede kalmıştır. Bu durum bankaların, aynı risk kategorisine sahip krediler içerisinden geri dönme olasılığı daha düşük olan seçeneğe yönelmesine sebep olduğu gibi, sermaye arbitrajına da yol açmıştır. Basel-I'de bulunan ülkelerin OECD üyesi olup olmamalarına dayalı risk derecelendirmesi de, Uzlaşma'nın eleştirilen diğer bir noktasını oluşturmaktadır. Küresel standart geliştirme yönünde beklenen etkiyi göstermede yetersiz kalan Basel-I, yerini 1999 yılında ilk taslak metni, 2004 yılında da son hali yayınlanan Basel-II'ye bırakmıştır.

Basel-II kriterlerinin, risk yönetimine odaklandığı görülmektedir. Çünkü, bankacılık ve finans sektöründe sürekli iyileştirmeleri öngören Basel-II, bu iyileştirmelerin temeline risk yönetimini oturtmaktadır. Basel Komitesi'nin risk yönetimi konusundaki çalışmaları, kurum içi ya da kurum dışında yaşanan olumsuz gelişmelerin banka üzerindeki etkilerini sınırlandırmayı, oluşturulan senaryolarla belirsizliği en aza indirerek bankacılık sektörünü tehdit eden ortam ve şartların iyileştirilmesini amaçlamaktadır. Basel-II Uzlaşması'nın benimsediği temel öğeler arasında; her alanda şeffaflığın sağlanması, finansal sistemde

denetim yapısının artırılması ve rekabetçi yapının teşvik edilmesi yer almaktadır. Böylece, ulusal veya uluslararası anlamda dünya üzerinde meydana gelen tüm sermaye hareketlerinin belirli kurallar çerçevesinde gerçekleşmesi amaçlanmaktadır.

Basel-II, yapısı itibariyle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından farklı etkiler meydana getirmiştir. Hatta gelişmekte olan ülkeleri negatif yönde etkilediği bir gerçektir. Basel-I'de yer alan OECD klüp kuralının Basel-II'de kaldırılması, bu kriterin yerine dış derecelendirme kuruluşlarının verdikleri notların dikkate alınması, OECD üyesi olarak avantaj sağlayan ülkeleri dezavantajlı konuma getirmiştir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında ortaya çıkan bir diğer farklılık da, risk ölçüm yaklaşımları konusunda oluşmuştur. Gelişmiş ülkeler içsel derecelendirme yaklaşımı uygularken, gelişmekte olan ülkeler veri yetersizliğinden dolayı standart yaklaşımı uygulamak durumunda kalmaktadır. Bu yüzden gelişmekte olan ülkelerin ayırmaları gereken sermaye karşılıkları gelişmiş ülkelere göre daha fazla olarak gerçekleşmiştir.

2006 yılında ABD konut piyasasının kriz sinyalleri vermesiyle dünya ekonomisi kısa zamanda küresel bir krize sürüklenmiştir. Düşük maliyetli kredi ortamında, konut sektörüne yönelen talep, fiyatların artmasına, kredi karşılığı verilen teminat değerlerinin yükselmesine ve kredi musluklarının daha da açılmasına yol açmıştır. Orantısız tüketici kredisi büyümesini ve gevşek risk değerlendirme sürecini teşvik eden, bilanço dışı taahhütlerin genişlemesine göz yuman, riski yaymak amacıyla uluslararası türev piyasasının kontrolsüz büyümesine izin veren ve tüketicilerin kazandıkları gelirlere daha fazla harcamasını özendiren finans düzenlemeleri kriz için gerekli olan ortamı hazırlamıştır. 1996 ve 2006 yılları arasında iki kat yükselmiş olan konut fiyatlarındaki artışın 2006 yılı başından itibaren hızla düşmeye başlamasıyla, 1930 büyük buhranından sonraki en derin finansal krize neden olan süreç başlamıştır. Krizin küreselleşmesine sebep olan unsur ise, konut kredilerinin risk derecelendirme kuruluşlarının olumlu değerlendirmeleri sonucunda menkul kıymetleştirme adı verilen yeni finans enstrümanları ile yatırım bankaları tarafından uluslararası alıcılara satılmış olmasıdır.

Kriz sonrası birçok ülke gibi ABD ve Euro Bölgesi de ciddi bir durgunlukla karşı karşıya kalmıştır. Artan işsizlik oranları nedeniyle birçok ülkenin küresel ticarete olan bakış açısı değişmiştir. Birçok ülkenin makroekonomik göstergeleri negatif yönde etkilenmiştir. Uluslararası alanda önemli konumda olan bankaların iflas etmesi, bankacılık sektörünün tekrar sorgulanmasına neden olmuştur. Bankacılık sektörüne ortak bir

standartlar bütünü getiren Basel Uzlaşları'ndan Basel-II yoğun eleştirilere maruz kalmıştır. Likidite krizlerinden fazlasıyla etkilenen finansal sistemi düzenlerken likidite riskinin görmezden gelinmesi Basel-II'ye yönelik eleştirilerin odak noktasını oluşturmaktadır.

Yapılan bu eleştirilere karşılık Basel Komitesi, Basel-II kriterlerini savunmakla birlikte, çalışmalarını eleştirileri dikkate alan yönde sürdürmüş, sistemin krizin dönemlerini de içerisine alacak boyutta yeni açılımlara ihtiyacı olduğunu belirten bir yaklaşım içerisine girmiştir. Komite 2010 yılı içerisinde konuya ilişkin taslak çalışmalarını sürdürmüş, bunun sonucunda Basel-II kriterleri 27 ülkenin merkez bankaları ve bankacılık düzenleme kurumlarının uzun süren çalışmalarının ardından Eylül 2010'da gerçekleştirilen toplantıyla gözden geçirilmiş ve getirilen yeni düzenlemeler Basel-III adı altında toplanmıştır.

Basel-III'ün temel hedefinin kaynağı ne olursa olsun finansal ve ekonomik şoklara karşı bankacılık sisteminin dayanıklılığının artırılması olduğu söylenebilir. Buna yönelik olarak düzenlemede yeni oranlar belirlenmiştir. Döngüselligi yeterince dikkate almayan Basel-II'nin aksine, Basel-III'de ekonominin büyüme hızına bağlı olarak arttırılıp azaltılarak hızlı kredi büyümesinin önüne geçmek amacıyla döngüsel sermaye tamponu uygulaması getirilmiştir. Basel-III'de yer alan sermaye oranlarına ilişkin düzenlemelerin 2019 yılının sonuna kadar tamamlanması gerekmektedir. Ancak bu uzun süreçte ortaya çıkacak muhtemel bir kriz karşısında bankaların uygulamada tereddütler yaşamaması kaçınılmaz olacaktır.

Uluslararası bankacılık düzenlemeleri Türkiye açısından değerlendirildiğinde, yapılan çalışmalardan bankaların Basel-I kriterlerine uyum gösterdiği ve Türk Bankacılık Sisteminin uluslararası gelişmelere paralel olarak finansal yeterliliği ile finansal gözetim ve denetimi olmak üzere çeşitli alanlarda düzenlemeler yaptığı anlaşılmaktadır. Uluslararası uygulamada 2007 yılında yürürlüğe giren Basel-II kriterleri, Türkiye'de Avrupa Birliği'ne uyum yönünden ve uluslararası finansal piyasalara entegre olabilme açısından uygulanması zorunlu görülen bir standartlar bütünü olarak algılanmaktadır. Basel-II, Türkiye açısından daha sağlam ve daha etkin bir bankacılık sisteminin gelişmesine yönelik etkilerde bulunduğu gibi, Türkiye'nin OECD üyesi olma avantajını kaybetmesi gibi bazı negatif durumları da beraberinde getirmiştir. Basel-II'de derecelendirme kuruluşları tarafından

verilen notlar önemli olduğundan, yüksek nota sahip olmak için finansal yapının sağlamlaştırılması gerekmektedir.

Türkiye için Basel-II'ye uyum süreci, mali sermayeyi yeniden düzenlerken ekonomik yapının da yeniden düzenlenmesi sürecini beraberinde getirmiştir. Basel-II kriterlerinin uygulanması ile birlikte, piyasa disiplininin artması ve ekonomide kayıt dışılığın azalması, etkin kaynak dağılımı gibi makro düzeyde olumlu etkiler meydana gelmiş, böylelikle Uzlaşımın yayınlanma amacı olan etkin ve sağlam bankacılık sistemi sağlama yolunda önemli adımlar atılmıştır. 2008 yılında tüm ülke ekonomilerini etkisi altına alan küresel finansal kriz sürecinde Türk Bankacılık Sistemi krizin etkilerini hissetmesine rağmen, bazı yapısal farklılıkları nedeniyle, gelişmiş ve diğer gelişmekte olan ülkelerdeki finansal sektörlere kıyasla krize çok daha hazırlıklı ve güçlü girmiştir. 2001 krizi sonrasında, Türk Bankacılık Sistemi'nin ciddi bir yeniden yapılanma döneminden geçmesi, kamu bankalarının yeniden yapılandırılması, düzenleyici ve denetleyici çerçevenin sağlamlaştırılması, sektörün sermaye tabanının güçlendirilmesi, problemlili bankaların sistemden çeşitli yöntemlerle uzaklaştırılması gibi yapısal değişiklikler, sektörü olası krizlere karşı bağımsızlık kazanmış bir duruma getirmiştir. Türkiye'nin Basel-II'ye geçiş gerekliliklerini büyük ölçüde tamamlamış olması ve yüksek sermaye yeterlilik oranlarıyla çalışması, bankacılık sisteminin sermaye yapısının güçlü durumda olduğuna işaret etmektedir. Bu durumda Basel-III'e geçişte de Türk Bankacılık Sistemi diğer ülkelere nazaran daha avantajlı bir konumda yer almaktadır.

Basel-II'yi tamamen ortadan kaldırmayan ancak yeni düzenlemeler getiren ve uzun bir geçiş dönemi öngören Basel-III kriterlerinin uygulanabilirliği, henüz üzerinden bir yıl bile geçmemesine rağmen tartışılmaktadır. Kendinden önceki tüm Basel Uzlaşmaları gibi Basel-III de yapısındaki çelişkiler yüzünden eleştirilere maruz kalmaktadır. Başlangıçta piyasalarda olumlu hava estiren Basel-III'ün bankaların finansal yapılarını güçlendireceği bir gerçektir. Ancak bankaların sermaye rasyolarını yükseltme çabaları kredi vermeyi zorlaştırabilir. Küresel kriz sonrası toparlanmakta güçlük çeken ülkelerin bankacılık sistemleri hala kırılğan bir durumda iken, Basel-III ile birlikte sermaye rasyolarının yükselmesi kredi hacmini daraltıp, ekonomik iyileşme sürecini yavaşlatabilir. Sermaye artırımını ve borçlanma bağımlılığını düzenlemeyi hedef alan Basel-III, üye ülkeler tarafından uygulamaya konmaya başlandıkça ABD ve Avrupa Birliği cephesinde sorunlara sebep olacağı görülmektedir. Başta Almanya ve Fransa, düzenleme konusunda

çekincelerini dile getirmiş, yeni kuralların ek sermaye gereksinimine sebebiyet vereceğini, bu durumun da bankaları yeni kaynak arayışına iteceğini söylemişlerdir. Tahminlere göre 40 milyar Euro seviyesinde bir finansmana ihtiyaç duyulacaktır. Basel-III özellikle iktisadi büyümeyi engelleyecek derecede yüksek olarak nitelendirilen sermaye oranları yüzünden bu eleştirilere konu olmaktadır. ABD'nin de Basel-III'e karşı bir tavır sergilemesiyle, Basel-III başlangıçta sahip olduğu kesin görüntüden yavaş yavaş uzaklaşmaktadır.

KAYNAKLAR

- ALLEN F – HARRING R., **Banking Regulation versus Securities Market Regulation**, Wharton School University of Pennsylvania, 2001.
- AGARWALL J.D., “Volatility of International Financial Markets: Regulation and Financial Supervision”, **Finance India**, March 2004.
- AKÇAKOCA Engin, “Türk Bankacılık Sisteminin Temel Sorunları ve Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı”, 2 Mart 2002, www.bddk.org.tr.
- AKGÜÇ Öztin, **100 Soruda Türkiye’de Bankacılık**, İkinci Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1989.
- AKIN Faruk – ECE Nalan, “Küresel Finansal Kriz ve Bankacılık Sektörü İstihdamı Üzerine Etkileri”, **Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt XXVII, Sayı II.
- ALANTAR Doğan, “Küresel Finansal Kriz ve Türkiye’nin Makroekonomik Göstergelerine Etkileri”, *Bütçe Dünyası* www.butce.org.tr
- ALOĞLU Ziya Tunç, “Bankacılık Sektörünün karşılaştığı Riskler ve Bankacılık Krizler Üzerindeki Etkileri”, (Uzmanlık Yeterlilik Tezi), TCMB, Ankara, 2005.
- ALPTEKİN Erdem, “Menkul Kıymetleştirme ve Küresel Finans Krizindeki Rolü”, **İzmir Ticaret Odası AR&GE Bülten**, Nisan 2009.
- ALTAY Oğuzhan, “Avrupa Birliği Katılım Sürecinde Türk Bankacılık Sektörü”, **Ege Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi**.
- ALTINTAŞ M.A., **Bankacılıkta Risk Yönetimi ve Sermaye Yeterliliği**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2006.
- ALTUNBAŞ Yener – SARISU Ayhan, **Avrupa Birliği Sürecinde Türk ve Avrupa Bankacılık Sistemlerinin Karşılaştırılması**, TBB Yayını, No:200, İstanbul, 1996.
- ANKARA TİCARET ODASI, **Basel II, KOBİ’lerin Kredi Riski ve Derecelendirilmesi**, Yorum Basım-Yayım, Ankara, 2007.
- APAK Sudi, “Küresel Finansal Kriz, G-20 Konferansı ve Türkiye”, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Beykent Üniversitesi, 2008.
- ARAS Güler, “Basel II Uygulamasının KOBİ’lere Etkileri ve Geçiş Süreci”, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.
- ARSLAN İbrahim, “Basel Kriterleri ve Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri”, s. 49-66.
- ASLAN Hadiye, “İpotekli Konut Finansman Sisteminde Kriz”, **BDDK 8.Kuruluş Yıldönümü Notu**.

- ATİKER Mustafa, “Basel I ve Basel II Bilgi Raporu”, **Konya Ticaret Odası Etüd Araştırma Servisi**, Sayı 41, 2005.
- ATRUN Tuncay, **Türkiye’de Bankacılık**, Tekin Yayınevi, İkinci Basım, Ankara, 1983.
- AYAYDIN A.Aydın, “1994 Ekonomide İstikrar Arayışı Ve Bankacılık Yeniden Yapılandırma Dönemi”, **Bankacılar Dergisi**, Sayı 14, Temmuz 1994.
- BACNİ Zeynep, “Global Mali Kriz Sürecinde Kriz Yönetimi ve Yeniden Yapılandırmalar”, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2010.
- BASEL COMMITTEE ON BANKING SUPERVISION, “International Convergence of Capital Measurement and Capital Standarts”, **Bank for International Settlements**, July 1988.
- BASEL COMMITTEE ON BANKING SUPERVISION, “A New Capital Adequacy Framework”, **Consultative Paper**, June 1999.
- BASEL COMMITTEE ON BANKING SUPERVISION, “History of Basel Committee and It’s Membership”, **Bank for International Settlements**, October 2004.
- BASEL COMMITTEE ON BANKING SUPERVISION, “International Convergence of Capital Measurement and Capital Standarts: A Revised Framework”, **BIS**, 2004.
- BDDK, “10 Soruda Yeni Basel Sermaye Uzlaşısı”, Ankara, Ocak 2005.
- BDDK, “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı”, Nisan 2001.
- BDDK, “Basel II Sayısal Etki Çalışması Değerlendirme Raporu”, Aralık 2004.
- BDDK Araştırma Dairesi, “Türk Bankacılık Sistemi Basel II 1.Anket Çalışması Sonuçları”, Temmuz 2005.
- BDDK Araştırma Dairesi, “Basel II, Ekonomik Yansımaları ve Geçiş Süreci”, Mayıs 2005.
- BDDK, “Bankacılık Sektörü Basel II İlerleme Raporu”, Eylül 2009.
- BDDK, “Bankacılık Sektörü Basel II İlerleme Raporu”, Şubat 2010.
- BDDK Çalışma Tebliği, **ABD Mortgage Krizi**, Sayı:3 / Ağustos 2008.
- BDDK Risk Yönetimi Dairesi, “Sorularla Basel III”, Aralık 2010.
- BECKER Gary S., “A Theory of Competition Among Pressure Groups for Political Influence”, **The Quarterly Journal of Economics**, Vol:98, Issue 3, 1983.
- BOLGÜN K.E. – AKÇAY M.Barış, **Risk Yönetimi**, İkinci Baskı, Scala Yayıncılık, İstanbul, 2005.
- BROWNBRİGE Martin - KIRKPATRICK Colin, “Financial Sector Regulation: The Lessons of The Assian Crisis”, **Institute for Development Policy and Management Working Paper Series**, Paper No:2” , , University of Manchester, 1999.

- CAGAN Philip, “Financial Futures Markets: Is More Regulation Needed?”, **The Journal of Futures Markets**, Summer 1981.
- COŞKUN Yaprak Sevin - BALATAN Zeynep, “Küresel Mali Krizin Bankacılık Sektörüne Etkileri ve Türk Bankacılık Sektörünün Veri Zarflama Analizi ile Bilançoya Dayalı Mali Etkinlik Analizi”, **12.İktisat Öğrencileri Kongresi**, İzmir, 2009.
- ÇAKMAK Umut, “Kriz Modelleri Çerçevesinde Türkiye 2001 Finansal Krizinin Değerlendirilmesi”, **Gazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 2007.
- ÇELİKKOL Hakan – ÇELİKKOL M.M. – KOÇ Y.D., “Ticaret Bankacılığı’nda Yeni Bir Boyut: KOBİ Bankacılığı ve Türkiye Değerlendirmesi”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:21, Ağustos 2008.
- ÇOLAK Ömer Faruk, “İstikrar Programı ve Kriz”, **İşveren**, Sayı 39.
- DAĞ Kaşif, “Türk Bankacılığında Basel II Kriterleri Çerçevesinde Risk Yönetimi”, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, (Yüksek Lisans Projesi), Kahramanmaraş, 2008.
- DEĞİRMENCİİ Nihal, “Sermaye Yeterliliği Konusundaki Basel Standartları ve Seçilmiş Bazı Ülkelerdeki Uygulamaların Değerlendirilmesi”, TCMB Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara, 2003.
- DELİCE Güven; DOĞAN A., UZUN A.M, “Finansal Regülasyon ve Piyasa Disiplini”, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt:5, Sayı:1, 2005.
- DİNLER Zeynel, **Mikro Ekonomi**, 19.Basım, Ekin Kitabevi, Bursa, 2008.
- DUDLEY Susan E., **Primer on Regulation**, Washington DC, Mercatus Center: George Mason University, 2005.
- ER Selami, **Devletin Bankacılık Sektöründe Düzenleyici Denetleyici Rolü ve Türkiye Uygulaması**, Sektörel Yayınlar, İstanbul, 2009.
- ERDOĞAN Bülent, “Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizler ve Finansal Kriz Modelleri”, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), 2006.
- ERDOĞAN Niyazi, **Dünya ve Türkiye’de Finansal Krizler**, Yaklaşım Yayınları, Ankara, 2002.
- ERDÖNMEZ Pelin A. “Yeni Sermaye Yeterliliği Çerçevesi: Piyasa Disiplini”, **Bankacılar Dergisi**, Sayı:34, 2000.
- ERHAN Yaşar, “1993’te Bankacılık Sektörüne Genel Bir Bakış”, **Bankacılar Dergisi**, Nisan 1993.
- ERTÜRK Emin, **İktisat: Kavram, İlke, Politika**, Alfa Aktüel, Bursa, 2011.

- FİLİZ Meryem, “Türkiye’ de Bankacılık Sisteminin Regülasyonu- Basel Standartları Açısından Bir Değerlendirme”, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 2006.
- GENÇLER Ayhan, “2001 Ekonomik Krizinin Bankacılık Sektöründeki İstihdama Etkisi”.
- GİRESUNLU Tarkan, “Avrupa Birliği’yle İlişkilerimiz ve Türk Bankacılık Sektörünün Uyumu”, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 1998.
- GÜLMEZ Dilek, “Teknolojik Gelişmenin Türkiye’de Bankacılık Sektörüne Etkileri”, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 1998.
- GÜMÜŞ Özge, “Bankacılık Sektörüne Basel III Etkisi”, **T.C.Ziraat Bankası Teftiş Araştırma Dergisi**, Sayı 6, Ocak 2011.
- GÜNAL Mehmet, “Kasım 2000 Krizine Teorik Yaklaşım: Para Arzının İçselliği ve Minsky’nin Finansal İstikrarsızlık Hipotezi”, **İktisat, İşletme ve Finans Dergisi**, No 168, Mart 2001.
- HAZINE MÜSTEŞARLIĞI VE T.C.MERKEZ BANKASI (1998a), Yabancı Para Net Genel Pozisyonu/Sermaye Tabanı ve Yabancı Para Net Vadeli İşlem Pozisyonu /Sermaye Tabanı Standart Rasyolarının Bankalarca Hesaplanmasına ve Uygulanmasına İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ, 30.06.1998a, 23388(mükerrer) Sayılı Resmi Gazete
- HERTOG Johan Den. “General Theories of Regulation”, **Encyclopedia of Law and Economics**, Volume III, Cheltenham, 2000
- HIZ Gülay, “Türk Bankacılık Sisteminin Avrupa Birliği Standartlarına Uyum Sorunu”, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi), Muğla, 2002.
- HIMINO Ryozo, “Basel II- Towards a New Common Language”, **BIS Quarterly Review**, December, 2004.
- İNCEKARA Ahmet, “2008 Küresel Finansal Kriz Sürecinde Dünya ve Türkiye Ekonomisi”.
- KAHRAMAN Cüneyt, “Kurumsal Yönetim Anlayışının Özel Sermayeli Bankaların Yapısı ve İşleyişi Üzerine Etkileri”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul, 2008.
- KALKAN Ayşe, “Bankacılıkta Risk Yönetimi ve Türk Bankacılık Sistemi Üzerine Bir Değerlendirme”,Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2007.
- KARABULUT Tahsin, “Küresel Finansal Kriz ve Türk Dünyası’nın Makroekonomik Göstergelerine Etkisi: Türkiye ve Azerbaycan Örneği”, **Journal of Azerbaijani Studies**.
- KAYA Münür - YAYLAY.T., “Basel II Ekonomik Yansımaları ve Geçiş Süreci”, **BDDK ARD Çalışma Raporları**, 2005/3.
- KAZGAN Haydar - ATEŞ Toktamış – TEKİN Oğuz, **Osmanlı’dan Günümüze Türk Finans Tarihi**, II.Cilt, İMKB Yayını, İstanbul, 1999.

- KILIÇ Saim, **Sermaye Piyasası Düzenlemelerinde Fayda-Maliyet Analizleri: Teoriler, Araçlar ve Türkiye Üzerine Ampirik Bir Çalışma**, İktisadi Araştırmalar Vakfı, İstanbul, 2008.
- KOÇ S., “Basel II Uzlaşısı Kapsamında Banka Finansal Tablolarının Analizi”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2005.
- KÖNE Aylin Çiğdem, “Para-Sermayenin Yeniden Yapılandırılması: Türk Özel Bankacılık Sektörü Örneği”, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, 2003.
- MANGIR Fatih, “Finansal Deregülasyonun Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Konya.
- MAZIBAŞ Murat, “Operasyonel Riske Basel Yaklaşımı: Üç Yapısal Blok Çerçevesinde Bir Değerlendirme”, **BDDK Araştırma Raporları**, Temmuz 2005.
- MCVEA Harry, “Financial Services Regulation Under The Financial Services Authority: A Reassertion of The Market Failure Thesis?”, **Cambridge Law Journal**, July 2005, p. 413-448.
- MEYER Laurence, “Increasing Global Financial Integrity: The Roles of Market Discipline, Regulation and Supervision”, **Cato Journal**, Winter 1999.
- MISHKIN Frederic S, **The Economics of Money, Banking and Financial Markets**, Colombia University, 2003.
- MÜFTÜOĞLU M.Tamer - KARABUDAK H.B., “İktisadi Politikalar Bağlamında Hukuki Düzenleme Üzerine Düşünceler”, **Rekabet Dergisi**, Sayı:4, 2005.
- NANTO Dick K., “The Global Financial Crisis: Analysis and Policy Implications”, **Congressional Research Service**, October 2, 2009, <http://www.crs.gov>.
- NIETO Maria J., “Reflections on Regulatory Approach to E-Finance”, **Electronic Finance: A New Perspective and Challenges**, BIS Papers No:7, 2001.
- OATLEY Thomas, “The Dilemmas of International Financial Regulation”, **Regulation**, Volume 23, No:4, 2000.
- OĞUZ Fuat, “Bankacılık Regülasyonu ve Ekonomik Etkinlik”, **Piyasa Dergisi**, Cilt:2, Sayı:5, 2003.
- ÖZBİLEN Ş., “Global ve Ulusal Ekonomilerde Reel Kriz Süreçlerinin Ortaya Çıkışı ve Gelişme Süreçleri”, **Yeni Türkiye**, Sayı 30, 1999.
- ÖZDEMİR Fikret Utku, “Possible Impacts of the Application of Basel II Accord on the Turkish Banking System”, **Edhec Business School**, 2004.
- ÖZTÜRK Serdar, “Küreselleşme ve Küresel Ekonomik Kriz: Krizin Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerine Etkilerinin Karşılaştırmalı Analizi”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2010/1.
- PARASIZ İlker, **Para, Banka ve Finansal Piyasalar**, Ezgi Kitabevi, 8.Baskı, Bursa, 2005.

- PELTZMAN Sam, "Toward a More General Theory of Regulation", **The Foundations of Regulatory Economics**, Volume 2, 1998.
- PELTZMAN Sam. "The Economic Theory of Regulation After a Decade of Deregulation", **The Foundations of Regulatory Economics**, Volume 3, 1998
- PETEK Ali, "Regülasyon Politikaları Açısından Türkiye’de Bankacılık Sisteminin Analizi”.
- POWELL A., "Basel II and Developing Countries: Sailing Through the Sea of Standards", **Universidad Turcuato Di Tela and The World Bank**, 2004.
- RANDALL S.Kroszner, "Restructuring Bank Regulation: Conflicts of Interest, Stability and Universal Banking", **Restructuring Regulation and Financial Institutions**, *Springer*, 2001.
- REISEN Helmut, "Will Basel II Contribute to Convergence in International Capital Flows", **OECD Development Center**, 2001.
- SAIDENBERG M; SCHUERMAN T. "The New Basel Capital Accord and Questions for Research", **Wharton Financial Institutions Center**, Vol:5, 2003.
- SADIKLAR Tayyar, "Türkiye’de Son 20 Yılın Ekonomik Krizleri", **Yeni Türkiye**, Sayı:41, 2001.
- SPONG Kenneth, **Banking Regulation: Its Purposes, Implementation and Effects**, Division of Supervision and Risk Management Federal Reserve Bank of Kansas City, 1983.
- STIGLER George J, "Theory of Economic Regulation", **Bell Journal of Economics and Management Sciences**, Volume 2, No:1, 1971.
- STOLL Hans R., "Regulation of Financial Markets: A Focused Approach", **Multinational Finance Journal**, Jun 1998.
- ŞENDOĞDU A.Aslan, "Basel II Kriterlerinin Dünyü Bugünü Ve Gelecek İçin Bir Üst Sürümüne Olan İhtiyacın Kaçınılmazlığı", **Bankacılık ve Sigortacılık Araştırmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, Haziran 2010.
- ŞİRİN Ahmet, **Supervisory and Regulatory Concerns in Turkish, Financial Stability and Implications of Basel II**, Central Bank of the Republic of Turkey, İstanbul, 17 May, 2005.
- T.C. BAŞBAKANLIK YÜKSEK DENETLEME KURULU, "T.C.Ziraat Bankası 2002 Yılı Raporu", 2003.
- T.C.ŞİKAGO BAŞKONSOLOSLUĞU TİCARET ATEŞELİĞİ, "Küresel Finansal Krizin Nedenleri ve Olası Sonuçları Hakkında Bilgi Notu”.
- TÜRKİYE BANKALAR BİRLİĞİ, **50.Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi 1958-2007**, Yayın No:262, Kasım 2008.
- TÜRKİYE BANKALAR BİRLİĞİ, **Bankalarımız 1999**, TBB Yayını, İstanbul, Mayıs 2000.
- TCMB, **Para Politikası Hedefler ve Uygulama**, Ankara, Temmuz 2001.

- TOKATLIOĞLU, İbrahim - ARDIYOK Ş. - ILICAK A. “Doğal Tekeller ve Regülasyon”, **Ekonomik Yaklaşım**, Sayı:47, 2003.
- TOKATLIOĞLU İbrahim - TOGAY S., “Bankacılık Regülasyonu ve Ekonomik Etkinlik Üzerine Bazı Düşünceler”, **Piyasa Dergisi**, Cilt:2, Sayı:6, 2003.
- TOKGÖZ Erdinç, **Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2007)**, İmaj Yayınevi, 8.Baskı, Ankara, 2007.
- TOPRAK Metin – DEMİR Osman, “Türk Bankacılık Sektörü: Sorunlar, Krizler ve Arayışlar”, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt:2, Sayı:2.
- TRUECK Stefan, “Basel II and The Consequences of The IRB Approach for Capital Requirements”, **4th METU International Conference in Economics**, Ankara, 2001.
- TULAY Burçak - GÖKGÖNÜL Ebru, ”1980 Yılında Var Olan Bankaların 1990-1997 Döneminde Türk Bankacılık Sektörü İle Karşılaştırılması”, **Bankacılar Dergisi**, Sayı 28, Mart 1999.
- TUNCEL Cem Okan, “Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Liberalizasyon ve Bankacılık Krizi: Türkiye Örneği”, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 2003.
- TUNCER E., “Basel II Gelişmekte Olan Ülkeler için Bir Lüks mü?”, **Active Dergisi**, Sayı:48.
- TURGUT Ahmet, “Bankalar ve KOBİ’ler İçin Dönüm Noktası: Basel II Standartları”.
- TÜRKİYE EKONOMİ POLİTİKALARI ARAŞTIRMA VAKFI, “2007-2008 Küresel Finans Krizi ve Türkiye: Etkiler ve Öneriler”.
- ULUSU Hakan, “Basel II Uygulamaları ve KOBİ’ler Üzerine Etkileri: Türkiye Örneği”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Edirne, 2008.
- ÜÇGÜN Selahattin, **Basel II Kriterleri Kapsamında Operasyonel Risk**, Beta Yayınları, İstanbul, Nisan 2010.
- VAKIFBANK EKONOMİK ARAŞTIRMALAR “Haftalık Uluslararası Ekonomi Raporu”, 20-27 Eylül 2010.
- VARGELCİ Emine, “Küreselleşme Sürecinde Yükselen Ekonomilerde Bankacılık Krizleri ve Türkiye”, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Bursa.
- WEDER Beatrice - WEDOW M., “Will Basel II Affect International Capital Flows to Emerging Markets?”, **OECD Development Centre Technical Papers**, 2002.
- YAY Turan - YAY Gülsün Gürkan – YILMAZ Ensar, **Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Finansal Düzenlemeler**, İstanbul Ticaret Odası Yayını, İstanbul, 2001.
- YAY Turan - YAY G.G. - YILMAZ E., “Finansal Krizler, Finansal Regülasyon ve Türkiye”, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Mart 2004.

YENTÜRK Nurhan, **Körlerin Yürüyüşü: Türkiye Ekonomisi ve 1990 Sonrası Krizler**, İstanbul bilgi Üniversitesi Yayınları, 2.Baskı, İstanbul, 2005.

YETİM Sedat - BALCI Aşlı, “Basel II Ulusal İnsiyatif Alanlarının Anlaşılmasına Yönelik Açıklayıcı Rehber”, **BDDK**, Ekim 2005.

YILMAZ Durmuş, “Küresel Krizler ve Ekonomik Yönetişim”, <http://tcmb.gov.tr>.

YİĞİTOĞLU Ali İhsan, “2001 Krizi Sonrası Dönemde Türkiye Ekonomisinin ve Bankacılık Sektörünün Değerlendirilmesi”, **Sosyoekonomi**, 2005.

YÖRÜK Nevin, “Basel II Standartlarının KOBİ’ler Üzerindeki Etkisinin Belirlenmesine Yönelik Anket Uygulaması”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:22, Sayı:2, 2007.

YÜCE Burcu Civelek, “Küresel Finansal Kriz ve Türk Bankacılık Sektörü”, **Leaders**, Kasım 2009.

ÖZGEÇMİŞ

Adı, Soyadı	Tuğba Telliöglu		
Doğum Yeri ve Yılı	Bursa - 1986		
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce		
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı		Kurum Adı
Lise	2001	2004	Turhan Tayan Anadolu Lisesi
Lisans	2004	2008	Uludağ Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü
Yüksek Lisans	2008	2011	Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı
Çalıştığı Kurum	Başlama Yılı		Çalışılan Kurumun Adı
	2011		T.C.ZİRAAT BANKASI
İletişim (e-posta):	tugbatellioglu@gmail.com		
	Tarih		01.11.2011